

Relévédelmi, automatika rendszerek

ZERÉNYI József

MAVIR Zrt. - Rendszerirányítási Igazgatóság
(zerenyi@mavir.hu, 06-20-929-4570)

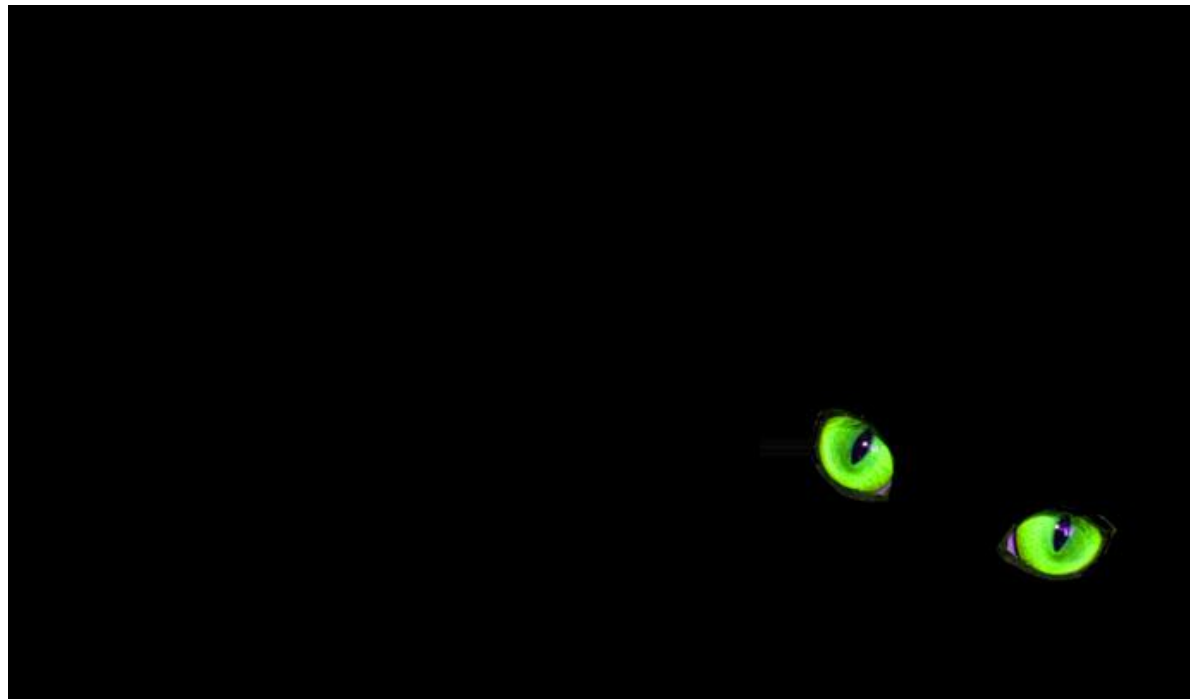

Villamos Energetika Tanintézet
Villamos Művek és Környezet Csoport

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

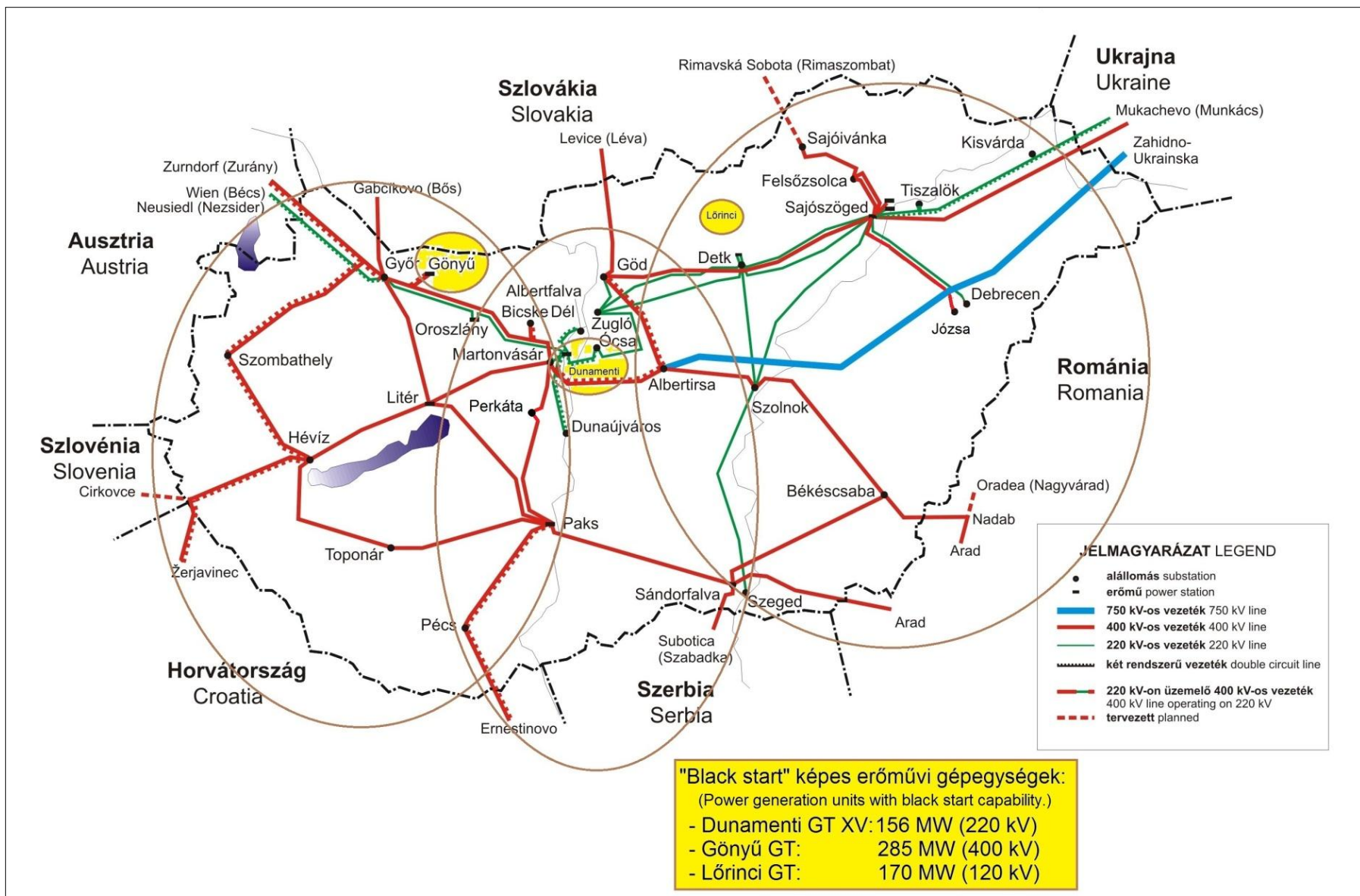
Mottó: Ha villany nincs – semmi sincs!

**AZ INFORMATIKA ÉS A TÁVKÖZLÉS JÖVŐJE
A MEGBÍZHATÓ VILLAMOS ENERGIA
SZOLGÁLTATÁS NÉLKÜL**

Relévédelmi, automatika rendszerek

A VER-ben fellépő zárlatok, hibák, üzemzavarok hatásai:

- zárlati áram dinamikus hatásai miatti készülék sérülések
- zárlati áram hőhatása miatti készülék sérülések
- rendszer stabilitásának elvesztése
- energiaszolgáltatás, -termelés kiesése
- élőlények veszélyeztetése

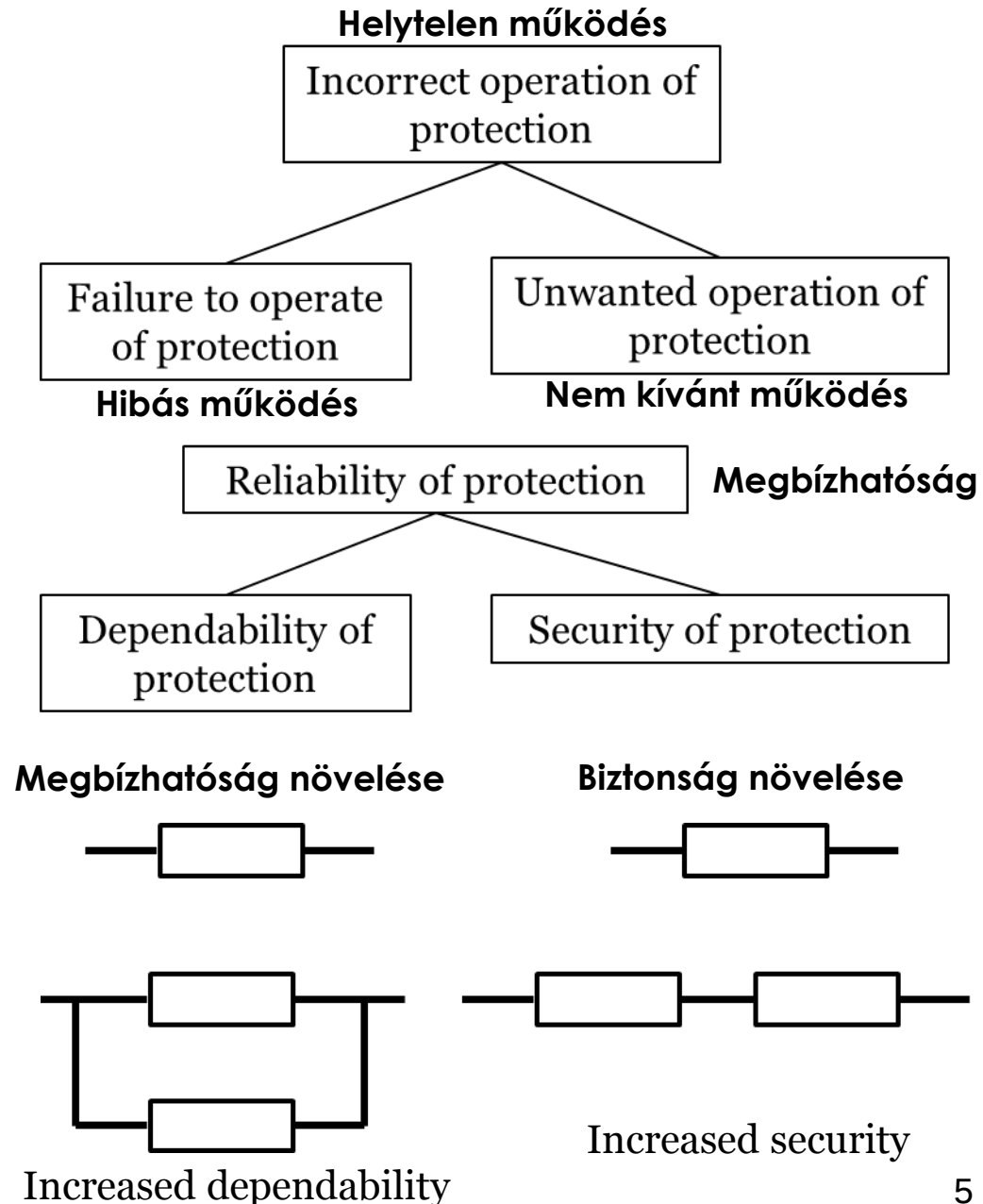
Relévédelmi rendszerrel szemben támasztott általános követelmények:

- **Szelektivitás** (idő- és beállítási áram lépcsőzés, irányérzékelés, amplitúdó és fázis összehasonlítás, irány összehasonlítás – jelátvitel)
- **Megbízhatóság** (reliability)
  - Biztonságos működés** (dependability, responsibility, security)
  - Rendelkezésre állás** (availability) (magas műszaki színvonal, redundáns kiépítés, gondos üzembe helyezés, állandó üzemfelügyelet)
- **Gyorsaság** (villamos ív: $c I^2 R t = c' I^{0.6} t$, stabilitás)
- **Érzékenység** (relatíve kis mértékű analóg jel változás érzékelése)

IEC 50(448)

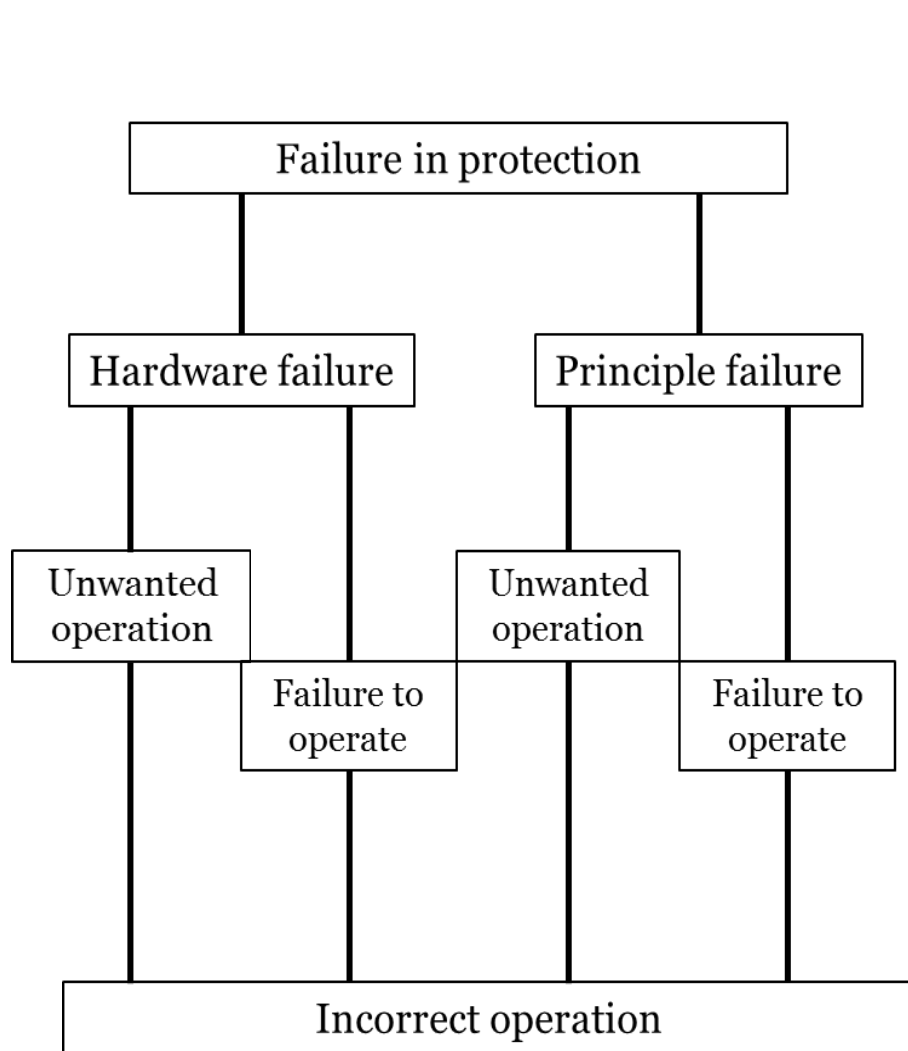
International Electrotechnical Vocabulary

Chapter 448: Power system protection

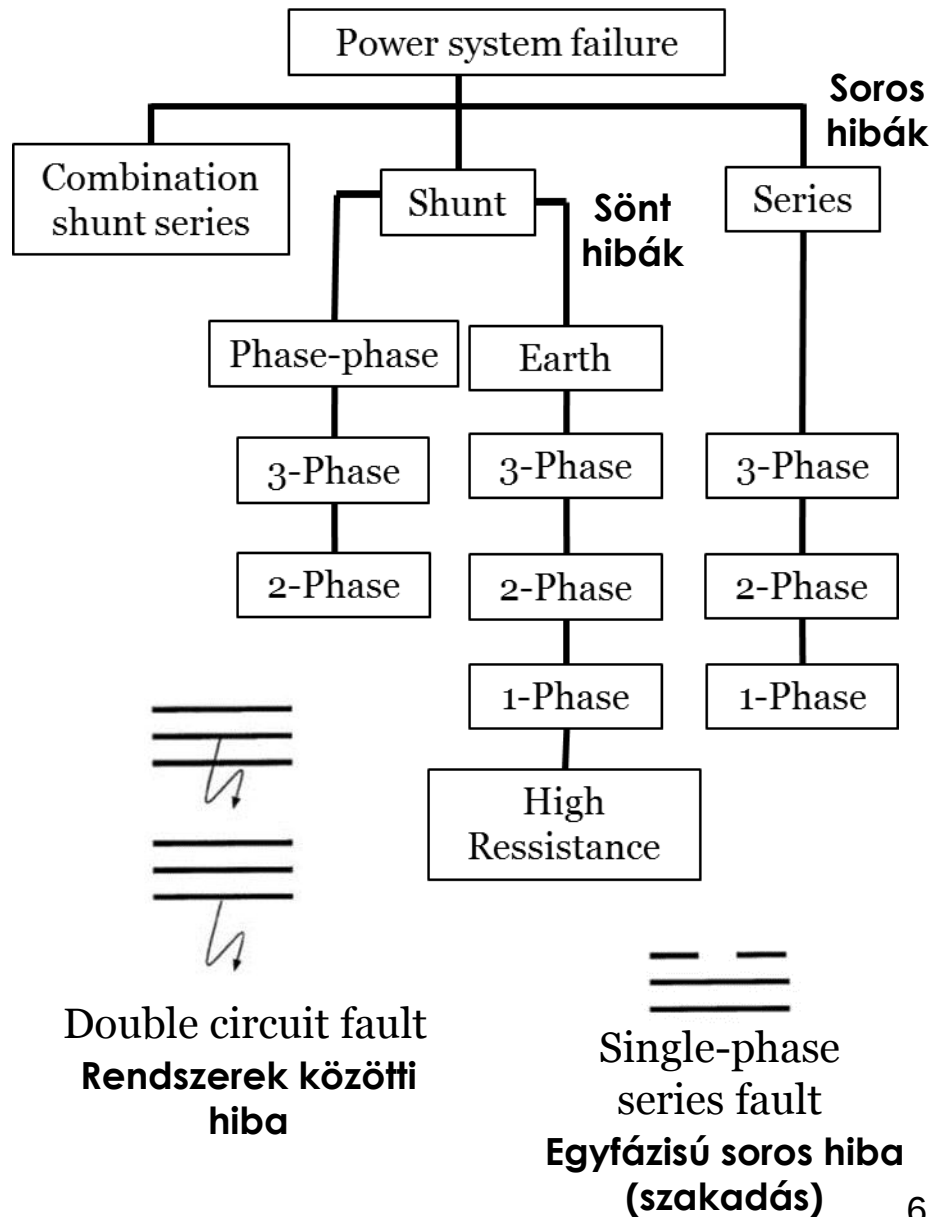

Figure 448-1
Reliability of protection

Relévédelmi, automatika rendszerek

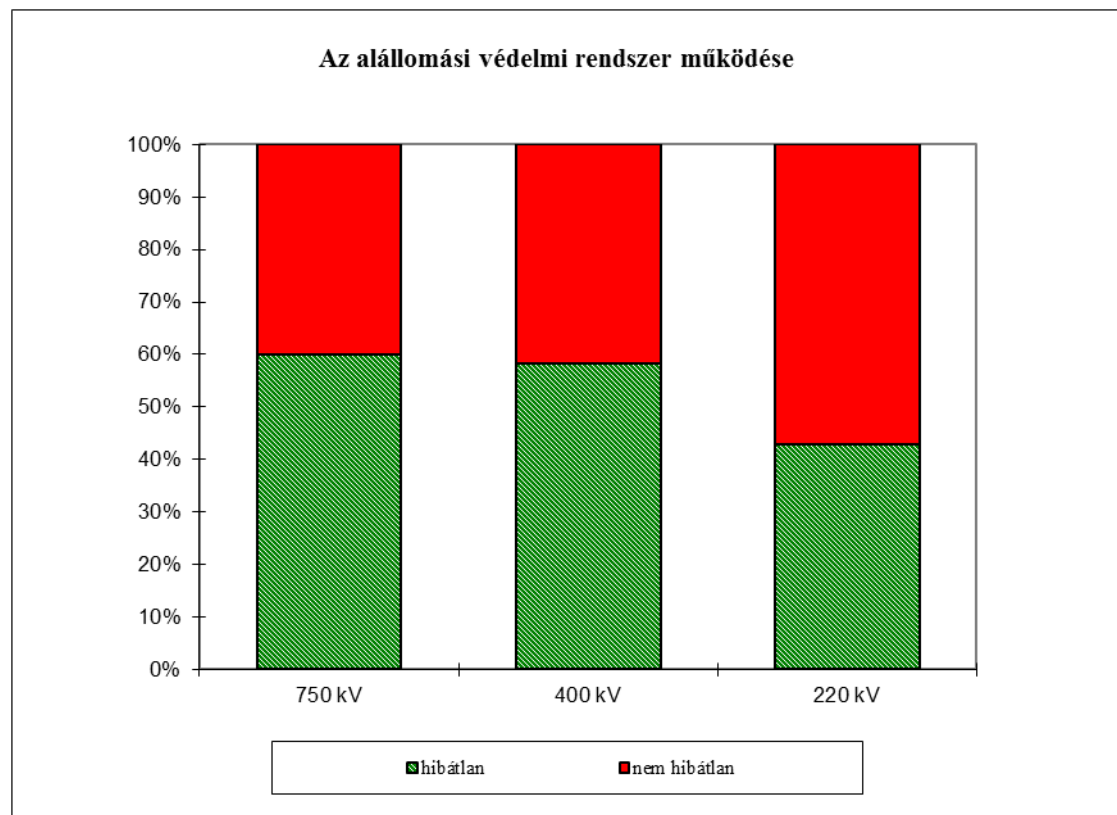
Figure 448-2

Relévédelmi, automatika rendszerek

1983 -2014	Az állomási védelmi rendszer működése				
Feszültség szint	A működést kiváltó okok száma	Hibátlan működések		Nem hibátlan működések	
		száma	%	száma	%
750 kV	10	6	60%	4	40%
400 kV	127	74	58%	53	42%
220 kV	117	50	43%	67	57%

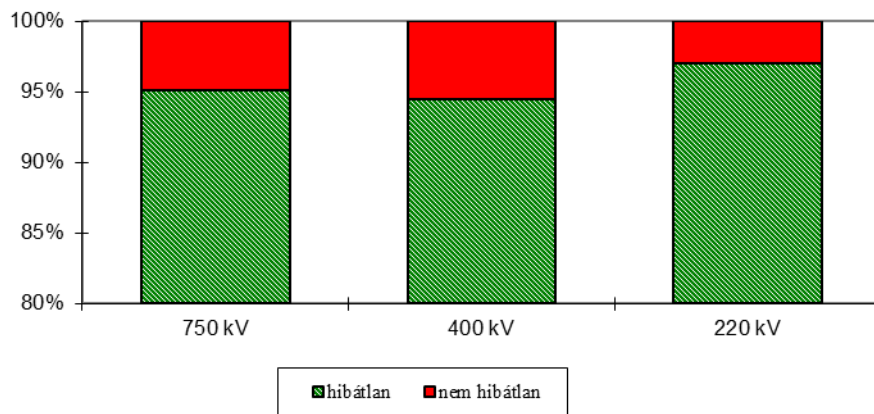

Relévédelmi, automatika rendszerek

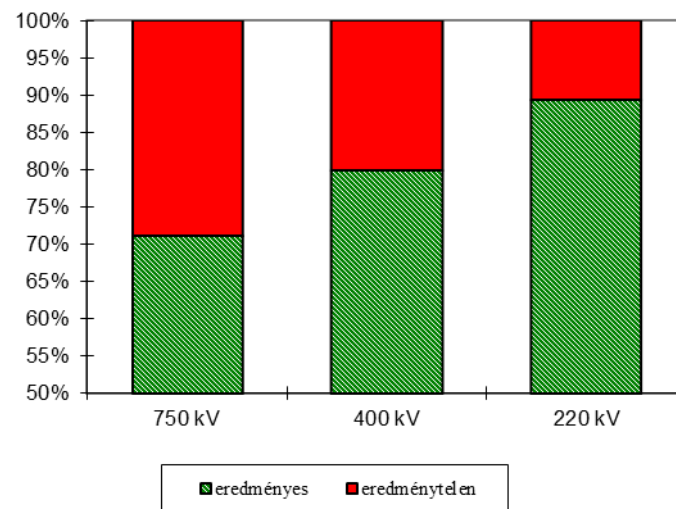

1983 -2014		A távvezeték védelmi rendszer működése							
Feszültség szint	A működést kiváltó okok száma	Hibátlan működések		Nem hibátlan működések		Az automatikus visszahatás			
		száma	%	száma	%	eredményes		eredménytelen	
						db	%	db	%
750 kV	61	58	95%	3	5%	32	71%	13	29%
400 kV	901	851	94%	50	6%	651	80%	164	20%
220 kV	1843	1787	97%	56	3%	1599	89%	191	11%

A távvezeték védelmi rendszer működése

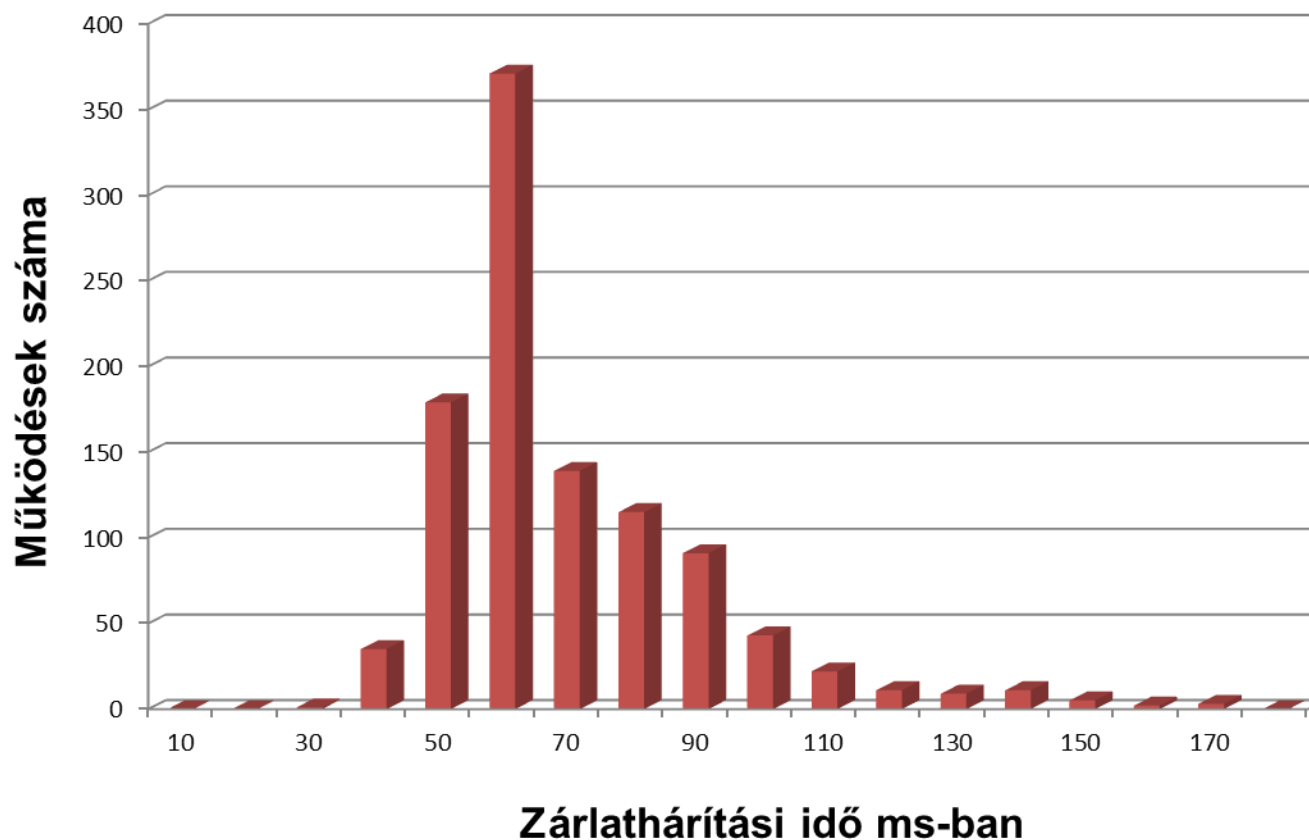

Az automatikus visszahatások eredményessége

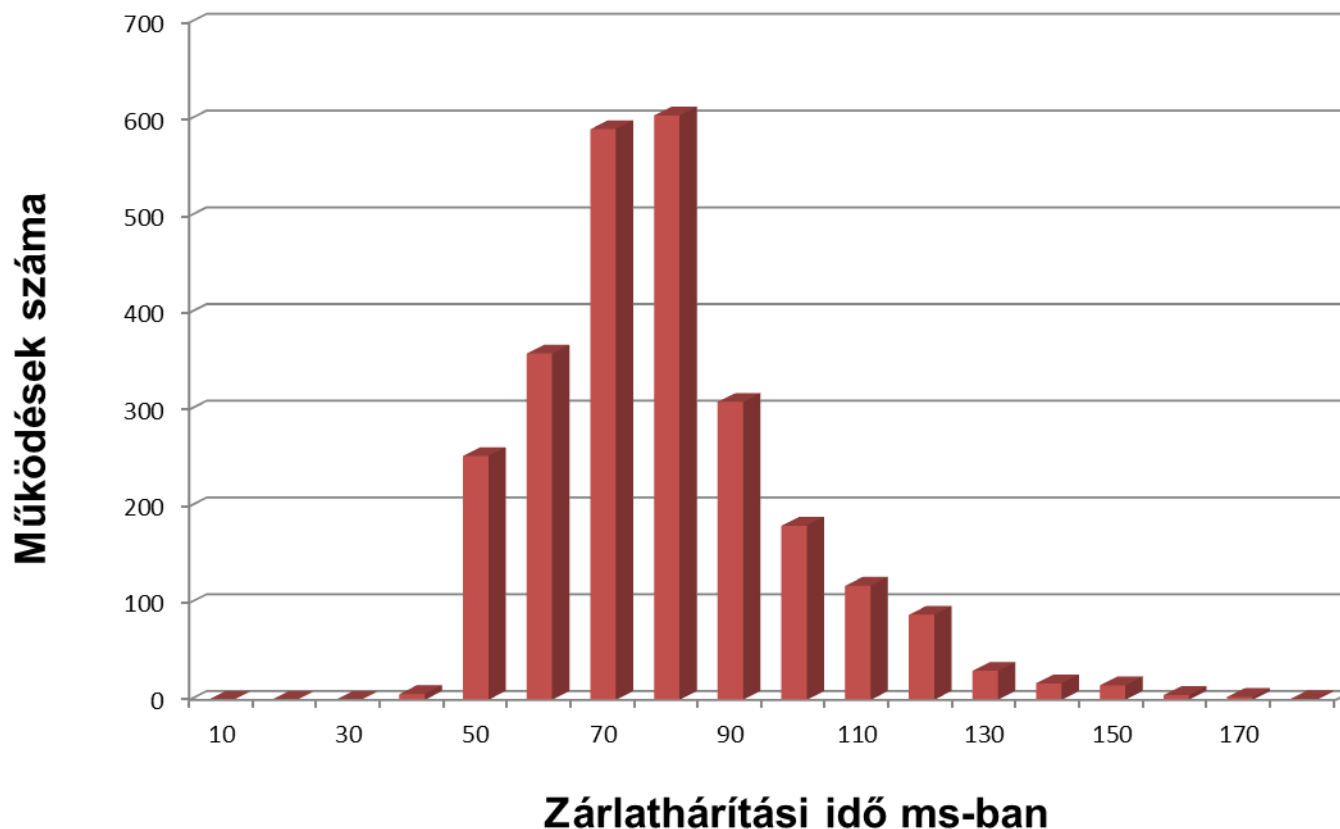

Zárlathárítási idők a 400 kV-os távvezetéseken 1995-2014

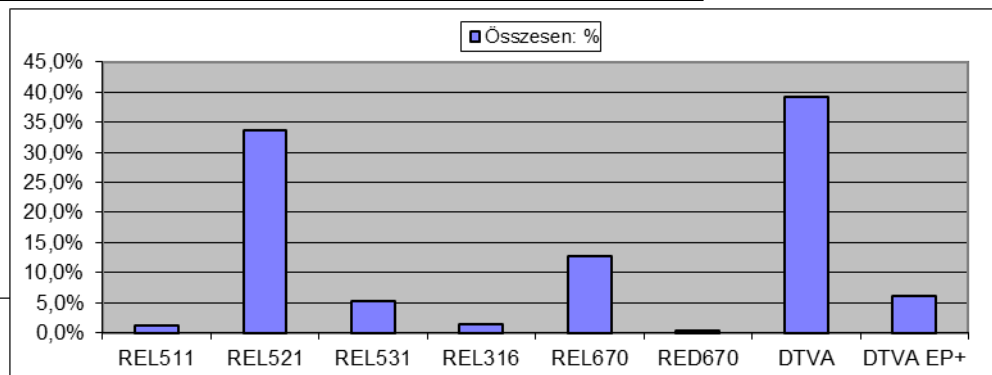
Zárlathárítási idők a 220 kV-os távvezetéseken 1995-2014

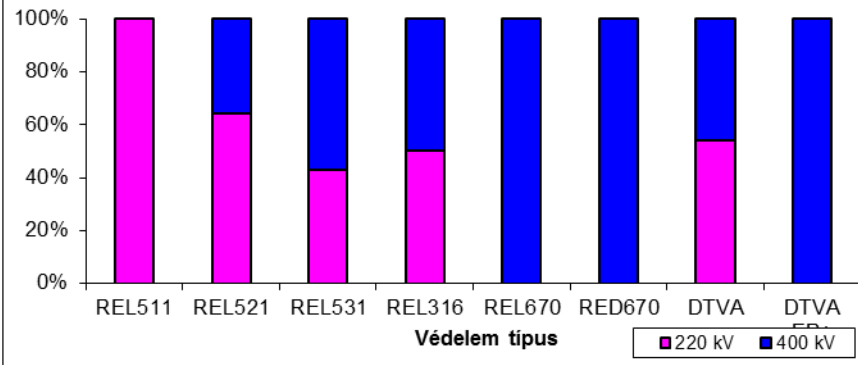
Relévédelmi, automatika rendszerek

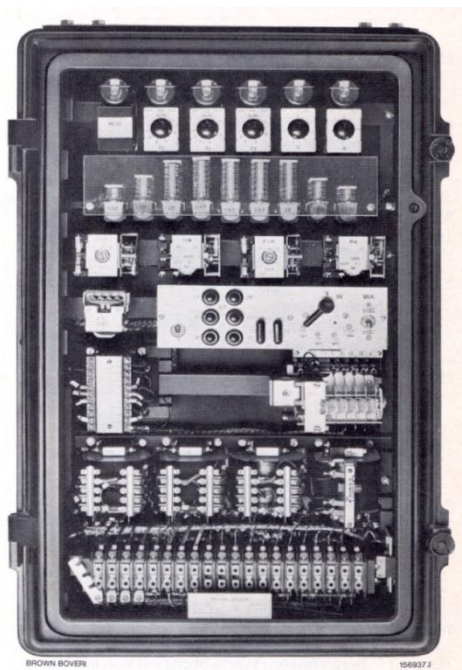

Védelem típus	220 kV-on	400 kV-on	Összesen: db	Összesen: %
REL511	3	0	3	1,1%
REL521	57	32	89	33,6%
REL531	6	8	14	5,3%
REL316	2	2	4	1,5%
REL670	0	34	34	12,8%
RED670	0	1	1	0,4%
DTVA	56	48	104	39,2%
DTVA EP+	0	16	16	6,0%
Összesen:	124	141	265	100,0%

Az elsősorban alkalmazott távolsági védelmek típusok szerinti megoszlása feszültség szintenként

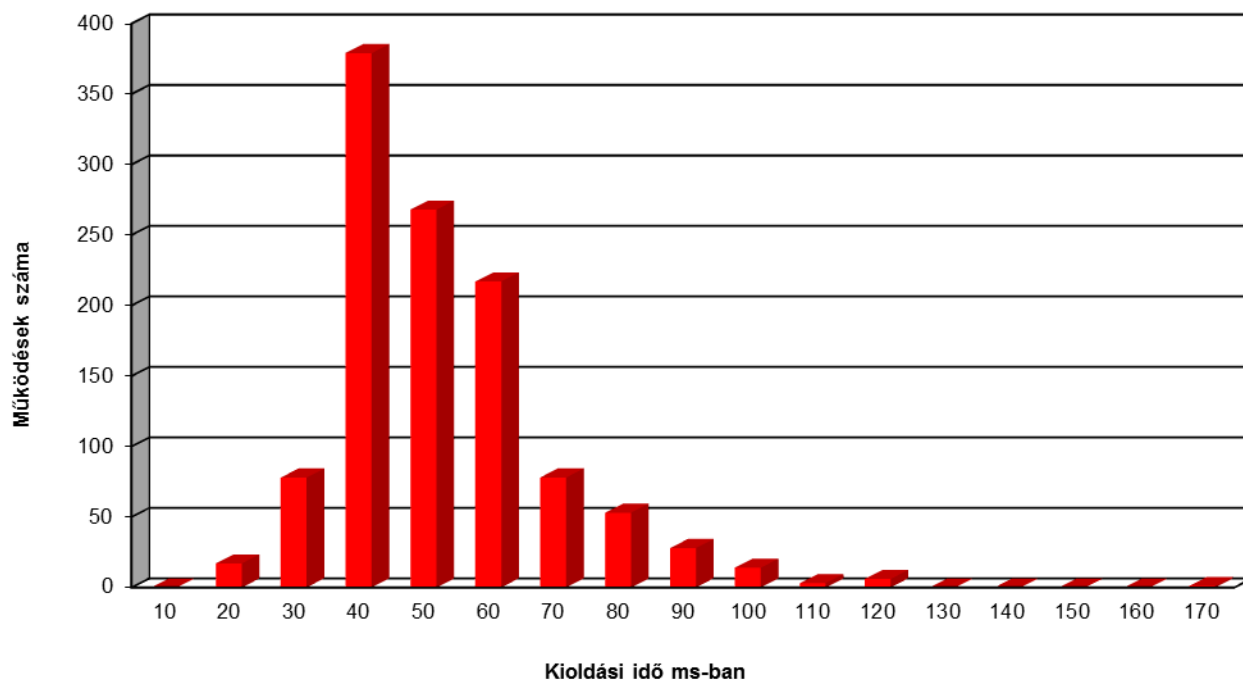

LZ 32

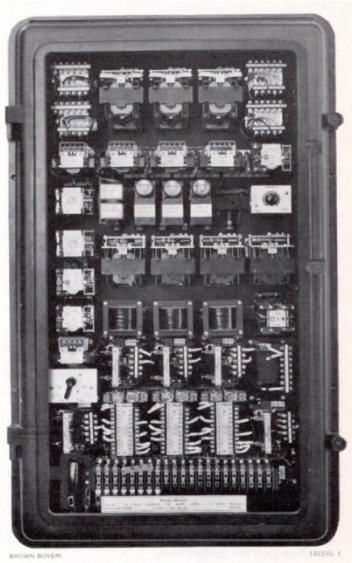
(elektro-mechanikus távolsági védelem)

LZ32 típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1995-2009

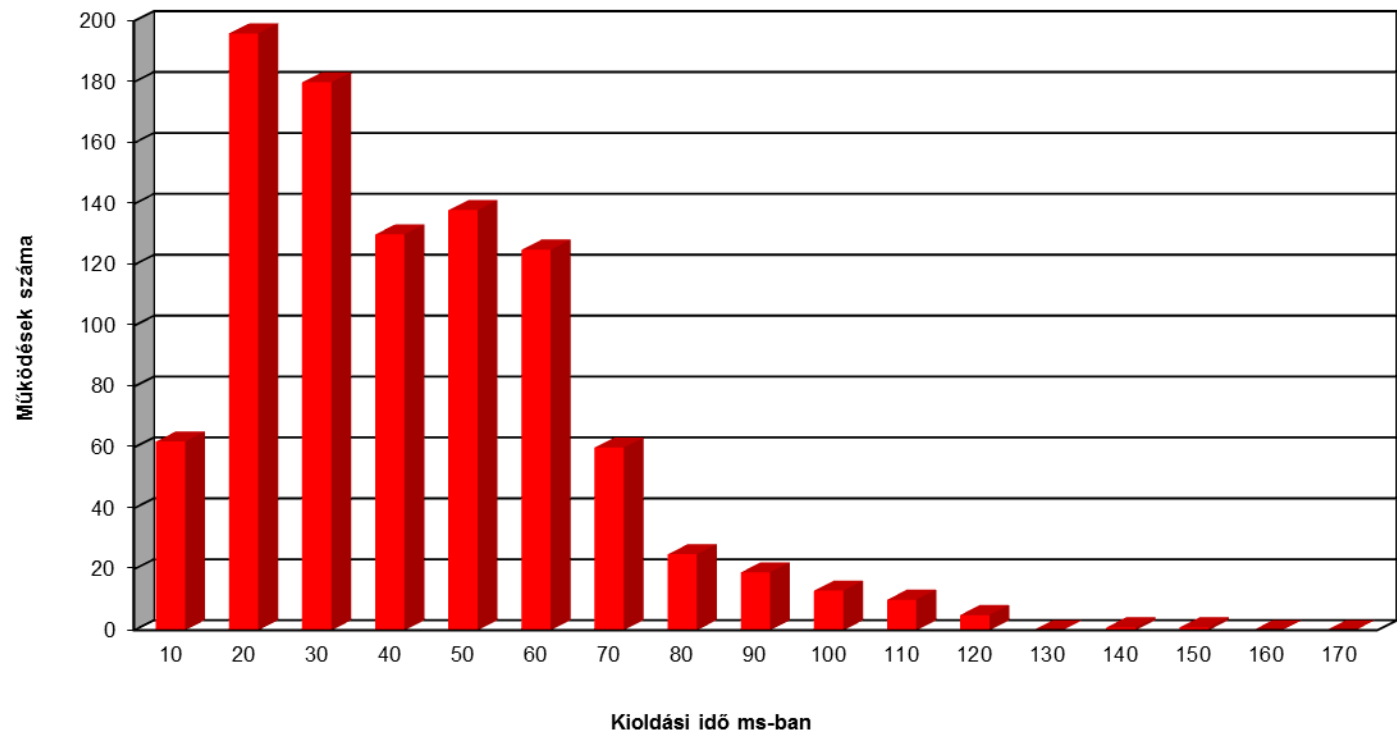

L8a

(elektro-mechanikus távolsági védelem)

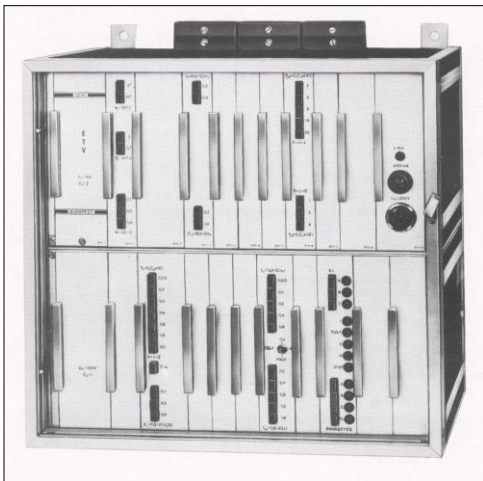

L8a típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1995-2009

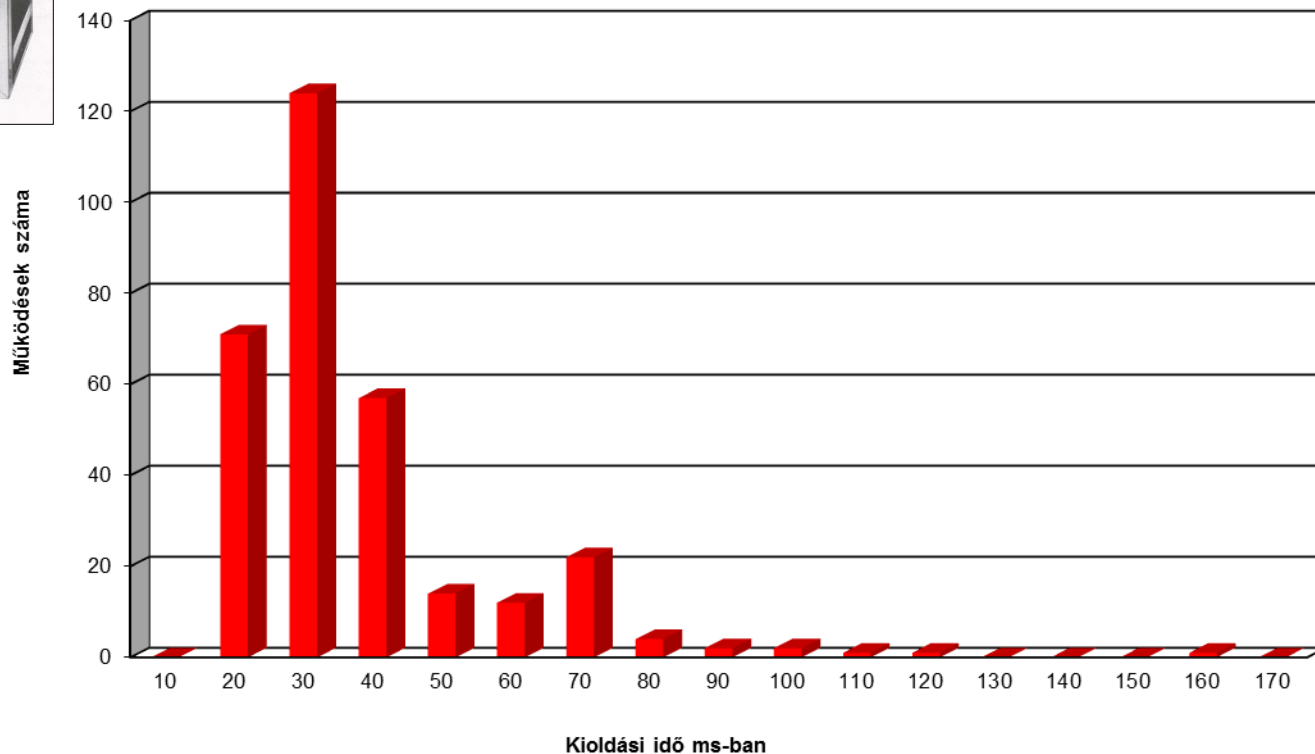

ETV

(analóg-elektronikus távolsági védelem)

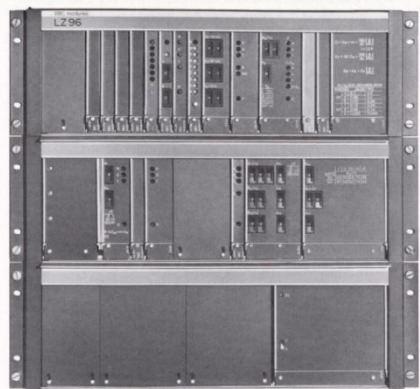

ETV típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1995-2009

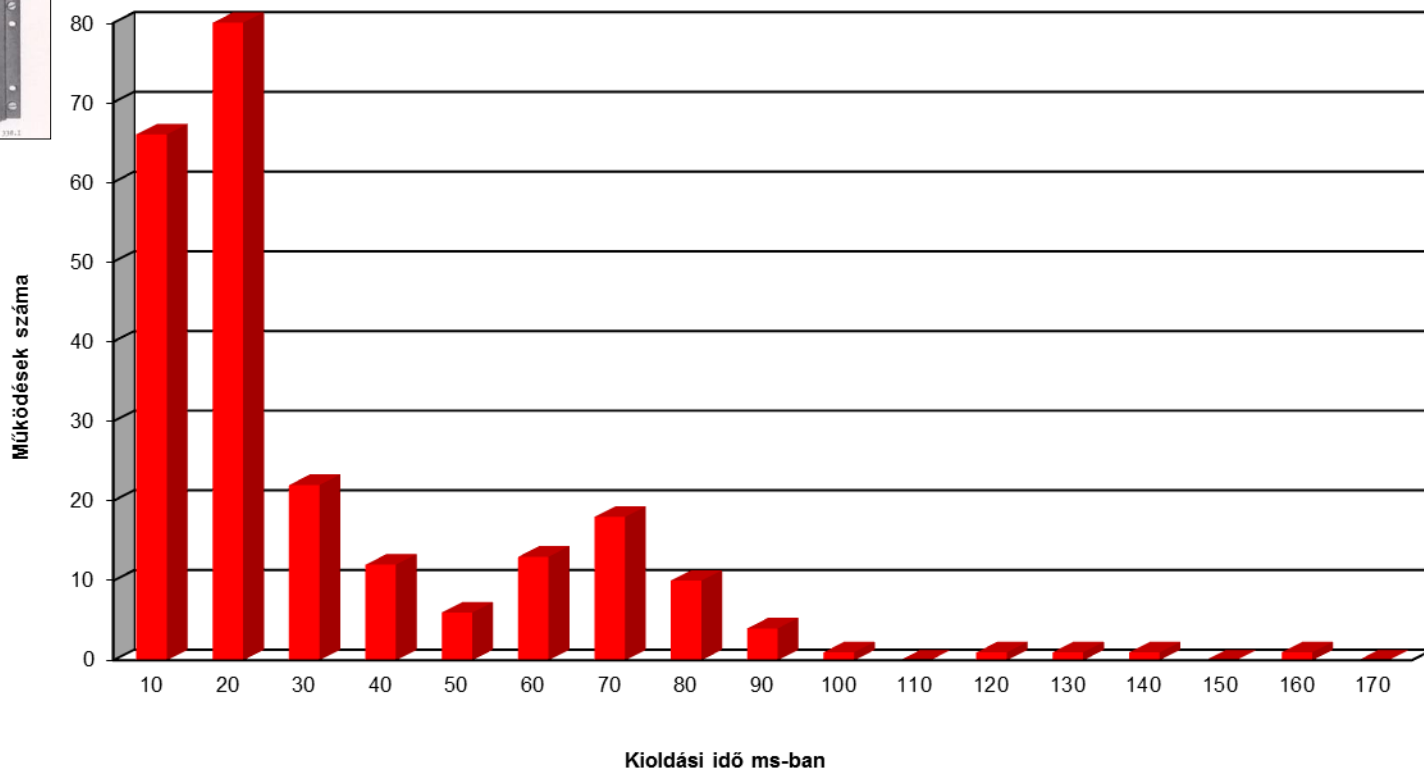

LZ 96

(analóg-elektronikus távolsági védelem)

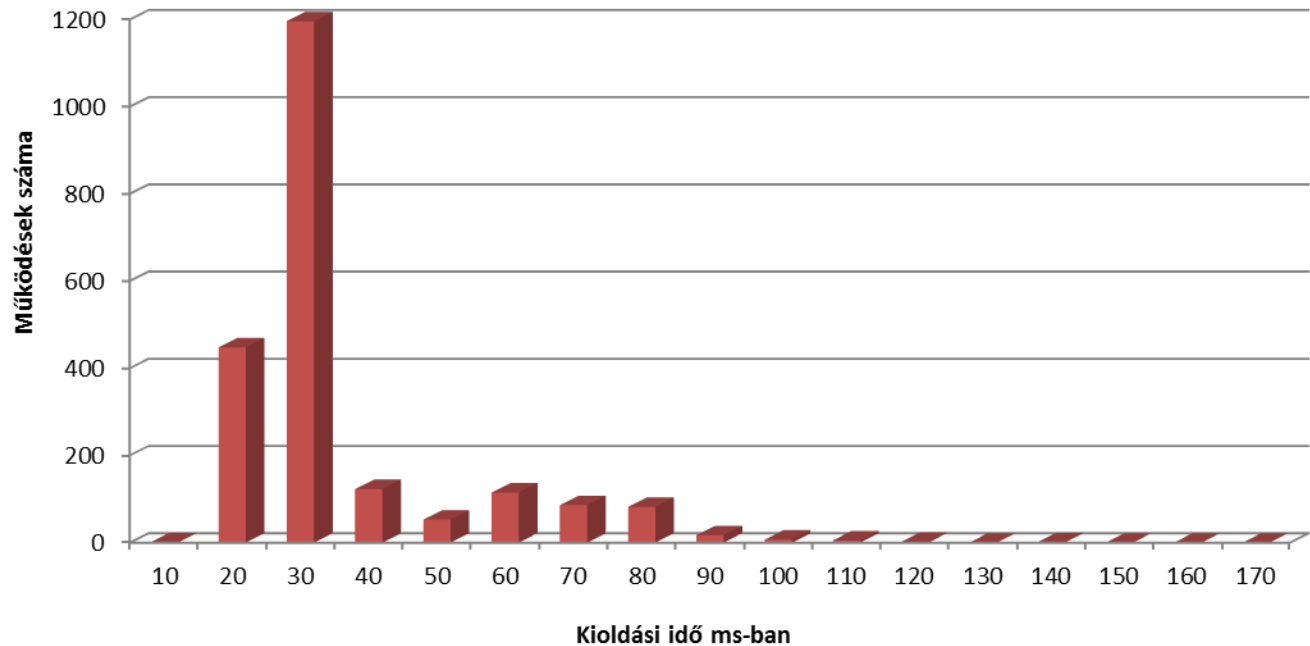
LZ96 típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1995-2007

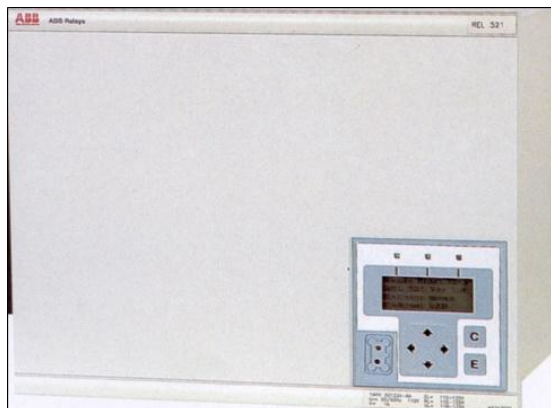

REL 521

(digitális távolsági védelem)

REL521 típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1995-2014

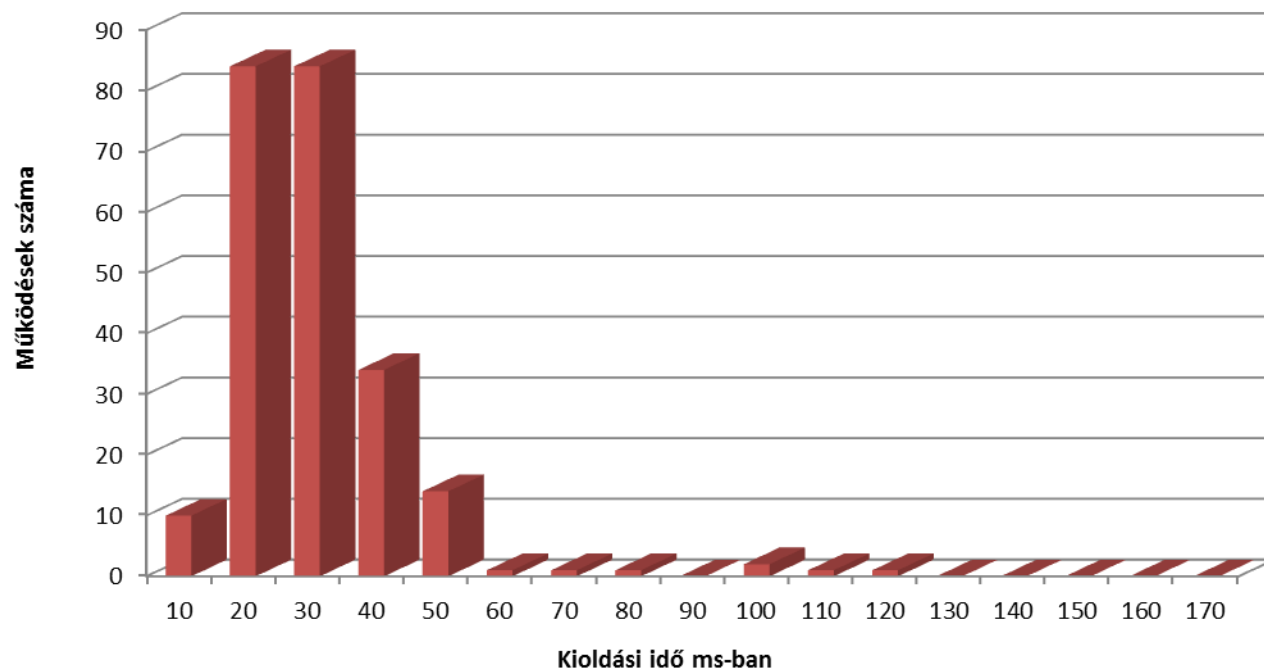

REL 531

(digitális távolsági védelem)

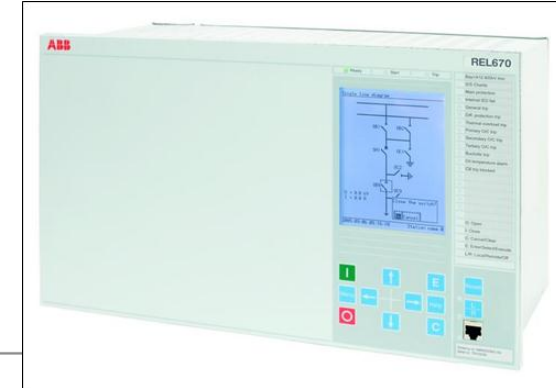
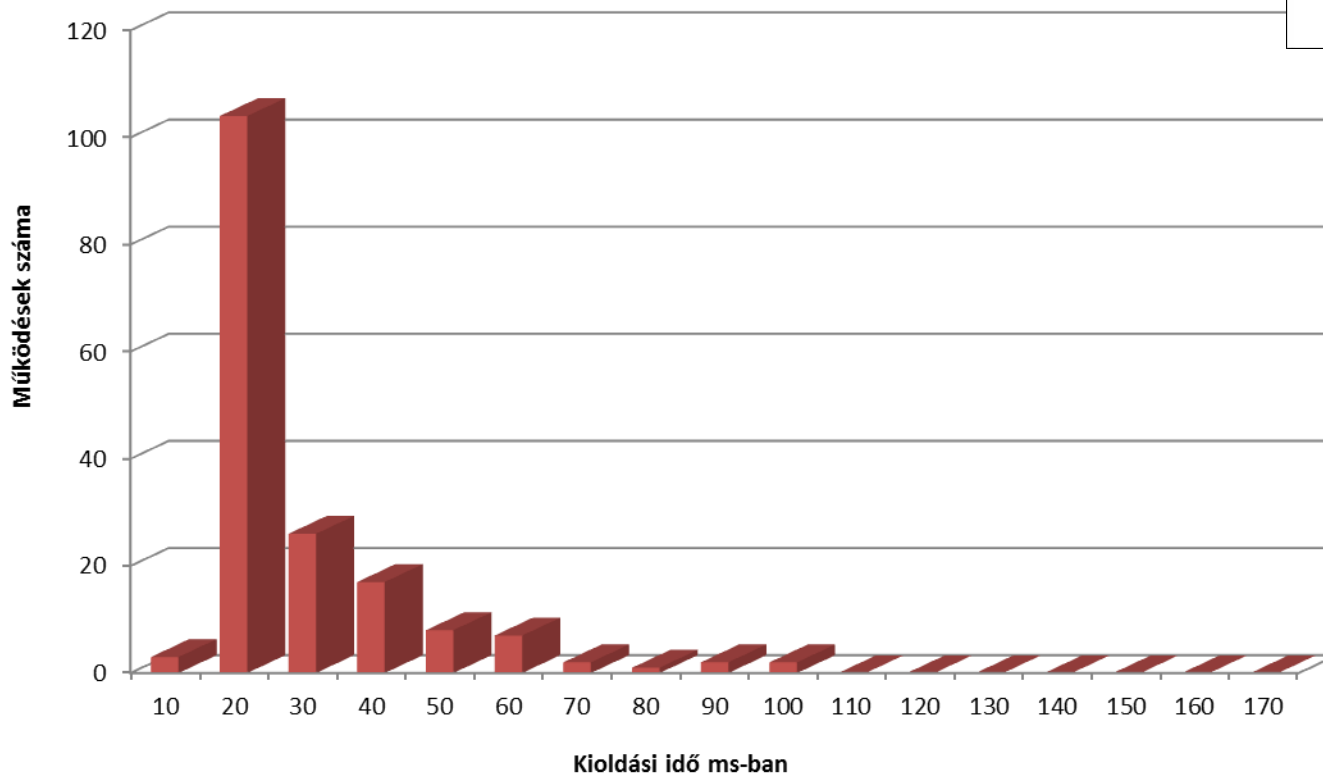
REL531 típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 1998-2014

REL 670

(digitális távolsági védelem)

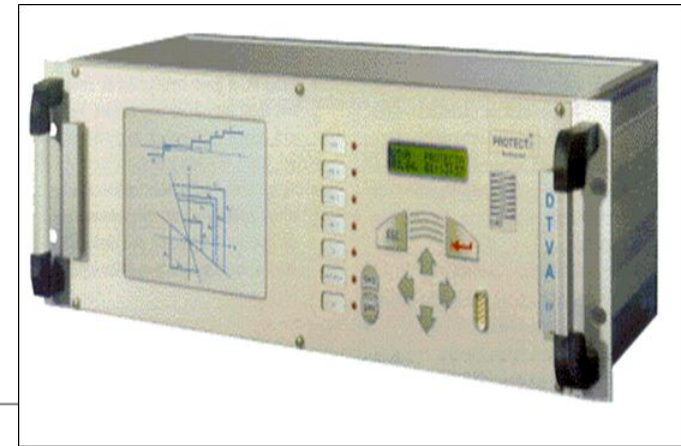
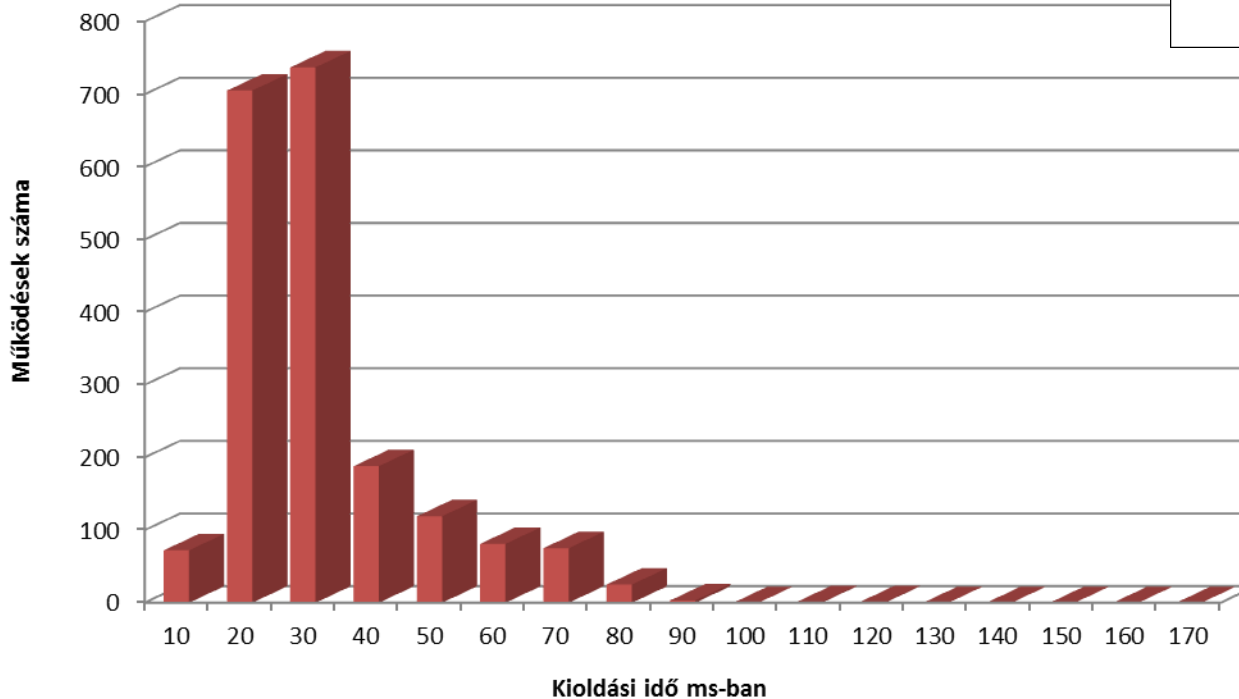
REL670 típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 2007-2014

DTVA

(digitális távolsági védelem)

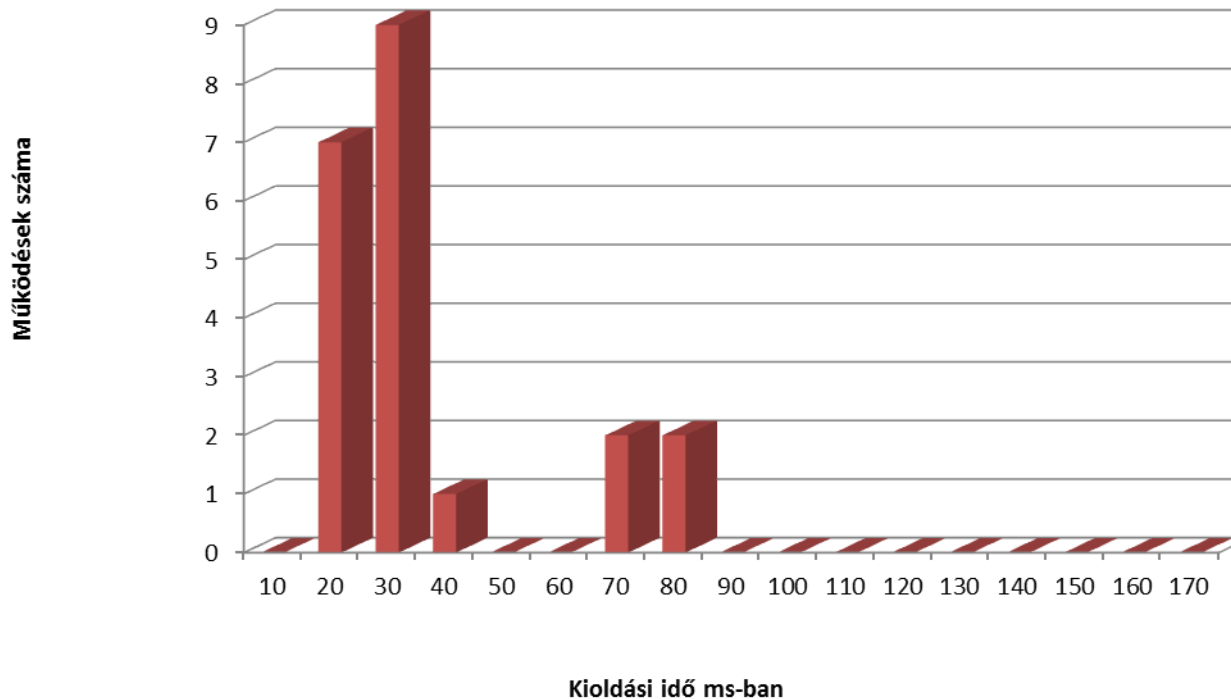
DTVA típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 2002-2014

DTVA EP + (digitális távolsági védelem)

DTVA EP+ típusú távolsági védelmek kioldási ideje a 220-400 kV-os távvezetéseken 2002-2014

A rendszer kialakításánál, üzemeltetésénél figyelembe veendők:

- A villamos energiaszolgáltatás célja = a fogyasztók lehetséges **maximálisan folyamatos** ellátása a műszaki-gazdasági racionalitás határain belül (ma már azonban nagyon fontos az üzlet (business))
- Alállomási primér kialakítás – hálózati topológia – relévédelmi, automatika rendszer **harmonikus egységet** kell, hogy képezzen
- Redundancia és hézagmentes tartalékolás kell
- **Egyenszilárdságú** megbízhatóság (védelem, jelátvitel, automatika)
- Műszaki fejlődés új eredményeinek felhasználása – **progresszív konzervativizmus**
- Egyeztetett szabványos interface-ek – csereszabátosság, szabad alkalmazástechnika
- Készülék felhasználás, beszerzés – **alkalmasság** megítélése (előzetes funkcionális és típus vizsgálatok, EMC, **alkalmassági tanúsítvány**)
- Gondos üzembe helyezés, műszaki átvétel
- Rendszeres működésanalízis, körütekintő üzemzavar kivizsgálás
- Szakmai felkészültség és elkötelezettség (szakmai degradáció!)

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

Biztonság:

- ☐ Alkalmazottak, munkát végzők
- ☐ Lakosság
- ☐ Környezeti hatások

Piac:

- ☐ Energiacsere, tranzit szállítások (Available Transfer Capacity - ATC)
- ☐ Határkeresztező távvezetékek áteresztő kapacitása, aukció (Net Transfer Capacity - NTC)
- ☐ Menetrendek
- ☐ Piac összekapcsolás
- ☐ Szabályozási tartalékok egyesítése (EGCC)

Gazdaságosság:

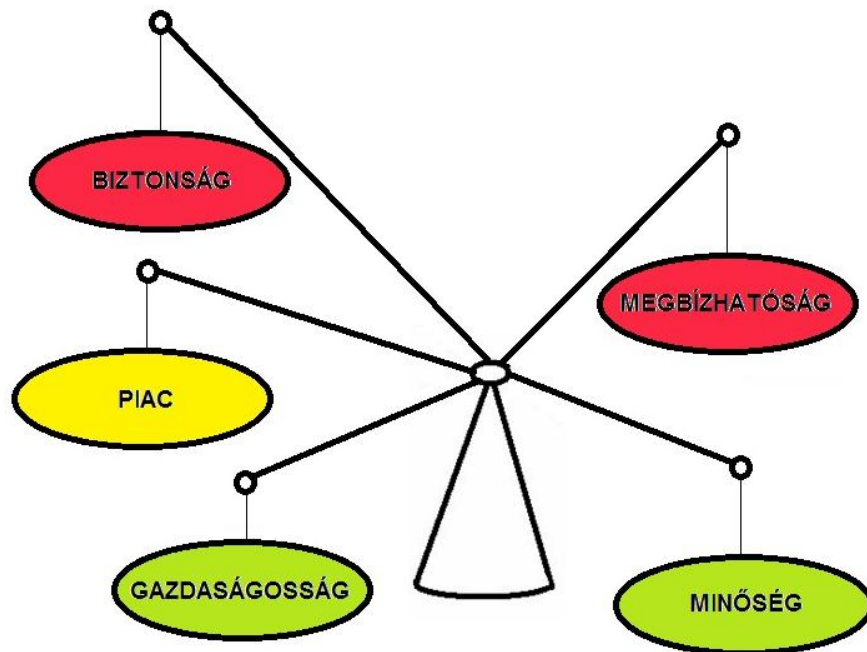
- ☐ Optimális üzem, hálózati veszteségek
- ☐ Forrástervezés
- ☐ Hálózati üzemelőkészítés (load-flow, Dynamic Security Assessment - DSA)
- ☐ Karbantartás
- ☐ Elhalasztott beruházások

Megbízhatóság:

- ☐ Rendszer stabilitás
- ☐ Határértékek és kényszerek
- ☐ Üzemzavarok elkerülése
- ☐ Gyors helyzet felismerés (Awareness System, TSO Security Cooperation - TSC, WAMS)
- ☐ Gyors üzem helyreállítás (system restoration)
- ☐ Megújulók integrálása (RES, PV, embeded generation)

Minőség:

- ☐ Feszültség, frekvencia, felharmonikusok
- ☐ Folyamatos ellátás
- ☐ Rendelkezésre állás
- ☐ Partnerkapcsolatok

VER
rendszerirányítás

Alapvető hibák és az azokat meghatározó mennyiségek

1. Rövidzárlatok általában	fázisáram differenciaáram áram-fázisszög differencia fázisfeszültség teljesítmény irány impedancia	I ΔI $\Delta \varphi$ U $P \rightarrow$ Z
2. Aszimmetrikus rövidzárlatok	fentiek és kiegészítésképpen: negatív- és zérussorrendű áramok, feszültségek, teljesítmények	I_2, I_0 U_2, U_0 P_2, P_0
3. Földzárlatok	zérussorrendű mennyiségek	$I_0, U_0, P_0 \rightarrow$
4. Túlterhelés	fázisáram hőmérséklet	I ϑ
5. Aszimmetrikus terhelés	negatívssorrendű áram	I_2
6. Hatásos teljesítményhiány	frekvencia frekvencia gradiens	f df/dt
7. Hatásos teljesítménytöbblet	frekvencia frekvencia gradiens	f df/dt

Relévédelmi, automatika rendszerek kialakítása

- **Digitális készülék- és rendszertechnika**
(mintavételezés, állandó önellenőrzés és üzemfelügyelet, állandó egyenáramú segédüzemi fogyasztás, akkutöltők üzeme!)
- **Fénytávközlés, fényvezető kábelek alkalmazása**
(EMC hatásoktól védettség, redundancia, regenerátor!)
- **Rézkábelezés minimalizálása**
(alállomáson belüli EMC hatások csökkentése, szakaszolás – villamos ív!)
- **Mezőorientált, decentralizált kivitel**
(reléházak kialakítás – központi relétér)
- **Jövőkép**
(közvetlen optikai csatolású mérőváltók, SF₆-os primér)

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

**Korszerű alállomás kialakítás: reléházak kivétel (MAVIR Zrt. Pécs alállomása)
(rézkábelezés csökkentése, réz földelőháló - EMC)**

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

Zerjavinec
Horvátország

MAVIR Zrt. Pécs aláll.

**Korszerű alállomás kialakítás:
csőgyűjtősín, fojtótekerces,
reléház, Diesel aggregátor**

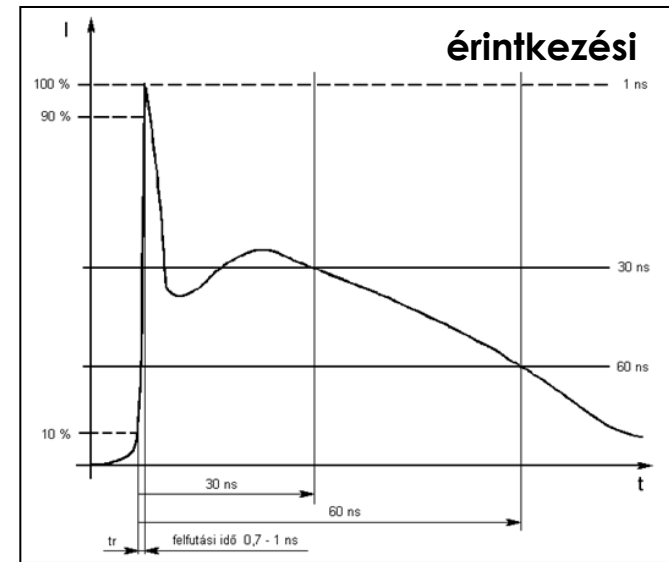
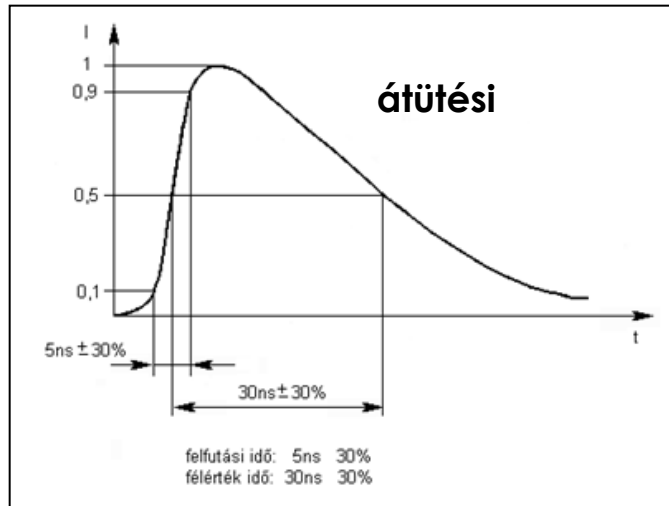
Relévédelmi, automatika rendszerek

Szekrényes kivitelű szerelés

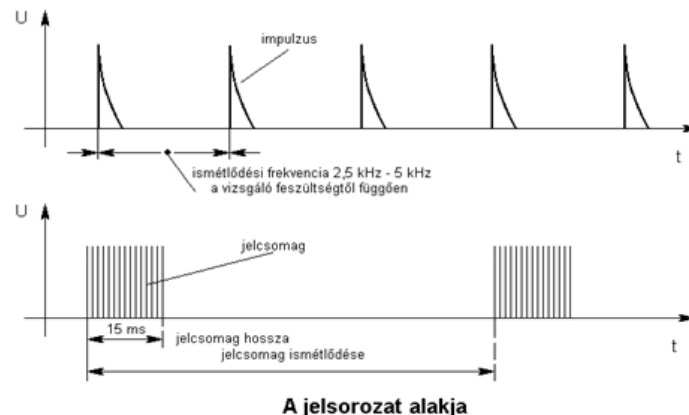
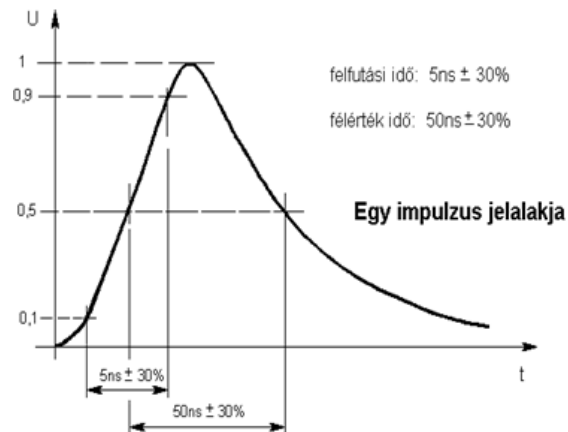
Relévédelmi, automatika rendszerek

X

Elektrosztatikus kisülés – electrostatic discharge test

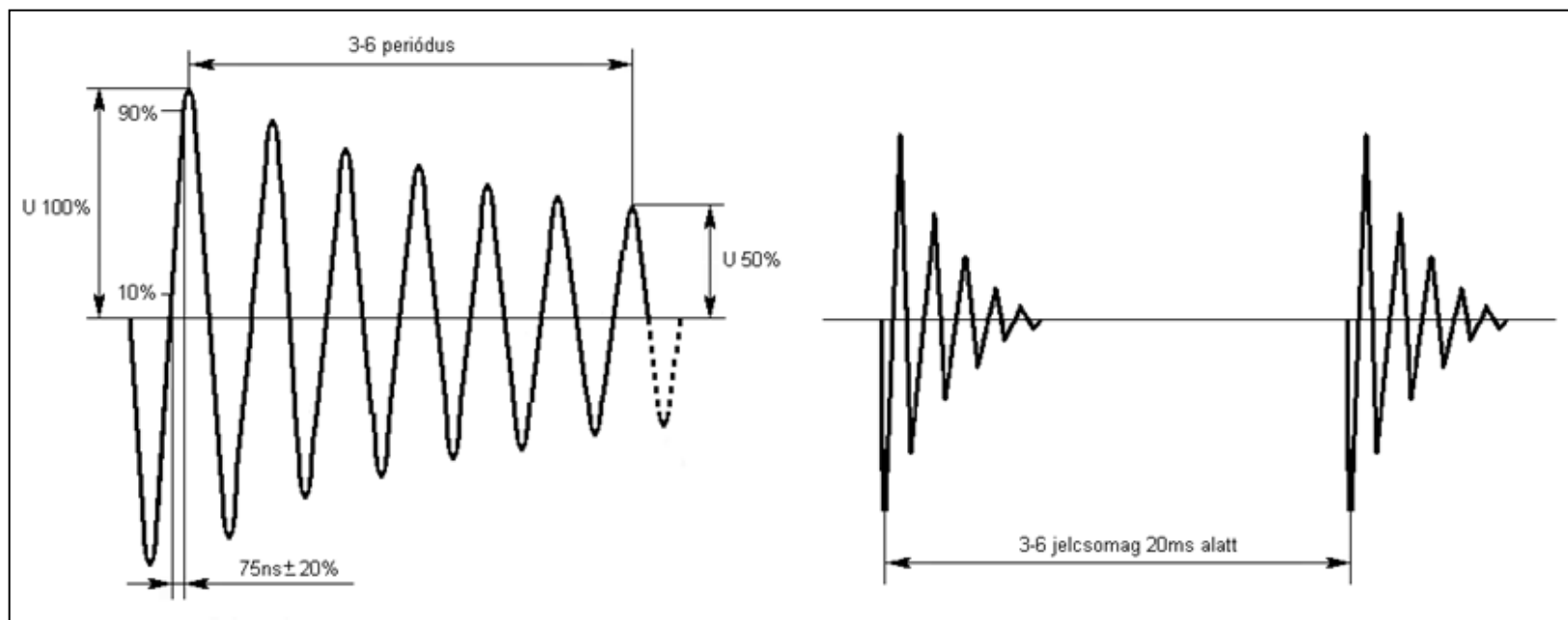
EMC

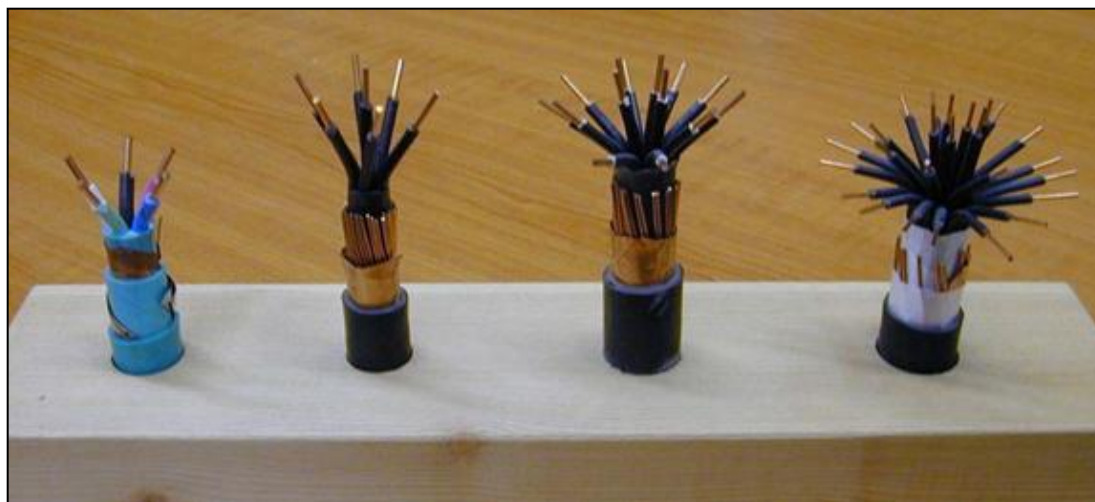
Gyors villamos tranziensekkel szembeni zavartűrés – electrical fast/transient burst immunity test

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

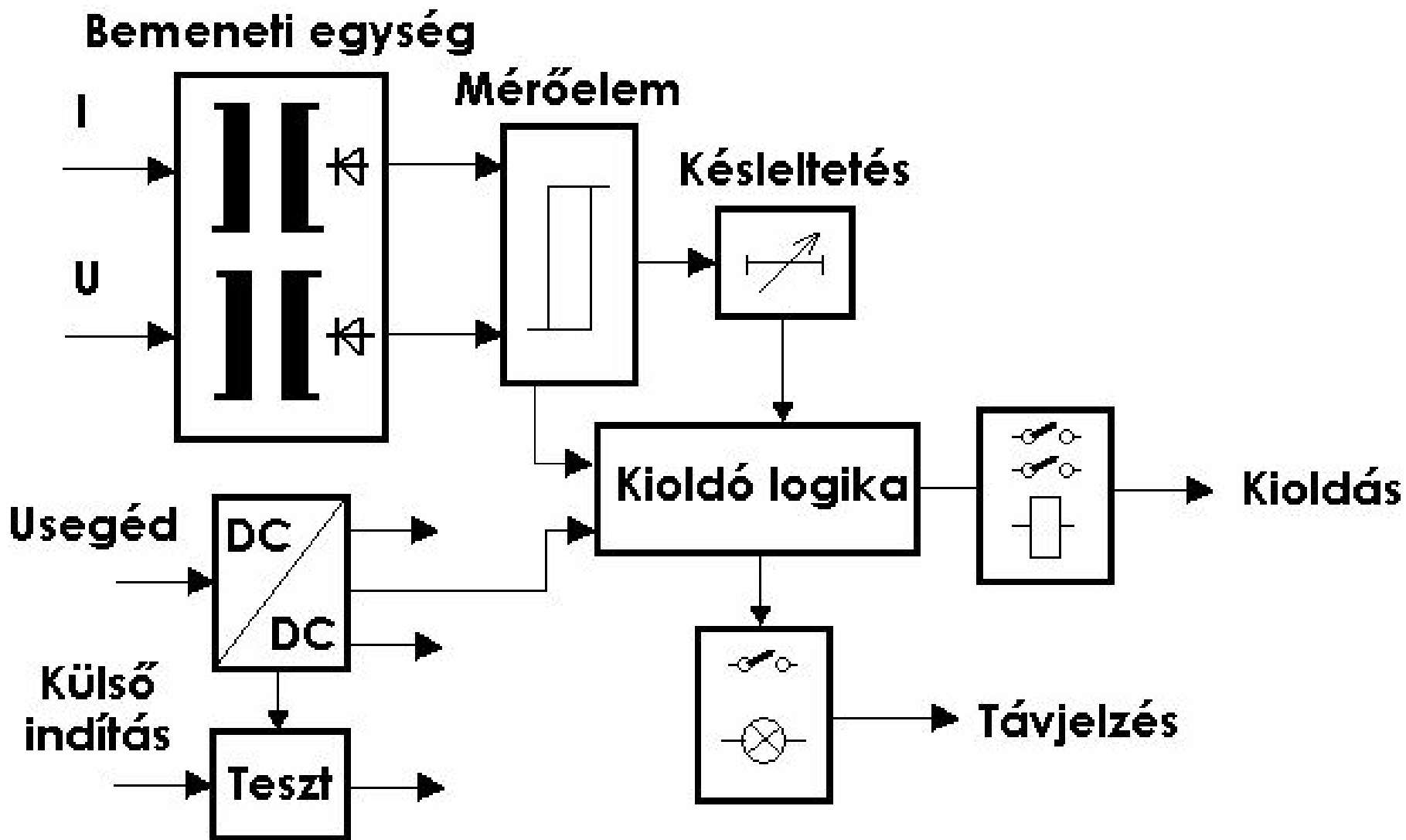
1 MHz-es csillapított rezgések – burst disturbance test

EMC

Árnyékolt rézkábelezés

Relévédelmi, automatika rendszerek

Hagyományos (el.-mech. és anal.-elektr.) védelmek felépítése

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

- 1) Mérőváltó bemeneti egység
- 2) A/D átalakító (antialias szűrő) egység
- 3) Fő CPU egység
- 4) Kétállapotú ki- és bemenetek
- 5) Kommunikációs és tároló egység
- 6) MMC – ember-gép kapcsolati egység
- 7) Tápegység

FE CPU = Front End CPU

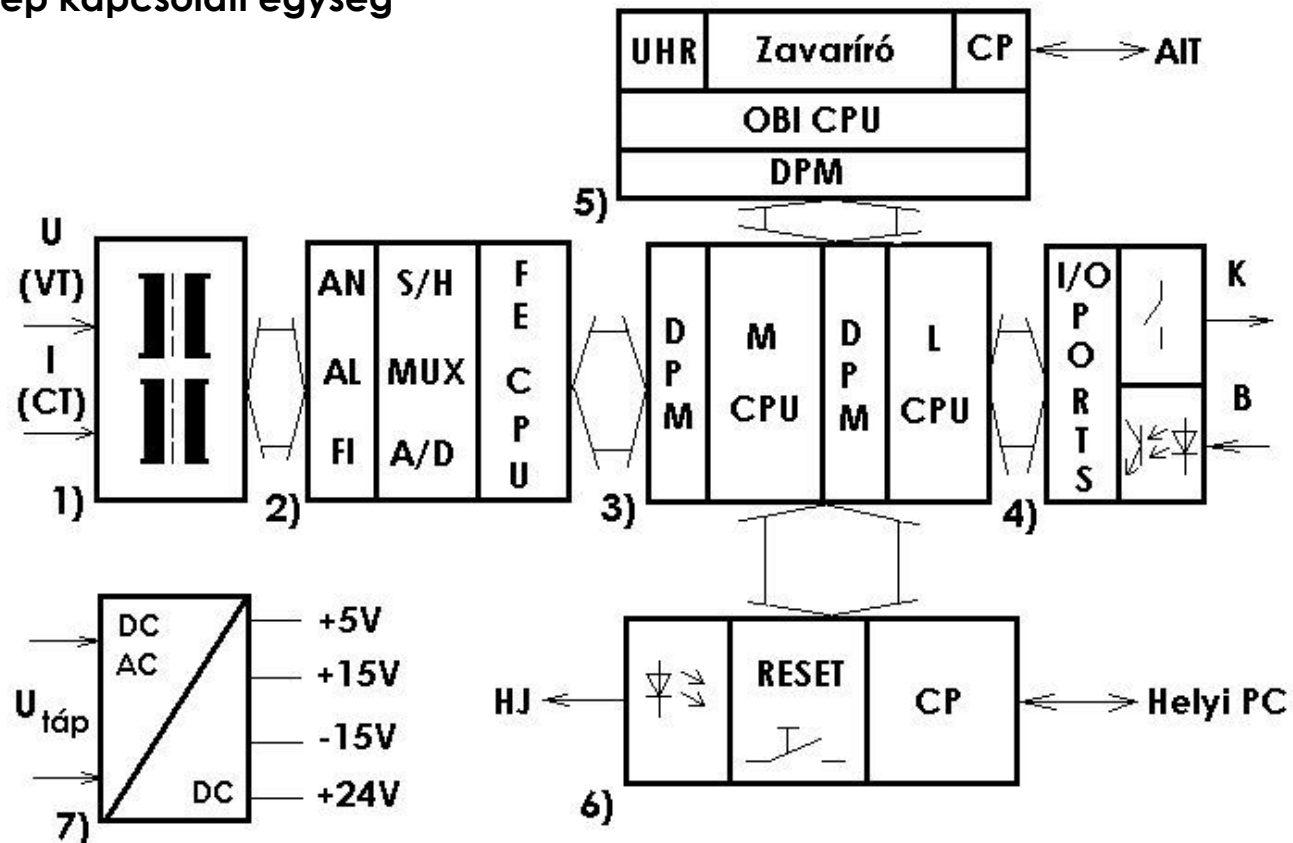
DPM = Dual Port Memory

M CPU = Main CPU

L CPU = Logic CPU

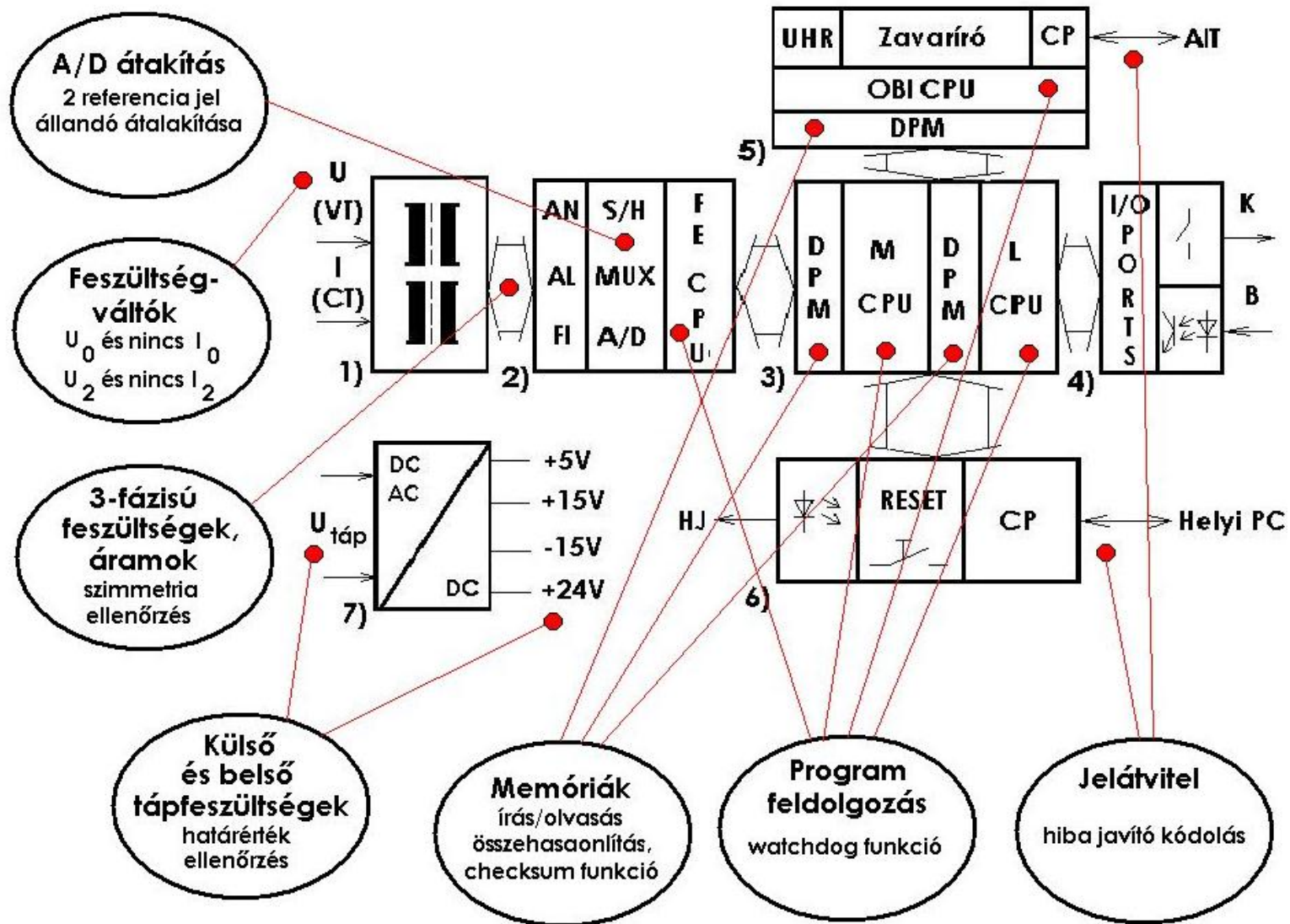
OBI = Object Bus Interface

CP = Communication Port

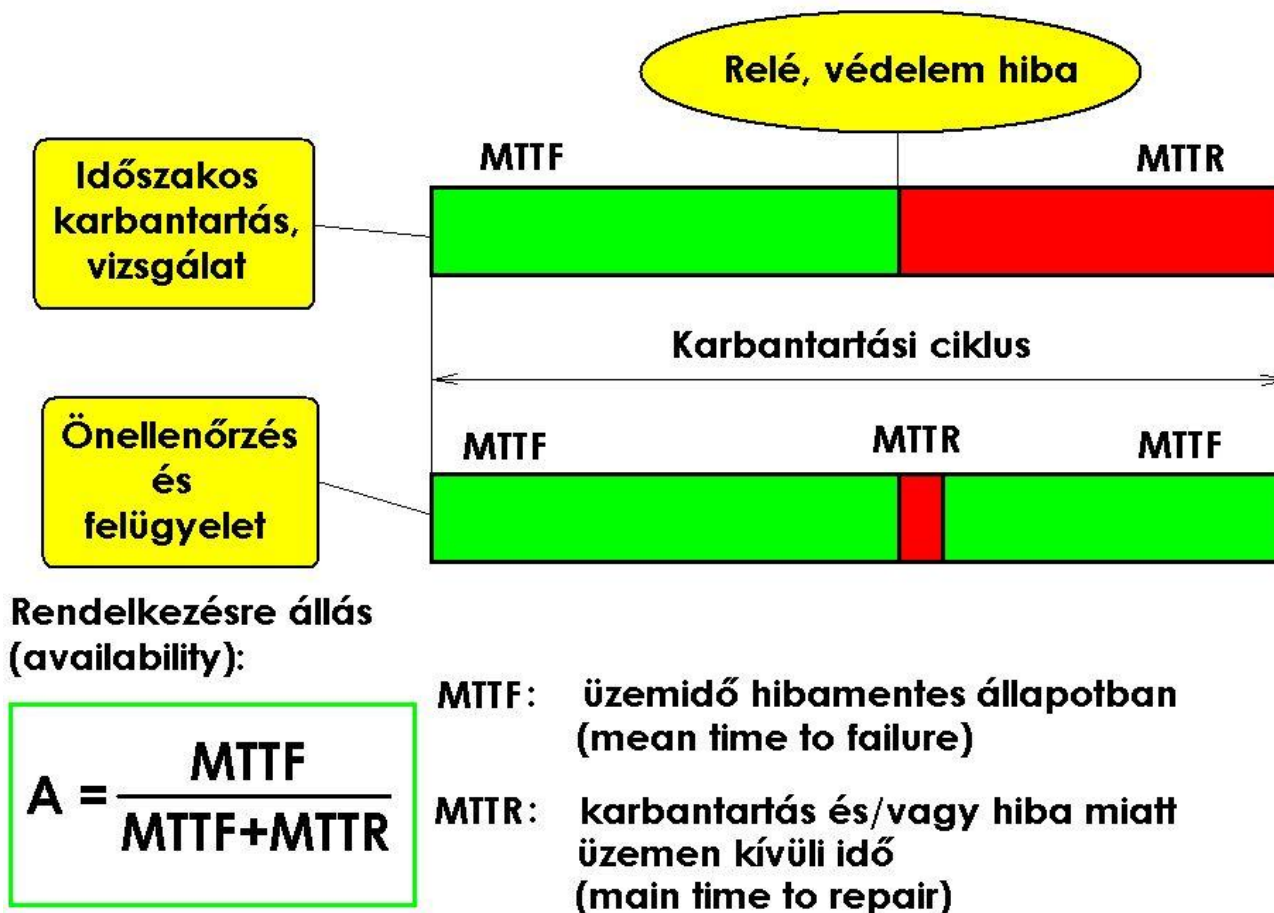
Digitális védelem hardver felépítése

Relévédelmi, automatika rendszerek

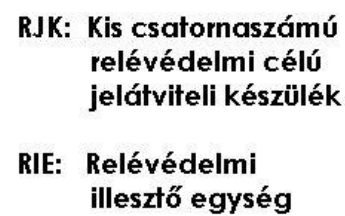

Önellenőrzés digitális védelmeknél
(selfmonitoring and supervision)

Relévédelmi, automatika rendszerek

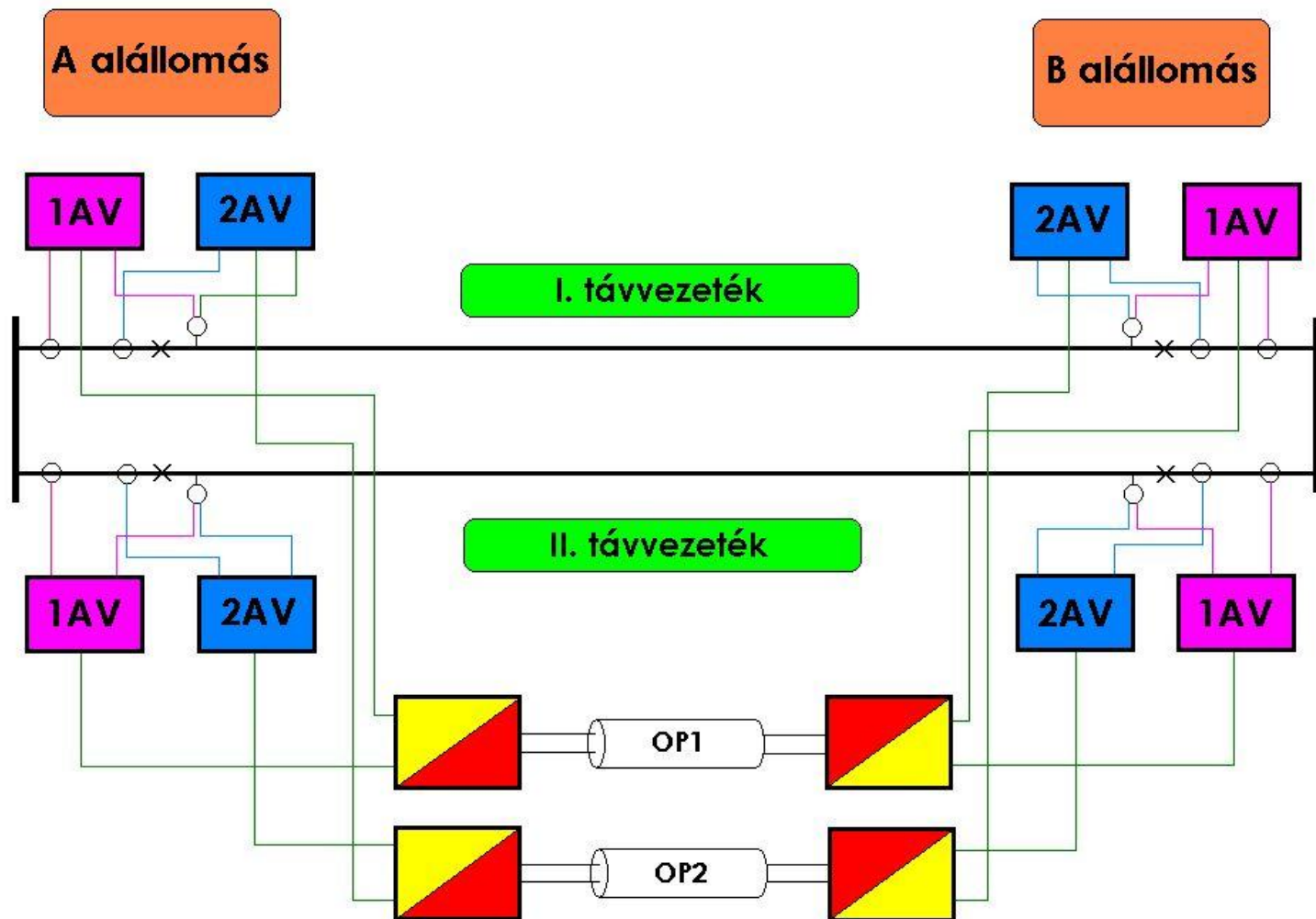

Önellenőrzés és felügyelet
(selfmonitoring and supervision)

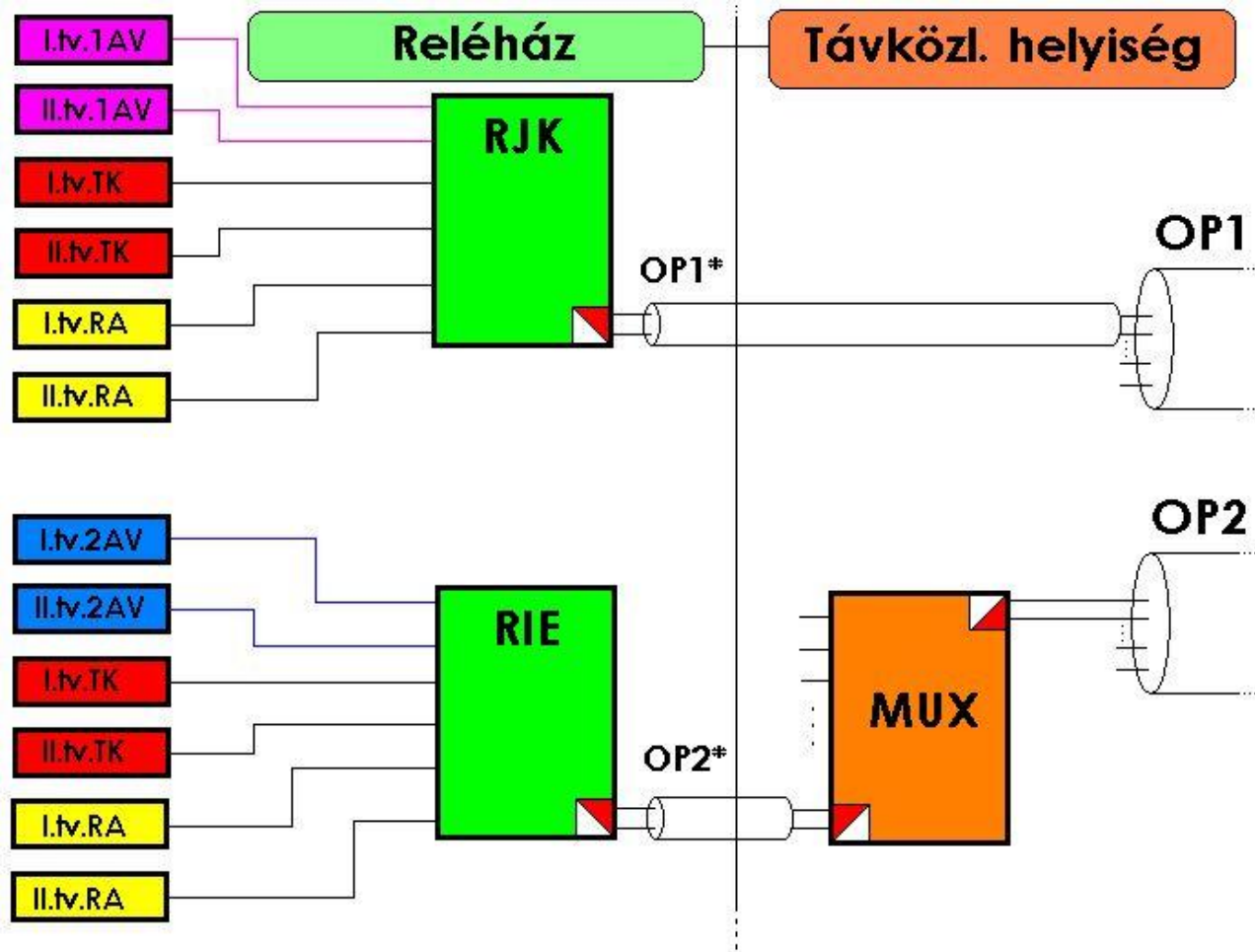
34

Relévédelmi, automatika rendszerek

Relévédelmi célú jelátvitel (védelem szinkronozás)

Relévédelmi, automatika rendszerek

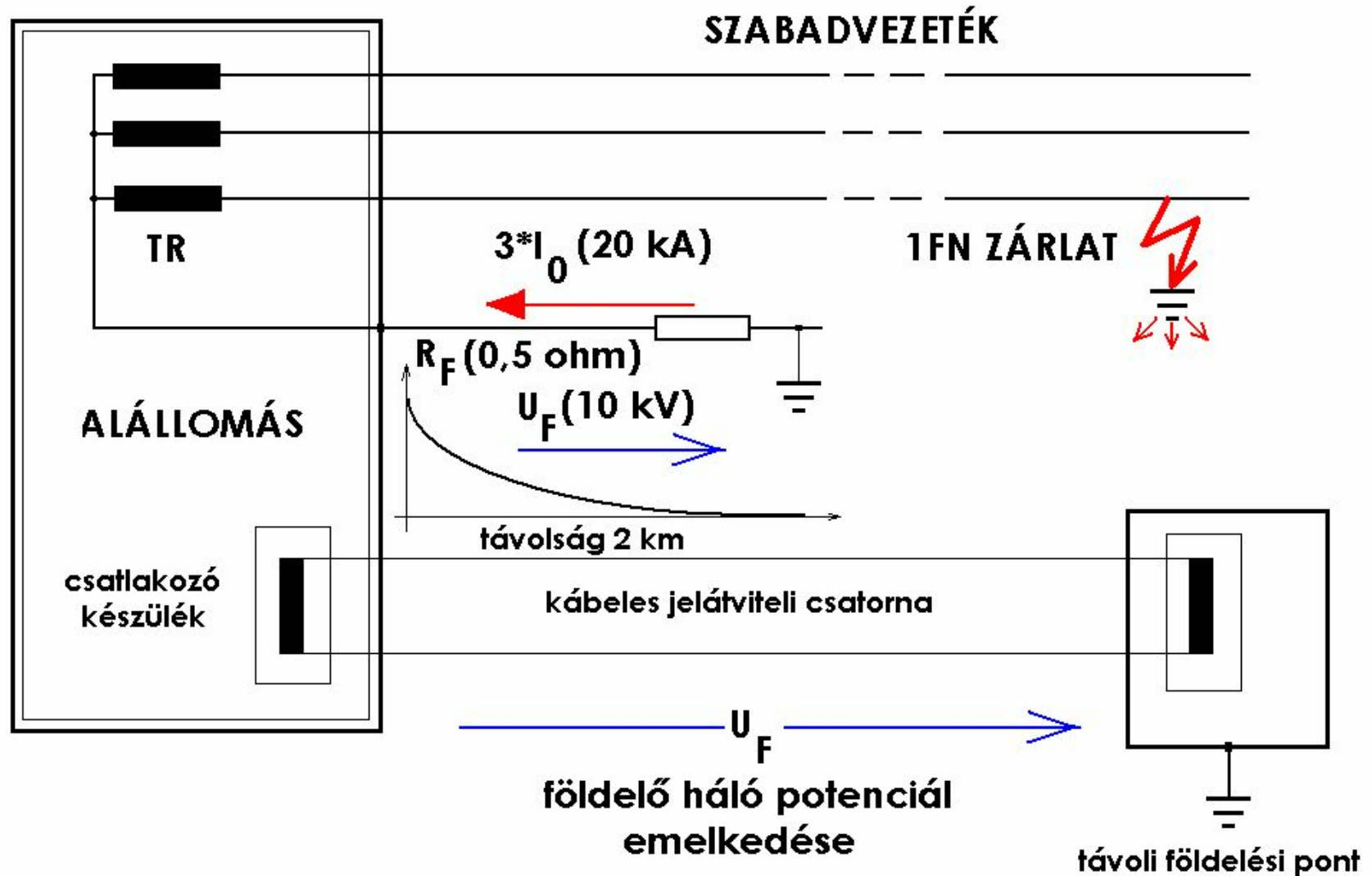

TK: távkioldás, RA: rendszerautomatika, RJK: kis csatornaszámú relévédelmi célú jelátviteli készülék

RIE: relévédelmi illesztő egység, MUX: távközlési multiplexer

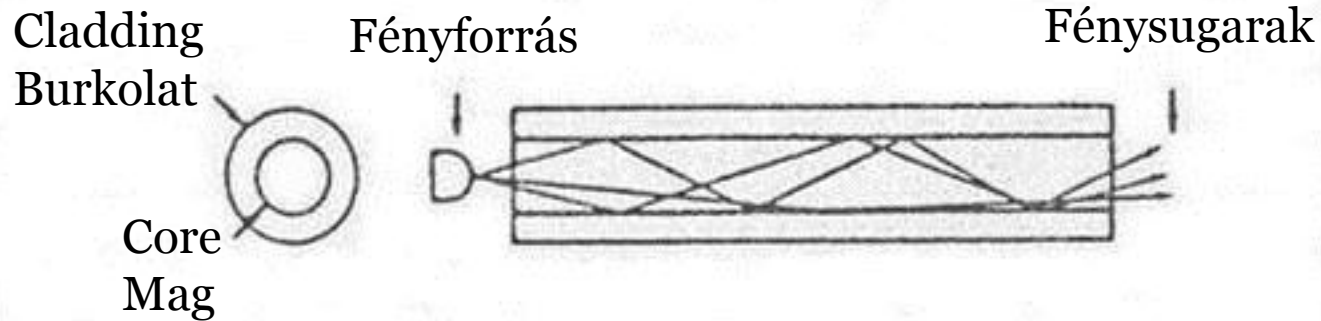
Relévédelmi célú jelátvitel

Relévédelmi, automatika rendszerek

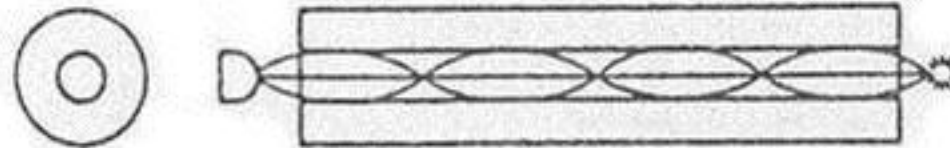

Galvanikus összeköttetés veszélye

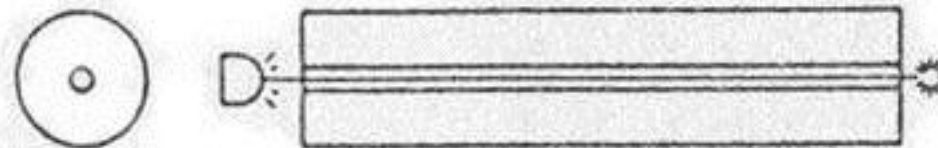
Step Index (multimode)

Multimode (graded index)

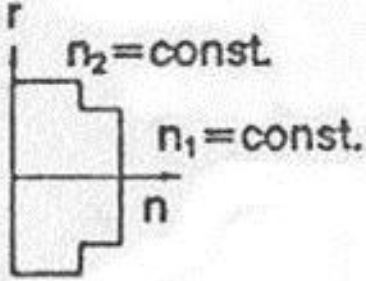
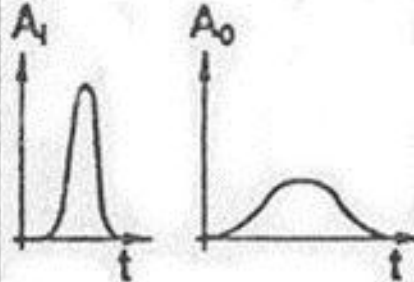

Single mode

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

Refractive index profile Törésmutató profil	Geometrical structure	Impuse response of a multimode step index fibre
	Core diameter: d_c typical = $100\mu\text{m}$	Bemenet Input impulses Kimenet Output impulses

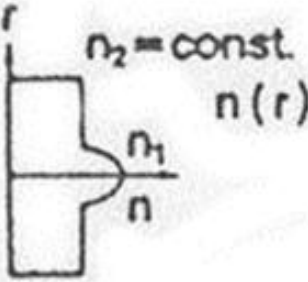
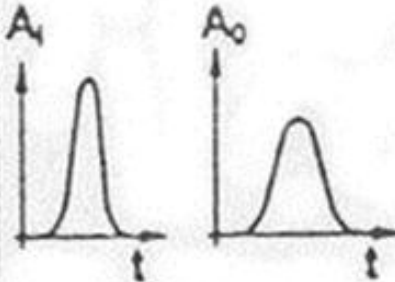
Characteristics

- Large differences in group delay among different modes
- Pronounced pulse broadening
- Bandwidth: $B \cdot L < 100 \text{ MHz} \cdot \text{km}$

Multimódusú, lépcsős törésmutatójú üvegszál

Relévédelmi, automatika rendszerek

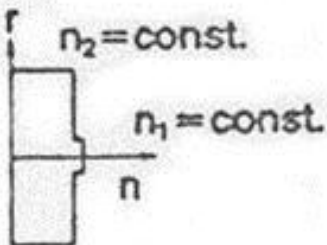
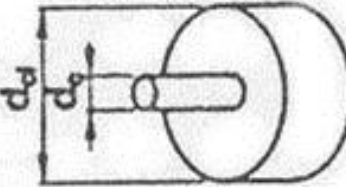
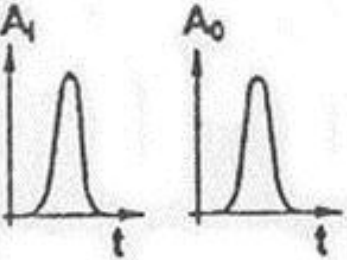
X

Refractive index profile	Geometrical structure	Impuse response of a multimode step index fibre
$n_2 = \text{const.}$ $n(r)$ n_1 n	Core diameter: $d_c \text{ typical} = 50 \mu\text{m}$	Input impulses Output impulses

Characteristics

- Small differences in group delay among different modes
- Slight pulse broadening
- Bandwidth: $B \cdot L \sim 1 \text{ GHz} \cdot \text{km}$

Multimódusú, gradiens törésmutatójú üvegszál

Refractive index profile	Geometrical structure	Impuse response of a multimode step index fibre
$n_2 = \text{const.}$ $n_1 = \text{const.}$ n	Core diameter: $d_c \text{ typical} = 9\mu\text{m}$	Input impulses Output impulses

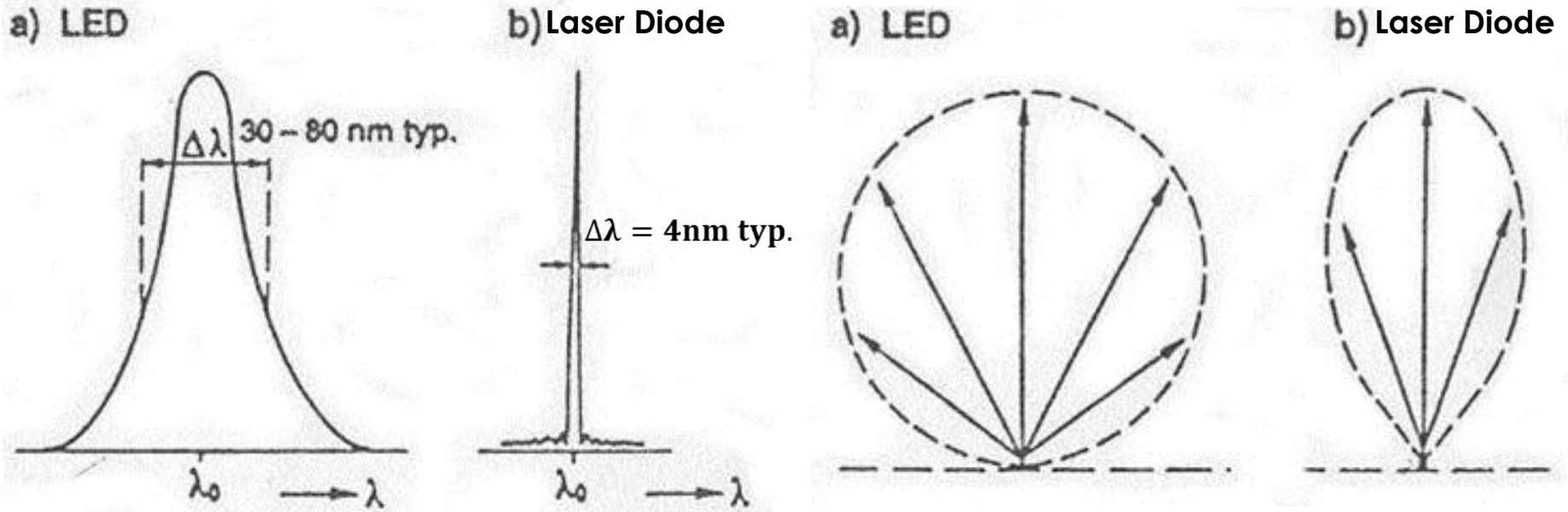
Characteristics

- No group delay differences due to single propagation mode
- Small pulse broadening due to single
- Bandwidth: $B \cdot L \sim 100 \text{ GHz} \cdot \text{km}$
- Lowest optical attenuation of all fibres available

Monomódusú üvegszál

Relévédelmi, automatika rendszerek

X

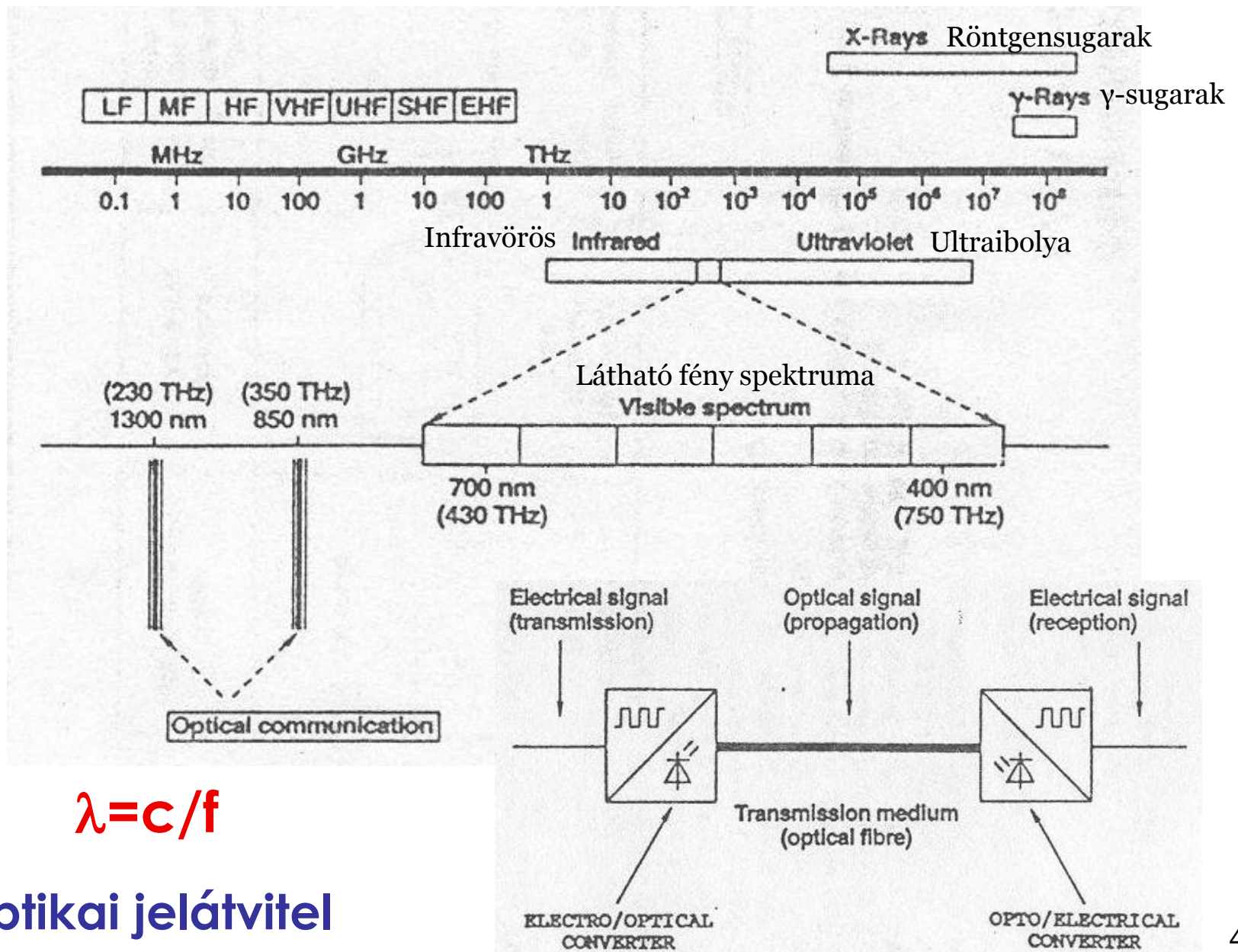

Spectral distribution of the emitted light
A kibocsátott fény spektruma

Radiation pattern of the light sources
Különböző fényforrások kisugárzási
mintázata

Fényforrások jellemzői (spektrális eloszlás, sugárzás)

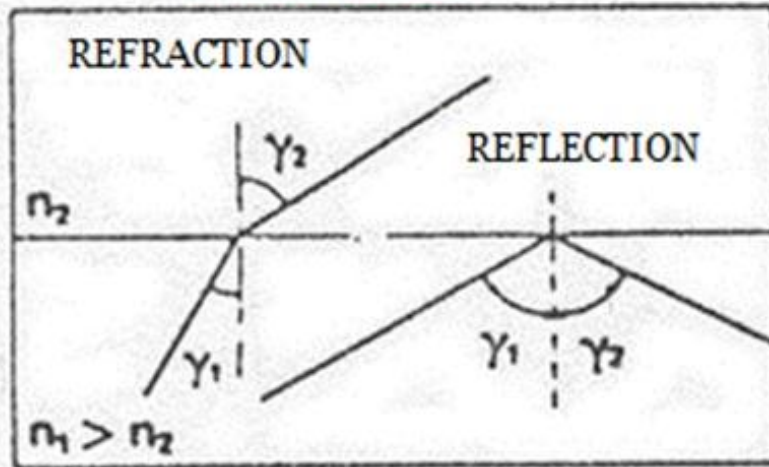
Relévédelmi, automatika rendszerek

Relévédelmi, automatika rendszerek

Optikai jelátvitel

törésmutató

n_1, n_2 : refractive index

γ_1 : incident angle

REFRACTION: $\frac{\sin(\gamma_1)}{\sin(\gamma_2)} = \frac{n_2}{n_1}$

törés és visszaverődés

Numerical aperture NA

$$NA = n_0 \cdot \sin \theta_a = n_1 \cdot \sin \gamma_c = \sqrt{n_1^2 - n_2^2}$$

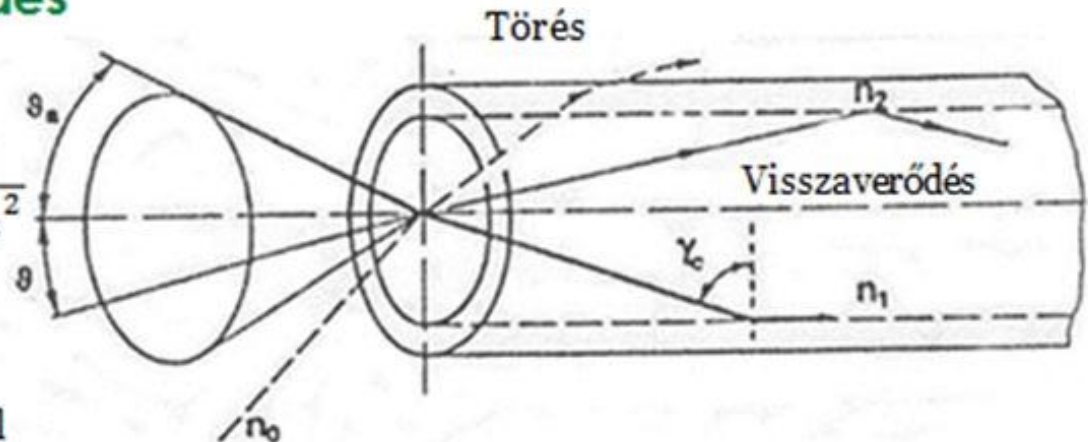
θ_a : Angle of acceptance

γ_c : Critical angle

n_1 : Refractive index of core material

n_2 : Refractive index of cladding material

n_0 : Refractive index of free space, $n_0=1$

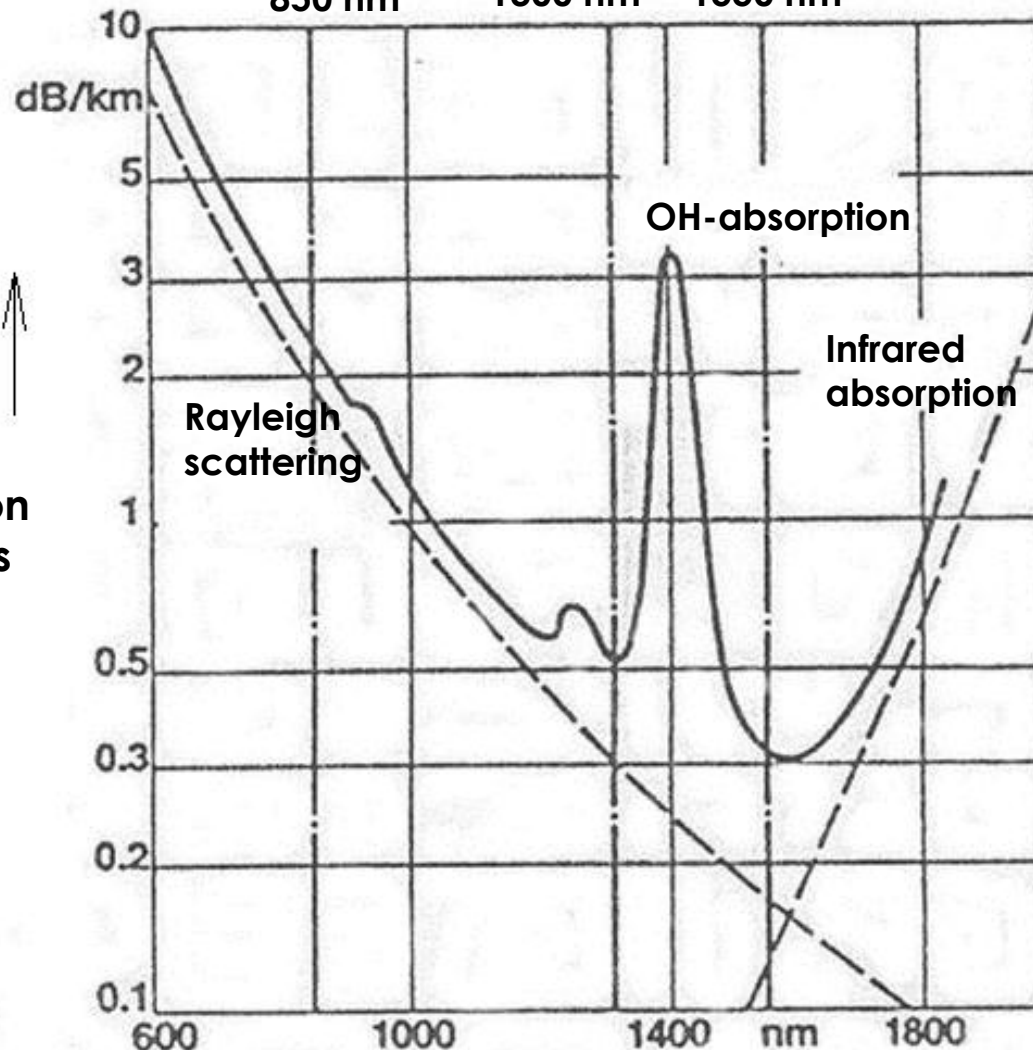
Relévédelmi, automatika rendszerek

First
optical
window
850 nm

Second
optical
window
1300 nm

Third
optical
window
1550 nm

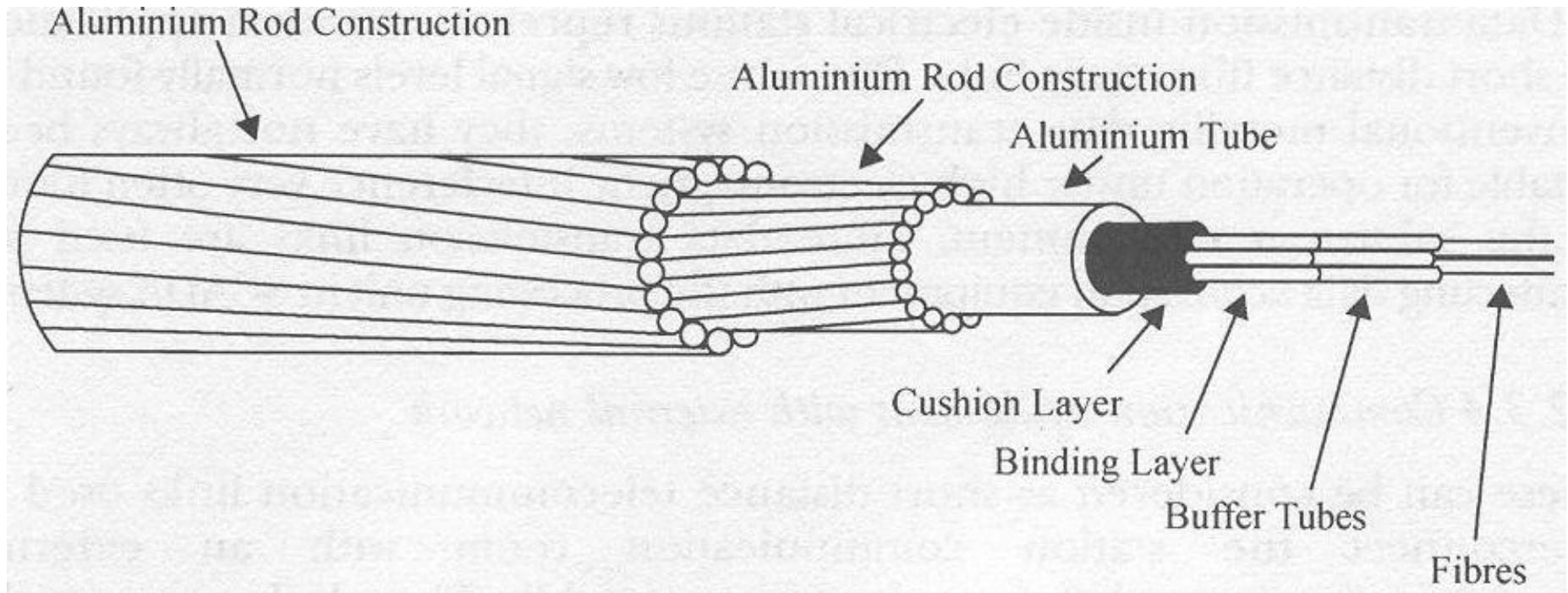
optikai ablakok

Attenuation
Csillapítás

Optikai jelátvitel

Hullámhossz

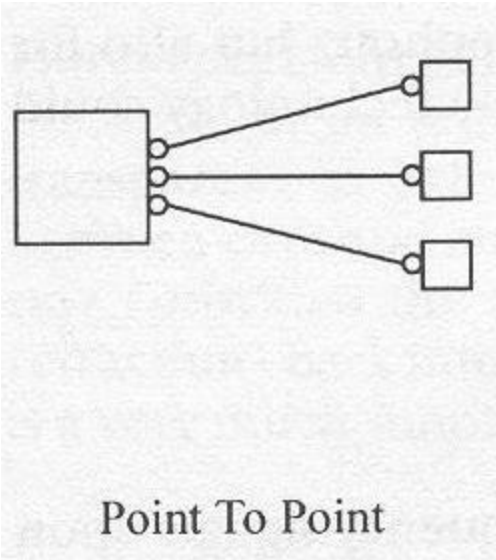

kompozit szabadvezetési sodrony

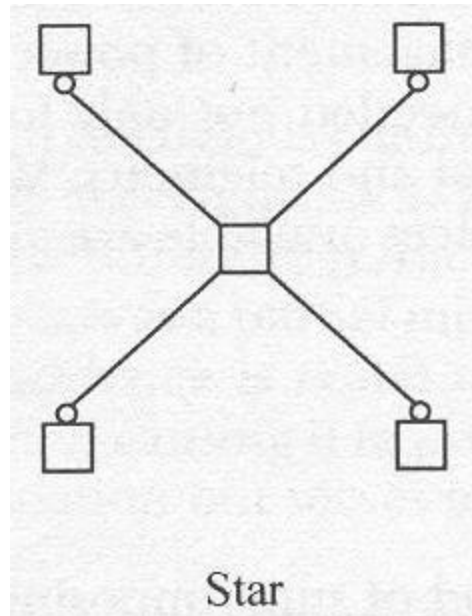
Optikai jelátvitel

Relévédelmi, automatika rendszerek

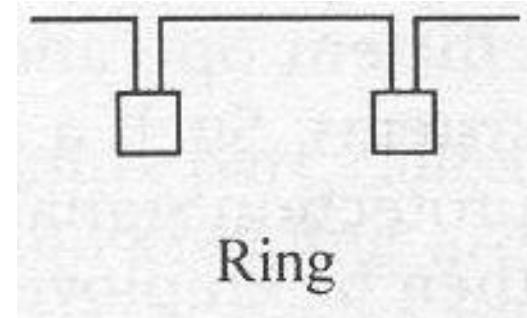
X

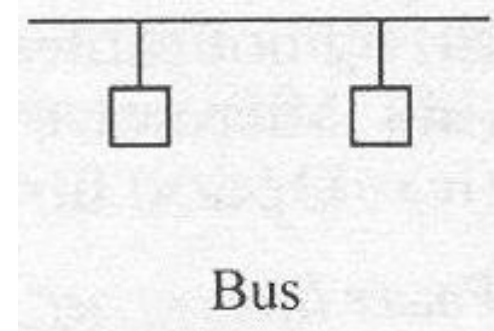
**Pont-pont
összeköttetés**

Csillag alakzat

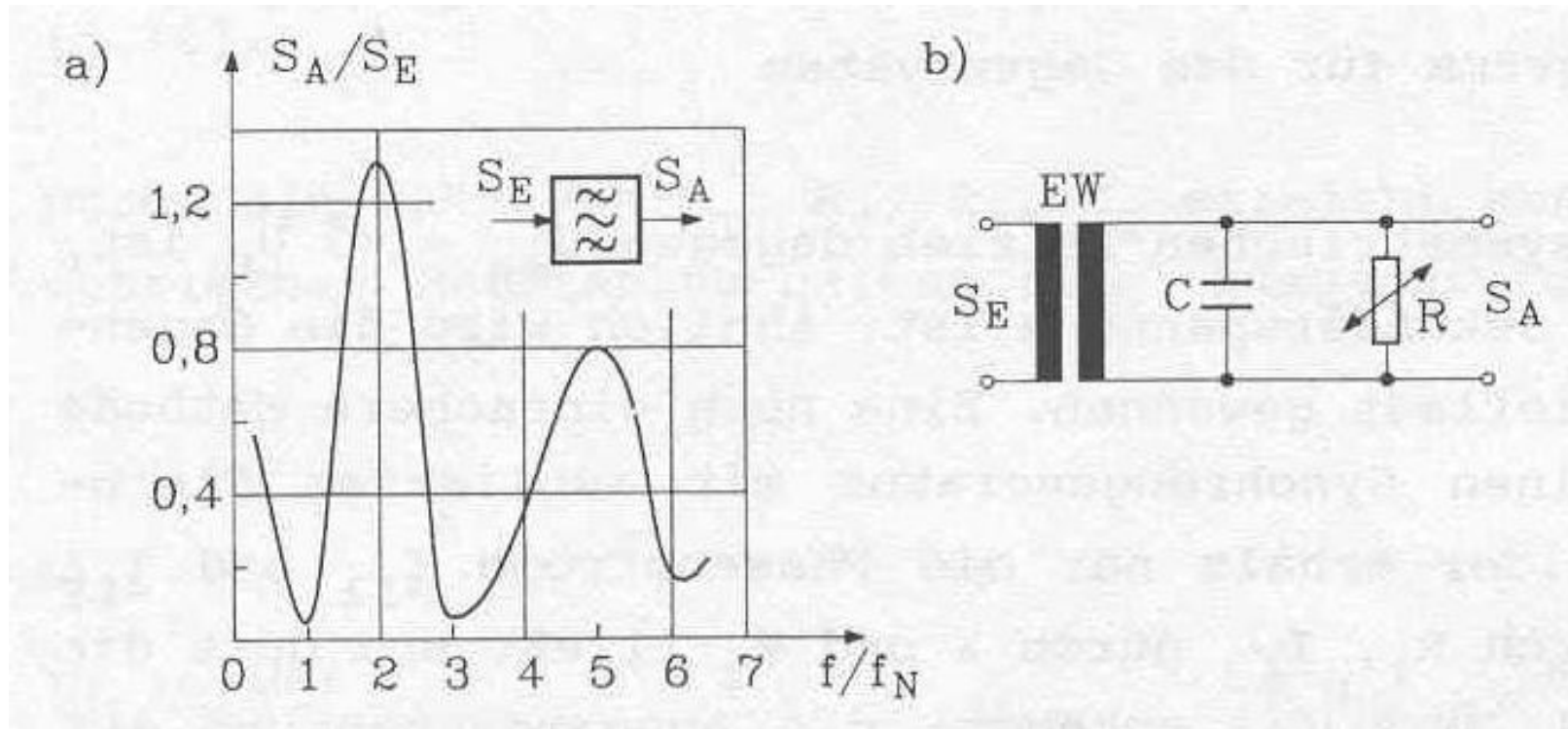

Gyűrű alakzat

Sínes kalakítás

Optikai jelátvitel
LAN konfigurációk

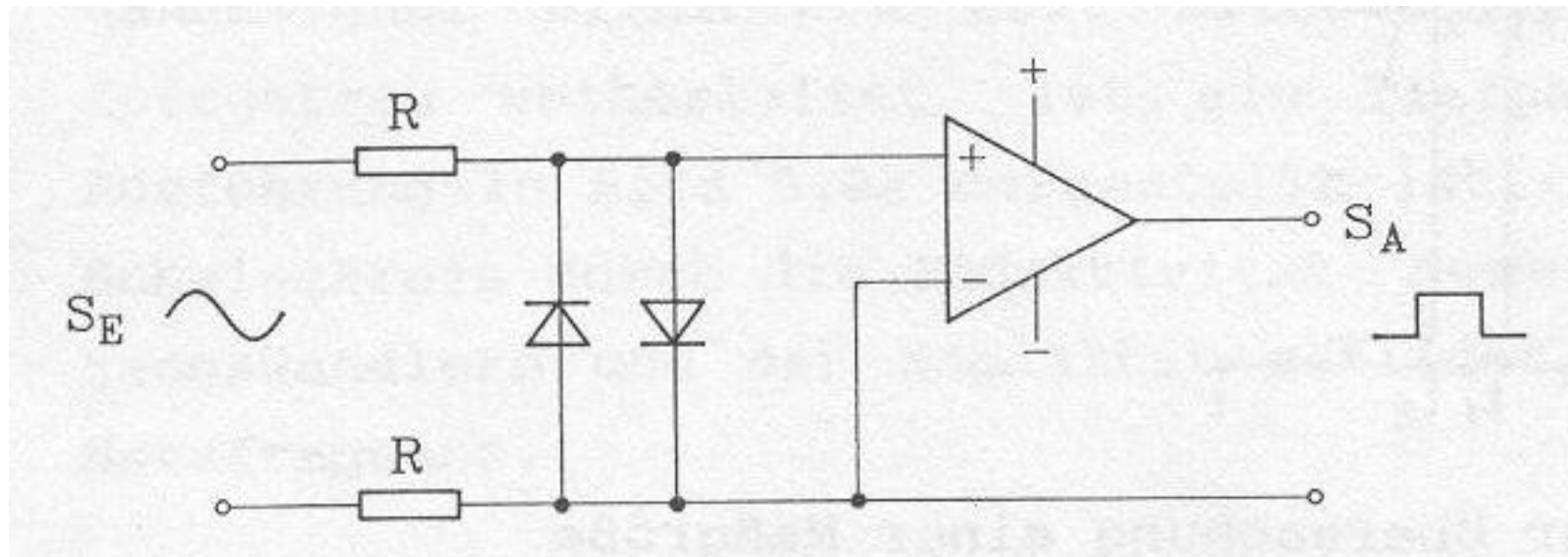

a) amplitúdó-frekvencia menet

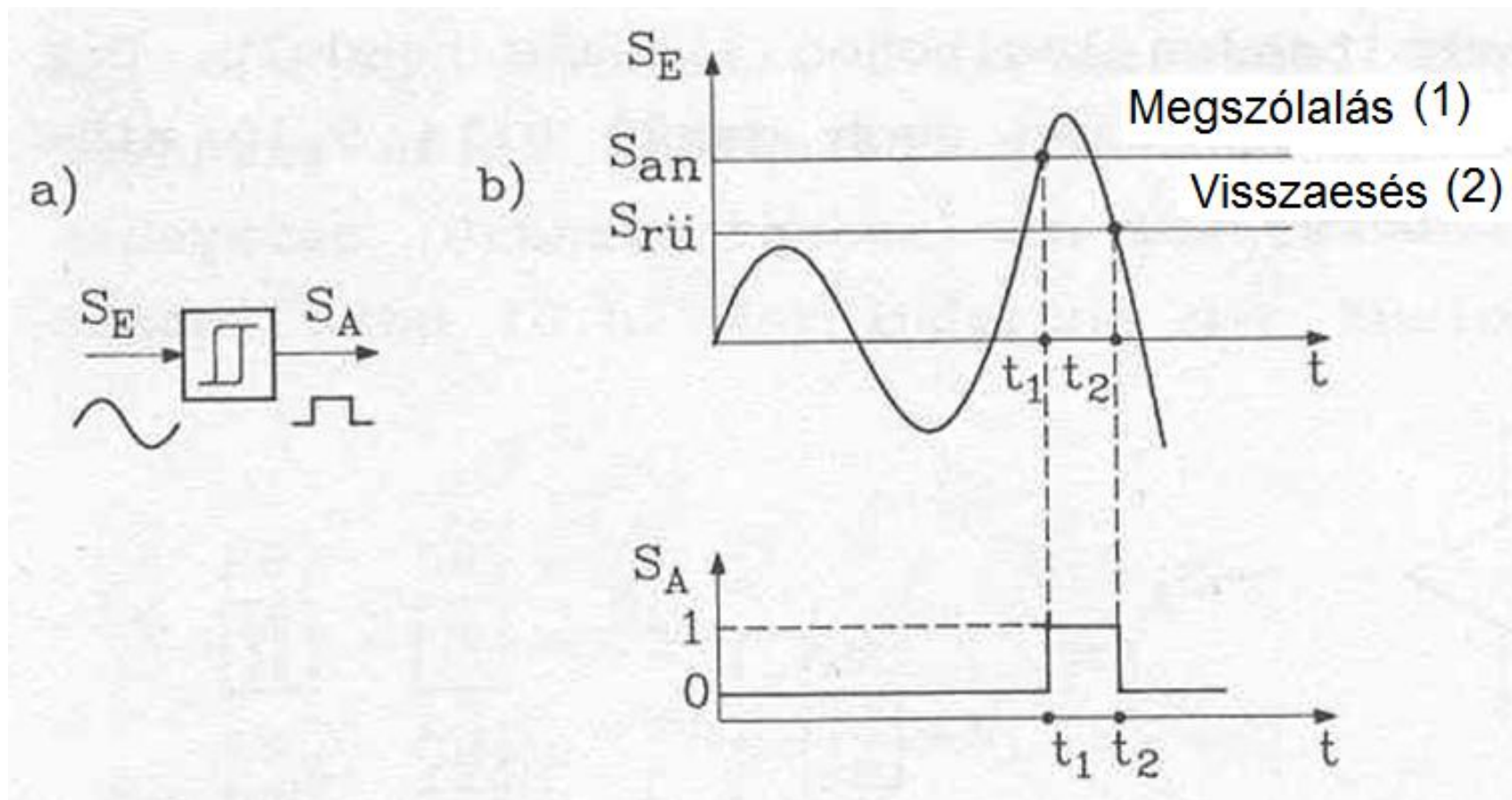
b) kapcsolás

S_E : bemenő jel, S_A : kimenő jel

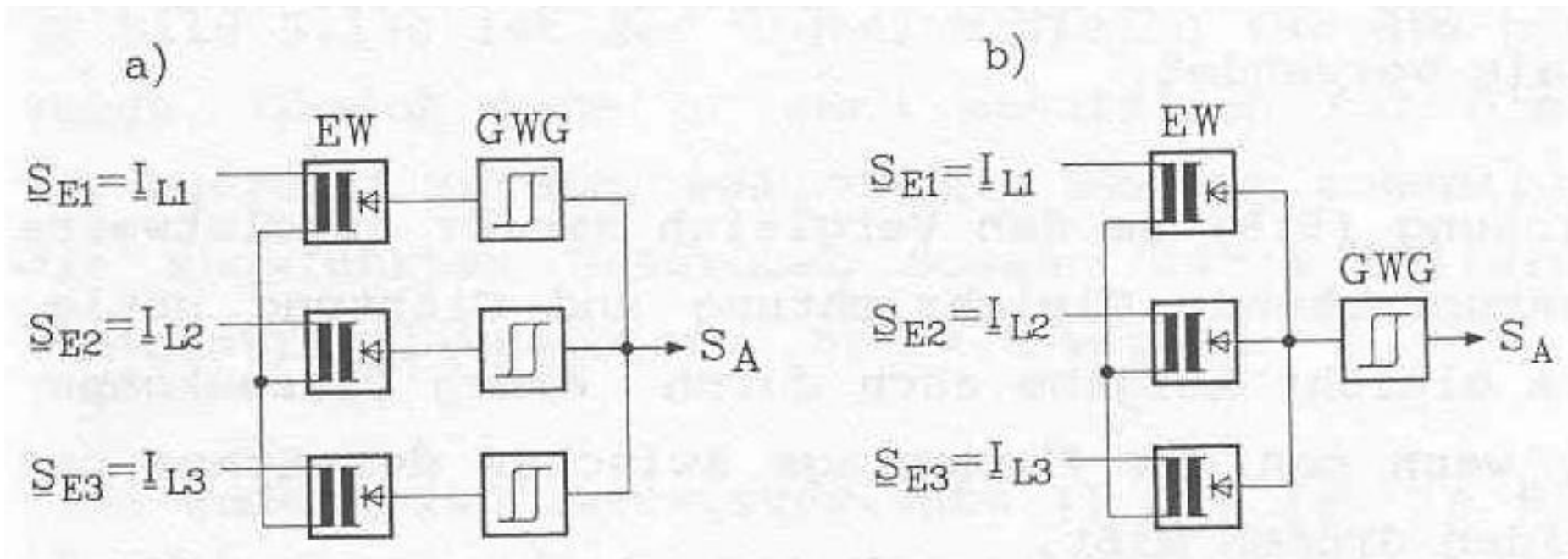
Bemeneti sávszűrő (alapharmonikusok előállítása)

Négyzögesítés műveleti erősítővel

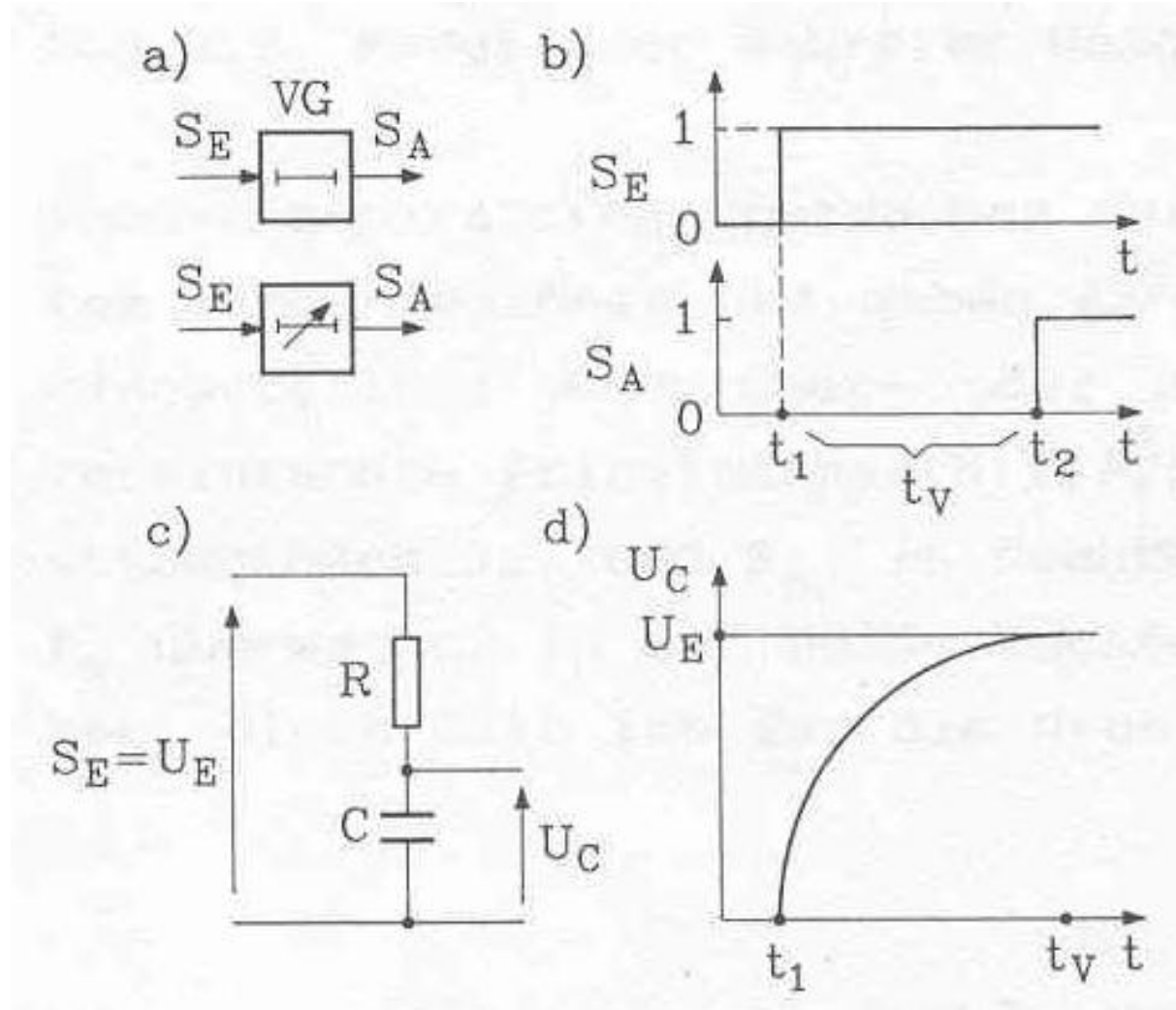

Négyszögesítés (értékhatár-átlépés érzékelése)

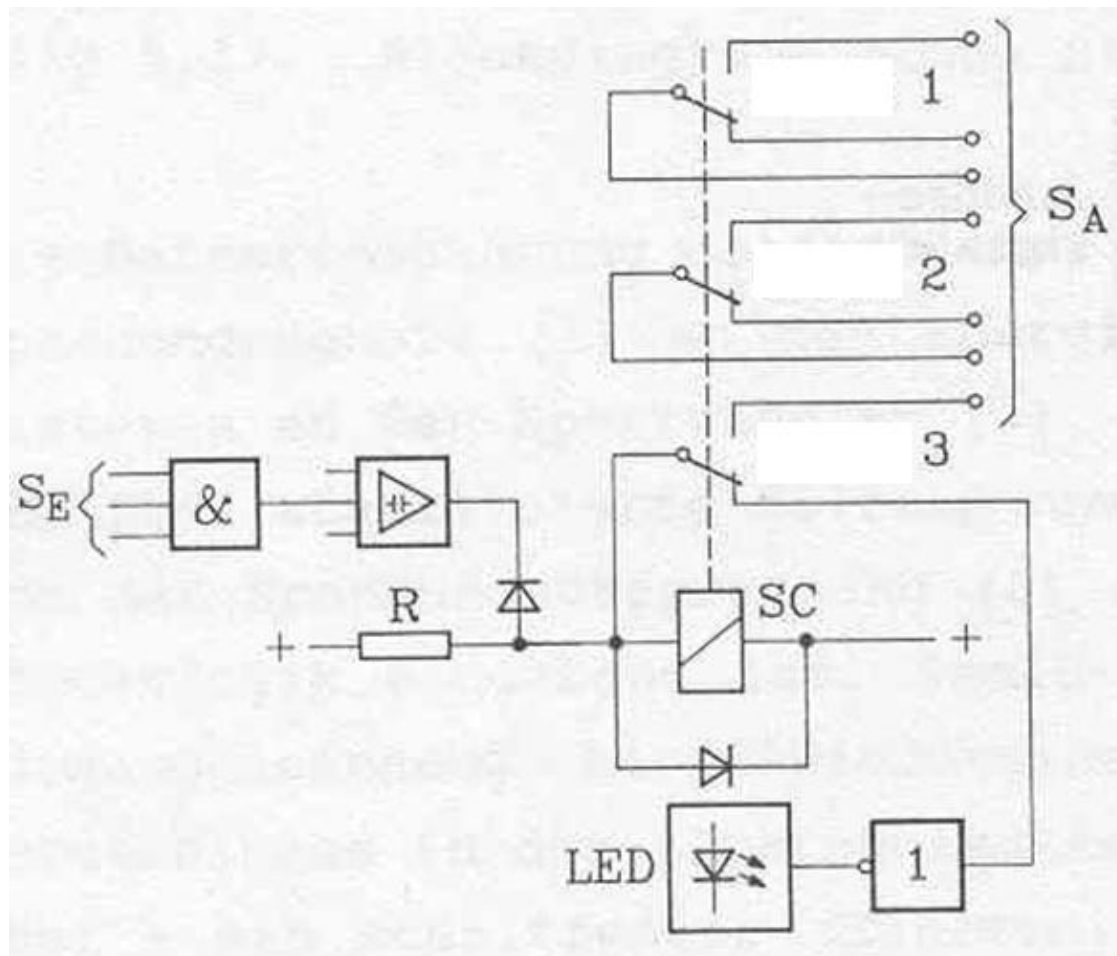
Fázisonkénti és összegzett áramérzékelés

Relévédelmi, automatika rendszerek

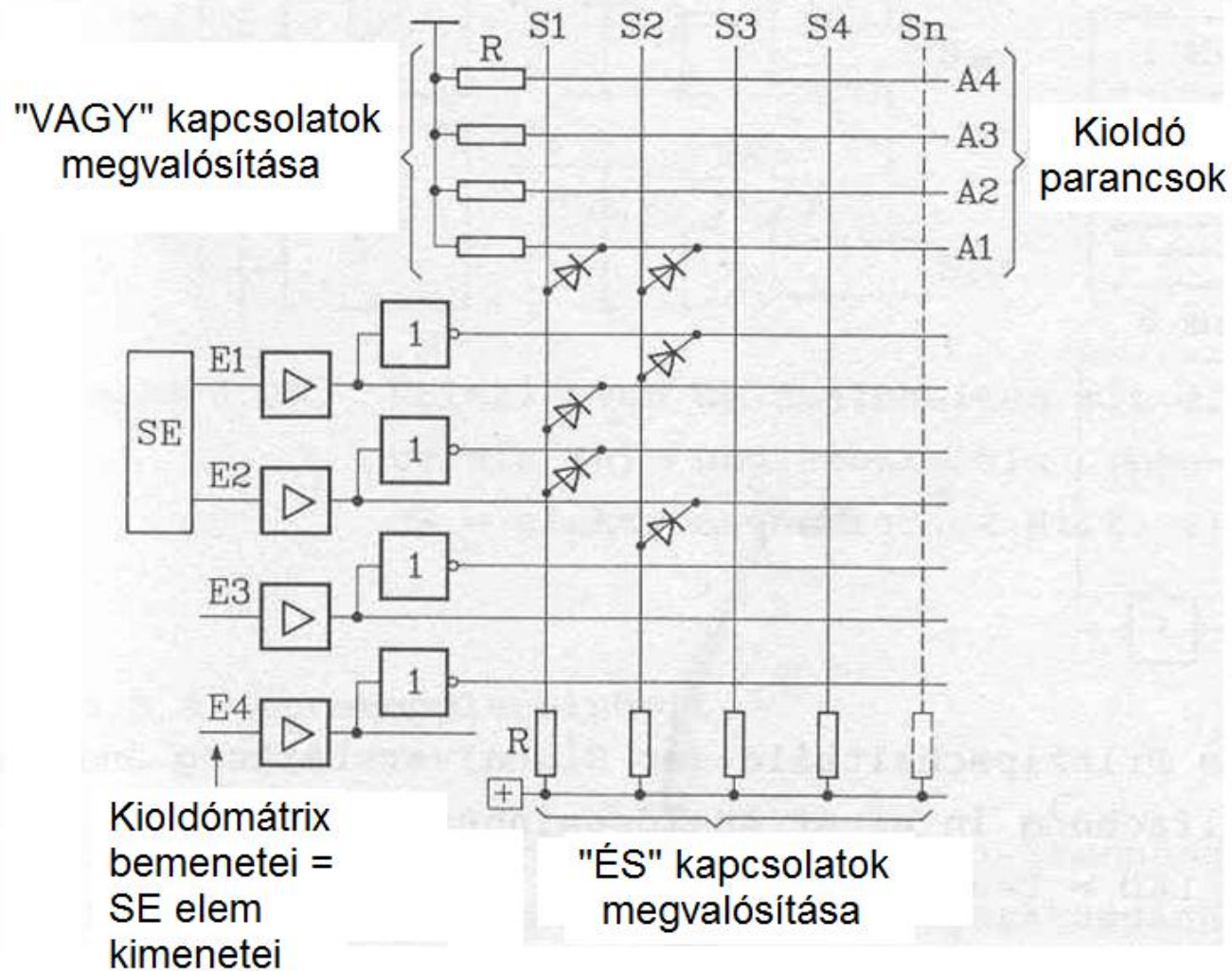
Statikus időrelé (állandó és változtatható beállítással)

Relévédelmi, automatika rendszerek

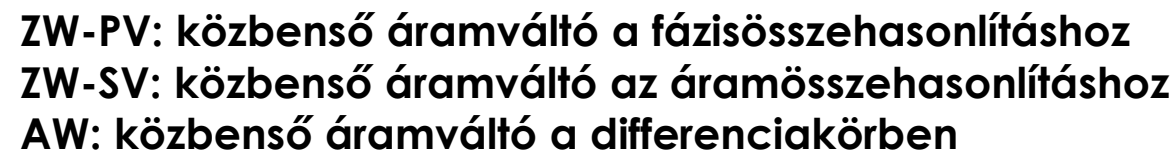

Kimenő egység (jelerősítés és -sokszorozás)

Relévédelmi, automatika rendszerek

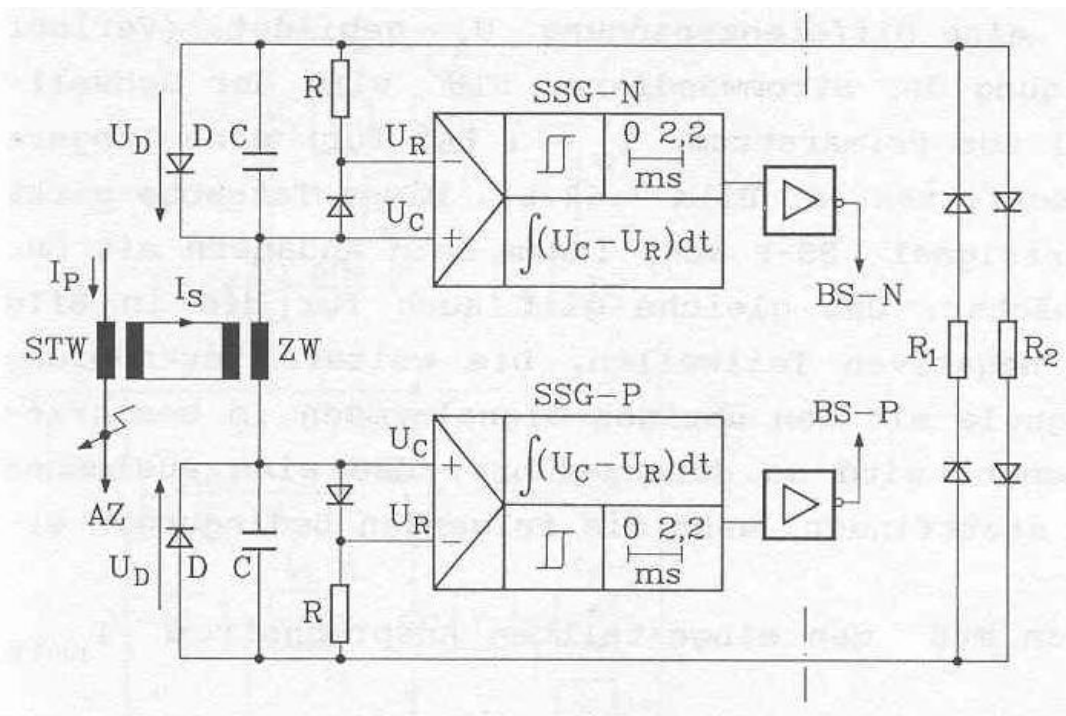
Kioldómátrix (programozható kimenő logikai egység)

55

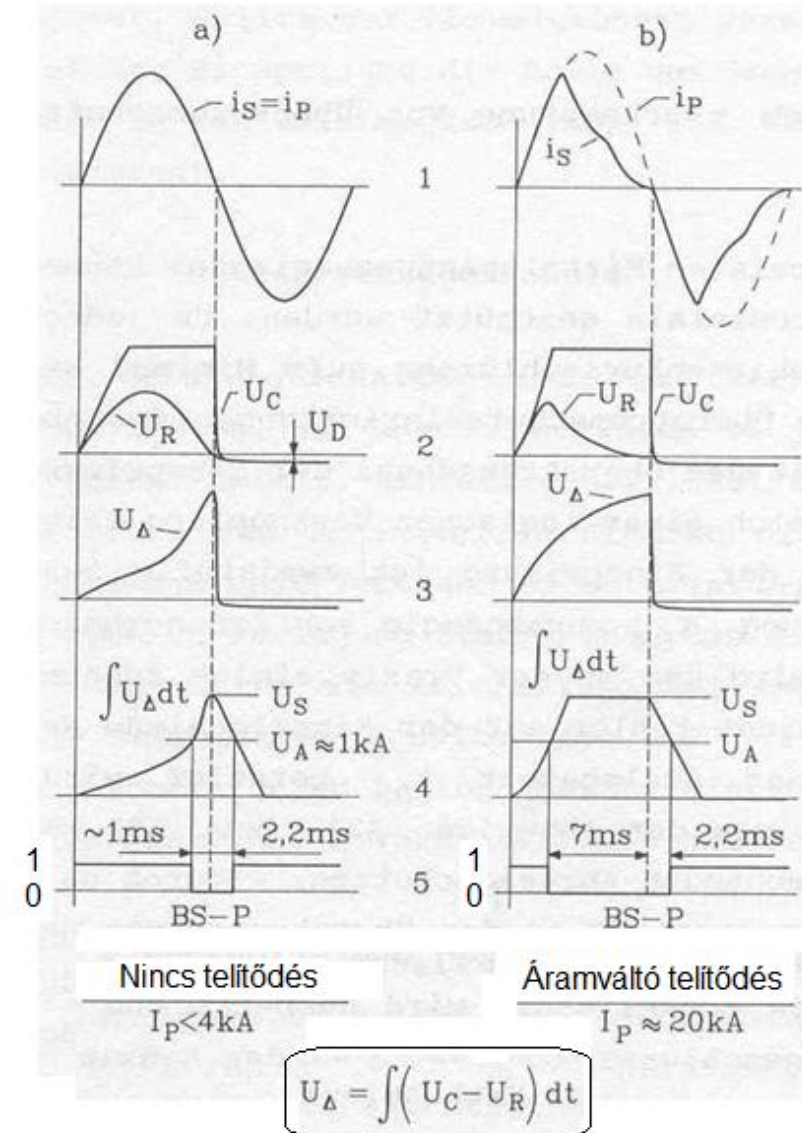
Relévédelmi, automatika rendszerek

X

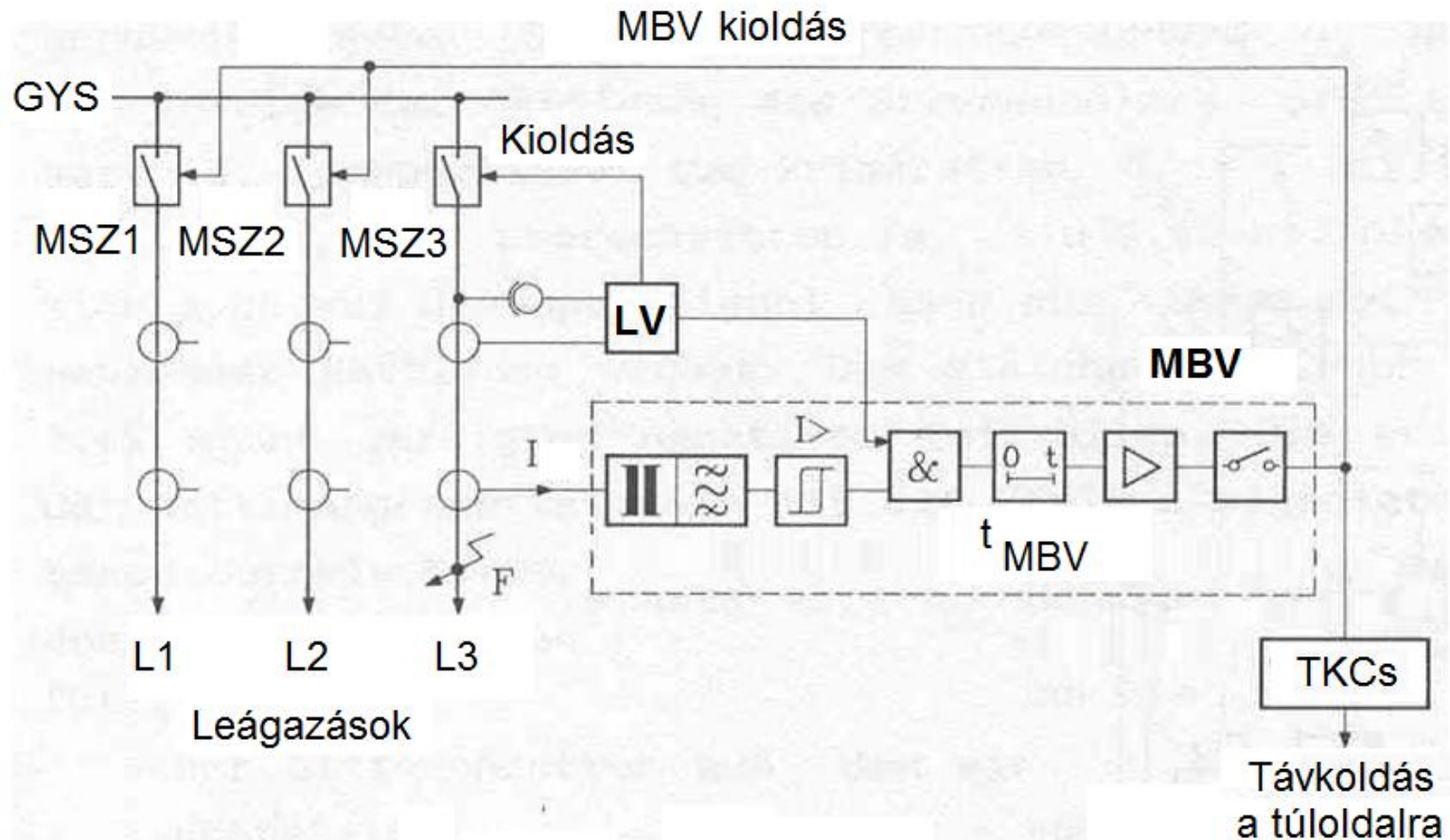

SSG-P, SSG-N: blokkoló impulzus-adó a pozitív és negatív félhullámokra

**Gyűjtőínvédelem
(áramváltó telítődés érzékelése)**

Relévédelmi, automatika rendszerek

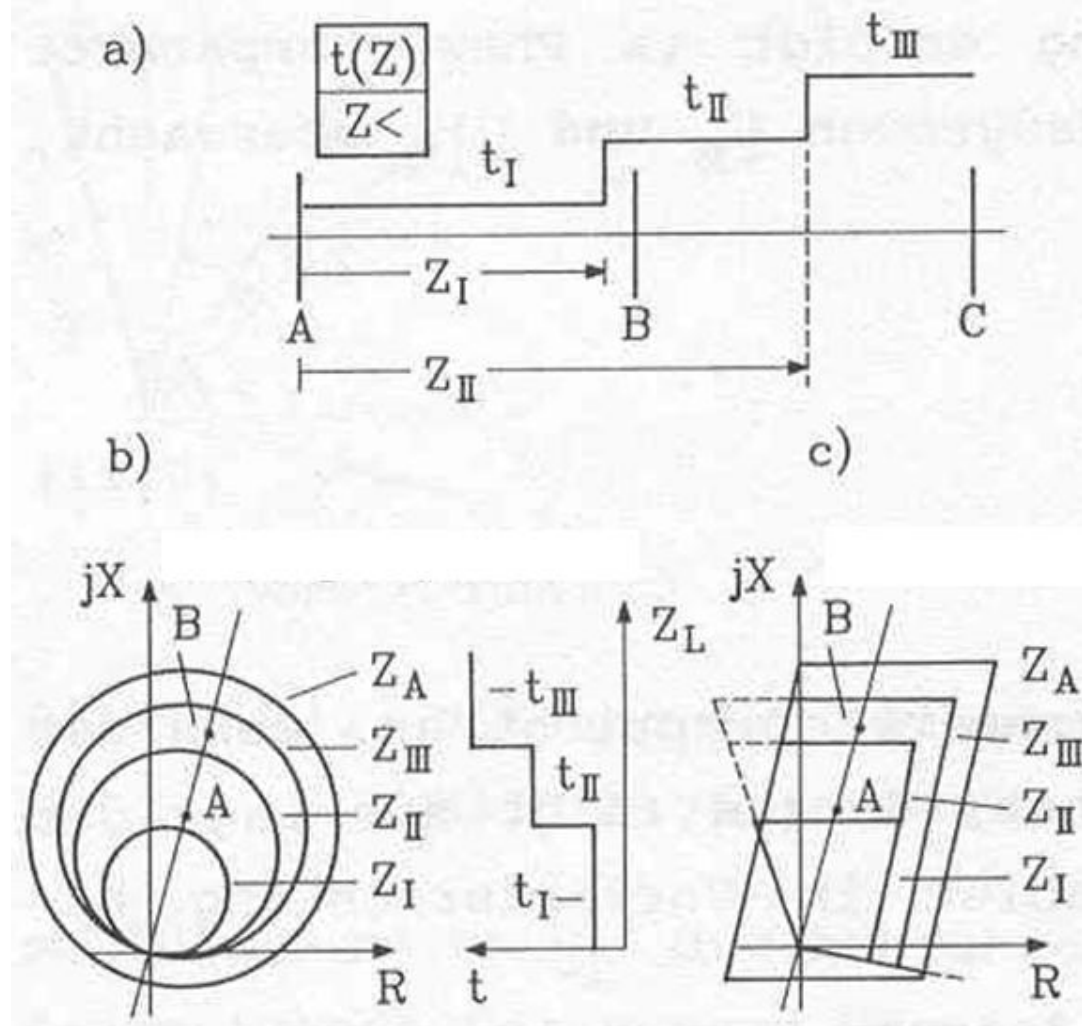
LV: L3 jelű leágazás alapvédelme

MBV: megszakítóberagadási védelem

TKCs: távközlési csatlakozó (relévédelmi célú jelátvitel)

Megszakítóberagadási védelem (MBV)

Relévédelmi, automatika rendszerek

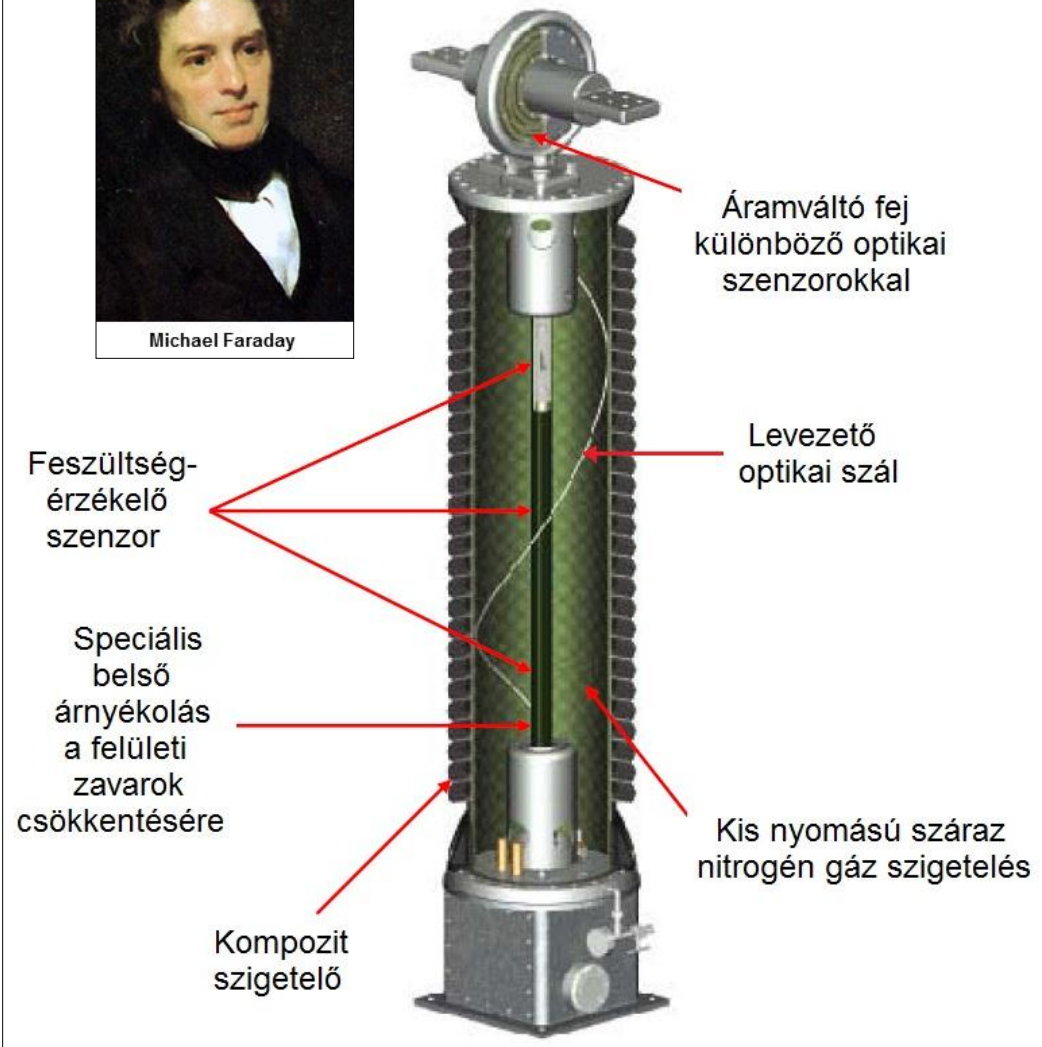
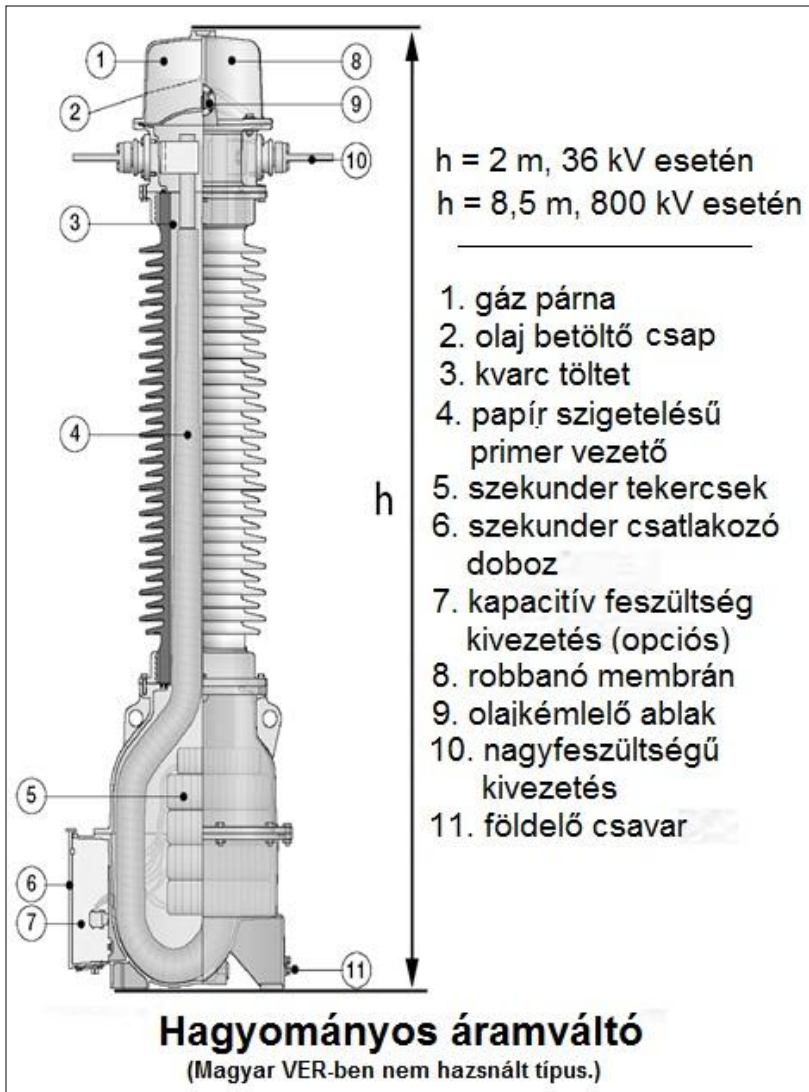
„mho” (kör) karakterisztika

poligon karakterisztika

Távolsági védelem (működési karakterisztikák)

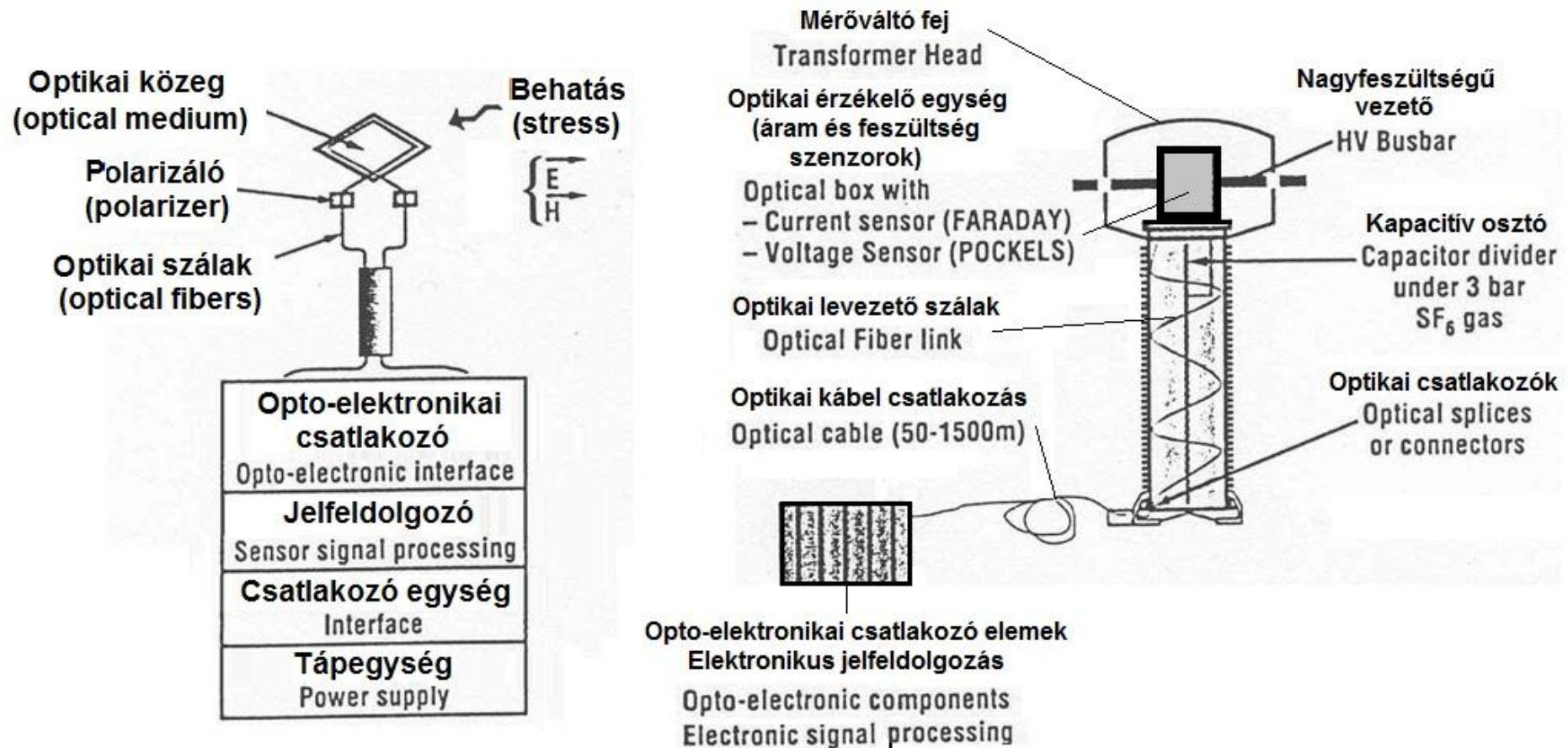
Relévédelmi, automatika rendszerek

X

Optikai kombinált mérőváltó

Relévédelmi, automatika rendszerek

Közvetlen optikai csatolású kombinált mérőváltók

Relévédelmi, automatika rendszerek

Jellemzők:

- Pontosság felülmúlja az ANSI/IEEE 0,15/IEC 0,2S osztályt.
- Széles dinamikus működési sáv.
- DC → 100. felharmonikusig való átvitel.
- Földrengésállóság.
- Felhasználó által megválasztható áttétel.
- Nincs telítődés.
- Kiváló fázis pontosság.

Biztonsági és környezetvédelmi vonatkozások:

- Szigetelőanyagként száraz nitrogén gázt használ, nem olajat, cellulózt vagy SF₆ gázt.
- Nincsenek szabad szekunder kivezetések.
- Nincs ferorezonancia.
- Galvanikus szigetelés a nagyfeszültségű részekről.

Szerelés, rekonstrukció:

- Nagymértékben csökkenő súly (súly a konvencionális típus 10%-a).
- ÁV+FV funkció egy egységben (kombinált mérőváltó).

BC Hydro's Ingledow állomás – 230 kV
Kombinált optikai mérőváltó

Közvetlen optikai csatolású kombinált mérőváltók

Relévédelmi, automatika rendszerek

Egy tanulságos történelmi példa

A „Vasa” svéd hadi galleon esete

A „Vasa” hajó 1628. augusztus 10-én, vasárnap, kb. 1300 méter megtétele után a stockholmi kikötőben – a Beckholmen félszigetnél – stabilitási okok miatt elsüllyedt.

Okok:

- a svéd király (II. Gusztáv Adolf) nagyravágyása (árboc magasság, ütegfedélzetek száma)
- szélsőséges fejlesztési elképzelések, műszaki követelmények,
- műszaki alázat hiánya.

Szomorú eredmény:

a stabilitás
súlyos
megbomlása →
rendszer-
összeomlás
(blackout).

A VER üzemének
legfontosabb
jellemzője kell
legyen – minden
résztevő
érdekében – az
(üzem)**biztonság**.

Köszönöm
a megtisztelő
figyelmet.

X

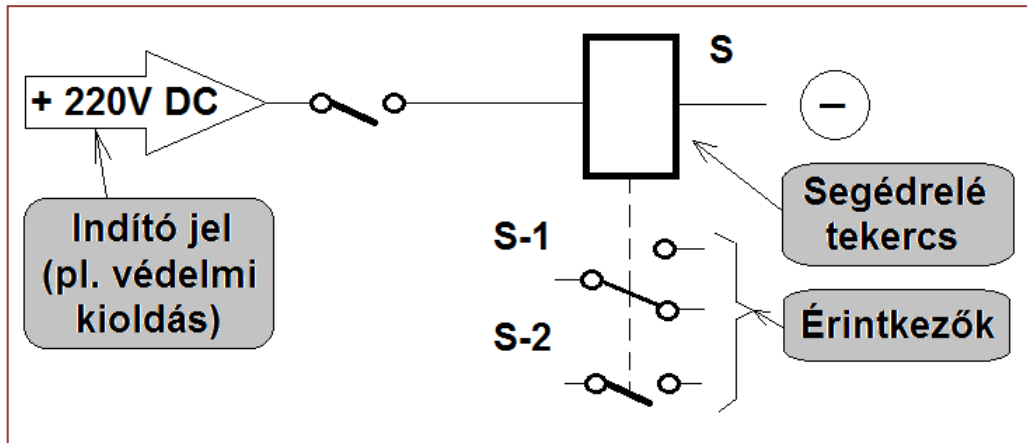
VÉDELMEK ÉS AUTOMATIKÁK

(megszakítóberagadási védelem, visszakapcsoló
automatika, zavaríró)

Zerényi József
MAVIR Zrt.

Tel.: 06-20-929-4570, e-mail: zerenyi@mavir.hu

Automatika elemek

Segédrelék

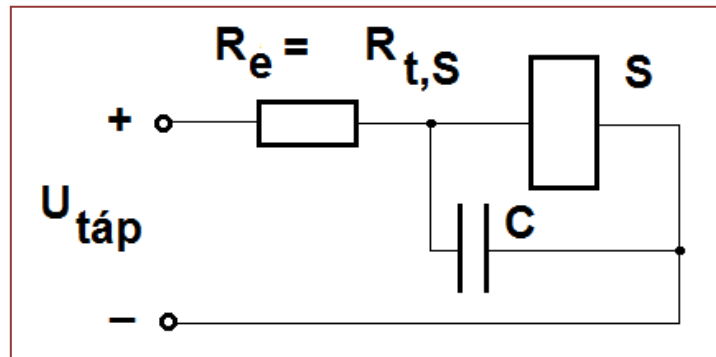
**Parancsadó elemek
védelmi kioldások
megvalósítására,
sokszorozásra,
működtetések,
állásjelzések
továbbítására.**

Jellemzői:

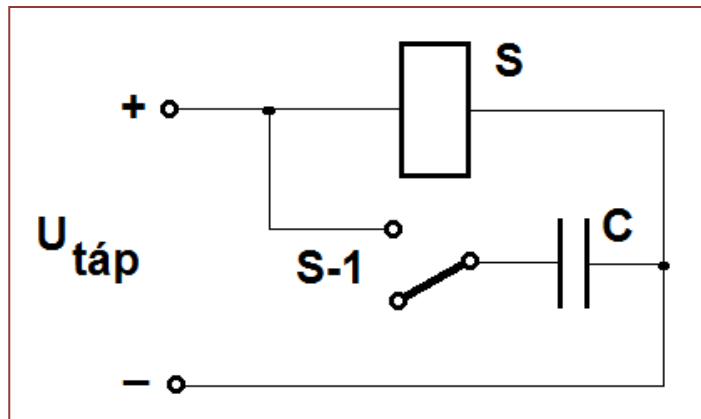
- Névleges feszültség (U_n),
- Tekercs ellenállás, induktivitás,
- Működési idő (20-50 ms, gyors kivitel: 2-5 ms).

Funkció	Érintkezők jelölése	
Váltóérintkező	S-1 	S-11
Munkaérintkező (Záróérintkező)	S-2 	S-12
Nyugalmi érintkező (Nyitóérintkező)	S-3 	S-13

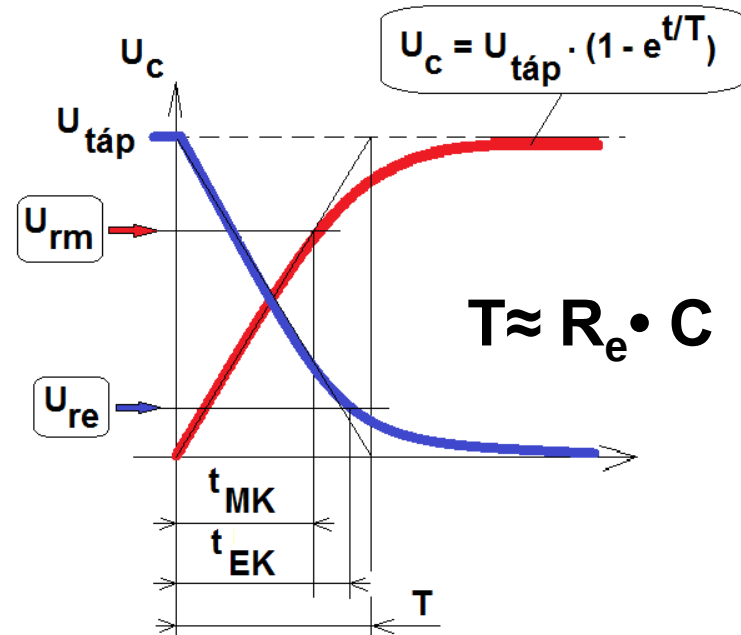
Kondenzátoros késleltetés

MK: meghúzáskésleltetés

EK: ejtéskésleltetés
(emlékezési funkció!)

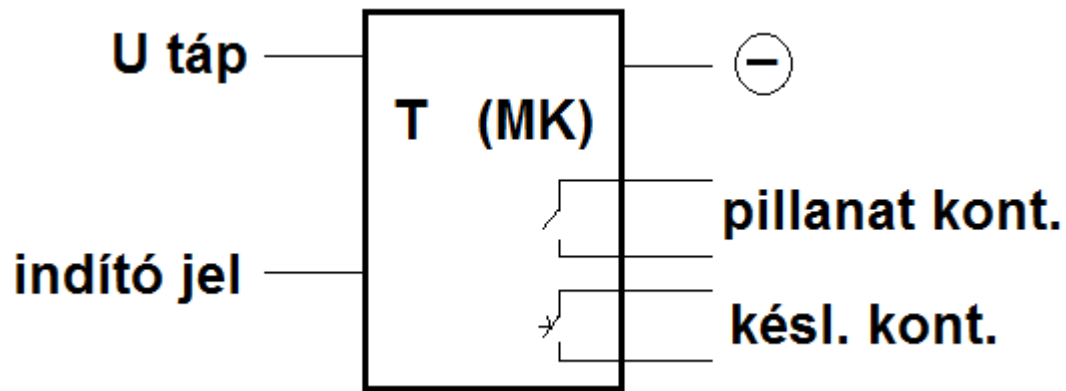
Előny: egyszerű megvalósíthatóság
Hátrány: tápfeszültség függés

**Alállomási egyenáramú
segédüzem:**

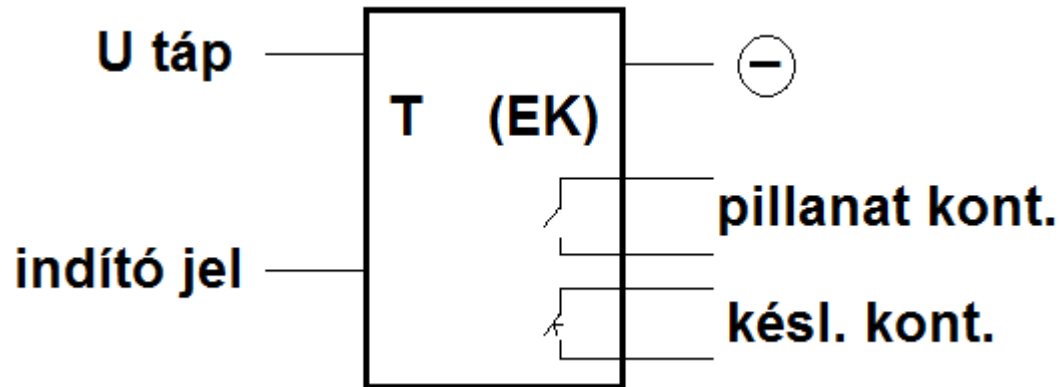
$$U_{táp} = 220 \text{ V DC } \begin{matrix} +10\% \\ -20\% \end{matrix} \quad (176-242 \text{ V})$$

Időrelék

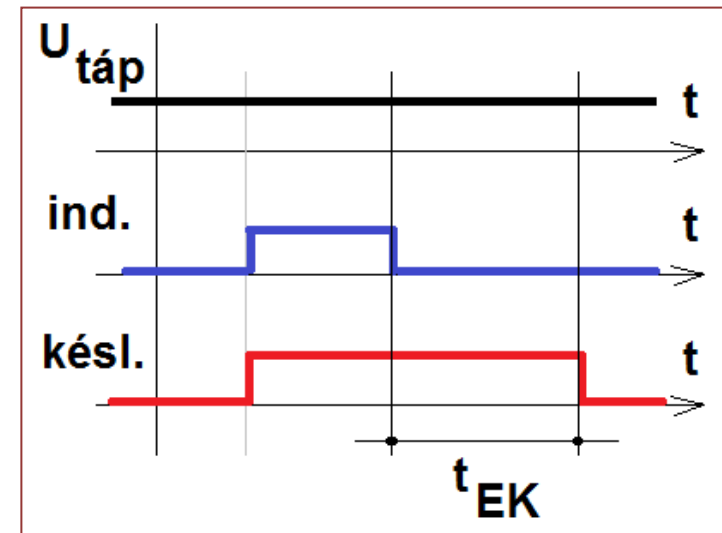
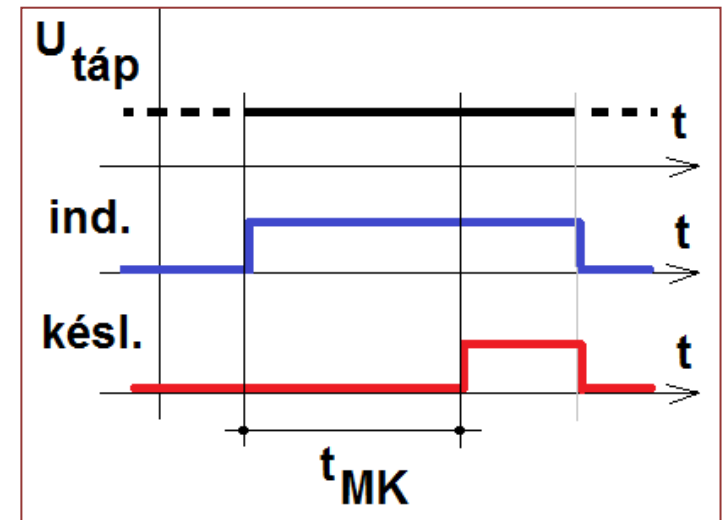
X

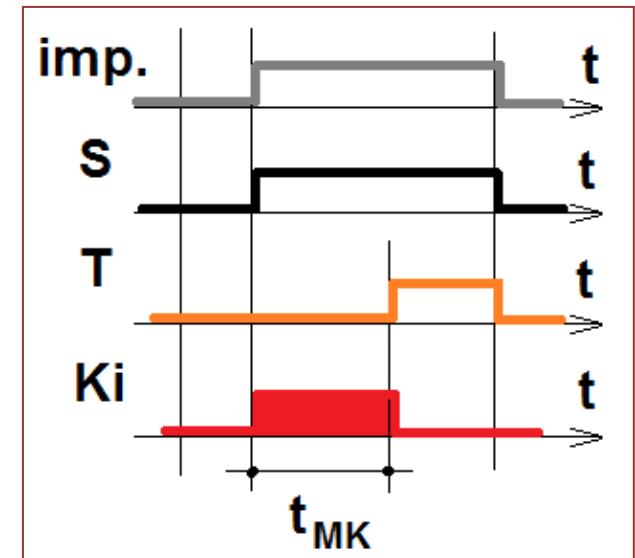
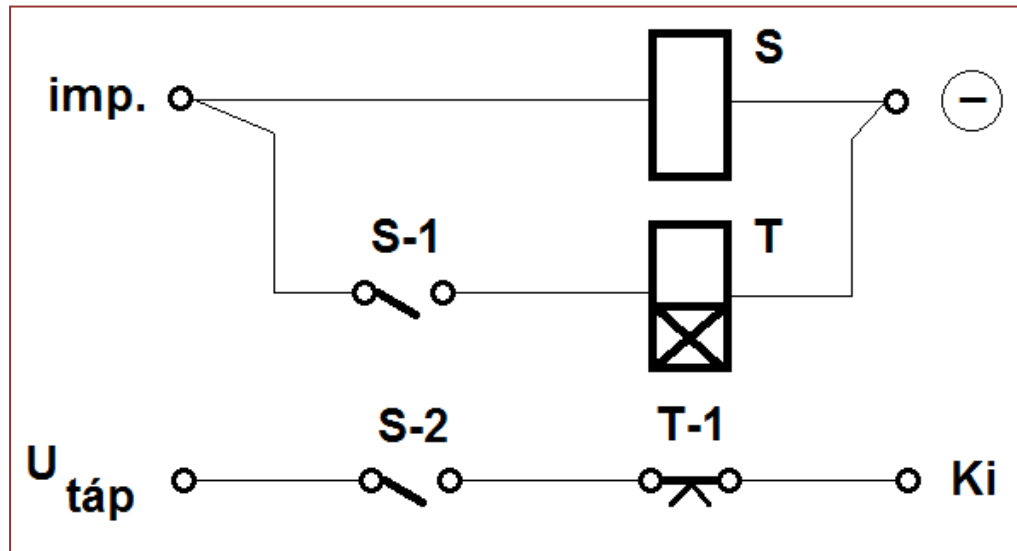
Meghúzáskésleltetés

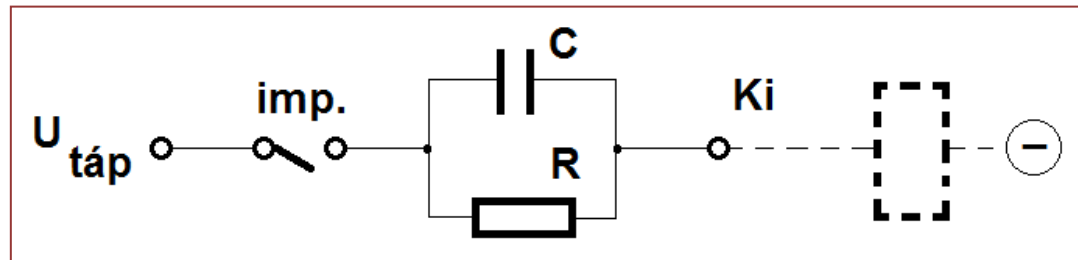
Ejtéskésleltetés

Impulzuskorlátozás

A T jelű MK időrelével az impulzus az időrelén beállított t_{MK} hosszúságúra állítható be.

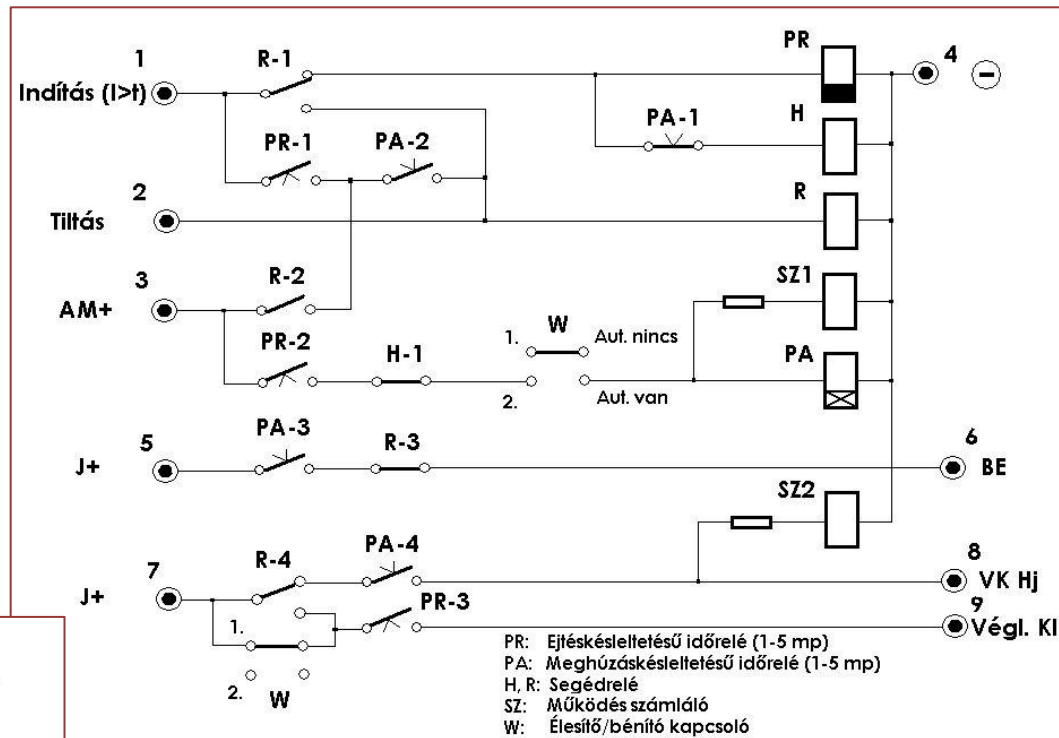
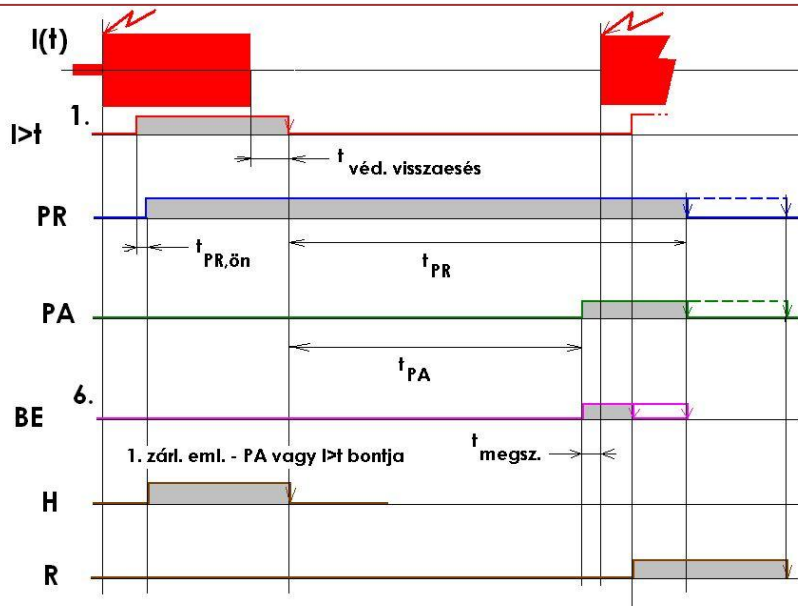

Egyszerű impulzuskorlát R-C taggal is megoldható.

Távvezetési visszakapcsoló automatika (egy holtidős)

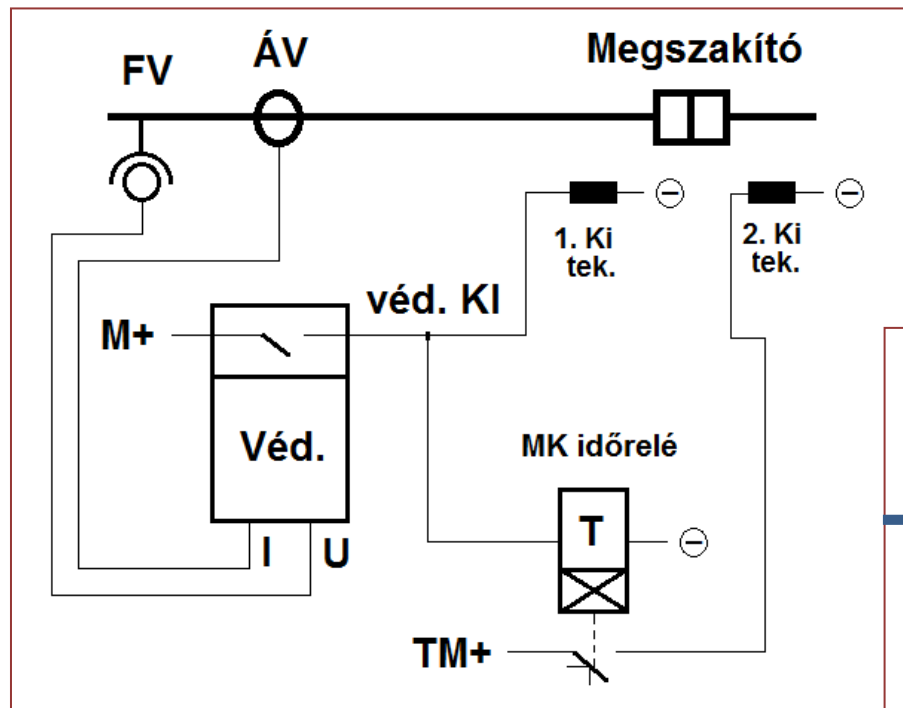
Jelmagyarázat:

- EK időrelé
- MK időrelé
- Késleltetve zár
- Késleltetve nyit
- Gerjesztéskor zár és késleltetve nyit

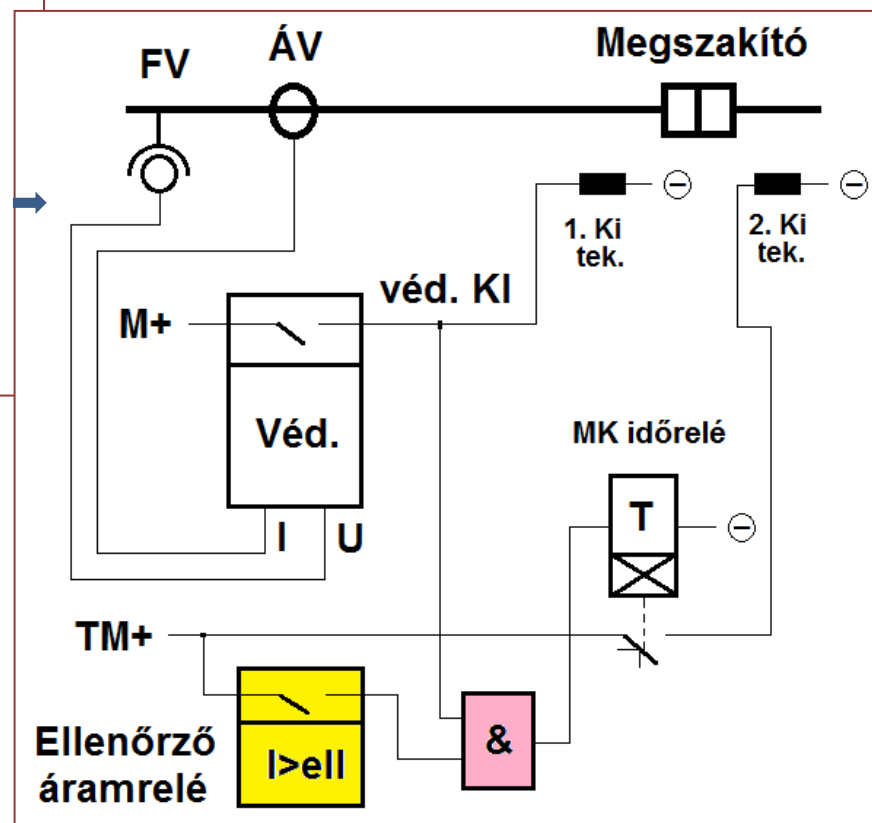
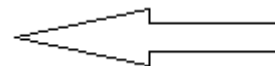

Minden érintkező gerjesztetlen állapotban van!

Megszakítóberagadási védelem

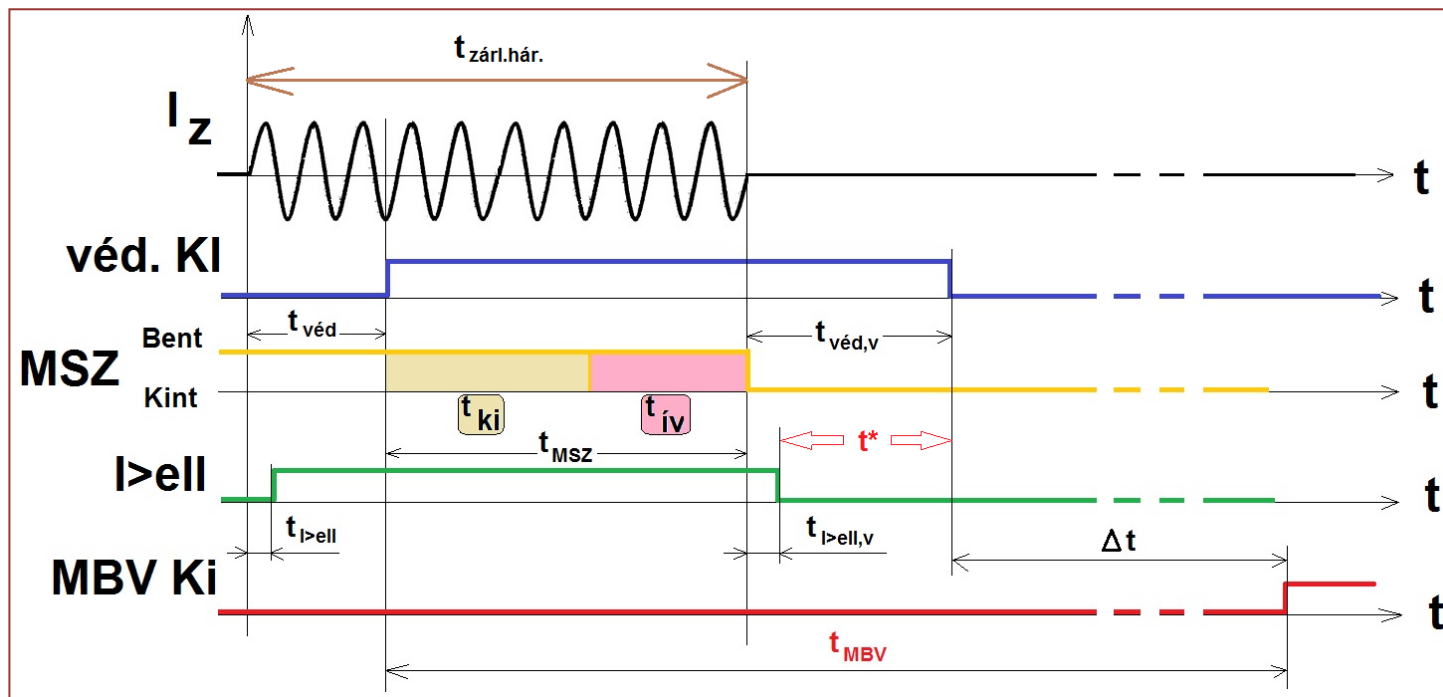
Egyszerű kivitel: a védelmi kioldó impulzus hosszának mérése.

Áramellenőrzéses kialakítás: kis visszaesési idejű és 1-hez közeli ejtőviszonyú áramrelével.

Megszakítóberagadási védelem

A teljes zárlathárítási idő $t_{\text{zárl.hár.}} = t_{\text{véd}} + t_{\text{MSZ}}$

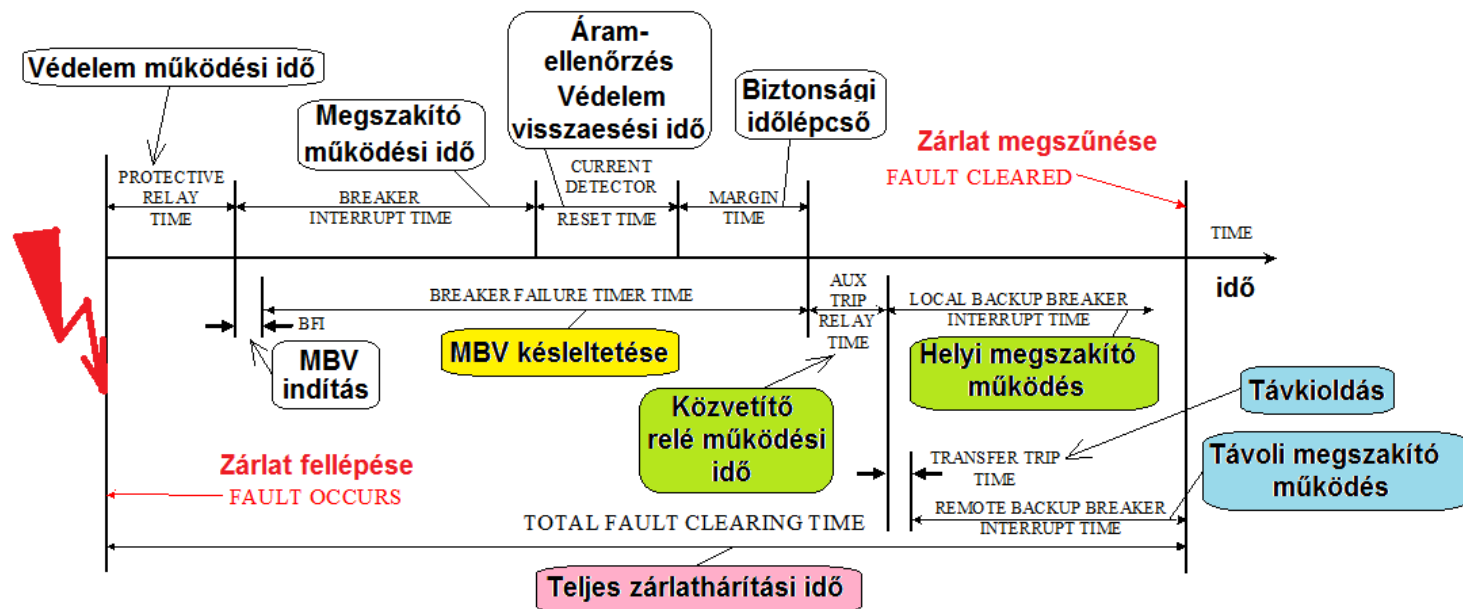
A megszakítóberagadási védelem működési idejének (t_{MBV}) meghatározásánál figyelembe kell venni a normál védelmi működési időt ($t_{\text{véd}}$), a védelem visszaesési idejét ($t_{\text{véd,v}}$) és egy biztonsági időlépcsőt (Δt) $\rightarrow$ ezt rövidíti le az ellenőrző áramrelé alkalmazása. (Lásd a t^* időt a rajzon!)

Megszakítóberagadási védelem

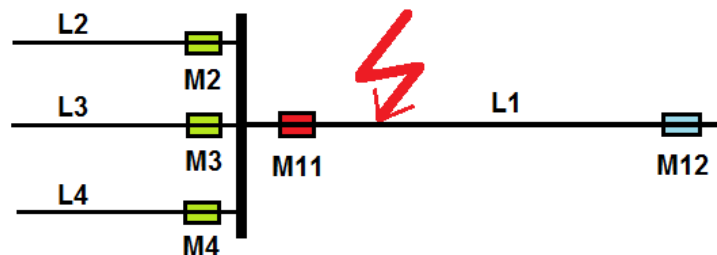
Mottó:

A relévédelmi mérnökök két törvénye:

- *Murphy törvénye (Ami elromolhat, az el is romlik.)*
- *Ohm törvény*

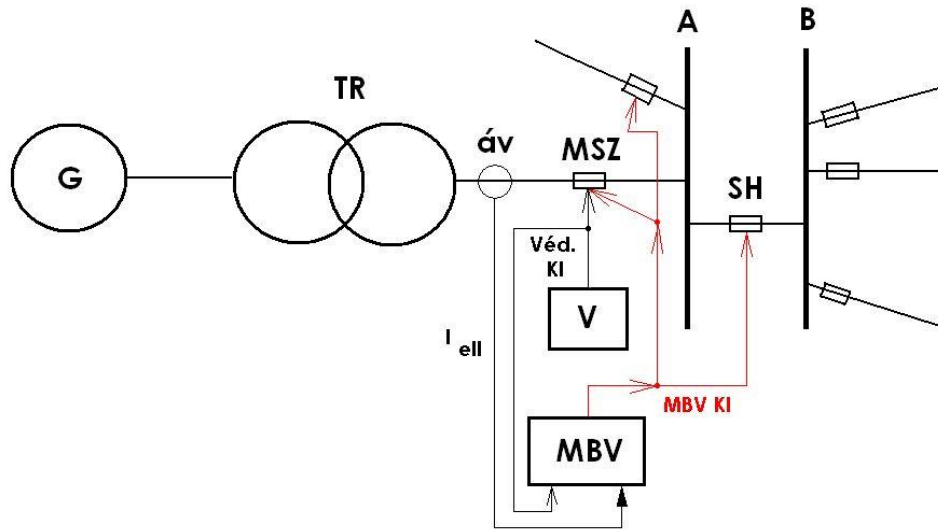

MBV - Megszakítóberagadási Védelem

Megszakítóberagadási védelem

X
X

MBV késleltetését meghatározza (stabilitás!):

- **Maximális zárlathárítási idő** (Total Fault Clearing Time),
- **Primer készülékek zárlati terhelhetősége** (Critical Clearing Time),
- **Védelem visszaesési idő** – áramellenőrzés használata,
- **Biztonsági időlépcső** (Δt).

Néhány fontos feltétel:

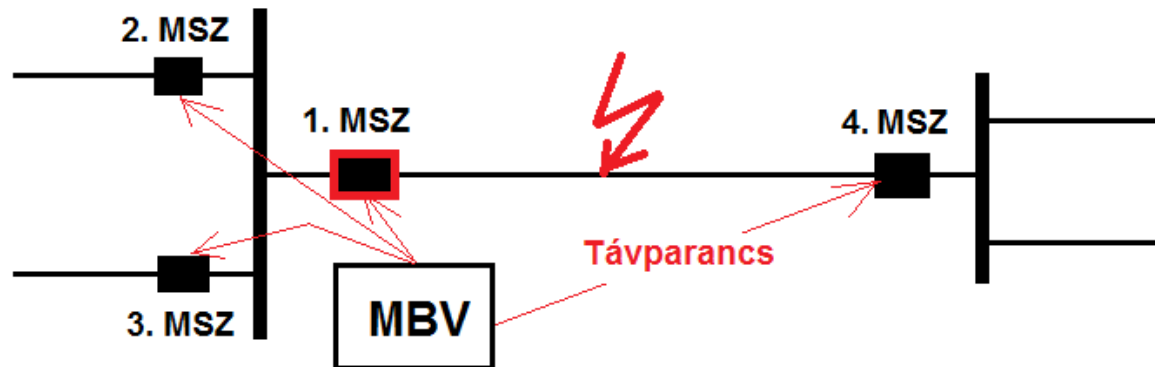
- Megszakítók két „KI”-tekercessel (a redundancia egyik alapfeltétele),
- Ismételt kioldó impulzus a 2. „KI”-tekercsre,
- Távköldés (távoli vég felől a zárlati rátáplálás megszüntetése, esetleg $I_0 >$ a távköldés helyi feltétételeként),
- Áramellenőrzésre gyors működésű és visszaesésű áramrelé alkalmazása.

Megszakítóberagadási védelem

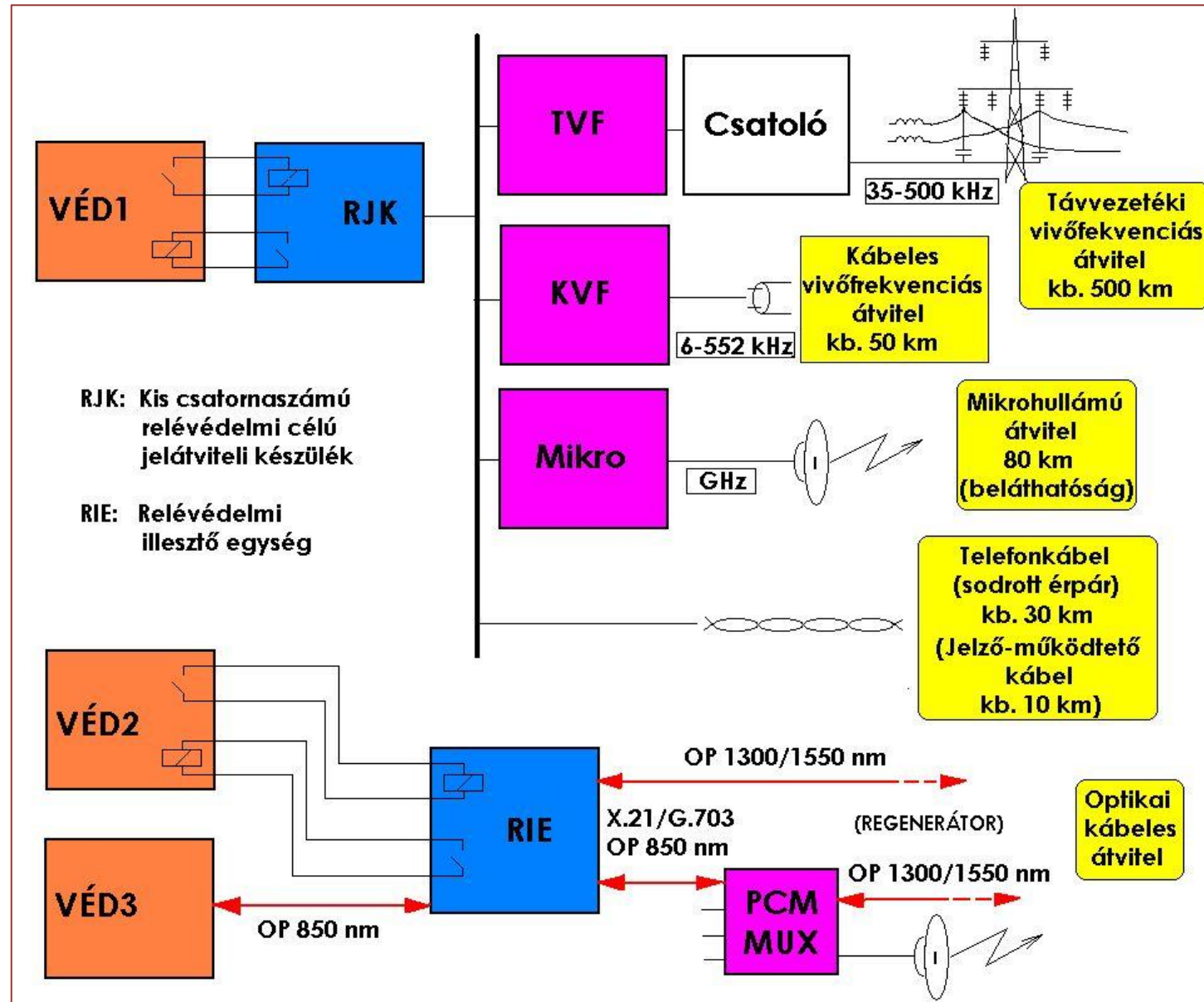
Az ellenőrző áramrelé beállítását az alábbiak szerint lehet meghatározni:

$$\frac{1}{1-\varepsilon} I_{\max, \text{terh}} < (I_{\text{ell}})_{\text{be}} < \frac{1}{1+\varepsilon} I_{\text{z, min}}$$

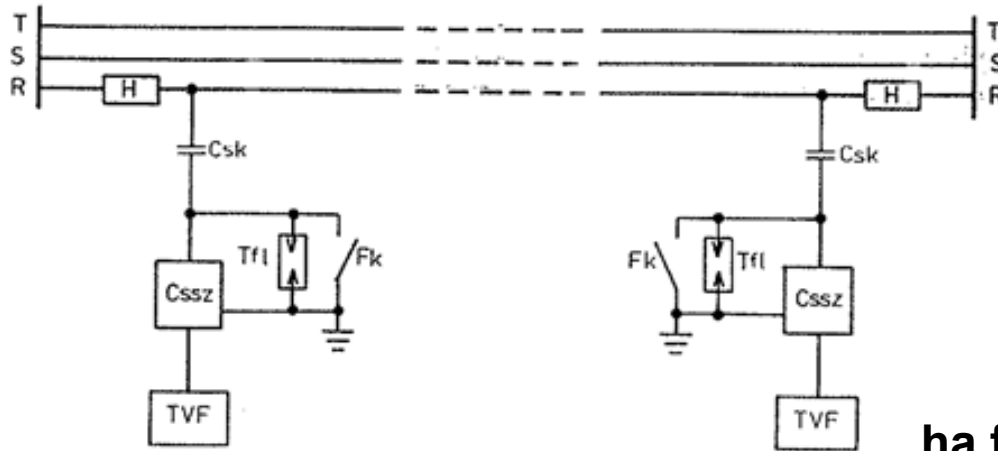

A MBV működése estén minden zárlatra tápláló áramút megszakítóját ki kell kapcsolni.

Védelmi célú jelátvitel, távparancs átadás

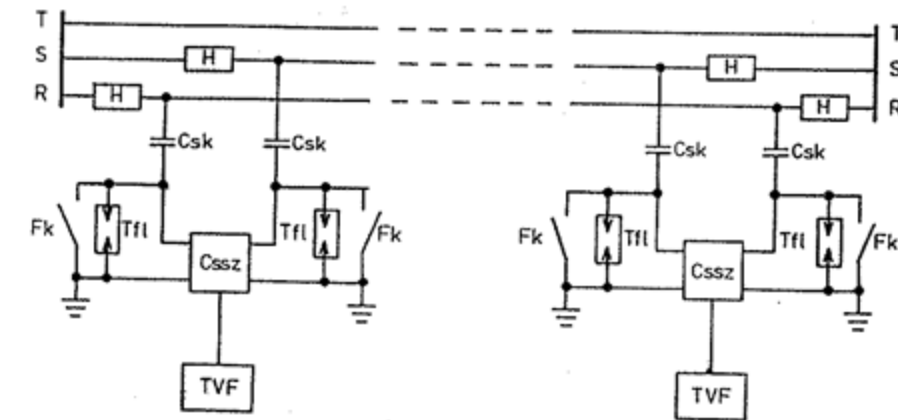
Védelmi célú jelátvitel, távparancs átadás

Fázis-föld csatolás

TVF – Távvezetési Vivőfrekvenciás jelátvitel csatolási módjai

$(X_L = \omega \cdot L = 2 \cdot \pi \cdot f \cdot L \text{ ill. } X_C = 1/(\omega \cdot C) = 1/(2 \cdot \pi \cdot f \cdot C),$
ha f relatíve nagy $\rightarrow X_C$ kicsi és X_L nagy.)

H hullámzár

Csk csatolókapacitás

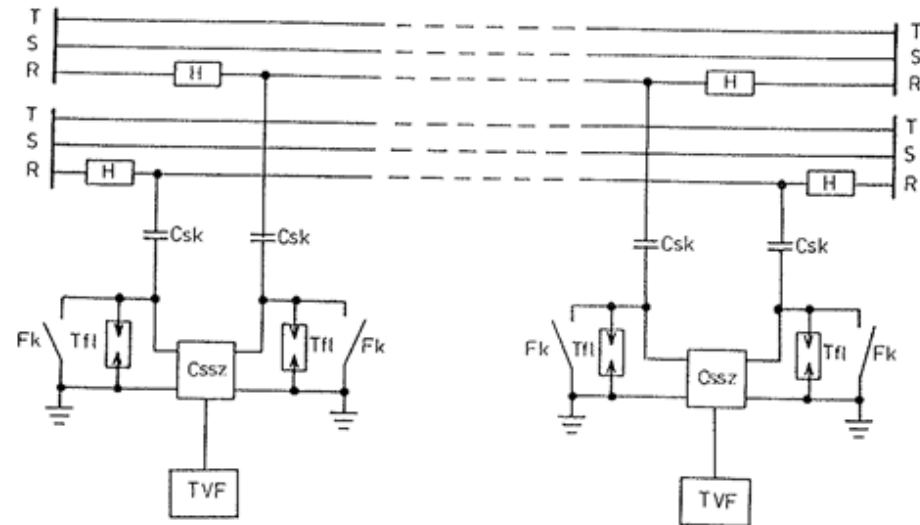
Cssz csatolósűrű

Tfl túlfeszültséglevezető

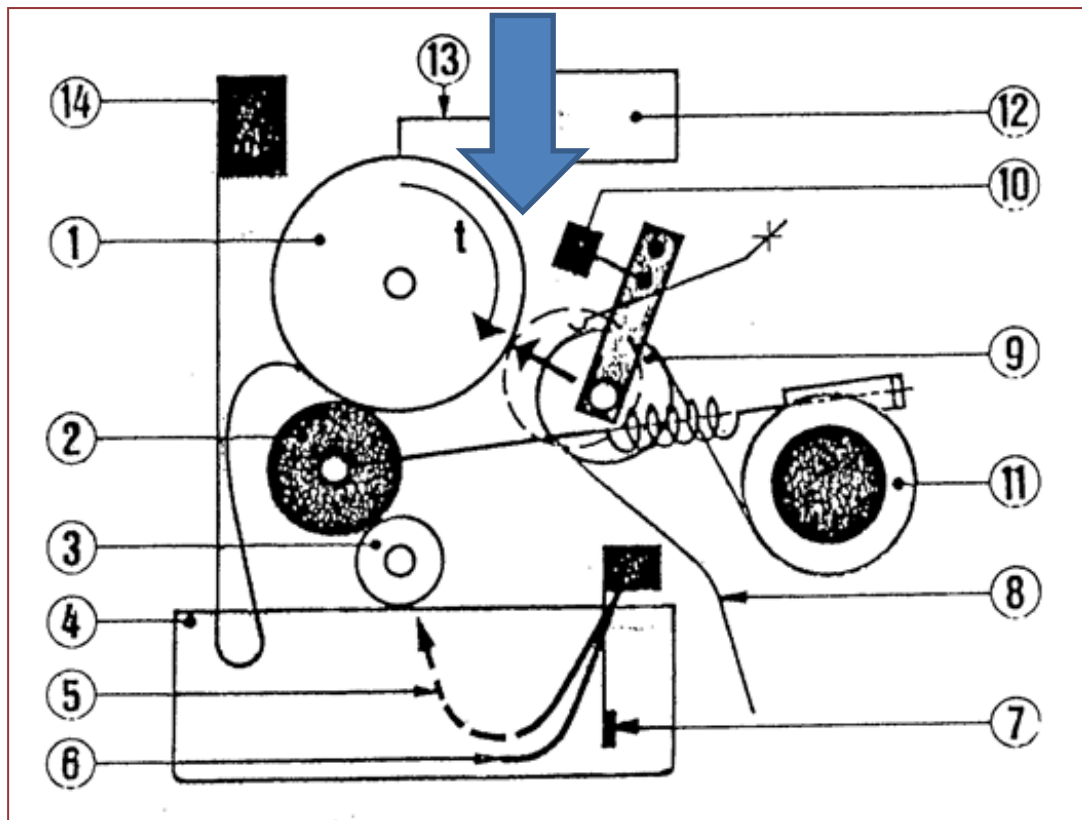
Fk földelő

TVF vivőfrekvenciás berendezés

Fázis-fázis csatolás

Rendszerek közötti csatolás

Működési elv: máshol írunk fel az egyenletesen forgó fémhengerre, mint ahol a papírhenger vonala van indítás után. Memória kb. 0,5 s.

Történelem: Masson-Carpentier electro-mechanikus készülék.

- 1: íróhenger – tükörsima felületű fémhenger
- 2: gumihenger – tintafilm terítés
- 3: festékhenger – tinta továbbító
- 4: tintatartó
- 5: festékező toll
- 6: papírtovábbító nemez henger – indításkor nekifeszül az íróhengernek
- 7: papírtovábbító nemez henger
- 8: papírtovábbító nemez henger
- 9: papírtovábbító nemez henger
- 10: indító papírtovábbító mágnes
- 11: papírtekercs
- 12: írókészülékek – analóg és kétállapotú jelek
- 13: író toll – zafír kristály tollak
- 14: lehúzó

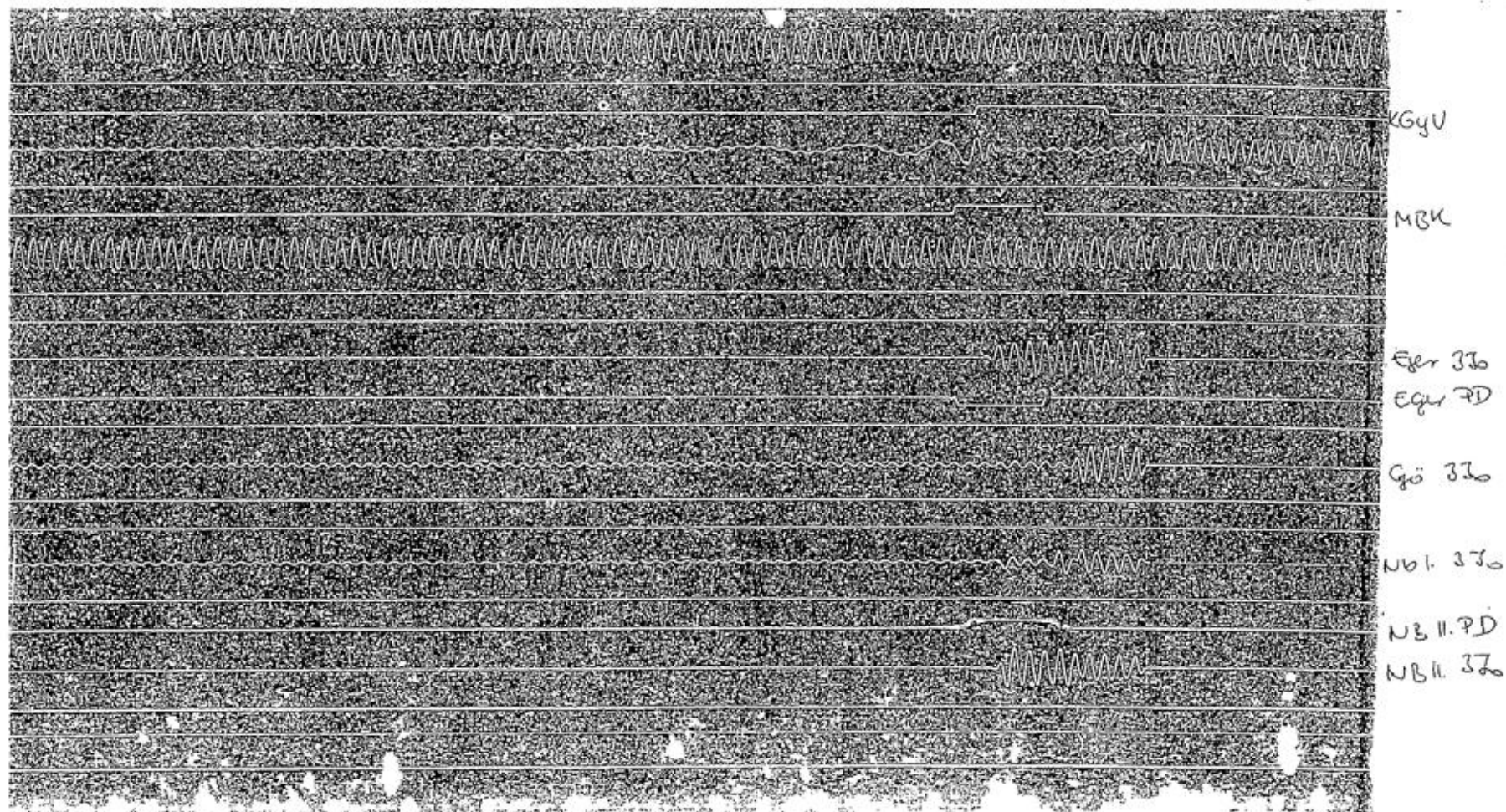
Zavaríró felvétel

X

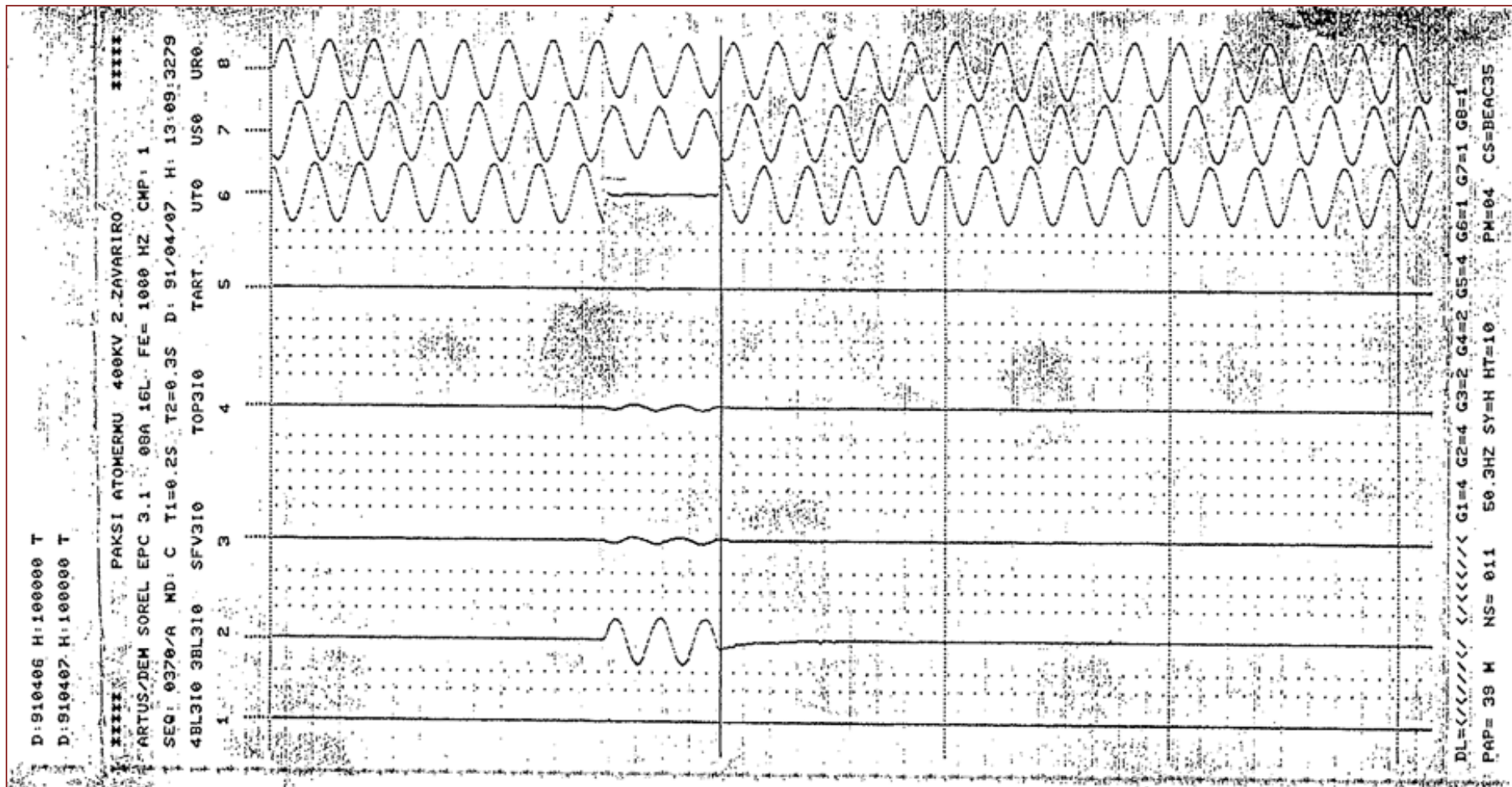
1994. 09. 21.

09.42 DETK

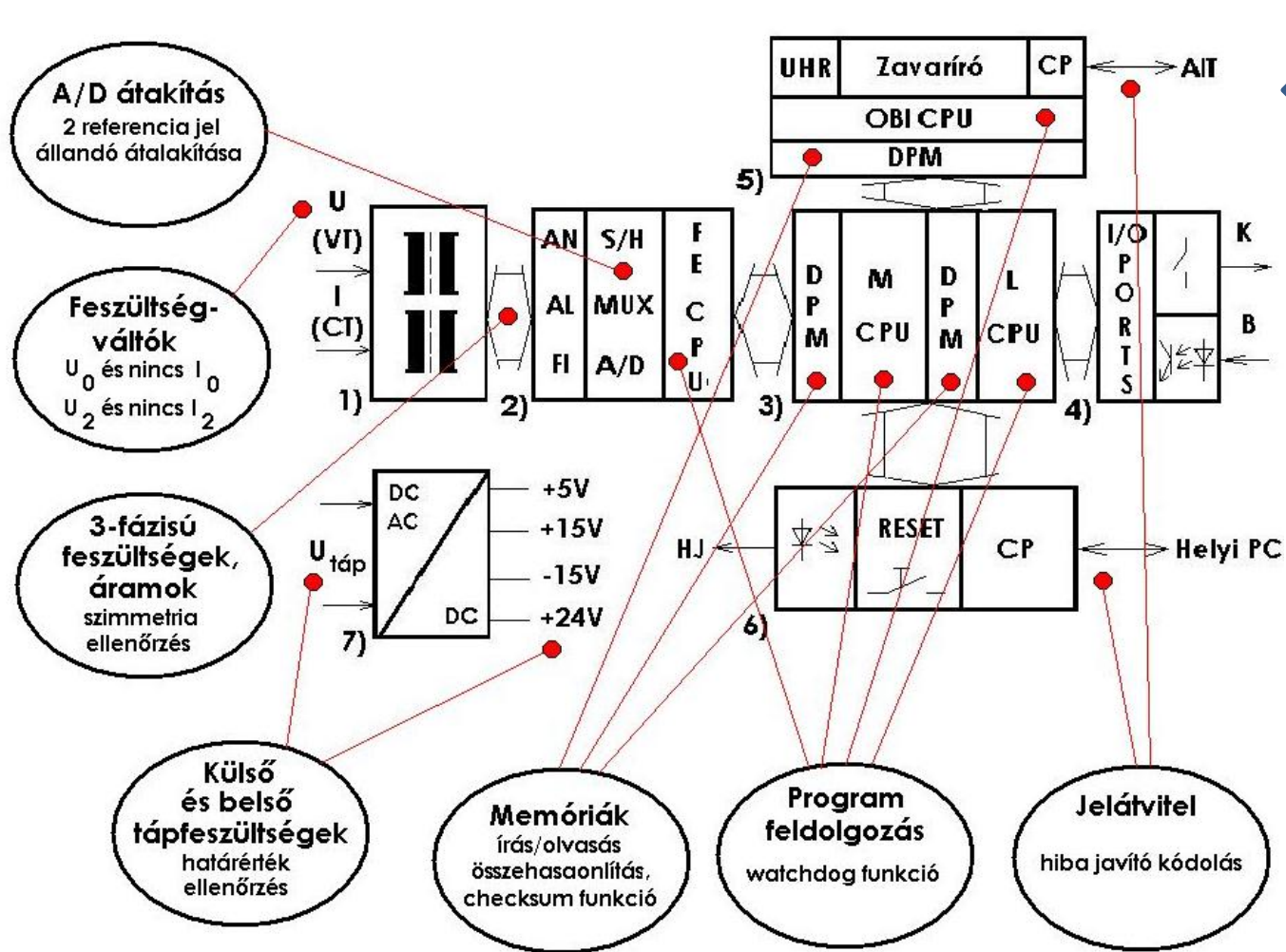
120 kV

Zavaríró felvétel

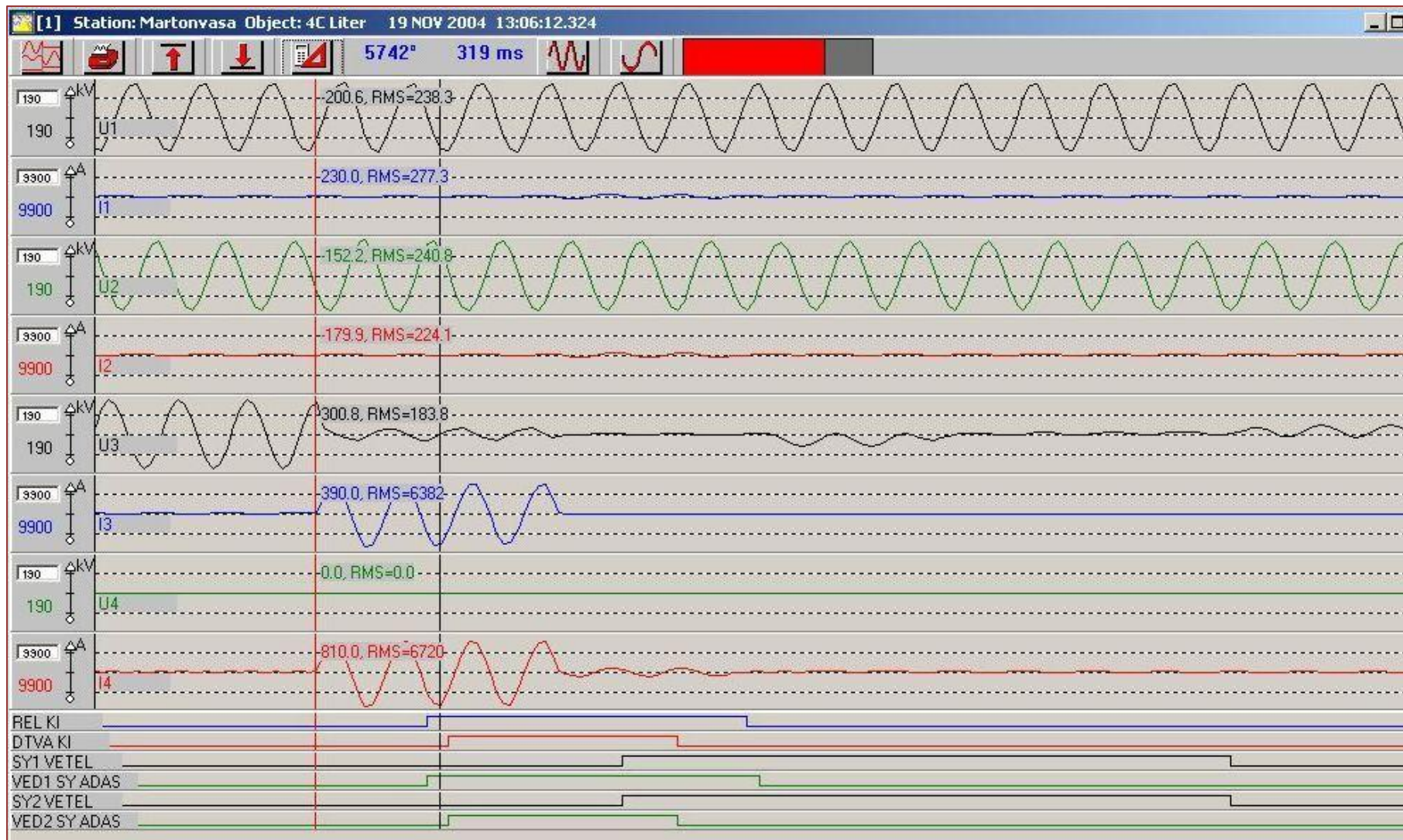

Zavaríró felvétel

Korszerű digitális védelmeknél a zavaríró funkció a működési elvből adódóan, potenciálisan megvalósul.

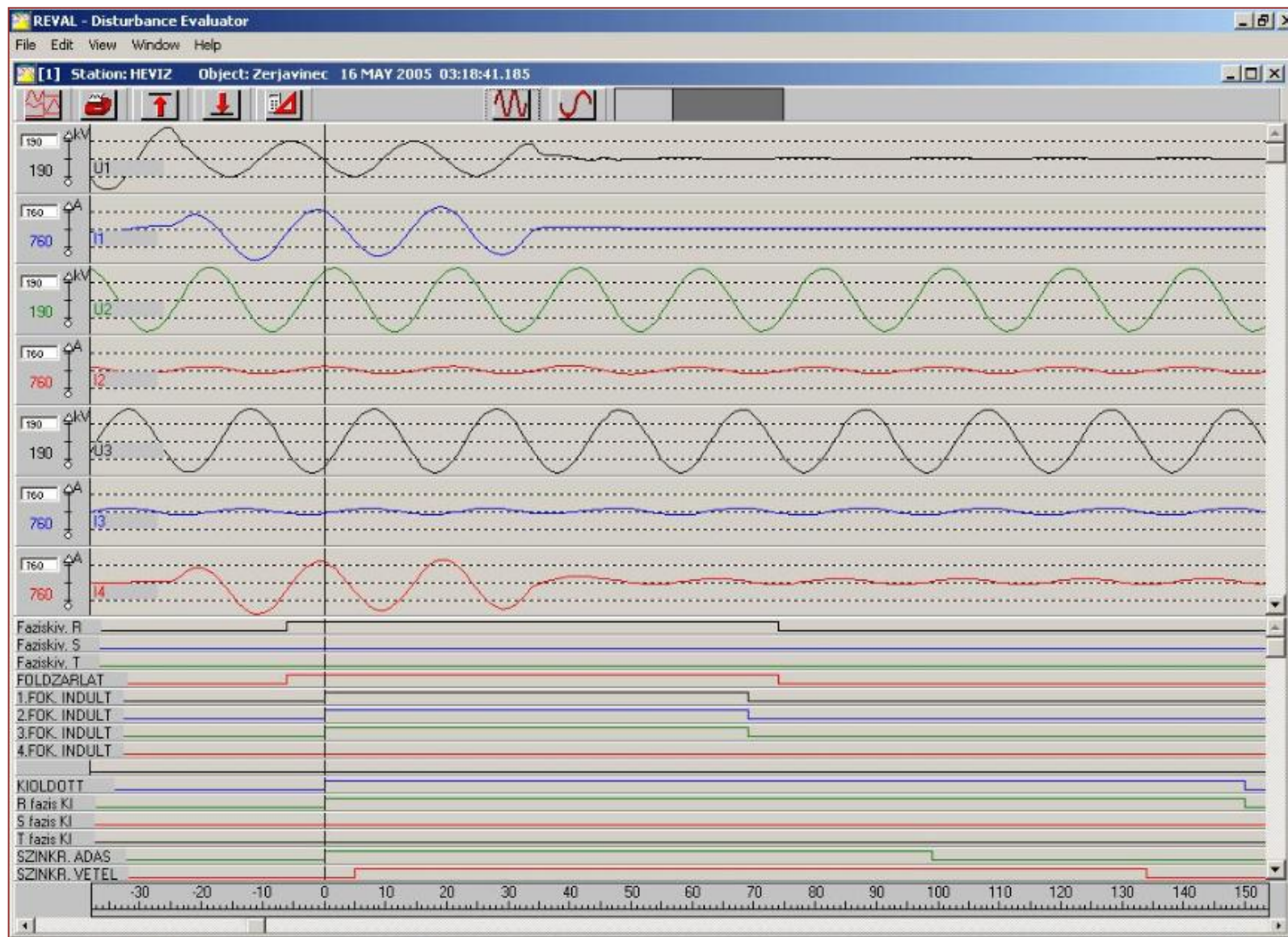
Zavaríró felvétel

Martonvásár-Litér 400 kV-os távvezetéken fellépett zárlat

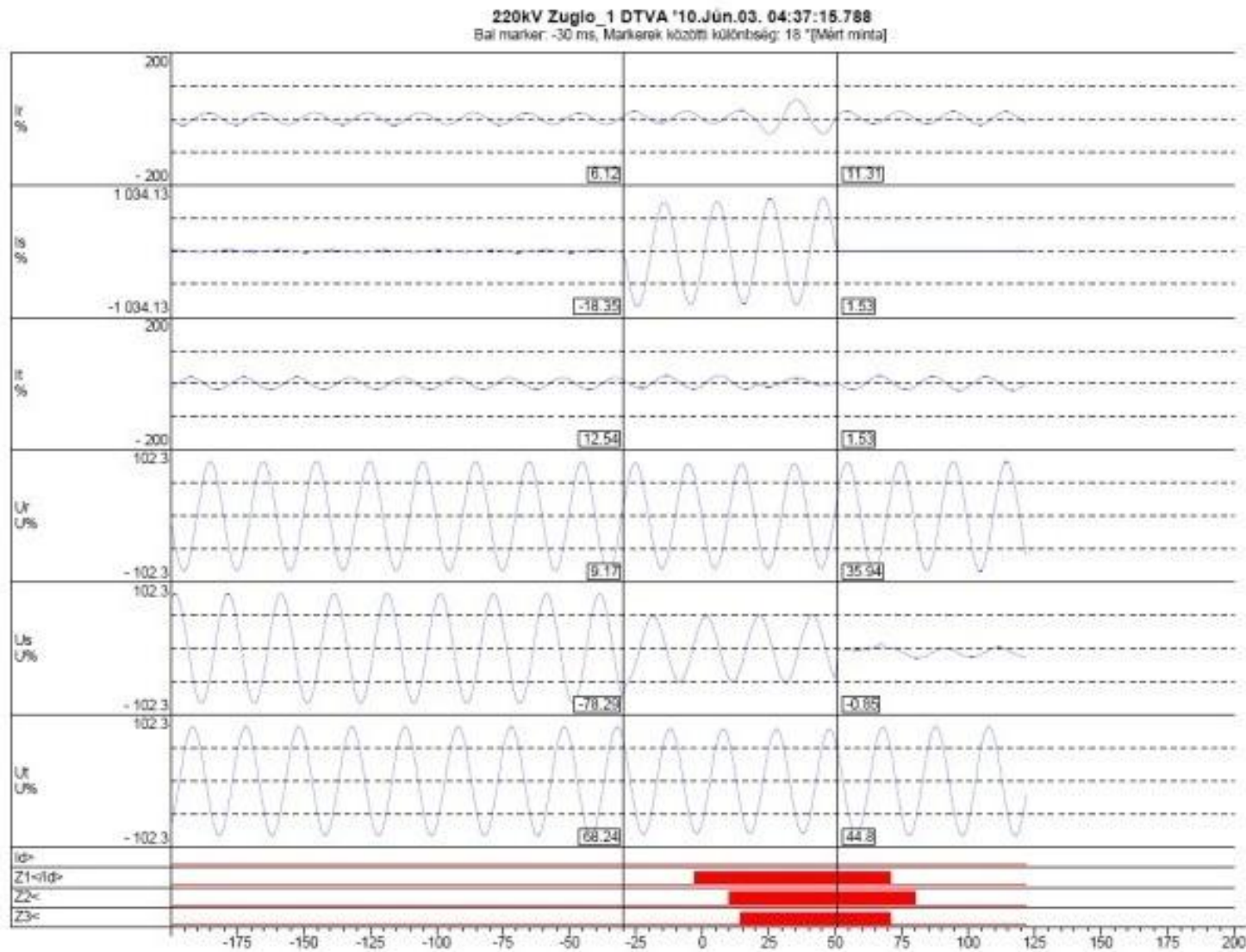
Zavaríró felvétel

X

Hévíz-Zerjavinec 400 kV-os távvezeték zárata

Zavaríró felvétel

Zugló 220 kV

Erőművi lengéscsillapítás (PSS) és a WAMS (Wide-Area Monitoring System)

Zerényi József
MAVIR ZRt.

Tel.: 06-20-929-4570, e-mail:
zerenyi@mavir.hu

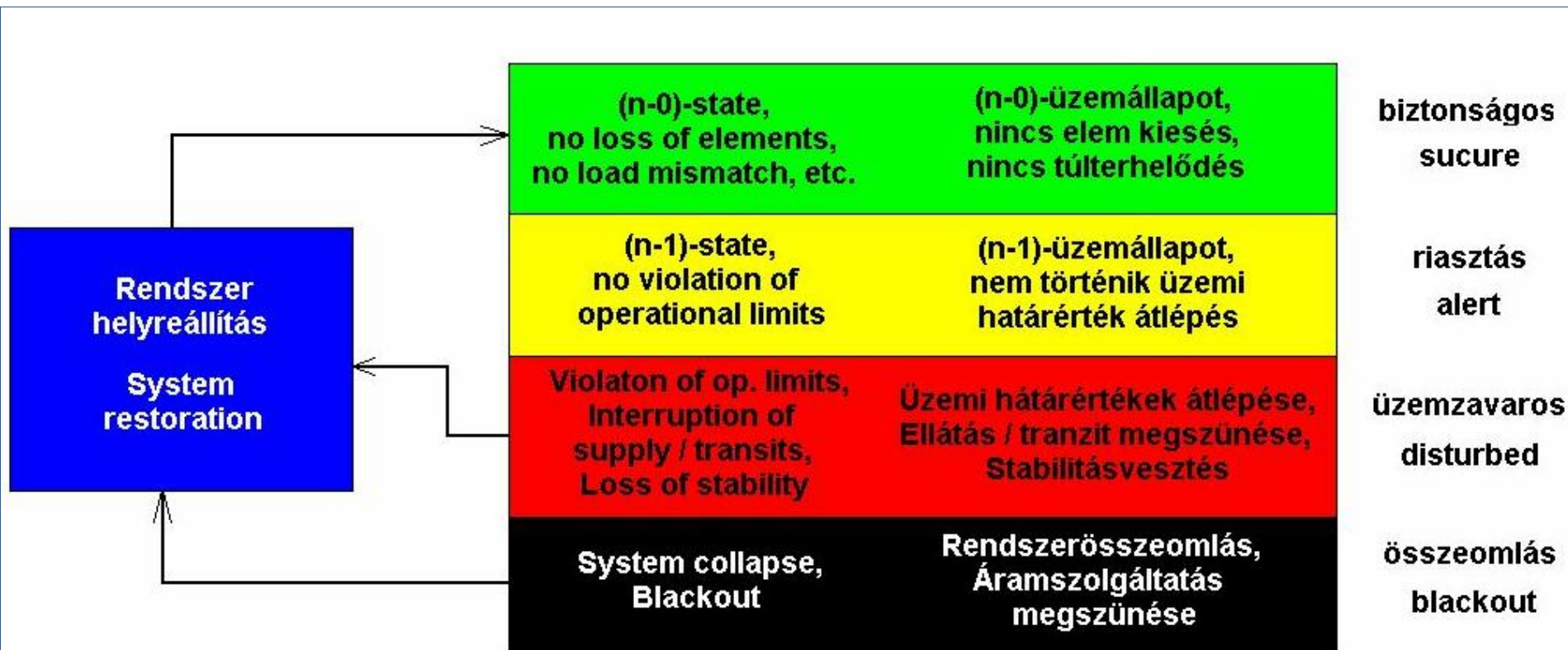

Villamos Energetika Tanszék
Villamos Művek és Környezet Csoport

Amiről szó lesz:

- ☐ Rendszerüzemzavarok, rendszerhelyreállítás, 50,2 Hz probléma
- ☐ Az erőművi lengéscsillapítás (PSS funkció) fontossága, tipikus lengési módok, ENTSO-E RG CE tapasztalatok, követelmények
- ☐ A PSS funkció működésének alapjai
- ☐ Ellenőrző mérési lehetőségek
- ☐ Helyszíni, üzem alatti mérések és a Fourier transzformáció módszerének használata a kiértékelésben
- ☐ Az állapotváltozók lengéseinek rendszer-szintű vizsgálata
- ☐ Wide-Area Measuring Systems – WAMS – szinkronizált fázor-mérés
- ☐ MAVIR WAMS megvalósítás – PROLAN rendszer (mérési helyek)
- ☐ Jellemző és érdekes WAMS felvételek
- ☐ A WAMS jövője, fejlődési irányok

A VER üzemállapotai
Classification of system states

Rendszerüzemzavarok

X

Rendszer
üzembiztonságának
csökkenése,
állapotromlás

NORMÁL üzemállapot (Normal)	biztonságos, (n-0) üzemállapot, nincs elem kiesés, nincs túlterhelődés
RIASZTÁS üzemállapot (Alert)	(n-1) üzemállapot, nem történik értékhatár átlépés az üzemi paraméterekben
ÜZEMZAVAR (Emergency)	értékhatár átlépés az üzemi paraméterekben, általános üzembiztonság veszélyeztetése
(Loss of Stability)	stabilitásvesztés

Védelmi Terv (Defence Plan)

**RENDSZER-
ÖSSZEOMLÁS
(BLACKOUT)**

**rendszerösszeomlás,
áramszolgáltatás
megszűnése**

**Rendszer
helyeállítás
(System Restoration)**

A VER üzemállapotainak állapotromlása

Normál üzemállapot (normal state):

- Minden, a VER üzemére jellemző állapotváltozó a megadott határértékeken belül van mind alap, mind túlterhelt (contingency state) üzemállapotban.
- Normál üzemállapot: a frekvencia, a feszültség és a terhelési értékek a biztonságos működés határain belül helyezkednek el.
- Túlterhelődések: előre meghatározott korrekciós, a helyzetet javító intézkedések [remedial actions] történnek a rendszerirányító diszpécser reakcióidejében.

Riasztás üzemállapot (alert state):

A VER-ben túlterhelődések: a jellemző állapotváltozók ugyan a megadott határértékeken belül vannak, de

- a túlterhelődés kedvezőtlen hatással van a szomszédos rendszer(ek)re,
- alap üzemállapotban biztonságos működés (az üzemállapot stabil a frekvencia, az átviteli és feszültség határértékek szempontjából, de a tranzit áramlások és a terhelések megnövekedése a feszültségviszonyok romlásához vezet),
- legalább egy, túlterhelődéssel járó esetben az $(n-1)$ biztonság nem érvényesül,

- a lehetséges javító intézkedések teljes mértékben és késleltetés nélkül megtörténtek az (n-1) biztonság helyreállítása érdekében és ezen gyors reagálási lehetőségek a továbbiakra nézve kimerültek,
- az IT infrastruktúra területén csökken a VER megfigyelhetősége.

A rendszerirányító komoly bizonytalanságba kerül a normál üzemállapotba való késleltetés nélküli visszatérés terén.

(A további javító intézkedések hiányában nagy a valószínűsége annak, hogy a VER egy még veszélyesebb üzemállapotba kerül egy újabb túlterhelődés vagy a terhelések fokozatos növekedése miatt.

Az így kialakuló üzemállapot kiváltó oka lehet:

- időjárási viszonyok megváltozása, elsődleges vagy tartalék SCADA rendszer működésképtelensége,
- üzembiztonsági számítások ellehetetlenülése,
- erőművi forráshiány,
- eredetileg nem kiegyenlített rendszer további tartalékok nélküli üzemeltetése, stb.)

Üzemzavar (emergency state):

- **A rendszer jellemző állapotváltozói kívül kerülnek az elviselhetőség határán,**
- **A VER üzemállapota jelentősen kihat a szomszédos energiarendszer(ek)re.**
- **A frekvencia, az átviteli és a feszültség határértékek nem teljesülnek.**
- **Az általános megbízhatóság veszélybe kerül.**

(Ilyen esetekben azonnali és hatékony intézkedéseket kell fogatosítani annak érdekében, hogy a VER visszakerüljön az elviselhető működési feltételek közé.

Ezen intézkedések tartalmazhatnak kézi és/vagy automatikus beavatkozásokat – ellenőrzött fogyasztói terheléskorlátozás, erőművi generátor kikapcsolás –, amelyek megakadályozzák a rendszerösszeomlást és csökkentik az üzemzavar térbeli és időbeni kiterjedését, illetve áttérjedését más rendszer(részek)re.

Előfordulhatnak kaszkád jelenségek és a rendszer állapotának kedvezőtlen irányú megváltozásai – pl. FTK működés, rendszerrészek lekapcsolódása –, de ezek nem jelentenek rendszer-összeomlást. Azonban a szükséges intézkedések elmaradása, nem elegendő hatékonysága vagy nem időben történő fogatosítása eredményezhet rendszerösszeomlást.)

Rendszerösszeomlás (blackout):

Az átviteli hálózat olyan állapota, amit a feszültség szinte teljes hiánya jellemez, ennek következtében a fogyasztói terhelés megszűnik, nagyerművi termelő egységek lekapcsolódnak és házi szigetüzemben működnek.

A rendszerösszeomlás lehet

- **részleges (amikor az együttműködő rendszer/ek/ egy részét érinti), de lehet**
- **teljes, az egész együttműködő rendszeregyesülésre kiterjedő.**

(A rendszerösszeomlás legtöbbször súlyos és kritikus üzemállapotok rendkívüli gyorsasággal történő kifejlődése (collapse).

Közvetlenül a rendszerösszeomlást megelőzően kialakuló üzemi helyzet, amikor a VER viselkedésének dinamizmusa túl gyors diszpécseri döntések, koordináció, vagy intézkedés meghozatalához. Ilyen esetben léphetnek működésbe rendszerautomatikák, amelyek készülék meghibásodásokat előzhetnek meg, illetve rendszerrészek integritásának megőrzését szolgálhatják a lehetséges legkedvezőbb rendszer-helyreállítás feltételeinek kialakításához.)

Az összeomlás folyamata megállhat

- egy közbenső és
- a végső fázisban.

Helyzetismeret fontossága:

- a nem ellátott (feszültség nélküli) hálózatrészek,
- a hálózati topológia,
- a kikapcsolódott rendszerközi és belső átviteli hálózati távvezetékek, valamint
- a házi szigetüzemmel, vagy a nélkül levált erőművi gépegységek pontos meghatározása igen fontos feladat ebben a fázisban.

Rendszerhelyreállítás (restoration):

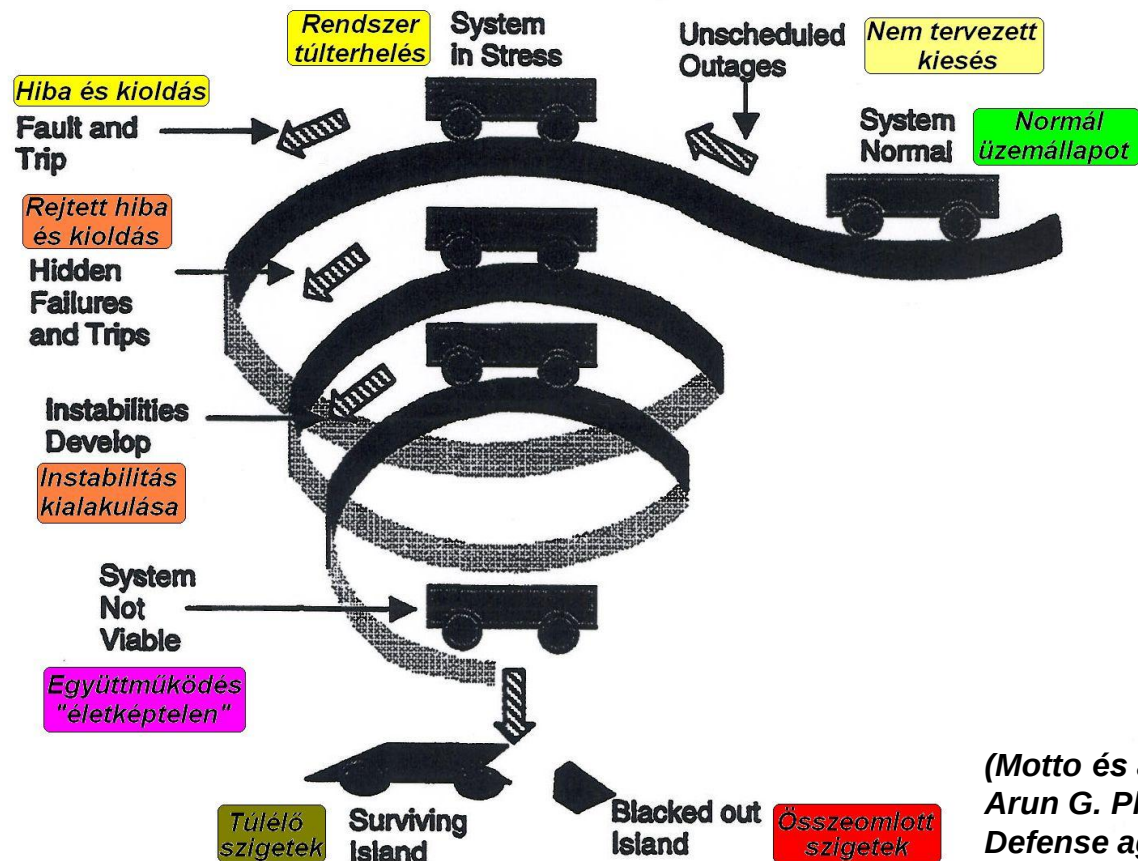
Az energiarendszer olyan állapota, amikor a feszültség alatti területen a frekvencia és a feszültség az előírt tartományon belül van, és a fogyasztók/erőművek csatlakoztatása

- a Rendszerirányító tervének megfelelően,
- irányítása alatt történik.

Rendszerüzemzavarok

„A nagy rendszer üzemzavarokat nem lehet teljesen elkerülni. A legtöbb, amit tehetünk, hogy csökkentjük fellépésük valószínűségét és megpróbáljuk korlátozni kiterjedésüket és időtartamukat. A katasztrofális üzemzavarok rendszerint a villamos energiarendszer szélsőségesen igénybevett, túlterhelt üzemállapotában lépnek fel és általában egy váratlan hiba indítja el a folyamatot. „ (Arun G. Phadke)

„Lefelé a lejtőn”:

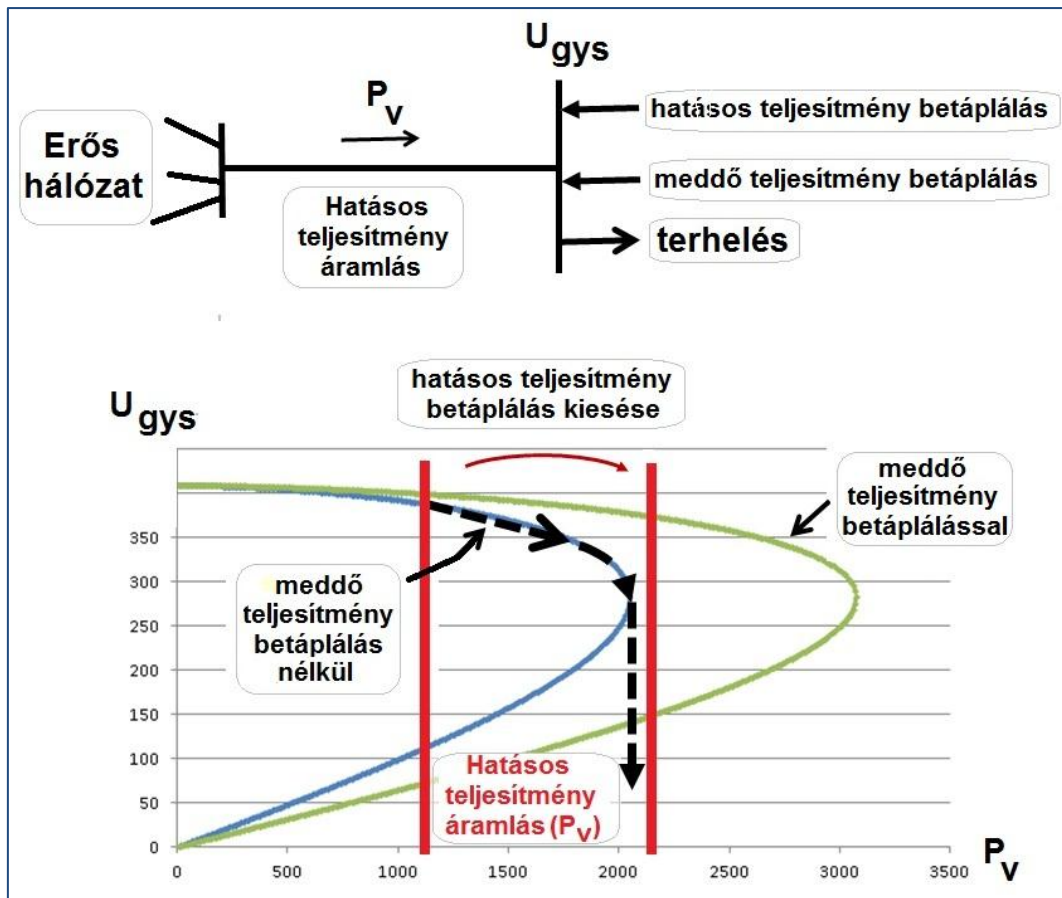
1. Normál üzemállapot → túlterhelés (nem várt kiesés, szélsőséges időjárás, stb.) → határértékekhez közeli állapot.
2. TSO elveszti áttekintését.
3. Fellépő hiba elindít egy láncreakciót.
4. Rejtett hiba (védelmek) miatti hibás kioldás(ok).
5. Meggyengült hálózat → instabilitás.
6. Részekre (szigetek) szakadás, esetleg rendszerösszeomlás.

(Motto és a kép származási helye:

Arun G. Phadke; Power Line Communication for Defense against Catastrophic Failures of Complex Interactive Power Networks, ISPLC 2001)

A VER üzemét befolyásoló (tranziens) jelenségek

- (1.) Túlterhelődések (feszültség összeomlás)
- (2.) Erőművi forráskiesések ($\Delta P_{ki} \rightarrow \Delta f, df/dt$)
- (3.) (Önmaguktól felgerjedő) rendszerközi lengések (inter-area oscillations, Power System Stabilizer - PSS csillapító hatása)

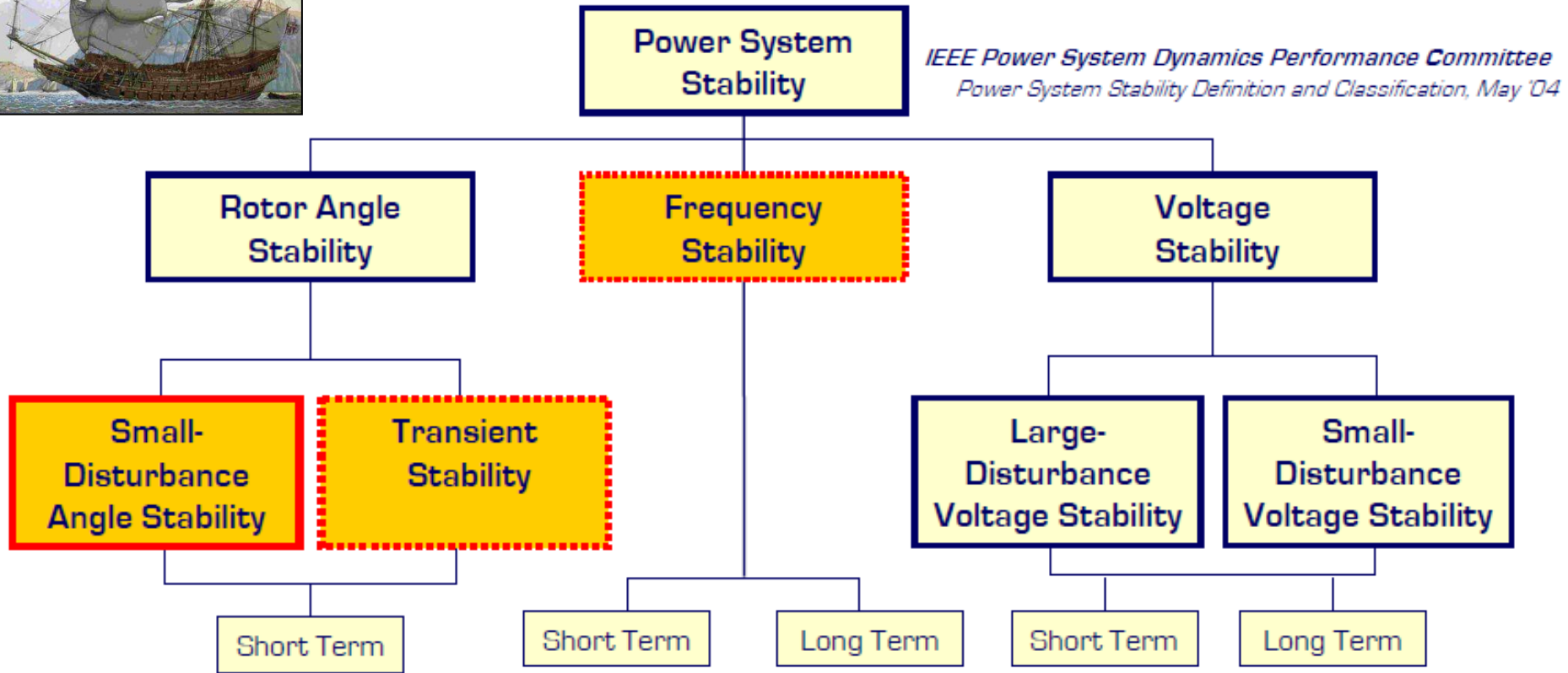
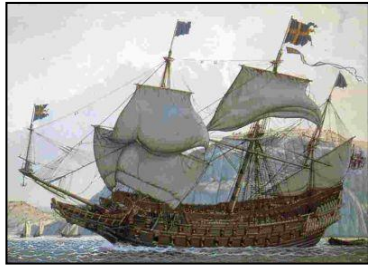

**Ellenintézkedések a
Védelmi Tervben
(Defence Plan).
Rendszeres rendszer
vizsgálatokkal
ellenőrizni kell a
hatékonyságot!**

**Feszültség összeomlás.
Ellenintézkedés:
Feszültségfüggő
terheléskorlátozás
(UVLS).**

Rendszerüzemzavarok

X

Stabilitási problémák kategorizálása

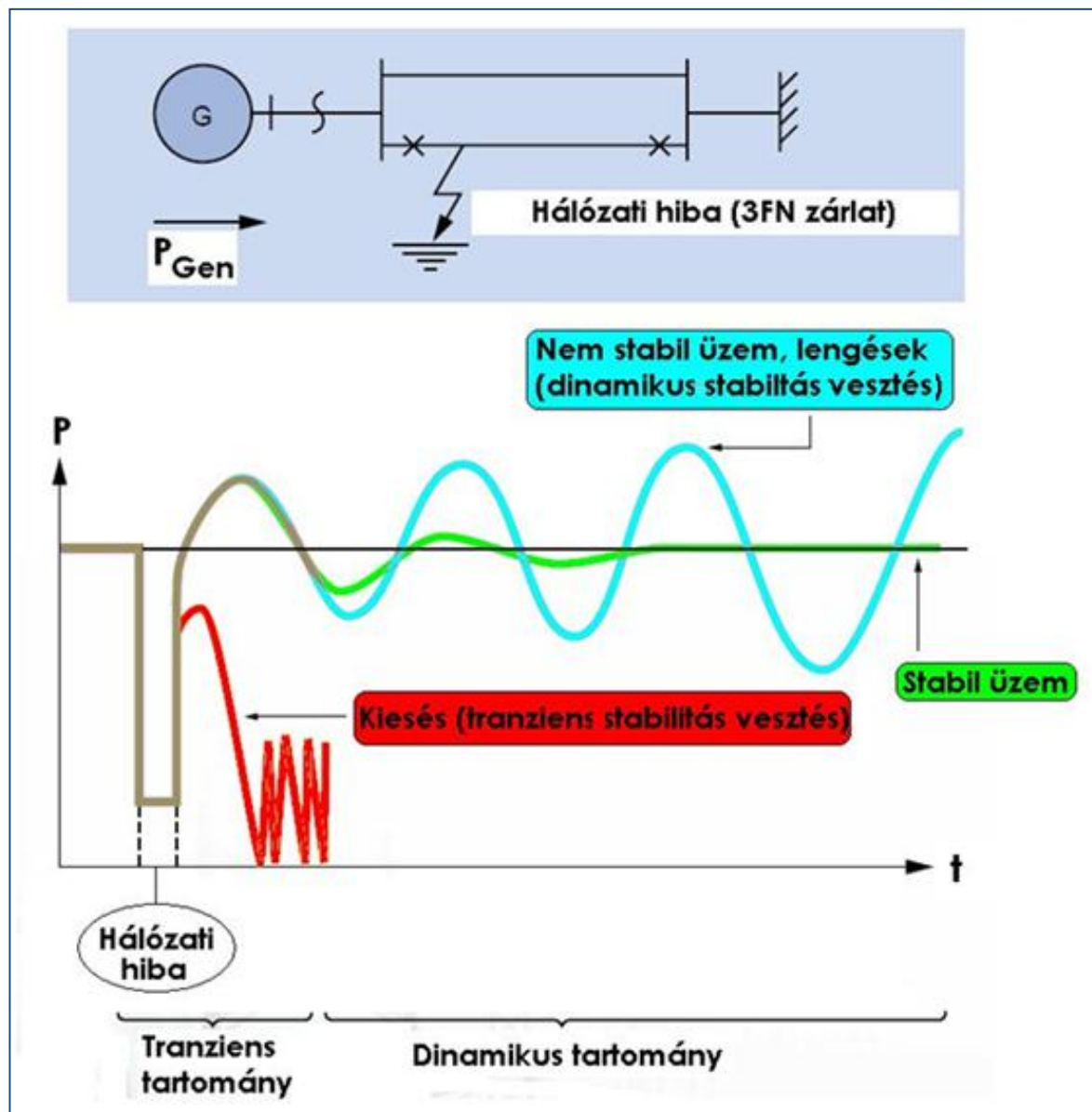
A VER – fizikai természetétől fogva – egy komplex, dinamikus, lengő rendszer.

A VER megbízható és biztonságos üzemének (system security) alapja:

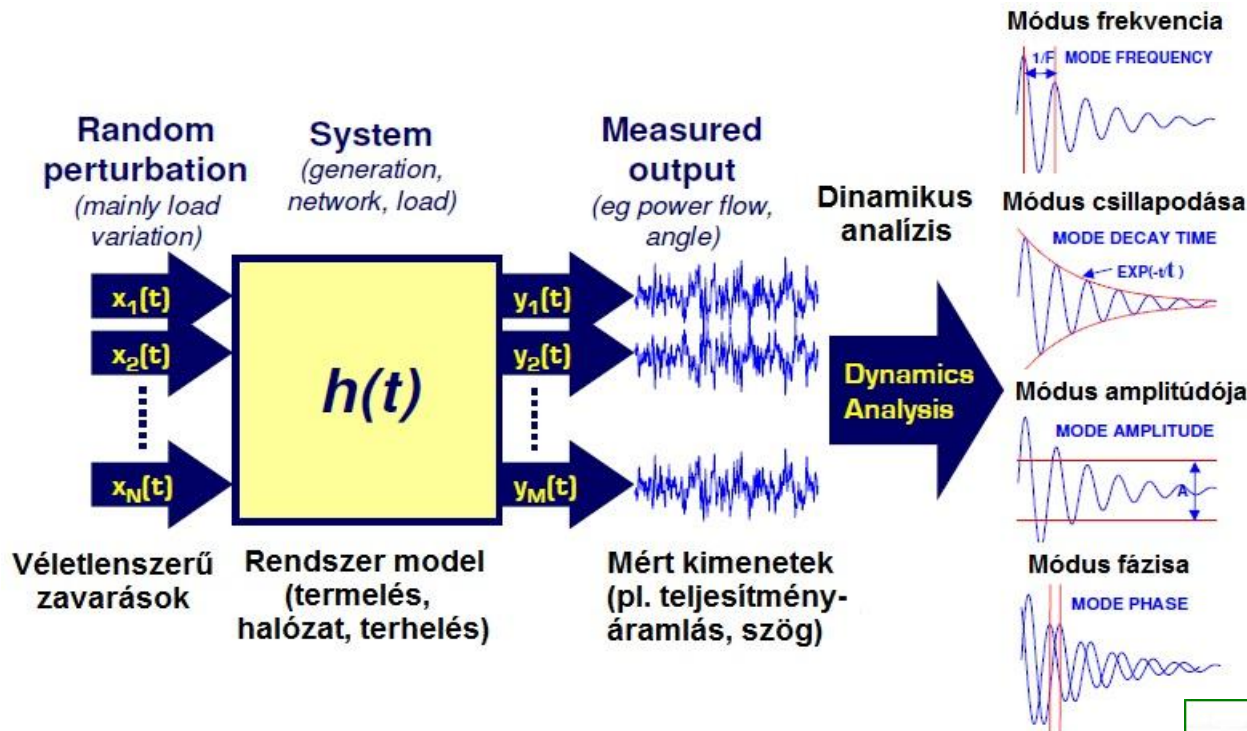
Biztosítani, hogy **minden fellépő lengés stabil legyen.**

Rendszerüzemzavarok

X

Erőművi gépegység üzeme hálózati hiba esetén

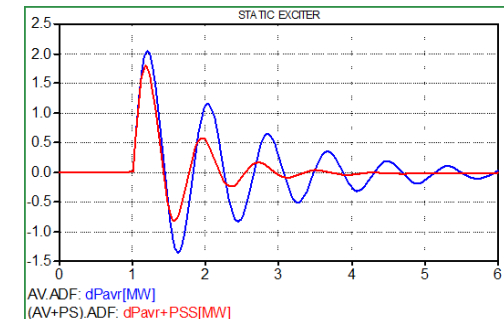
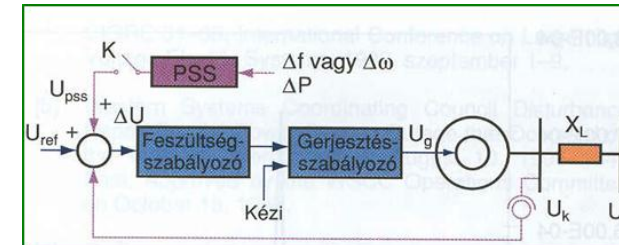

Modál analízis – rendszervizsgálat részeként

Lengések csillapításának eszközei:

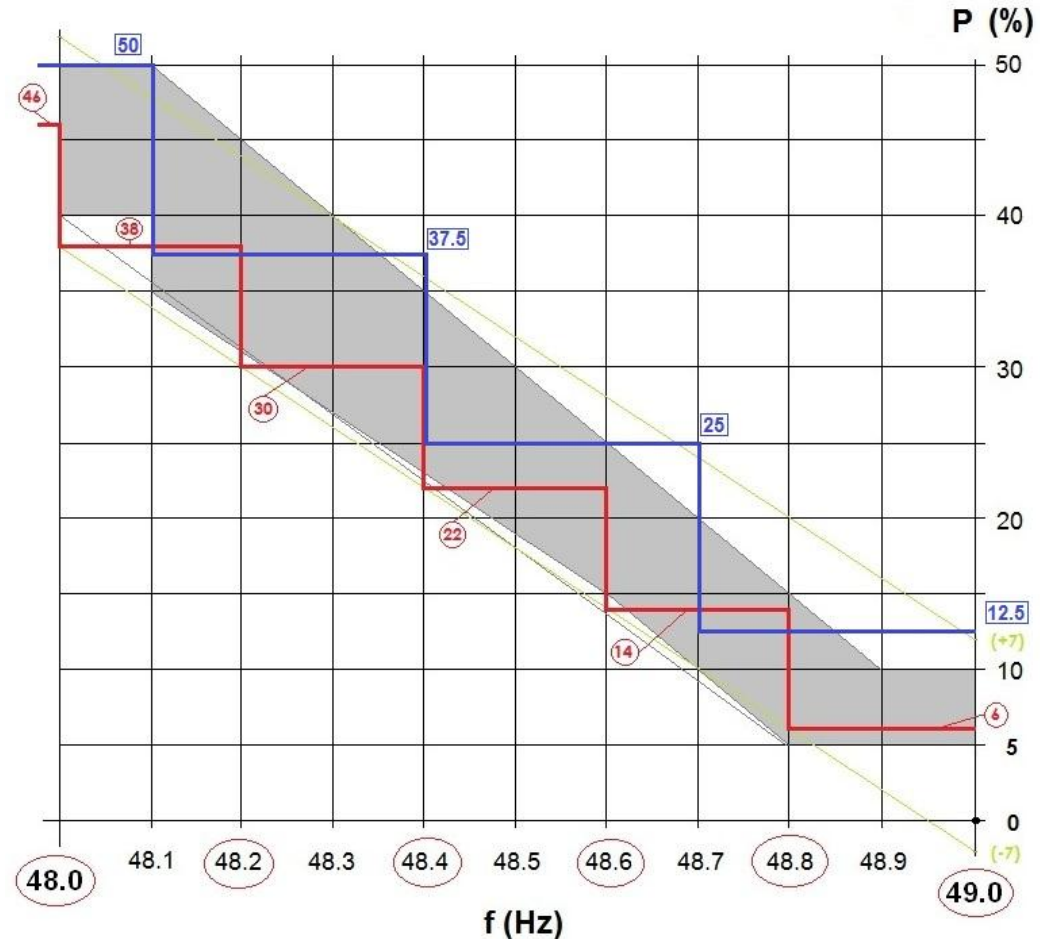
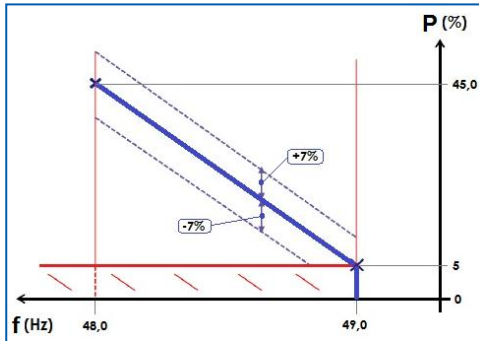
- ☐ Generátorok gerjesztésszabályozó rendszerei (Power System Stabilizer – PSS)
- ☐ Static VAR kompenzátorok (FACT elemek)
- ☐ HVDC szabályozás (egyenáramú betétek)
- ☐ Lendkerekas tárolók

Igen fontos a koordinált paraméter beállítás és a csillapítási hatékonyság ellenőrzése (WAMS).

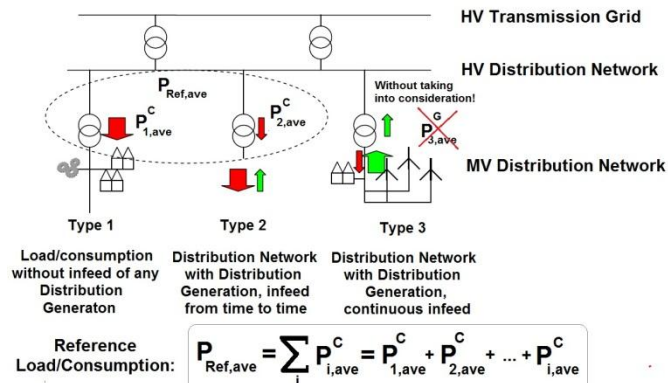

Defence Plan – Védelmi Terv

1.) Frekvenciacsökkenés – Frekvenciafüggő terheléskorlátozás (UFLS, LFDD – ENTSO-E RGCE Policy 5 és Emergency and Restoration Network Code előírások).

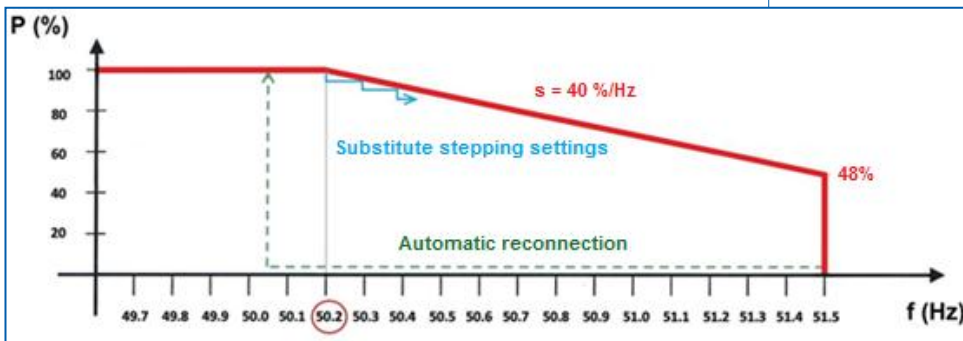

Frequency steps (Hz)	49.0	48.8	48.7	48.6	48.4	48.2	48.1	48.0
Current operating values:								
Shed load (%)	12.5		12.5		12.5		12.5	
Σ (%)	12.5		25.0		37.5		50.0	
New settings (6 steps):								
Shed load (%)	6.0	8.0		8.0	8.0	8.0		8.0
Σ (%)	6.0	14.0		22.0	30.0	38.0		46.0

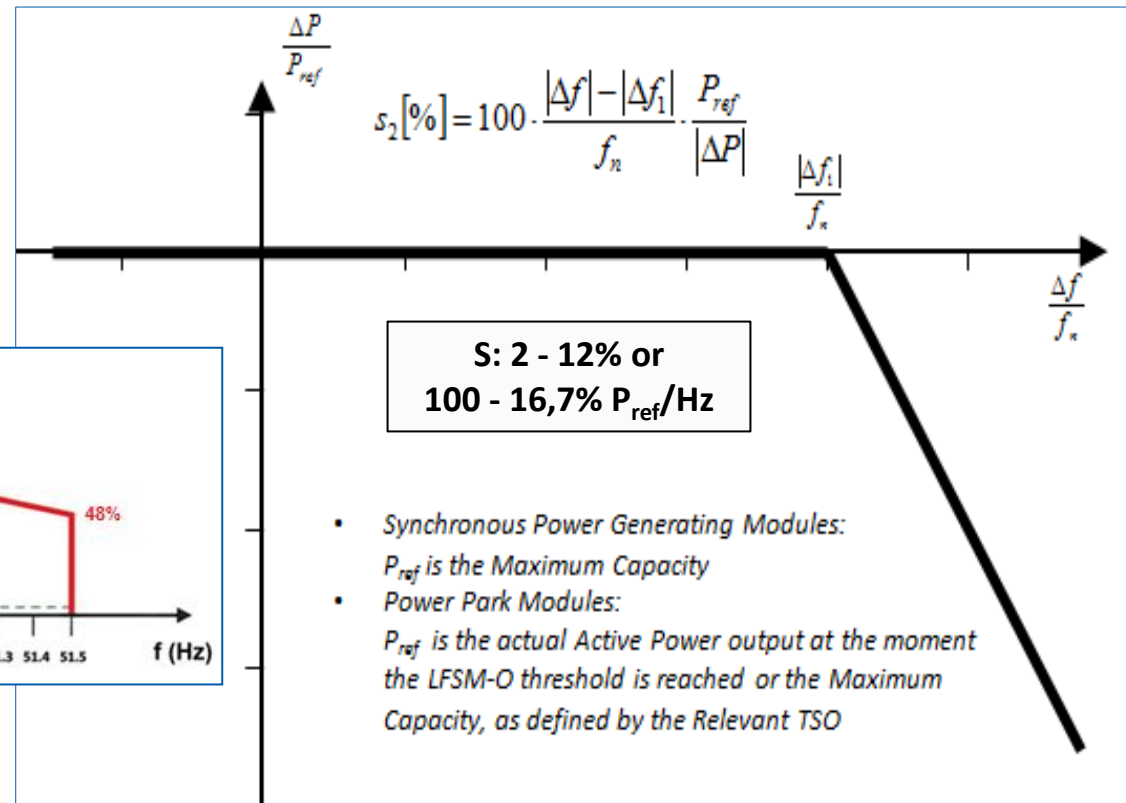

2. Frekvencianövekedés

RfG (termelő egységekre vonatkozó) Network Code előírása: LFSM-O (Limited Frequency Sensitive Mode – Overfrequency) helyi szabályozási funkció használata.

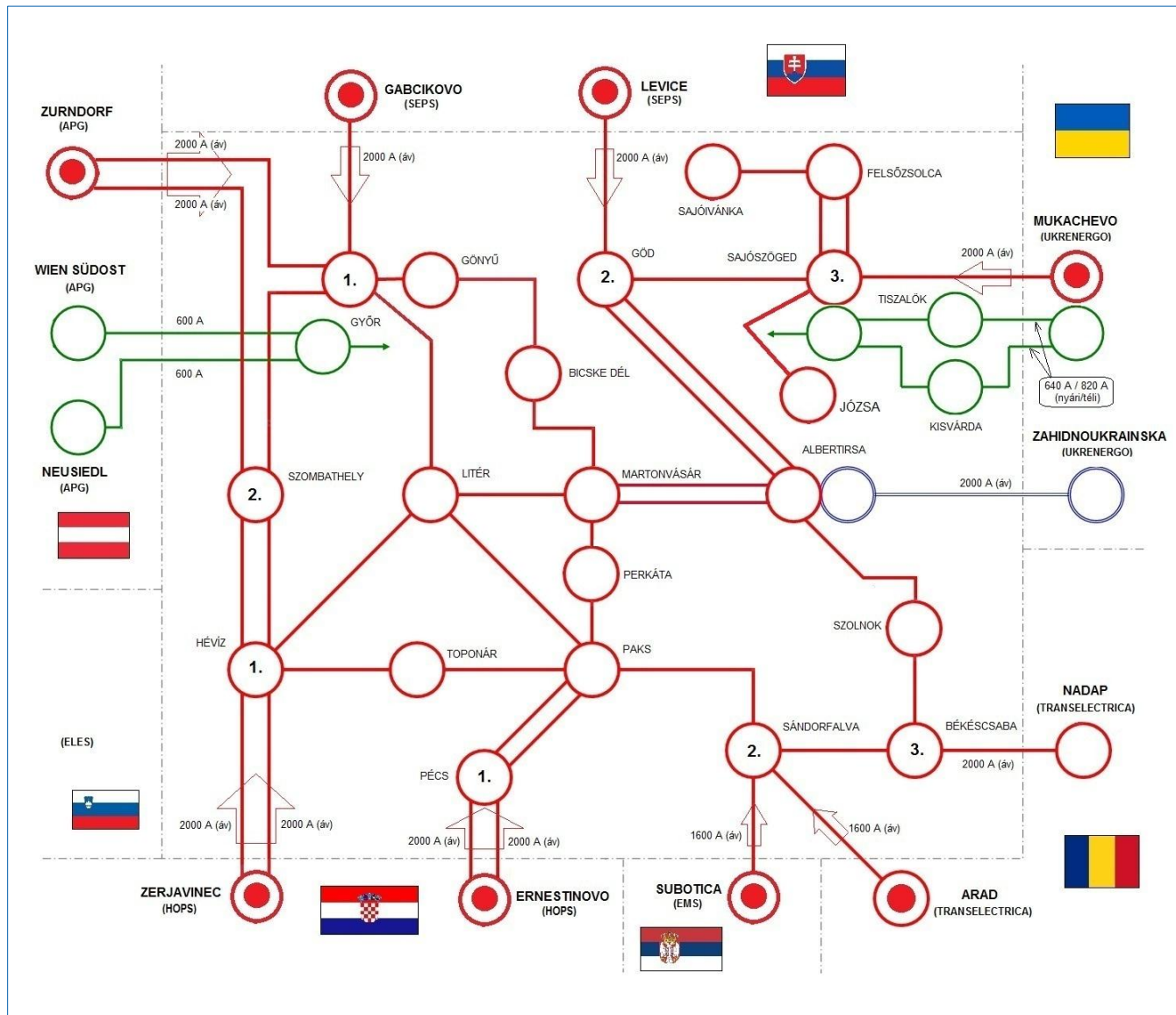
Német szabványelőírás (VDE-AR-N 4105)

RfG előírás

Rendszerüzemzavarok

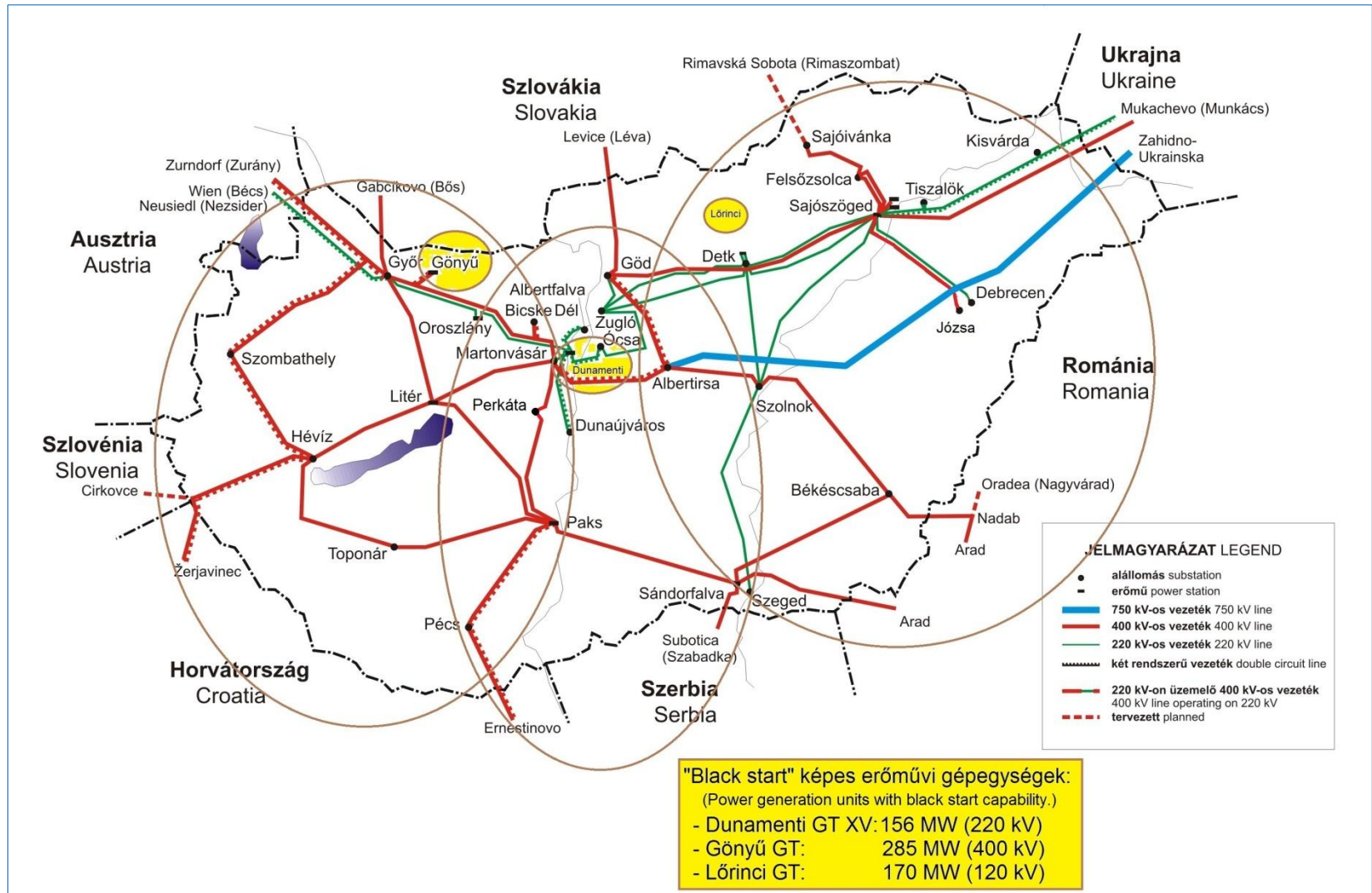
X

Top-down rendszer helyreállítás

(külső segítség, kapcsolókészülékek távműködtetése – 30,5 alállomás Mo.-on)

Rendszerüzemzavarok

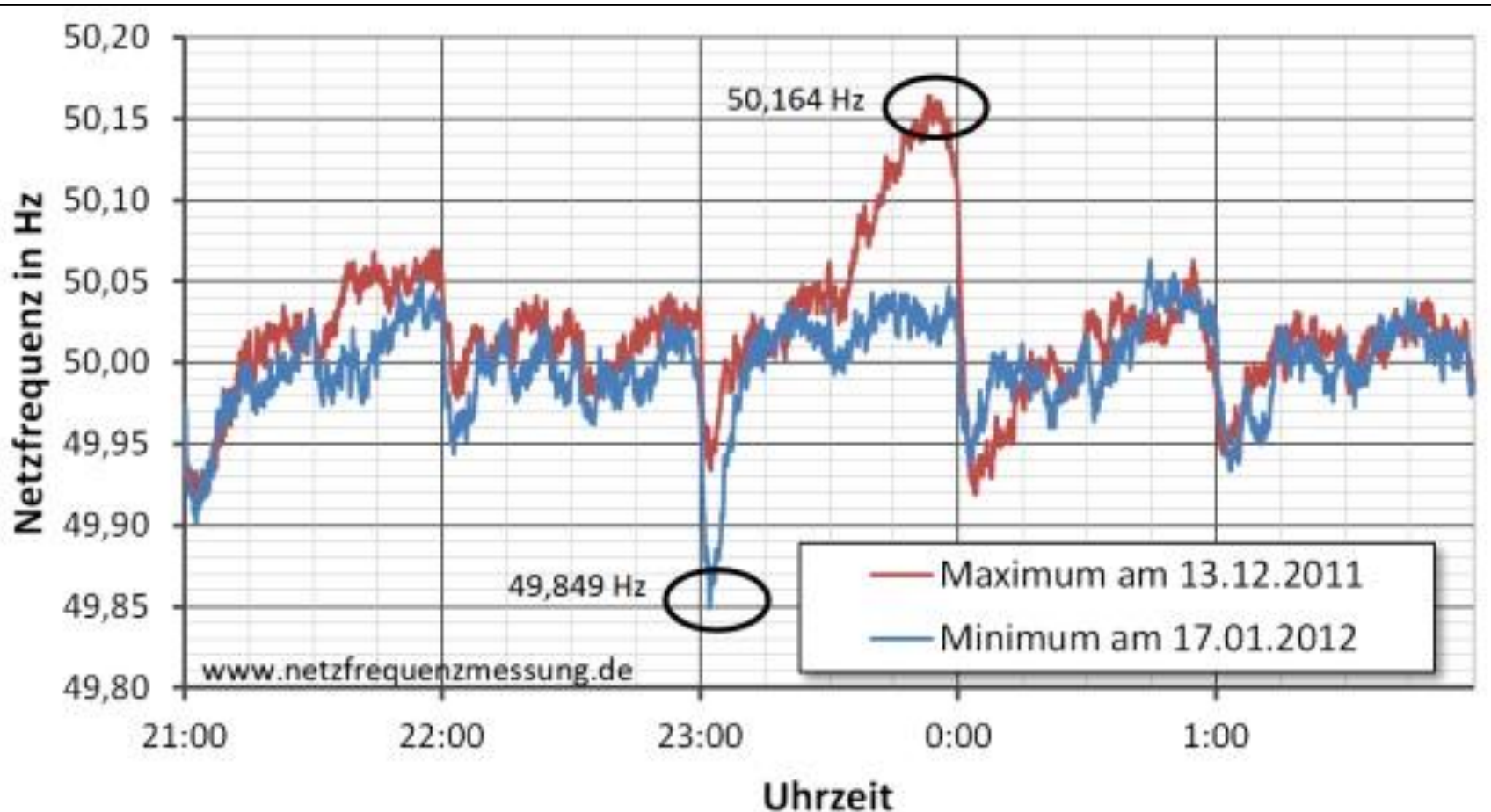
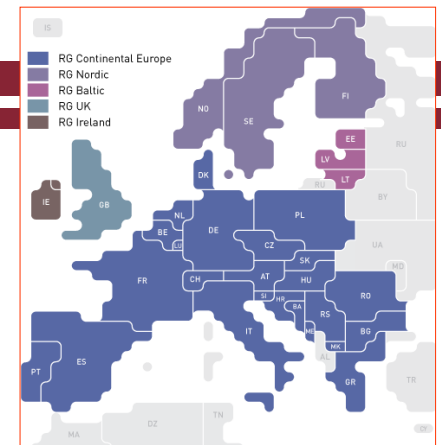
Bottom-up rendszer helyreállítás

(black start képesség, önfogyasztásra automatikusan átkapcsolt termelő egységek, szigetüzemi szabályozási képesség – f és P , U/Q)

50,2 Hz probléma – megújulók (RES, dispersed, embedded generation) integrálása

Frekvenciamenet anomáliái – szabályozási problémák,

Normál üzemi frekvencia sáv: 50 Hz +/- 200 mHz

Rendszerüzemzavarok

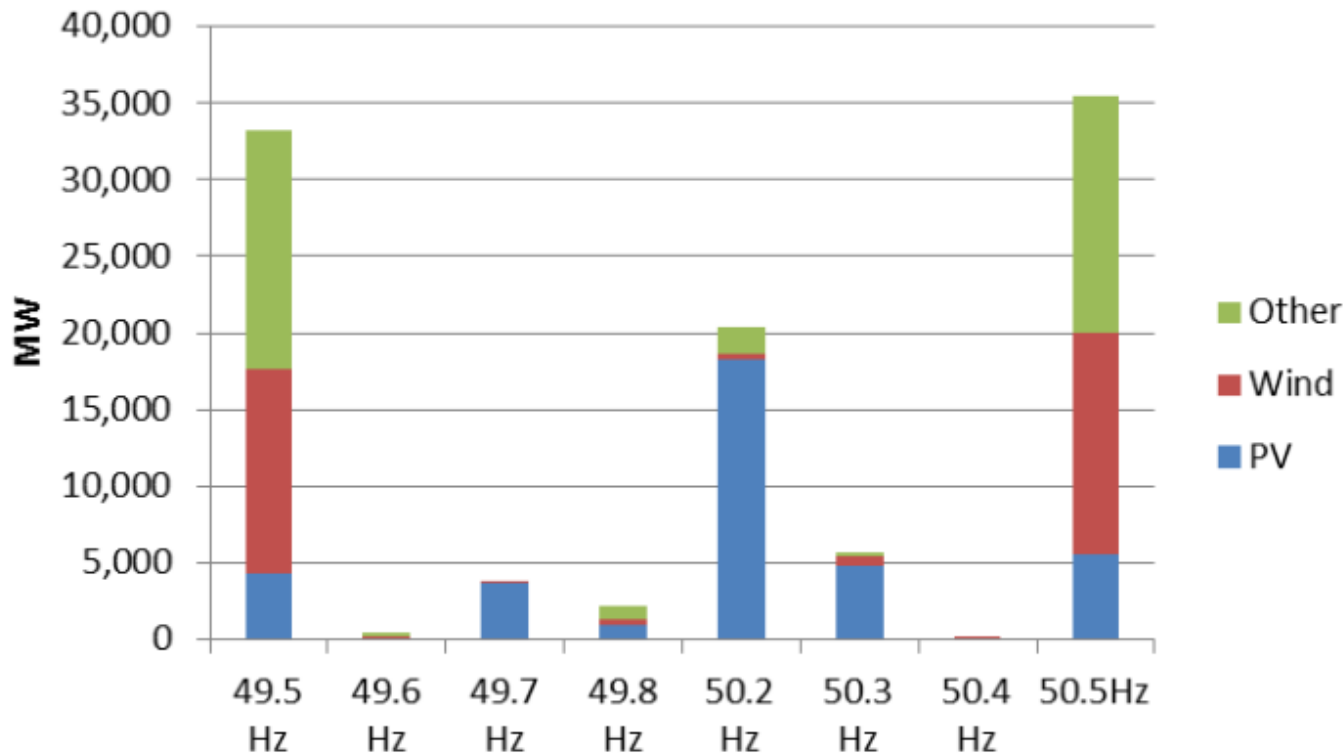
X

Megállapítások:

- A termelő egységek leválás nélkül kell, hogy üzemeljenek 47,5 - 51,5 Hz sávban (RfG NC).
- Jelenleg az aktuális leválasztási frekvenciák 49,5 - 50,5 Hz között szórnak.

Capacity at risk per technology

Leválasztásban résztvevő DG kapacitások 2014-ben
(ENTSO-E SPD SG tanulmány alapján)

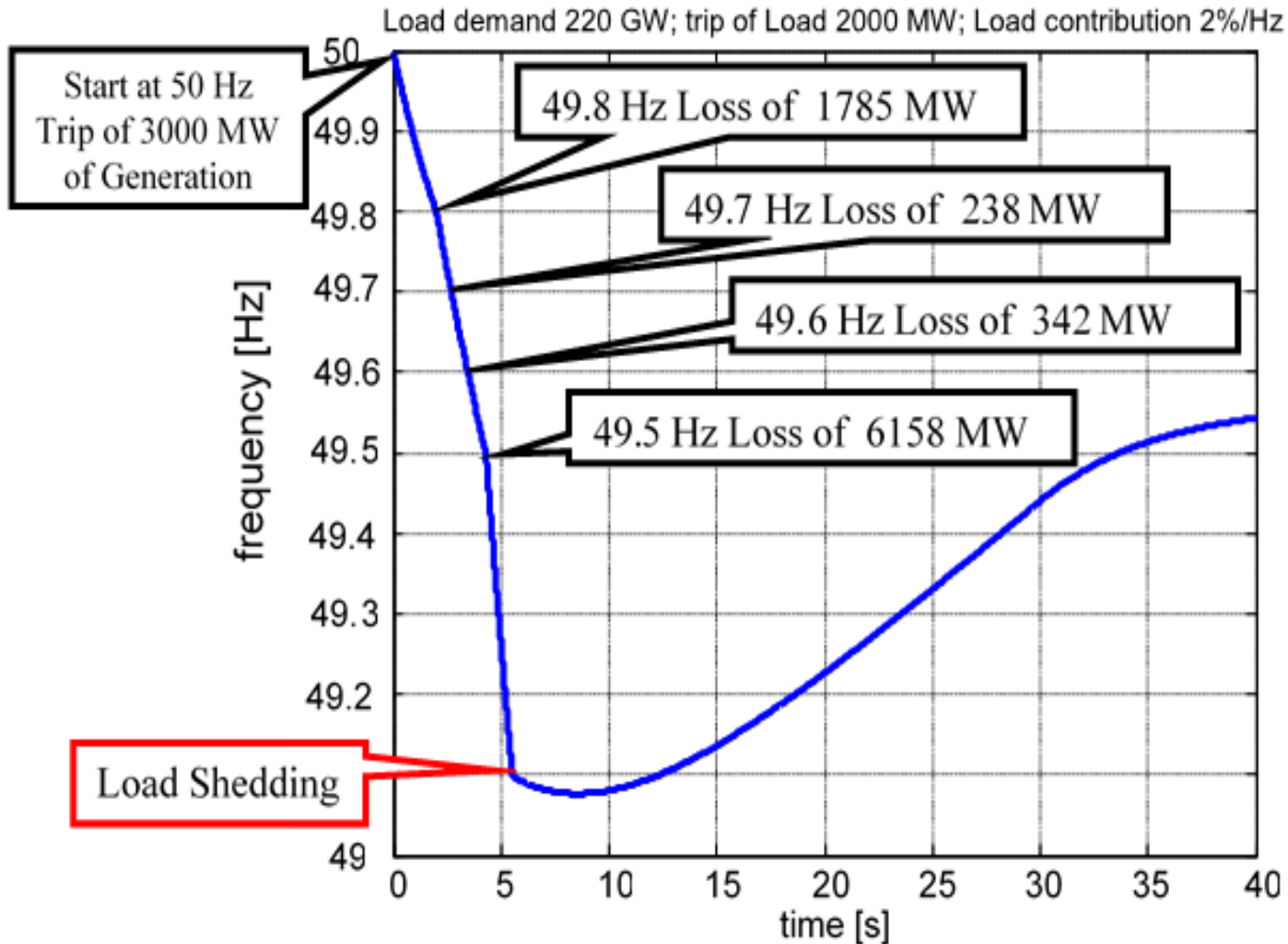
_____

_____

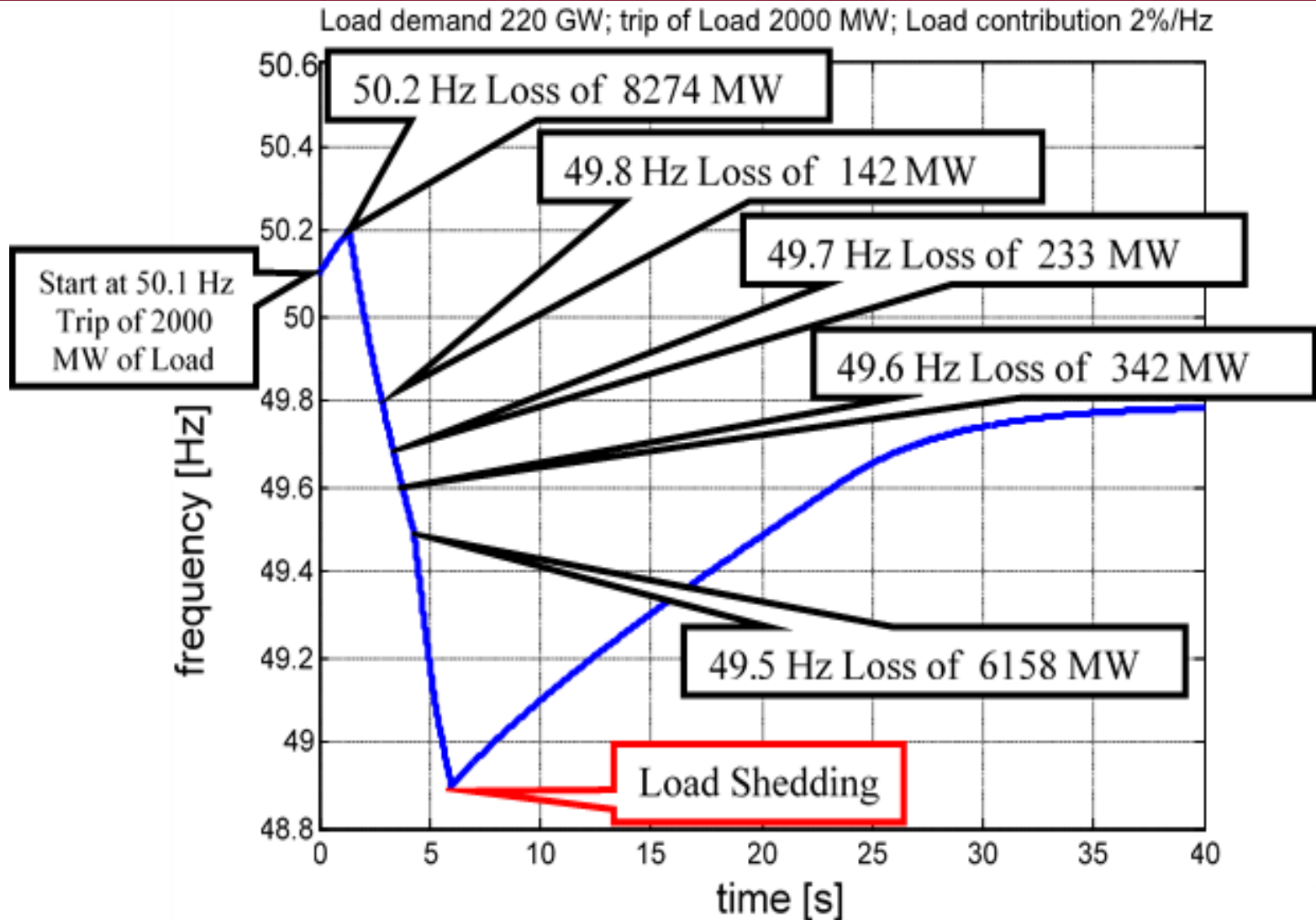

_____

[illegible]

Frekvenciacsökkenés, 3 GW forráskiesés (olasz és német PV retrofit után)

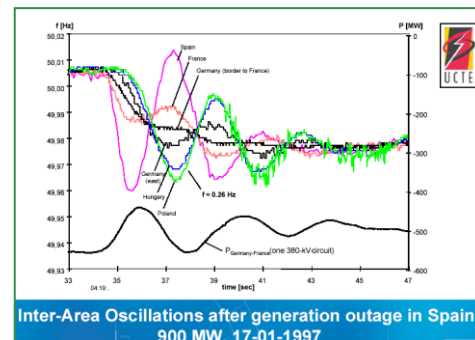
Frekvencia növekedés, 2 GW fogyasztói kiesés (olasz és német PV retrofit után)

Az együttműködő VER-ekben, rendszer egyesülésekben fellépő **tranziens folyamatok** következtében:

- frekvencialengések (generátorok forgórész szöglengések),
- kapocsfeszültség-, hatásos- és meddőteljesítmény-lengések lépnek fel.

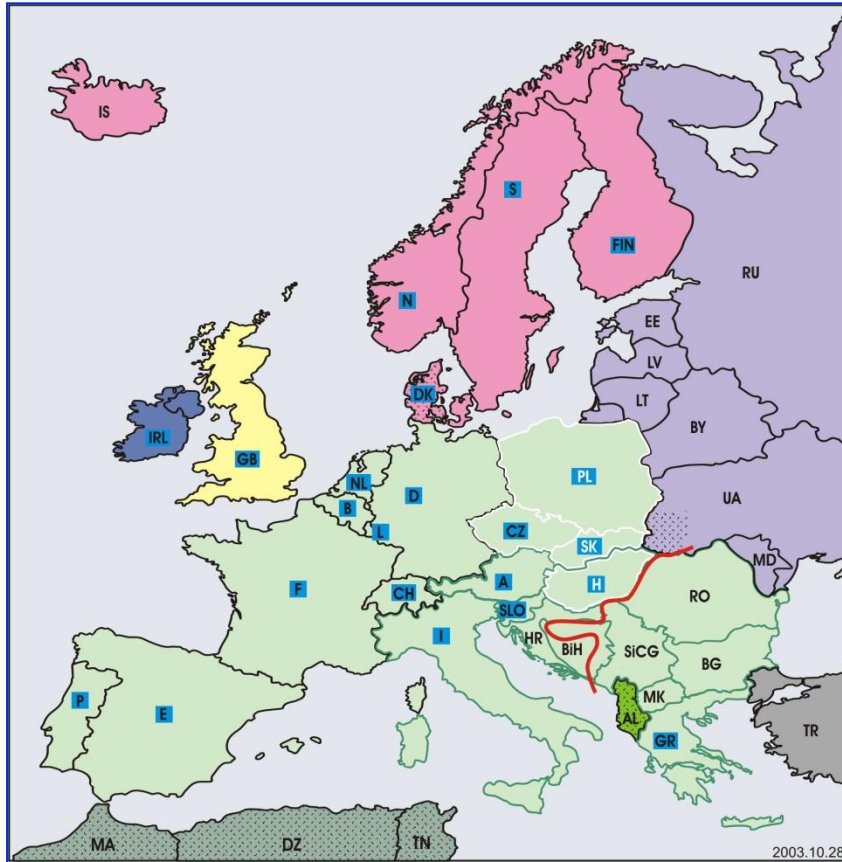
Kiváltó okok lehetnek:

- erőművi forráskiesések,
- nagy fogyasztói területek kikapcsolódása,
- (gyújtósín)zárlatok,
- feszültségszabályozók alapjelének hirtelen megváltoz(tat)ása,
- erőművek közelében végzett hálózati kapcsolások (transzformátorok és távvezetékek ki- és/vagy bekapcsolása),
- állandósult állapotban az együttműködő generátorokon bekövetkező kismértékű beavatkozások (szabályozó üzemállapot változtatások), a háziüzemi terhelések megváltozása, valamint a kapcsolódó átviteli hálózaton állandóan jelenlévő kismértékű, ám igen nagyszámú esemény szintén a vizsgált egység állapotváltozóinak lengéseit idézi elő.

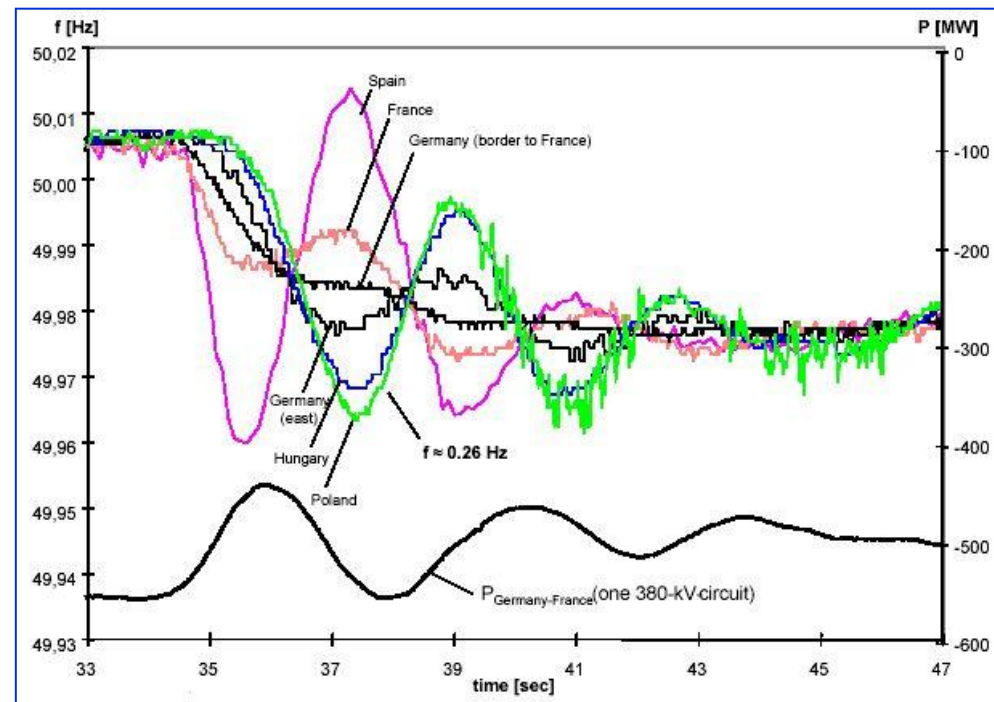
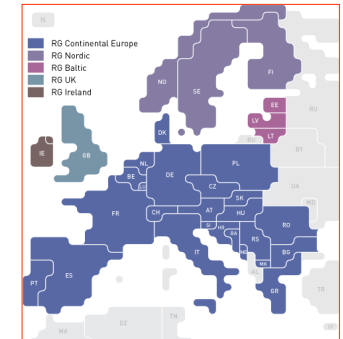
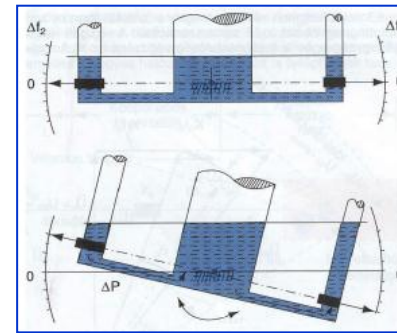

Erőművi lengéscsillapítás fontossága (Rendszerközi lengések)

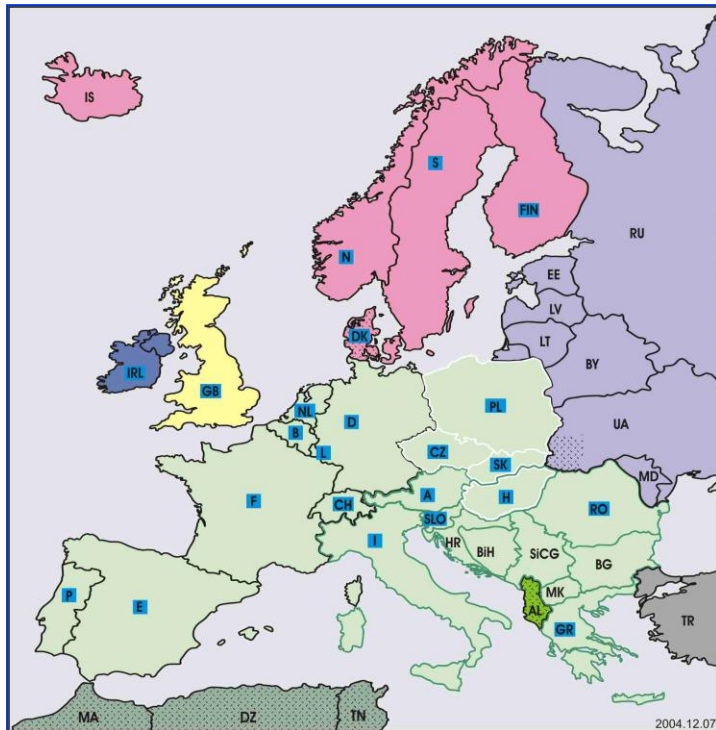

**Balkáni reszinkronizáció
(2004. október 10.) előtt**

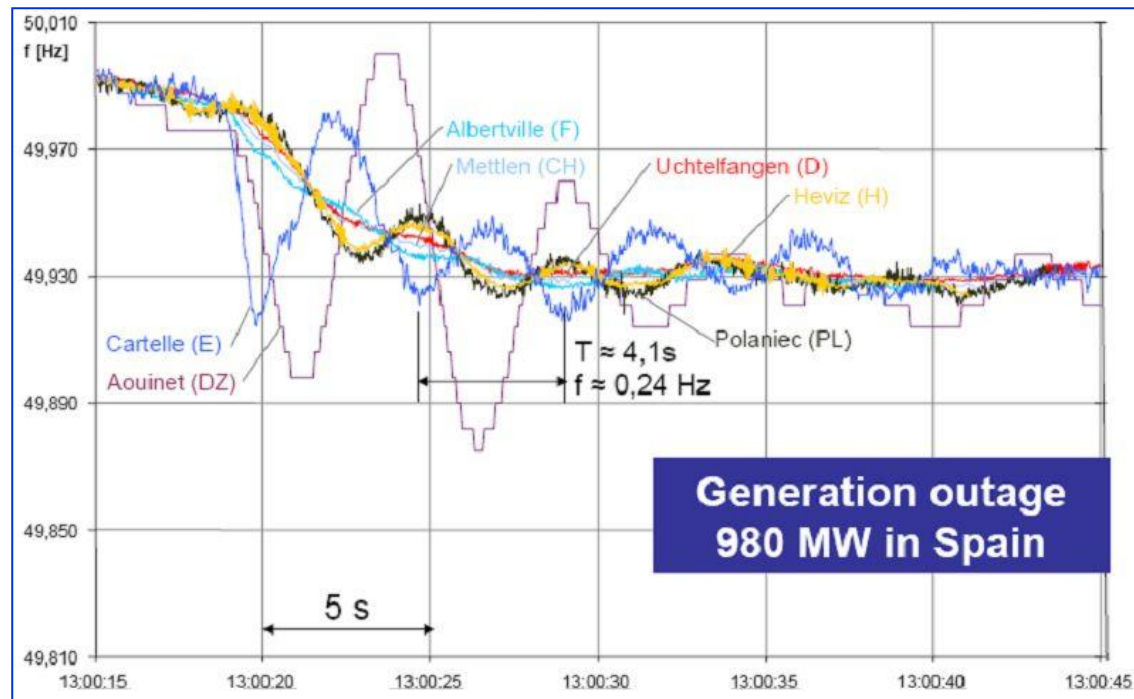
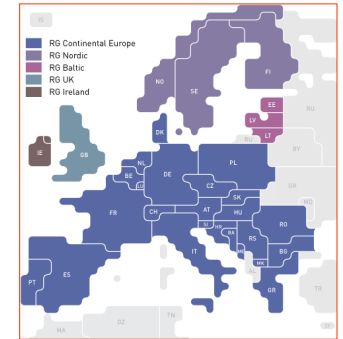
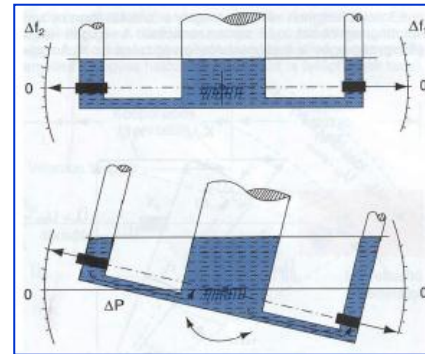

**Spanyol erőművi kiesés (900 MW) 1997. január 17-én,
csillapodó rendszerközi lengések (libikóka effektus)**

Erőművi lengéscsillapítás fontossága (Rendszerközi lengések)

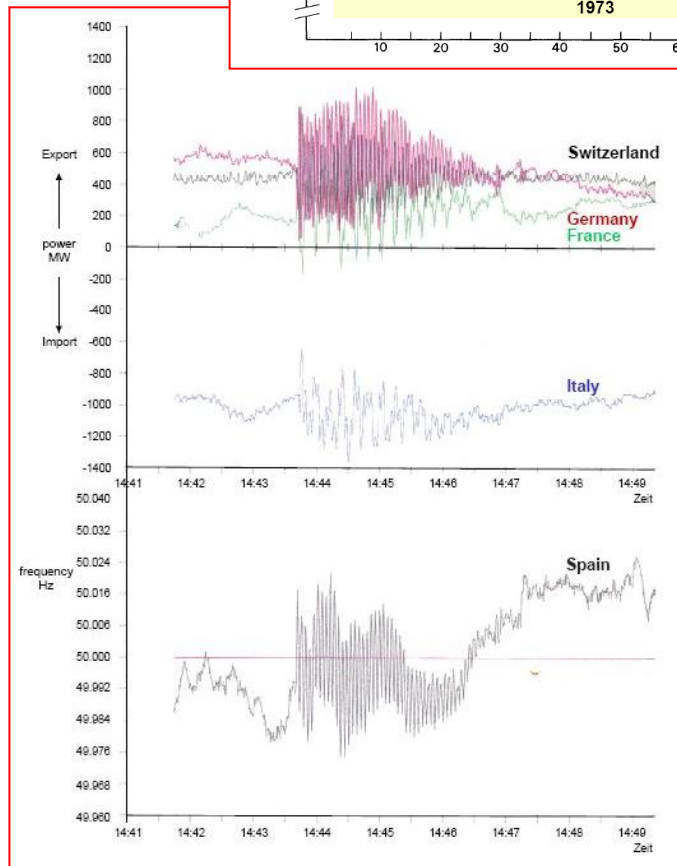
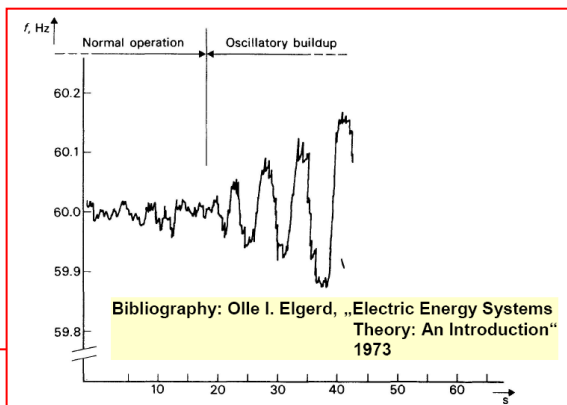
**Balkáni reszinkronizáció
(2004. október 10.) után**

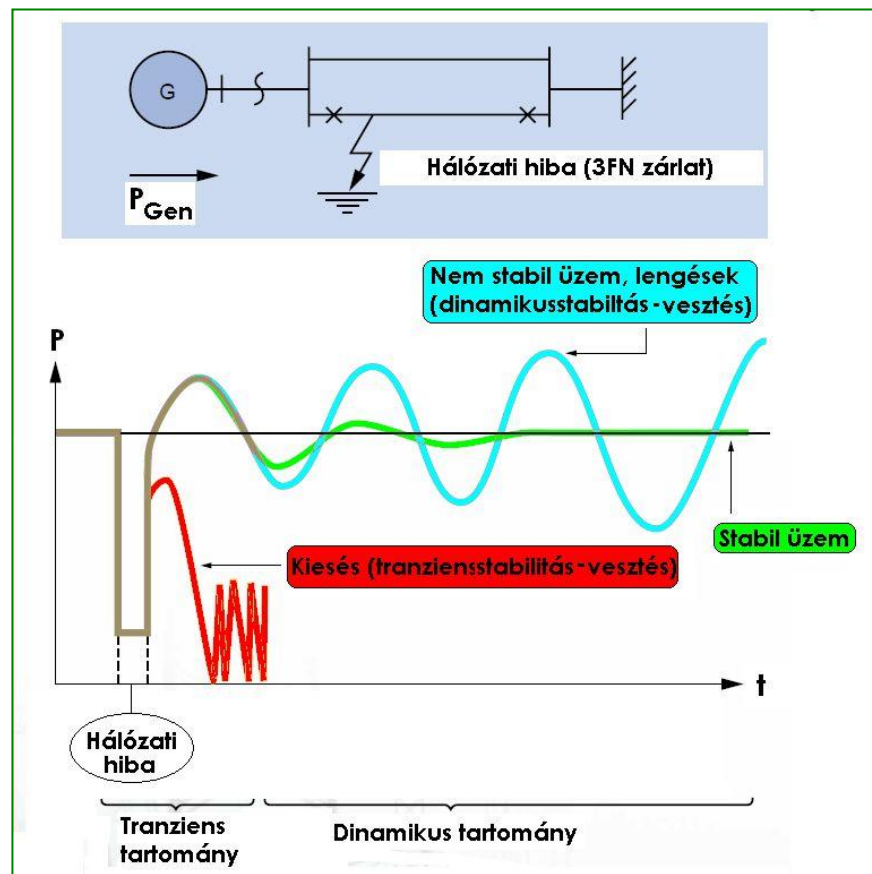
**Spanyol erőművi kiesés,
a libikóka hatás és a magyar VER helyzetének megváltozása**

Erőművi lengéscsillapítás fontossága

X

UCTE – 1981. december 30.

Erőművi gépegység üzemé hálózati hiba esetén

Az önmagától felgerjedő lengések veszélyeztetik a VER stabil üzemét.

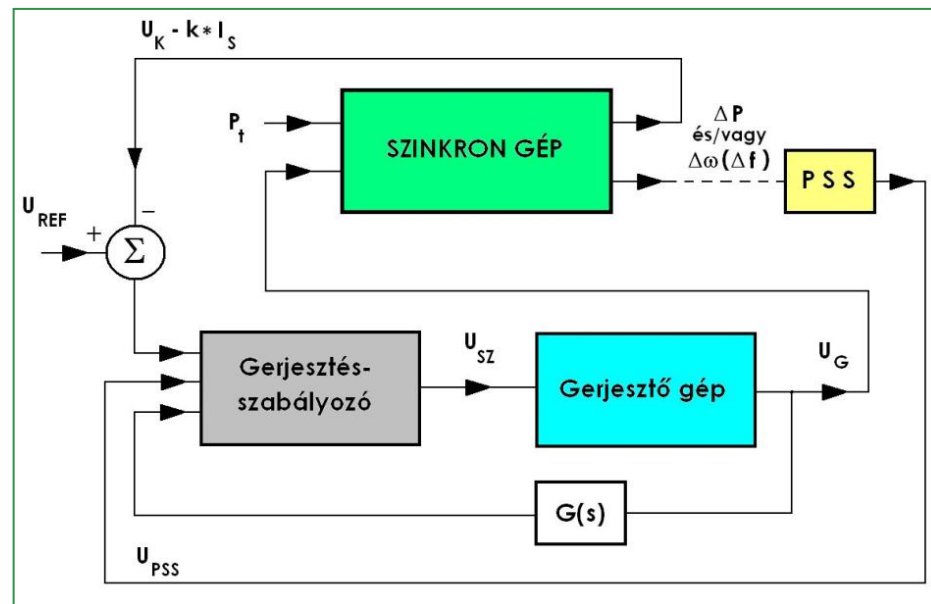
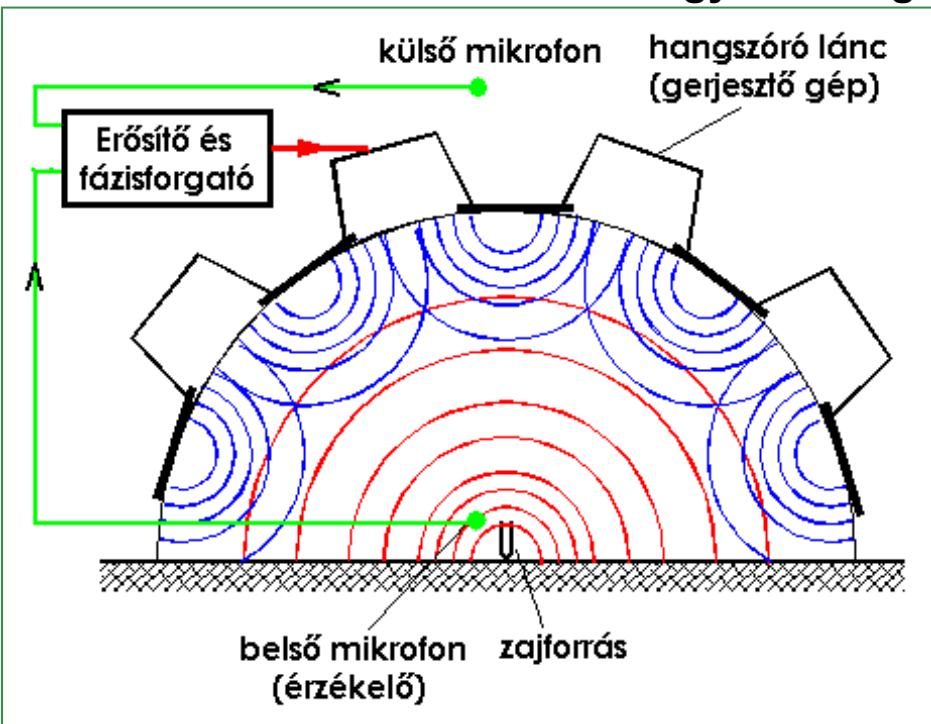
A lengéscsillapítás hatékonyságának folyamatos vizsgálata ↔ WAMS (Wide-Area Monitoring System).

A PSS funkció működésének alapjai

PSS - Power System Stabilizer (erőművi lengéscsillapítás) feladata, működési alapjai:

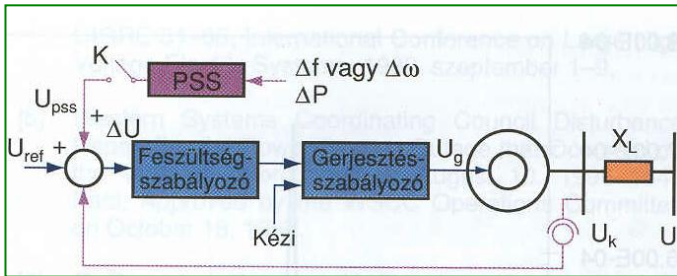
A PSS működését egy (nem kitalált!) hasonló feladat megoldásával világítjuk meg: fel kell bontani az úttestet a Buckingham palota előtt légkalapáccsal és a zaj- és porszenyeződést a minimálisra kell csökkenteni. Egy lehetséges megoldást mutat az ábra:

A zajforrás a légkalapács, ennek erőművi gép esetén a hálózathoz, valamint a kooperáló egységek felől érkező feszültség és/vagy frekvencia változások felelnek meg. A belső mikrofon megfelelője egy érzékelő, amely annak a jelnek a változását méri, amelyet a {PSS+gerjesztés-szabályozó} rendszerrel csillapítani akarunk. Az erősítőnek a {PSS+gerjesztésszabályozó} rendszer felel meg, míg a hangszóró lánc megfelelője a gerjesztő gép.

A PSS funkció működésének alapjai

X

A mechanikai rendszer a következőképpen működik:
a belső mikrofon veszi a légkalapács által kibocsátott zajt.
Az erősítő ennek teljesítményszintjét nagyságrendekkel
megemeli és a beérkező jelet **közel 180°-kal** elfordítja.

(Ebben az esetben az erősítő kimenő jelét siettetni kell, mert a hanghullámoknak időre van szükségük ahhoz, hogy a belső mikrofonhoz elérjenek. Ezt pedig ki kell kompenzálni valahogyan.)

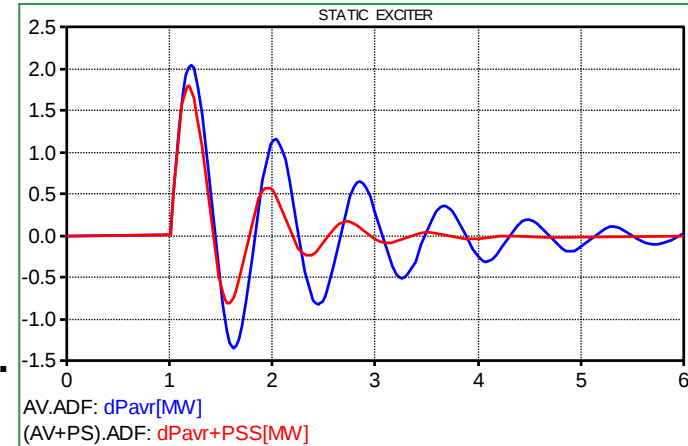
A légkalapács és a hangszóró lánc által keltett hanghullámok egymást kioltó hatása miatt a vázolt módszerrel a sátoron kívüli zaj nagy mértékben csökkenthető.

A gerjesztésszabályozóba történő beavatkozásnál ugyanezt az elvet követjük.

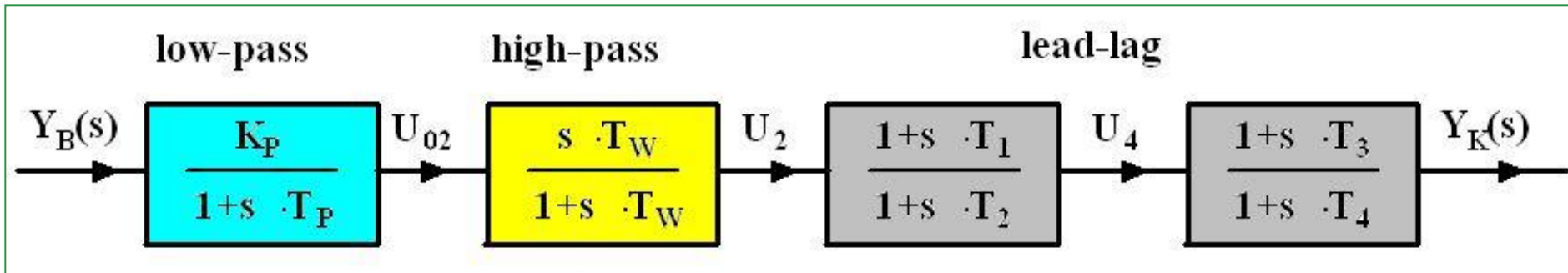
Ha a PSS-t az elektromechanikai sajátfrekvenciás lengések csillapítására hangoljuk, akkor a csillapítani kívánt állapotváltozó 180°-os elforgatása jó közelítéssel megfelelő.

(Ugyanis, ha egy erőművi gépegységet állandó amplitúdójú szinusz függvény szerinti zavaró jel ér ezen a frekvencián (cc. 1,2 Hz), akkor a tranziensek lecsillapodása után az összes állapotváltozó és a zavaró jel közel azonos fázisban fog lengeni az adott frekvencián.)

A mechanikai analóg rendszernél a külső mikrofon által felvett jel szabályozza a jelformáló egység (erősítő és fázisforgató) erősítési tényezőjét. Ezt a funkciót azonban a PSS-ek ilyen módon nem teljesítik.

A „hagyományos” PSS szabályozástechnikai modellje

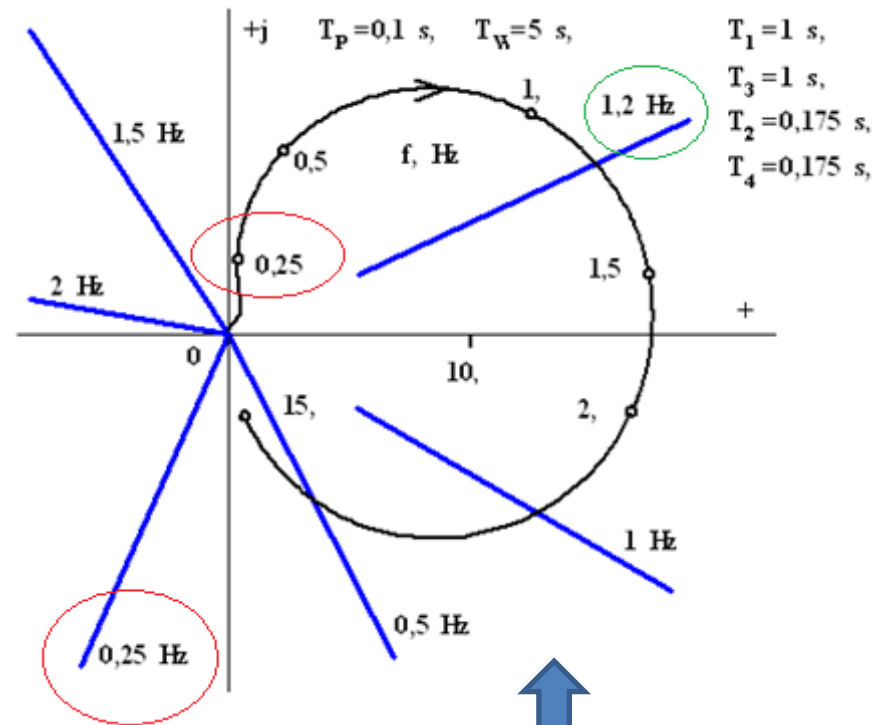

Az alkalmazott PSS struktúrák az elmúlt fél évszázadban alakultak ki.

Elemeiknek jól körülhatárolt funkciója van:

- **Aluláteresztő szűrő** (low pass filter): szerepe, hogy a nagyfrekvenciás zavaró jeleket ne engedje át (megfelelően csillapítsa a 2 Hz feletti frekvenciájú jeleket, ne engedje át a turbina-generátor tengely első torziós sajátfrekvenciájú lengéseinek a tartományába eső – kb. 15 Hz frekvenciájú – lengéseket).
- **Felüláteresztő szűrő** (high pass filter): szerepe, hogy a DC jeleket ne engedje át (azonban az u.n. „global-mode” frekvenciájú jeleket át kell engednie, ha ezeknek a hatását is csillapítani kívánjuk – kb. 0,025 Hz).
- **Fázisforgató egység(ek)** (lead-lag unit): ezekkel érhető el, hogy a PSS kimenőjele a megfelelő fázisszögben kerüljön a (Σ) "mixing-point"-ra.

A PSS funkció működésének alapjai

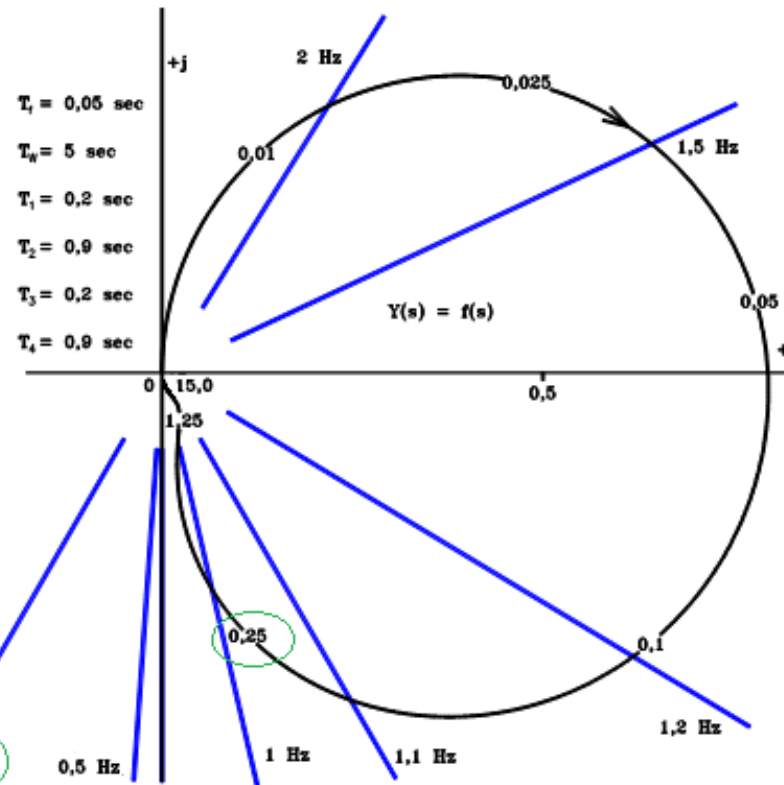

Az elektromechanikai önfrekvenciára hangolt PSS Nyquist diagramja a PSS-től megkívánt fázisforgatás értékek feltüntetésével.

Nem engedhető meg, hogy a PSS-től megkívánt és a ténylegesen megvalósított fázisforgatás ellenfázisban legyen a 0,5 Hz alatti frekvencia tartományban! → Ezért a PSS időállandóit meg kell változtatni.

A hangolási frekvencia a rendszerközi lengések legmeghatározóbb sajátfrekvenciája (cc. 0,25 Hz).

- A **$f < 0,5$ Hz**: a PSS-től megkívánt, és ténylegesen megvalósított fázisforgatás **közel ellenfázisban** van! (A PSS – ezeken a frekvenciákon – nem csillapítja a hatásos villamos teljesítménylengéseket.)
- Az első torziós sajátfrekvencia környezetében (15 Hz): a PSS kimenőjele a maximális érték kb. 18 %-a. (Megengedhetetlenül nagy lenne, ha a szabályozó statikus lenne. A forgó gépes gerjesztő azonban integráló elem lévén az ilyen frekvenciájú zavaró jeleket – gyakorlatilag – nem engedi át.)

A PSS funkció működésének alapjai

A megkívánt fázisforgatás megállapítása (p-bemenetű PSS esetén)

Egy adott struktúrájú PSS hangolására számos módszer ismeretes az irodalomból. Mint a jelen esetre legkézenfekvőbb megoldást az ABB filozófiáját fogadjuk el.

Egy erőművi blokk állapotváltozói valamely zavaró jel hatására lengéseket végeznek. A zavaró jelet mesterségesen is előállíthatjuk. Például az alábbi egyenlet által definiált harmonikus függvény szerint választva a zavaró jelet a tranzien্স folyamatok lecsillapodása után az összes befolyásolt állapotváltozó ezzel a frekvenciával fog lengeni.

$$U_z(t) = U_{z\max} \cdot \sin(\Omega \cdot t + \varphi_z) \quad [\text{v.e.}]$$

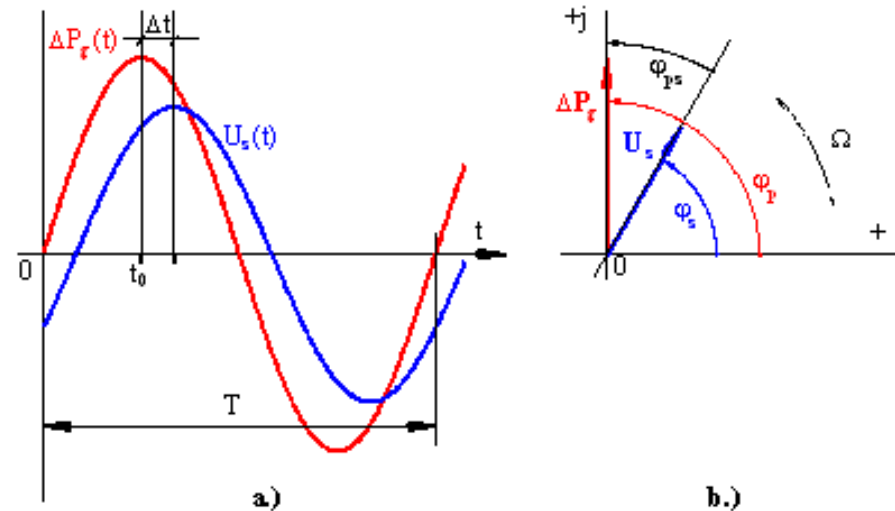
$$\Delta P_g(t) = \Delta P_{g\max} \cdot \sin(\Omega \cdot t + \varphi_p) \quad [\text{v.e.}]$$

$U_z(t)$ ill. $U_{z\max}$: a zavaró jel időfüggvénye ill. annak maximális értéke [v.e.],
 $\Delta P_g(t)$ ill. $\Delta P_{g\max}$: a generátor wattos teljesítménye megváltozásának időfüggvénye ill. annak maximális értéke [v.e.],
 t : a független változó, az idő [sec],
 Ω : a zavaró jel körfrekvenciája [sec⁻¹],

$$\Omega = 2 \cdot \pi \cdot F \quad [\text{v.e.}]$$

F : a zavaró jel frekvenciája [Hz], $0,02 \leq F \leq \text{cc.}15$,

φ_z : az U_z -nek a $t = 0$ pillanathoz tartozó szöge [fok],
 φ_p : a ΔP_g -nek a $t = 0$ pillanathoz tartozó szöge [fok],

Mivel a PSS p-bemenetű, vagyis a bemenő jele a P_g időfüggvény, elég csak az U_z és a ΔP_g jel közötti fázisszöget vizsgálni.

$$\varphi_{pz} = \varphi_p - \varphi_z \quad [\text{rad}]$$

A PSS funkció működésének alapjai

Az $U_z(t)$ zavaró jelet a gerjesztésszabályozó összegző (Σ) pontjára („mixing point”) vezetjük.

Meghatározzuk a φ_{pz} értékét.

A PSS működésének elve a következő:

Az $U_z(t)$ hatására fellépő $\Delta P_g(t)$ lengések a két állapotváltozó között egyértelmű kapcsolatot teremtenek. Ennek alapján feltételezzük, hogy ez a kapcsolat akkor is fennáll, ha a $\Delta P_g(t)$ lengéseket valamely külső zavaró jel hozza létre. Így tehát, ha a $\Delta P_g(t)$ jelet $-\varphi_{pz}$ fáziseltolással, és megfelelő amplitúdóval, az $U_z(t)$ zavaró jel helyére vezetjük, akkor a $\Delta P_g(t)$ lengések amplitúdóját hatékonyan csökkenthetjük.

A φ_{pz} tényleges meghatározása: A két függvény közötti fáziseltolást a maximumaik közötti időkülönbség alapján határozzuk meg, amely a gyakorlati tapasztalatunk szerint sokkal inkább állandó, mint a nulla-átmenetek közötti időkülönbség.

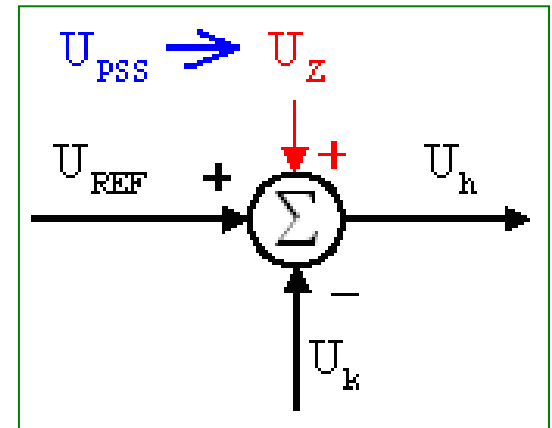
A szinusz függvény akkor éri el maximumát, ha a függvény argumentuma $(\pi/2 \pm 2\pi)$.

$$\Omega \cdot t_0 + \varphi_p = \frac{\pi}{2} \text{ [rad]}$$

$$\varphi_{pz} = 2 \cdot \pi \cdot F \cdot \Delta t \text{ [rad]}$$

$$\Omega \cdot (t_0 + \Delta t) + \varphi_z = \frac{\pi}{2} \text{ [rad]}$$

$$\varphi_{PSS} = -\varphi_{pz} \text{ [rad]}$$

A gerjesztés szabályozó „mixing point” (Σ) pontja a PSS hangolásának szemléltetéséhez.

(U_{PSS} : a PSS kimenő jele [v.e.],
 U_h : a gerjesztés szabályozó bemenő jele [v.e.]

Az adott frekvenciához tartozó, a PSS-től megkívánt fázisforgatás számértéke független attól, hogy milyen struktúrájú PSS-t alkalmazunk.

A PSS funkció működésének alapjai (PSS típusok)

As mentioned before, a PSS detects the changing of generator output power and controls the excitation value.

The type of PSS is identified by the detecting signal. The most simple and typical type is ΔP input type.

And, recently $\Delta\omega$ input type and/or Δf input type PSS also adopted in order to improve a stability of inter-area mode due to the recent increase in power system and power re-routing. Each features are as follows;

Local Mode Power Oscillation

- Individual generator oscillates against the system.
- Frequency is approx. 1 Hz.

- PSS of single input, such as ΔP , $\Delta\omega$ and Δf , etc.
- ΔP type of PSS is more effective.

Inter-area (Long Cycle) Mode Power Oscillation

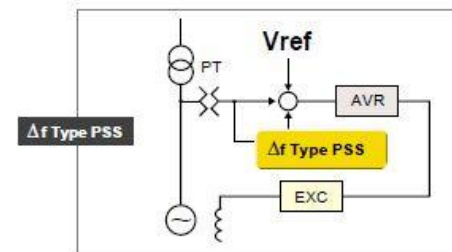
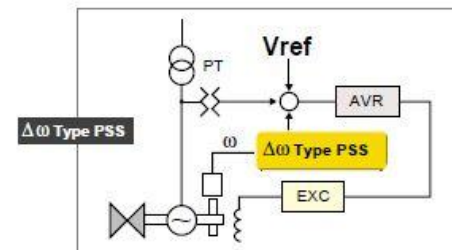
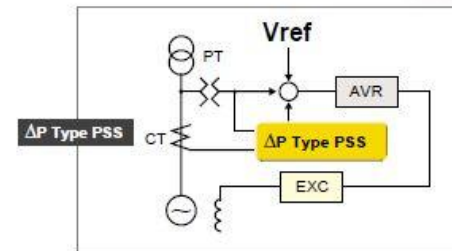
- The whole system oscillates with long-distance and large power transportation system connection.
- Frequency is 0.2 to 0.5 Hz

- PSS of single input, such as ΔP , $\Delta\omega$ and Δf , etc.
- $\Delta\omega$ or Δf type of PSS is more effective.

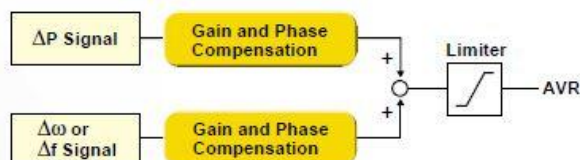
Complex Power Oscillation

- Complex power oscillation mode, such as local mode + inter-area mode

- Multiple input PSS is more effective.
- $\Delta P + \Delta\omega$ type or $\Delta P + \Delta f$ type of PSS.

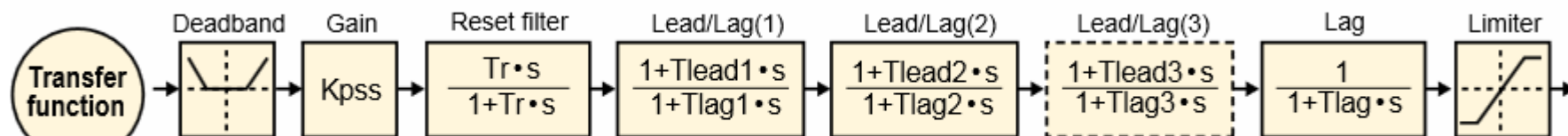
Multiple Input Type PSS

A PSS funkció működésének alapjai (PSS típusok)

X

Incase of Analogue type

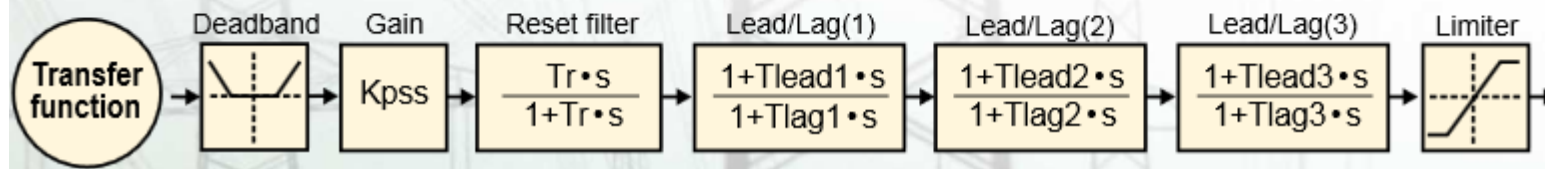

Remarks) In case that Lead/Lag(3) is necessary, two PSS auxiliary cards(SPST) are used.

Incase of Digital type

The PSS of digital type is realized its functions by the software. Generally, it is computed in same CPU of D-AVR. The basic functions are as same as analogue type. Minor differences are as follows;

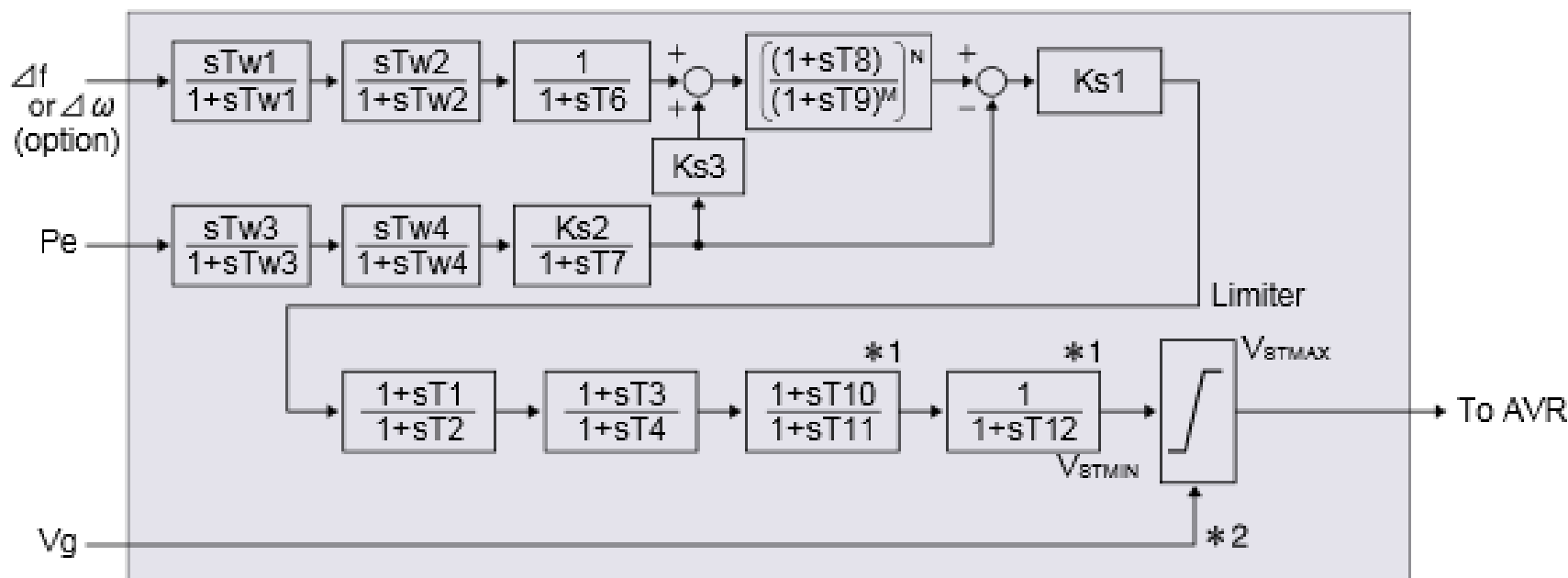
- (1) Fault detection : It is detected by self diagnostic function of Digital equipment.
- (2) Lag : In case of analogue type, there is a Lag function in order to cut the noise due to each circuits.
However, in case of digital type, it is not necessary, because the noise is cut on input-signal-detector.

Egybemenetű PSS

A PSS funkció működésének alapjai (PSS típusok)

X

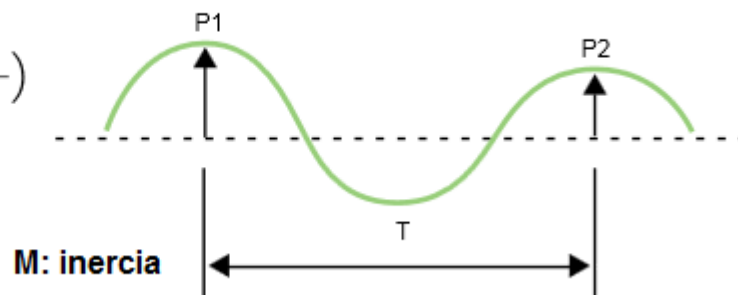
* 1 : Added to PSS2A model

* 2 : If generator voltage is continuously kept higher than 105% or lower than 95% of rated voltage, generator voltage is automatically reduced within 95 to 105% by changing limit value after time delay.

Két-bemenetű PSS

Csillapító nyomaték meghatározása (mérési eredményekből számítható):

$$D = -\frac{2M}{T} \cdot \ln\left(\frac{P2}{P1}\right)$$

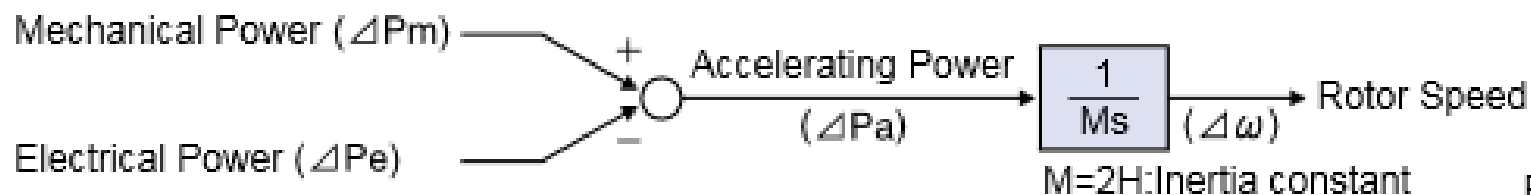

**Működési
hatékonyság
meghatározása
(10, vagy annál
nagyobb
növekedés
megfelelő)**

A PSS funkció működésének alapjai (PSS típusok)

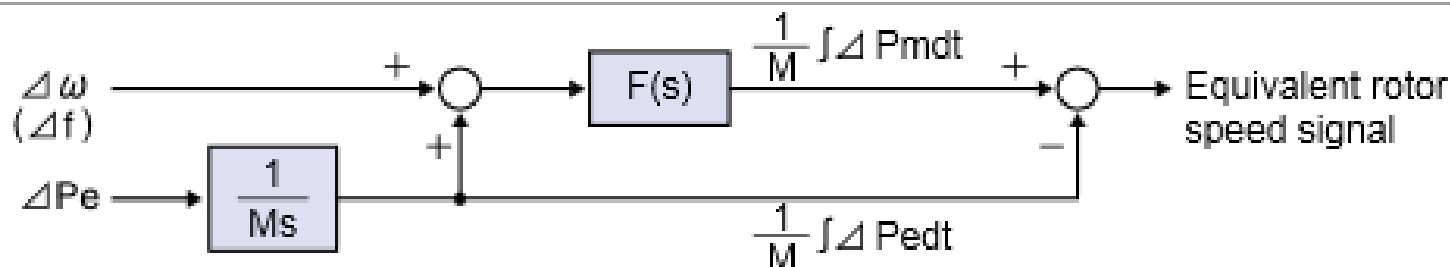
X

The relation of change among mechanical power, electrical power, accelerating power and rotor speed can be illustrated as Fig.1 from the swing equation where the integral of accelerating power is equal to rotor speed.

Thus, Integral of mechanical power is derived as the following equation from measured electrical power and rotor speed (or frequency). $\int \Delta P_m dt = \int \Delta P_e dt + M \Delta \omega$

The resultant block diagram of sensing input signal can be illustrated as Fig.2. Thus, the input signal of "Integral of Accelerating Power Type PSS" is equivalent to rotor speed.

Where, $F(s)$ is transfer function of the filter for attenuating the torsional oscillation.

MITSUBISHI

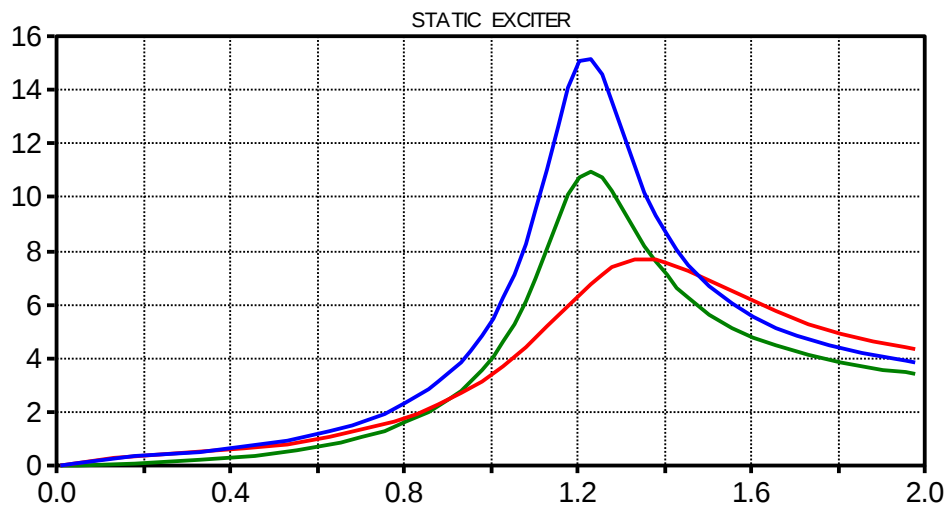
Power System
Stabilizer (PSS)

A gyorsító nyomaték és a forgórész szögsebesség előállítása

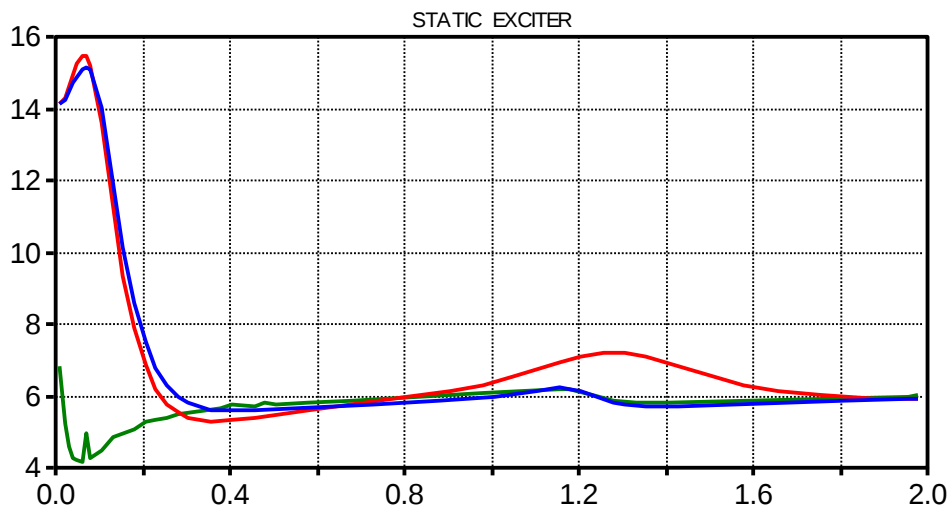
Ellenőrző mérési lehetőségek

X

A PSS működése a hatásos teljesítménylengéseket csillapítja, ugyanakkor meddőteljesítmény többletlengésekkel jár.

Ez korlátozza a lengéscsillapítás hatékonyságát.

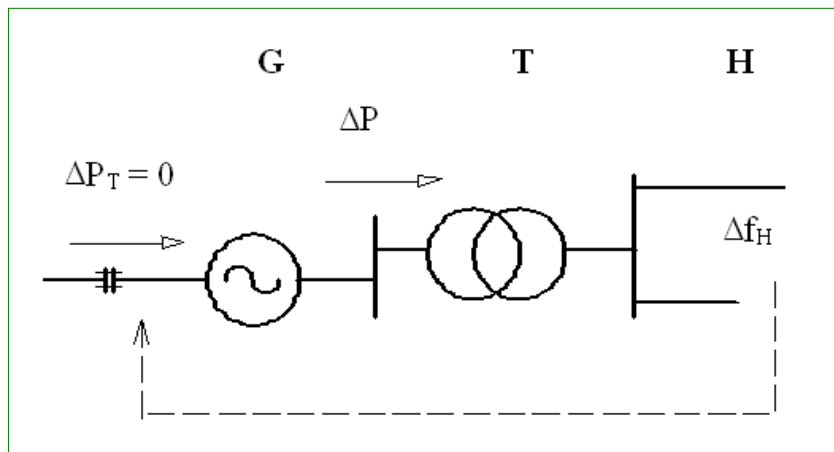

MAN.ADF: $dQ_{man}[Mvar]$
AVR+PSS.ADF: $dQ_{avr+PSS}[Mvar]$
AVR.ADF: $dQ_{avr}[Mvar]$

Ellenőrző mérési lehetőségek (helyszíni, üzem alatti mérések)

Helyszíni, üzem alatti mérések - Fourier transzformáció módszerének használata

Tekintsük az {egy erőművi gépegység (G, T) - nagy hálózat (H)} esetét állandósult üzemállapotban ($\Delta P_T = 0$).

A hálózatról érkező zavaró jel:

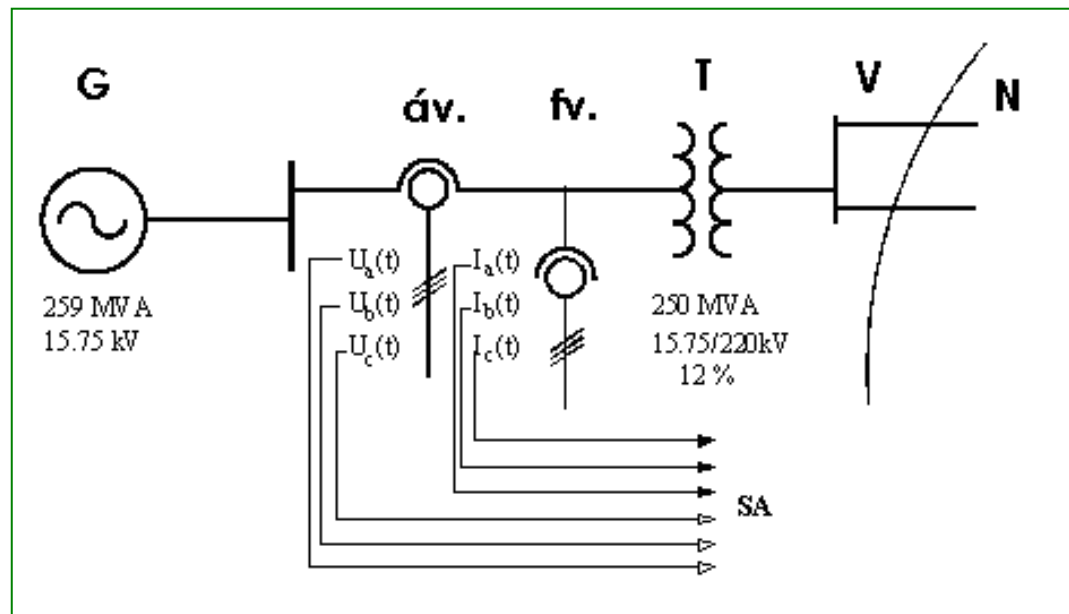
- a környezeti frekvencia (~85%)
- feszültség megváltozása (~15%)

Helyszíni mérés keretében rögzítésre kerülő mennyiségek:

- fázisfeszültségek,
- fázisáramok,
- frekvencia.

Származtatott mennyiségek:

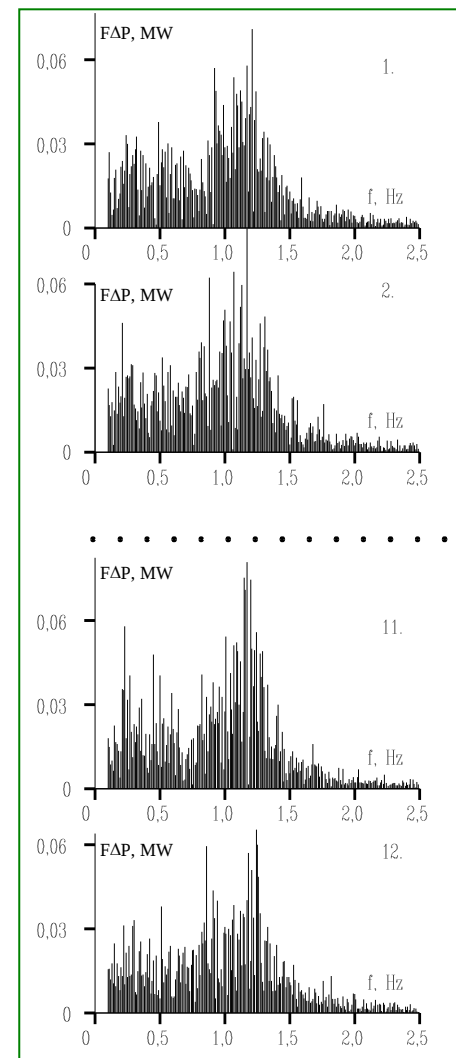
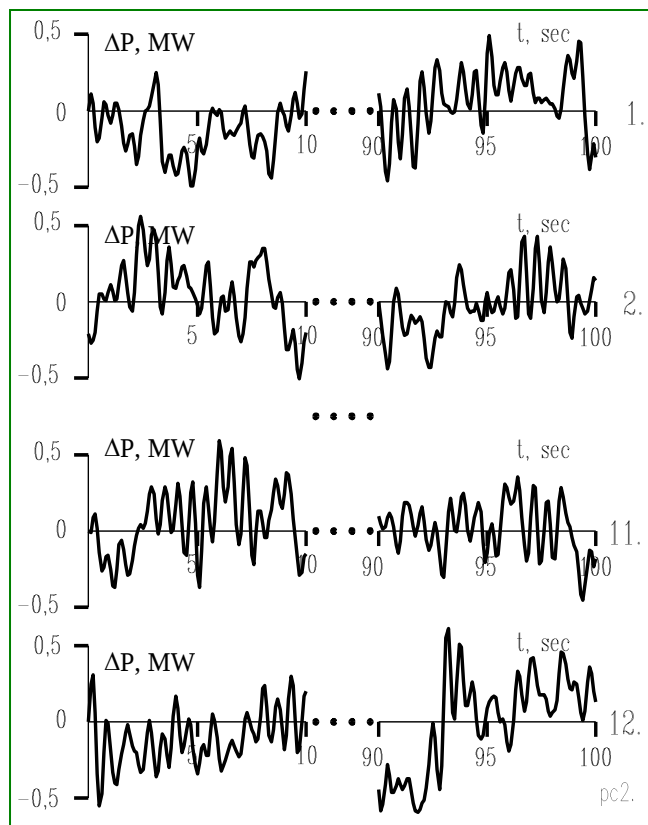
- hatásos villamos teljesítmény,
- meddőteljesítmény.

Ellenőrző mérési lehetőségek (helyszíni, üzem alatti mérések)

Zavarójelnek tekintve a környezeti frekvencia megváltozást a generátor kapcsain $\Delta P(t)$ mérhető, amelyet 100 s-os intervallumokra osztunk (ezt tekintjük a Fourier transzformáció periódusidejének) és FFT-t (Fast Fourier) végzünk.

Erőművi blokk hatásos villamos teljesítményének időfüggvénye 12 egymást követő időintervallumban. A mintavétel frekvenciája: 10 Hz. A mérések időintervalluma: 100 másodperc.

Az időfüggvények Fourier spektruma. (Az egyes időfüggvényeket és a hozzájuk tartozó Fourier spektrumokat sorszámaik azonosítják.)

Ellenőrző mérési lehetőségek (helyszíni, üzem alatti mérések)

Definiáljuk a következő mennyiségeket:

$$SF = \sqrt{\sum_{i=11}^N P_i^2} \text{ [MW]}$$

P_i: az *i*. spektrum vonal nagysága [MW],

SF: a *k*. időintervallumban mért és a 0,1-2,5 Hz frekvenciasávba eső hatásos villamos teljesítmény [MW],

N: a spektrumvonalak száma (= 250).

(A mérési frekvencia 10 Hz. Képezzük 10 minta átlagát és ezt tekintjük egy mérési eredménynek, mp-enként 10 minta áll rendelkezésre.)

Fast Fourier Transform of a Complex Valued Sequence
digitális számítógépi program lefuttatása után 0,01 Hz-enként kapunk egy teljesítmény spektrum vonalat. A frekvencia határ 2,5 Hz, így N = 250 adódik.

$$S\Delta F = \sqrt{\sum_{i=12}^N \left(P_i^2 - P_{i-1}^2 \right)} \text{ [MW]}$$

SΔF mennyiség jellemző arra, hogy az egyes intervallumok időfüggvényeinek Fourier spektrumi mennyire térnek el egymástól.

A táblázat adatai mutatják, hogy elegendően nagy számú intervallum P_i mennyiségeinek figyelembevételével stabil Fourier spektrum állítható elő.

$$P_i = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k P_j \text{ [MW]} \quad k = 1, \dots, 12$$

	SF [MW] ↓ _j	SΔF [MW] ↓ _j	SF _{átl} [MW] ↓ _k	SΔF _{átl} [MW] ↓ _k
1	0,197	0,113	0,197	0,113
2	0,130	0,089	0,154	0,074
3	0,129	0,085	0,139	0,059
4	0,142	0,079	0,136	0,048
5	0,190	0,116	0,143	0,045
6	0,131	0,090	0,138	0,039
7	0,138	0,091	0,136	0,037
8	0,197	0,139	0,141	0,037
9	0,147	0,093	0,140	0,034
10	0,133	0,101	0,137	0,032
11	0,122	0,077	0,134	0,031
12	0,125	0,073	0,132	0,029

Minden eredő spektrum vonalat *k* számú vonal átlagaként állítunk elő.

A helyszíni mérések alapvető célja volt: bemutatni és összehasonlítani a vizsgált erőmű egy meglévő és egy újonnan létesített gerjesztő rendszerének állandósult működését.

A mért mennyiségek voltak:

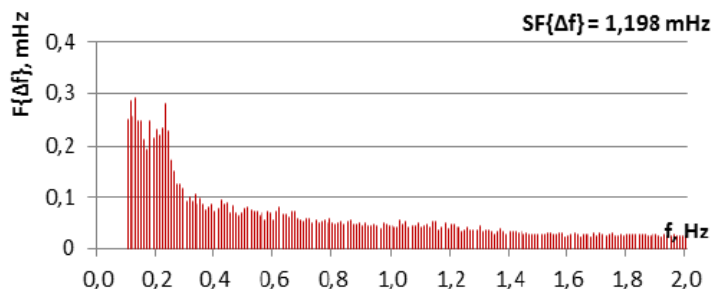
- **Δf [mHz]:** a vizsgált gép kapocsfeszültsége frekvenciájának 50 Hz-től való eltérése.
- **ΔU_r , ΔU_s , ΔU_t [V]:** a vizsgált gép kapocsfeszültségeinek a mérés során felvett átlagos értéktől való eltérése. (A számértékek fázis- feszültséget jelentenek.)
- **ΔP [MW]:** a vizsgált gép kapcsán mért hatásos teljesítményének a mérés során felvett átlagos értéktől való eltérése. (A számértékek háromfázisú teljesítményt jelentenek.)
- **ΔQ [MVar]:** a vizsgált gép kapcsán mért meddő teljesítményének a mérés során felvett átlagos értéktől való eltérése. (A számértékek háromfázisú teljesítményt jelentenek.)
- **$SF\{\Delta x\}$ értékek számítása:** az adott időfüggvény Fourier transzformáltjának az egyenlet szerinti értéke (x helyére értelemszerűen f, U, P vagy Q helyettesítendő).

$$SF\{\Delta x\} = \sqrt{\sum_{i=1}^N \Delta x^2}$$

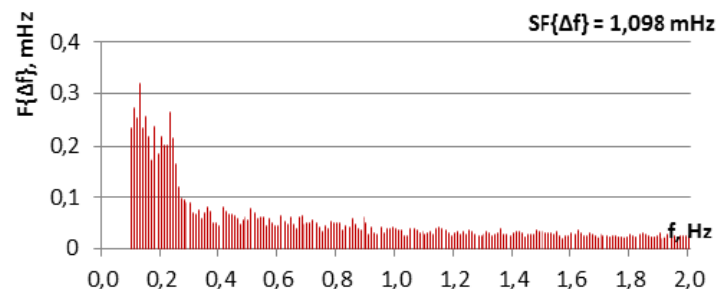
A helyszíni mérést az alábbi üzemállapotokban végeztük el:

- (A.) *MANUAL* → kézi üzemmód,
- (B.) *AVR* → automatikus feszültségszabályozás üzemmód (AVR-Automatic Voltage Regulation),
- (C.) (*AVR+PSS*) → automatikus feszültségszabályozás és a PSS funkció bekapcsolva,
- (D.) (*AVR+U/Q*) → automatikus feszültségszabályozás és a központi erőművi feszültség-meddőteljesítmény szabályozó bekapcsolva,
- (E.) (*AVR+PSS+U/Q*) → automatikus feszültségszabályozás, a központi erőművi feszültség-meddőteljesítmény szabályozó és a PSS funkció bekapcsolva.

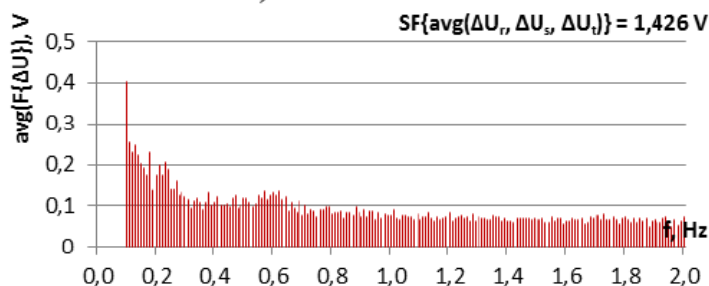
Ellenőrző mérési lehetőségek (helyszíni, üzem alatti mérések)

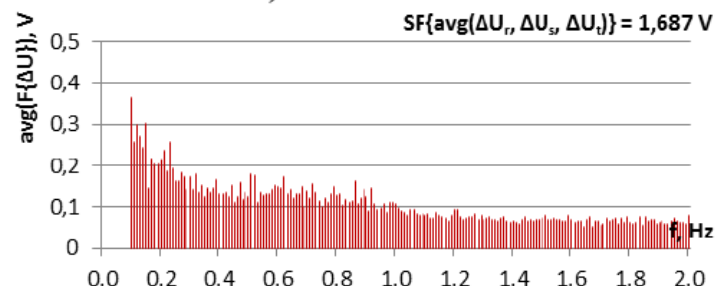
a) frekvenciaváltozás

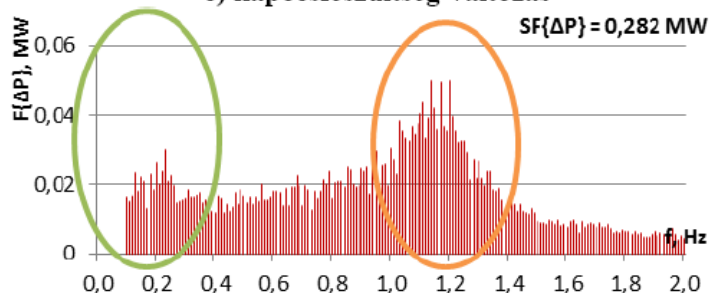
b.) frekvenciaváltozás

c) kapocsfeszültség-változás

d.) kapocsfeszültség-változás

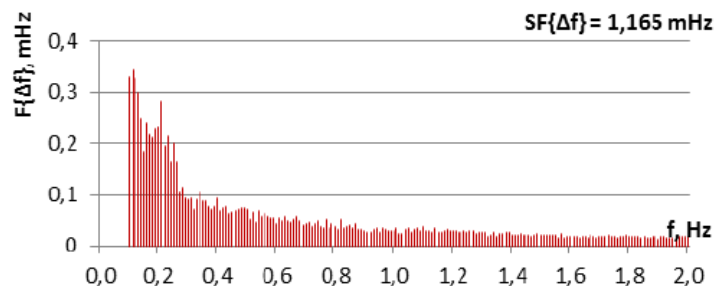
e.) hatásosteljesítmény-változás
IEEE ST5B gerjesztésszabályozó

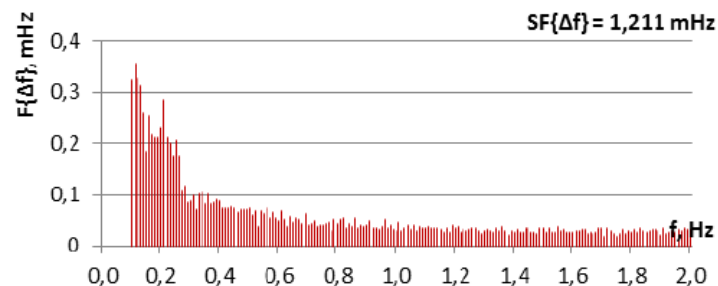
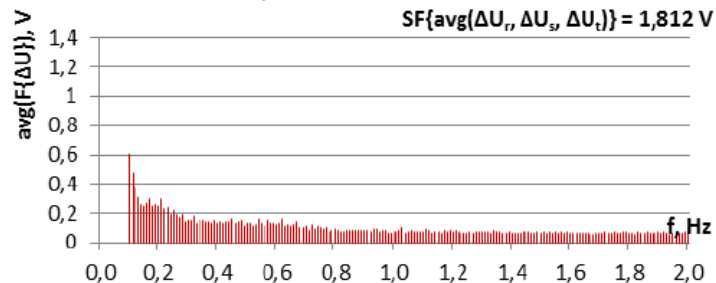
f.) hatásosteljesítmény-változás
SG-413 gerjesztésszabályozó

TVV-221 típusú (259 MVA, 15,75 kV) turbógenerátorok kapcsain állandósult állapotban mért állapotváltozók megváltozás időfüggvényeiből képzett Fourier transzformált függvények a gerjesztésszabályozók {AVR+U/Q} üzemállapotában.

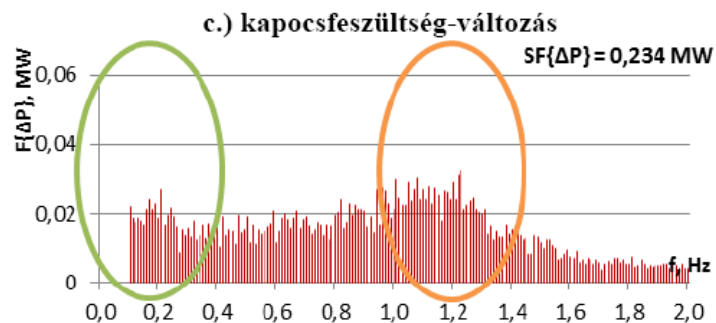
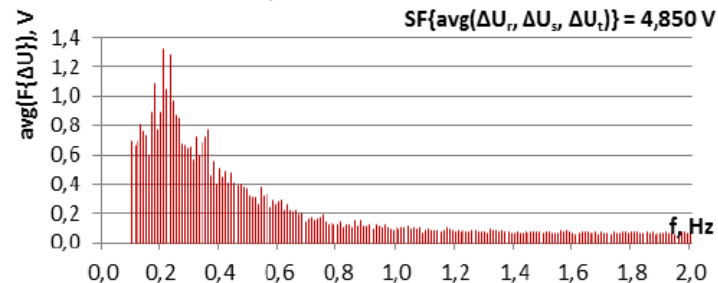
Ellenőrző mérési lehetőségek (helyszíni, üzem alatti mérések)

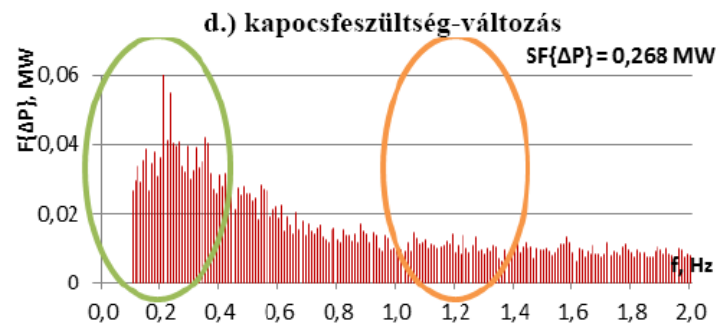
a.) frekvenciaváltozás

b.) frekvenciaváltozás

e.) hatásosteljesítmény-változás
IEEE ST5B gerjesztésszabályozó

f.) hatásosteljesítmény-változás
SG-413 gerjesztésszabályozó

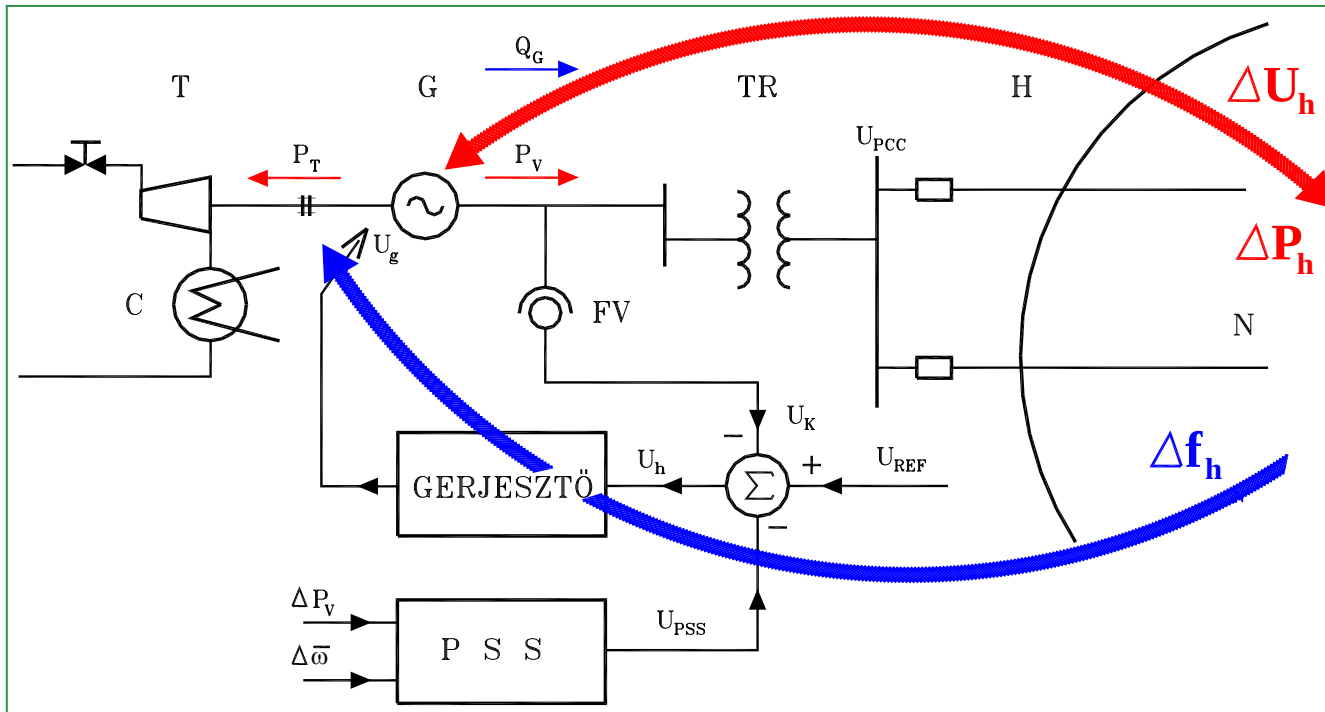
TVV-221 típusú (259 MVA, 15,75 kV) turbógenerátorok kapcsain állandósult állapotban mért állapotváltozók megváltozás időfüggvényeiből képzett Fourier transzformált függvények a gerjesztésszabályozók {AVR+PSS+U/Q} üzemállapotában.

Összefoglalás, az állapotváltozók lengéseinek rendszerszintű vizsgálata

Egy generátor kapocsfeszültségének megváltozása a kapcsolódó hálózat összes csomópontjának a feszültségét **befolyásolja**, amely változások **visszahatnak** a vizsgált generátor kapocsfeszültségére, és ez pedig a szabályozó rendszer szempontjából **pozitív visszacsatolást** jelent. Az állapotváltozók harmonikus lengéseket végeznek és az eredő lengések az összetevők hatására alakulnak ki, tehát erősíthetik vagy gyengíthetik egymás hatását. Ez az interferencia jelenség figyelhető meg állandósult állapotban pl. a (Δf) időfüggvényben.

A rendszerirányító számára az a kedvező, ha az erőműnek a rendszerhez való kapcsolódási pontján a feszültséglengések (ΔU_{PCC}) amplitúdója **minimális**.

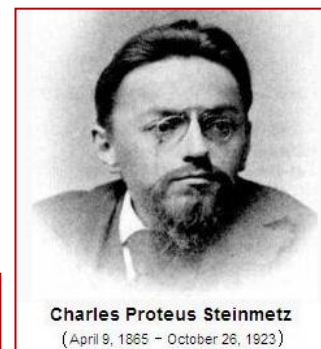
A lengéscsillapítás növelése (a ΔP_G csökkentése) a meddőteljesítmény-lengés (ΔQ_G) növekedésével jár.

ΔP_v és a ΔU_{PCC} minimális értéken tartása csak kompromisszummal lehetséges.

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

A villamosenergia-rendszer üzemének irányításában és a fellépett üzemzavarok kiértékelésében, előre jelzésében segítséget nyújtó mérési technológia.

Charles Proteus Steinmetz
(April 9, 1865 – October 26, 1923)

Charles Proteus Steinmetz (1865-1923)
[Complex Quantities and their use in Electrical Engineering](#); Charles Proteus Steinmetz; Proceedings of the International Electrical Congress, Chicago, IL; AIEE Proceedings, 1893; pp.33-74.

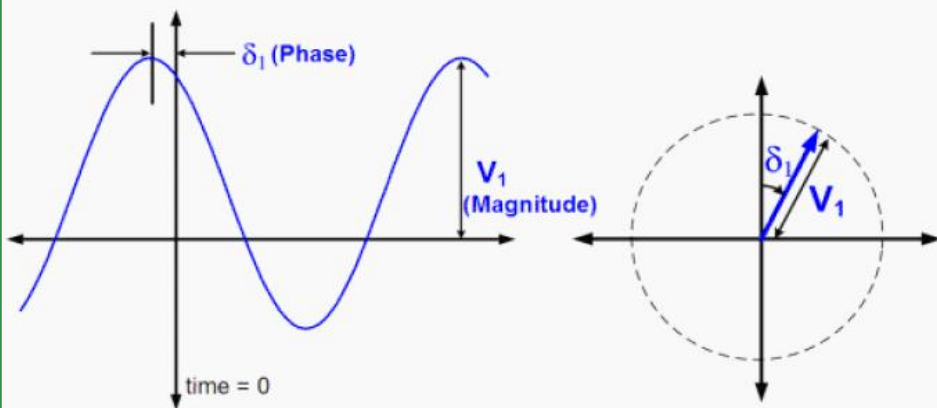
A fázor egy komplex szám, amely reprezentálja a szinuszos feszültség és áram nagyságát és fázisszögét egy adott időpontban a hálózat különböző csomópontjain.

A mérés GPS idő szinkronizálással történik az alállomásokon elhelyezett PMU-k (Phasor Measurement Unit) segítségével. Az adatokat egy központi adatkoncentrátor (PDC - phasor data concentrator) tárolja, amelyhez a kiértékelő program kapcsolódik.

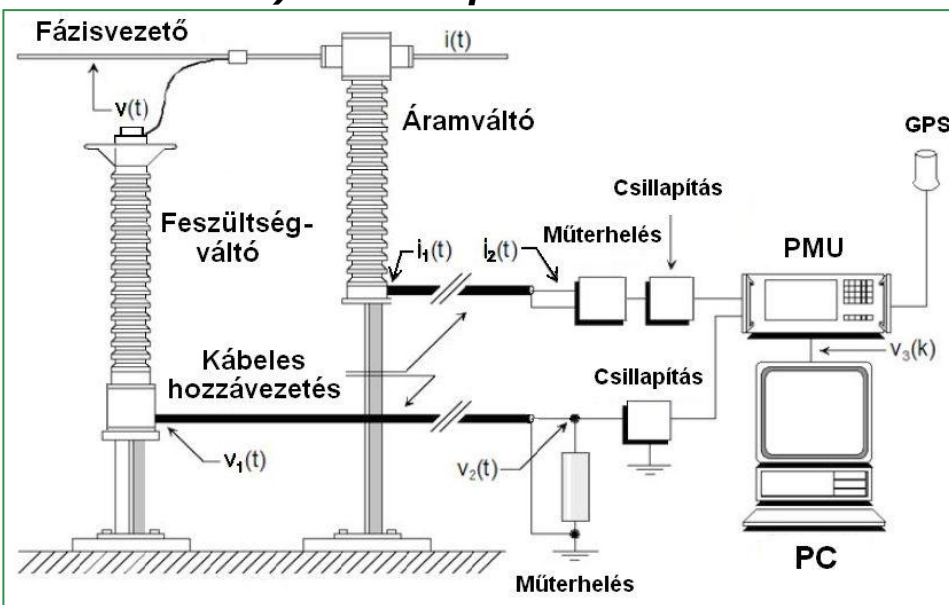

Sinusoidal Waveform

Phasor Representation

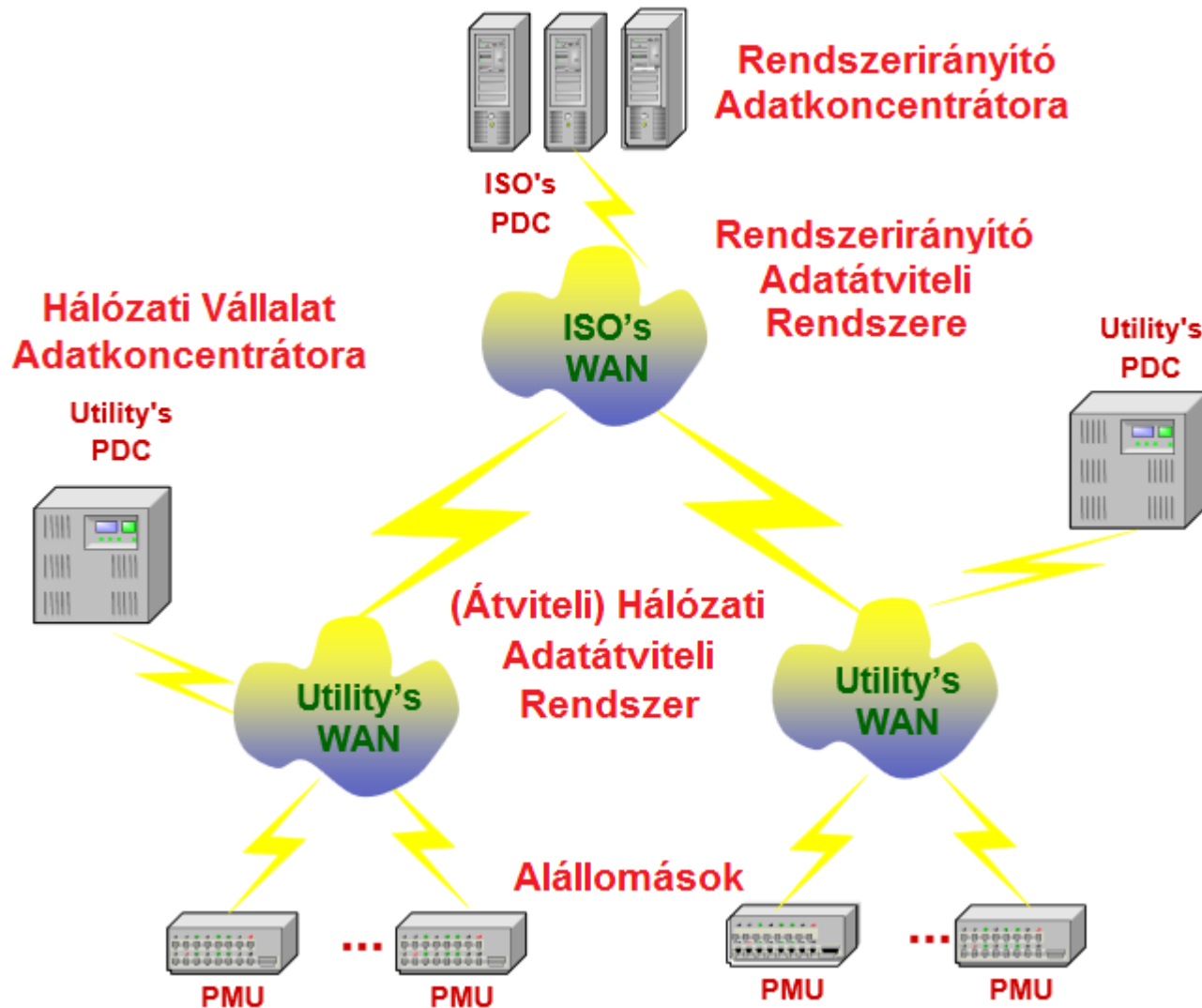
a) Fázor reprezentáció

b) Alállomási PMU csatlakoztatás

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

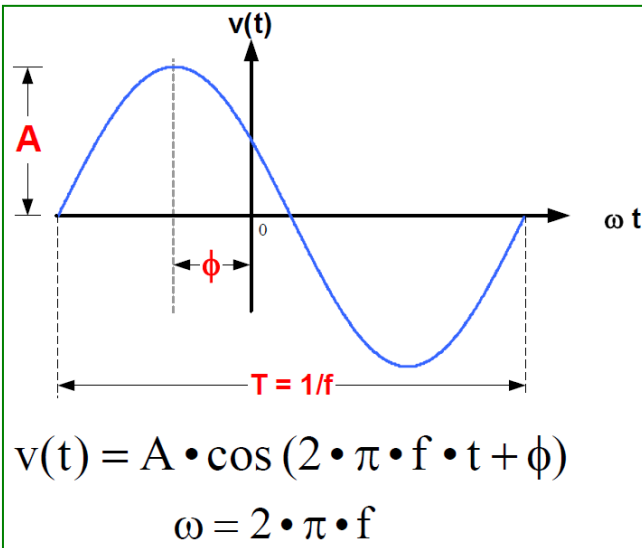
X

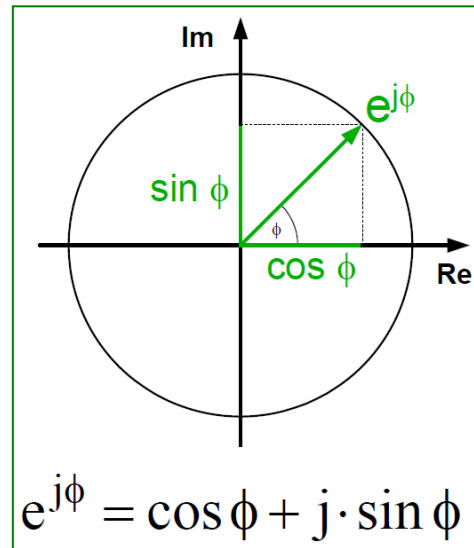
WAMS rendszer adatátvitelle

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

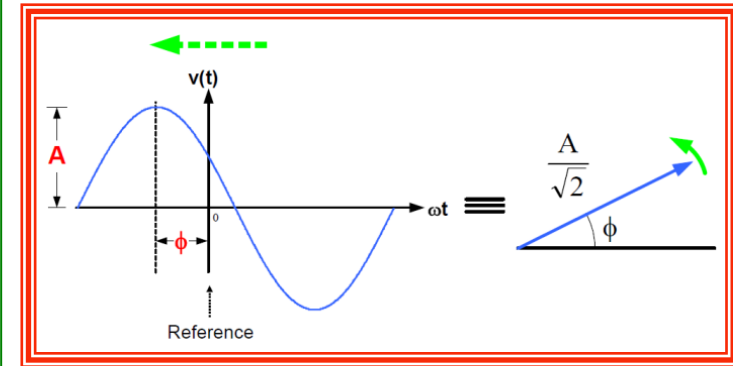
X

1.) Hullámalak

2.) Euler formula

$$\cos \phi = \text{Re}\{e^{j\phi}\}$$

$$v(t) = A \cdot \cos(2 \cdot \pi \cdot f \cdot t + \phi)$$

$$v(t) = A \cdot \text{Re}\{e^{j(2 \cdot \pi \cdot f \cdot t + \phi)}\}$$

3.) Komplex exponenciális függvény

$$v(t) = A \cdot \text{Re}\{e^{j(2 \cdot \pi \cdot f \cdot t + \phi)}\}$$

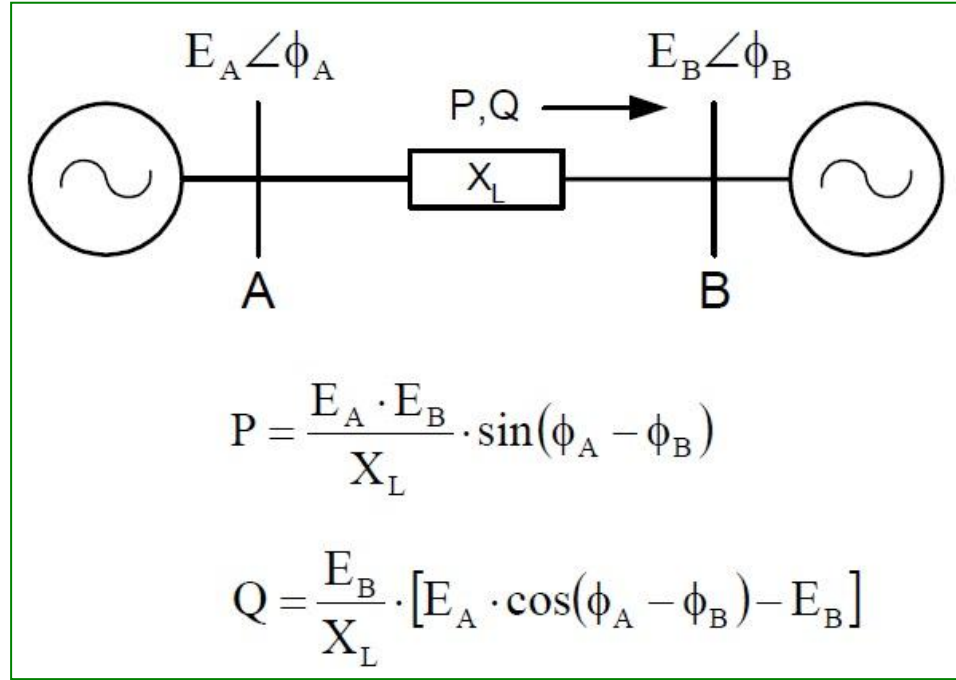
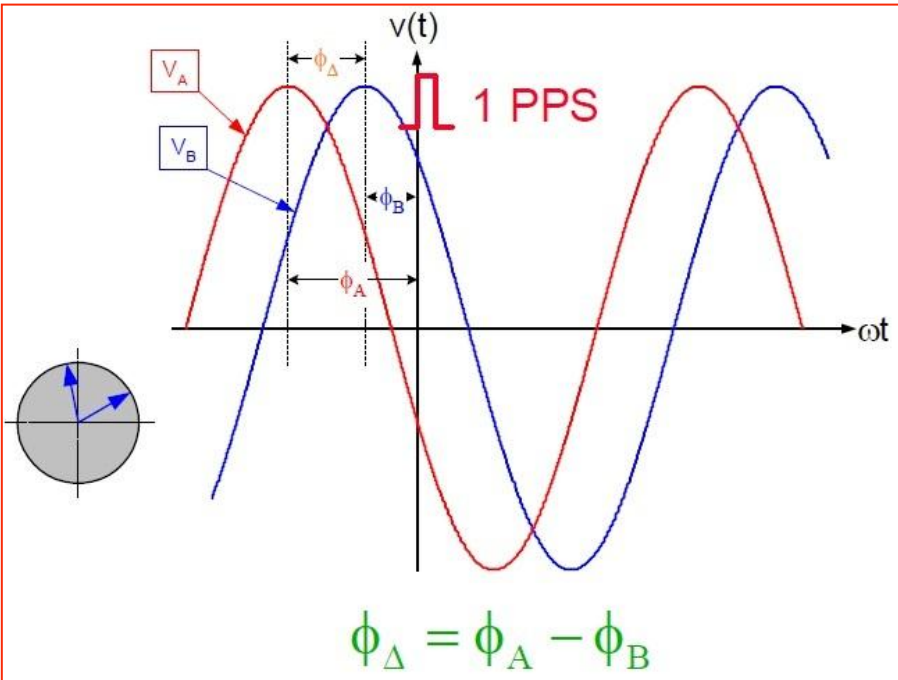
$$= \text{Re}\{e^{j(2 \cdot \pi \cdot f \cdot t)} \cdot A \cdot e^{j\phi}\}$$

$$\Rightarrow \vec{V} = \frac{A}{\sqrt{2}} \angle \phi$$

4.) Fázor definíció ($f=\text{áll}$, $t=0$)

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

X

$$\begin{aligned} v(t) &= A \cdot \operatorname{Re}\{e^{j(2\pi \cdot f \cdot t + \phi)}\} \\ &= A \cdot \operatorname{Re}\{e^{j(2\pi \cdot f_0 \cdot t + 2\pi \cdot \Delta f \cdot t + \phi)}\} \\ &= \operatorname{Re}\{e^{j(2\pi \cdot f_0 \cdot t)} \cdot A \cdot e^{j(2\pi \cdot \Delta f \cdot t + \phi)}\} \end{aligned}$$

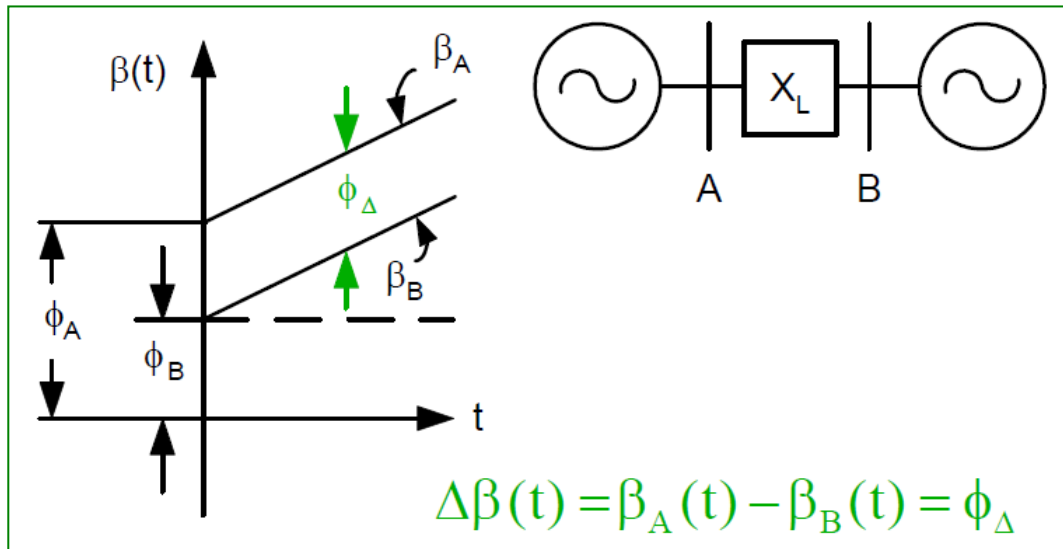
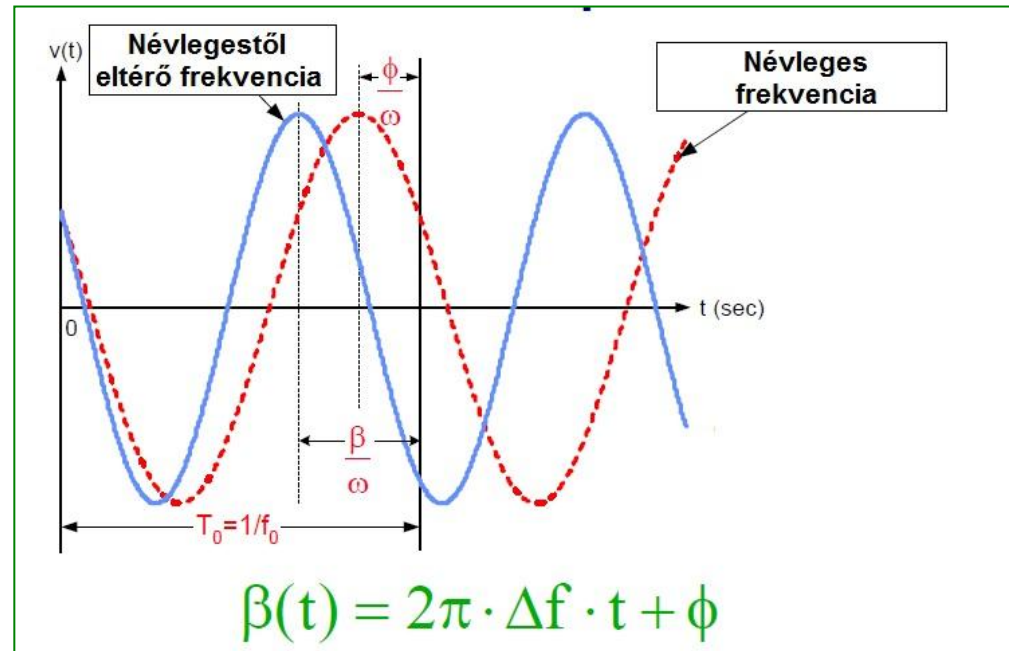
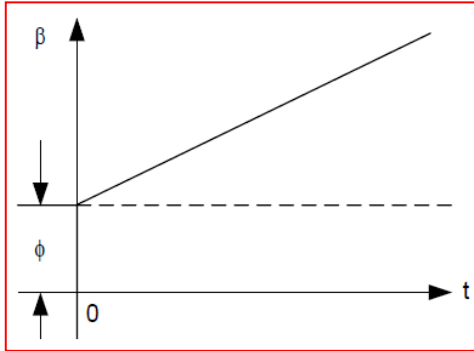
$$\beta(t) = 2\pi \cdot \Delta f \cdot t + \phi \Rightarrow \frac{A}{\sqrt{2}} \angle \beta(t)$$

**f_0 -tól eltérő
frekvencia esetén**

(a névleges frekvencián: $\Delta f = 0$, $\beta(t) = \Phi$)

Névlegestől eltérő frekvencián:

$$\beta(t) = 2 \cdot \pi \cdot \Delta f \cdot t + \phi$$

Fázisszög mérés két földrajzilag különböző helyen, de azonos időben:

$$\Delta\beta = \Phi_\Delta$$

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

X

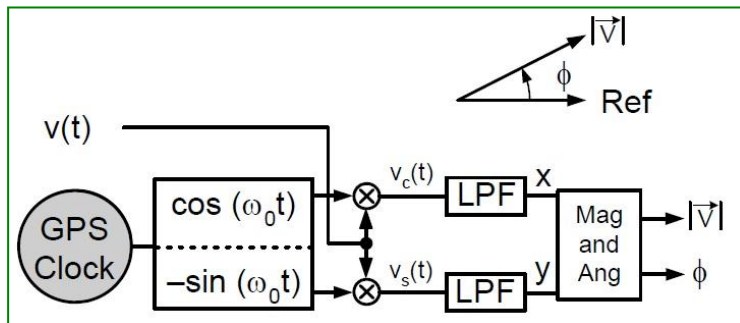
$$v_e(t) = \underbrace{A \cdot \cos(\omega t + \phi)}_{\text{Bemenő jel}} \cdot \underbrace{e^{-j\omega_0 t}}_{\text{Időszinkronizált jel}}$$

$$v_e(t) = A \cdot \left[\frac{e^{j(\omega t + \phi)} + e^{-j(\omega t + \phi)}}{2} \right] \cdot e^{-j\omega_0 t}$$

$$v_e(t) = \frac{A}{2} \cdot \left\{ e^{j[(\omega - \omega_0)t + \phi]} + e^{-j[(\omega + \omega_0)t + \phi]} \right\}$$

$(\omega - \omega_0) \rightarrow$ alacsony frekvenciás jel
 $(\omega + \omega_0) \rightarrow$ kettős frekvenciájú jel

$$v_{e\_LF}(t) = \frac{A}{2} \cdot e^{j[(\omega - \omega_0)t + \phi]}$$

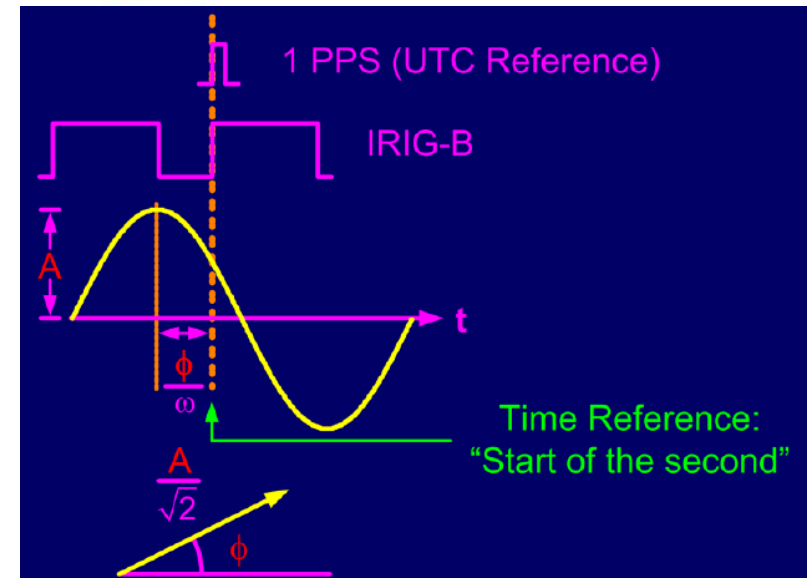
LPF: low pass filter

$\omega = \omega_0$ esetén

$$v_e(t) = \frac{A}{2} \cdot \left\{ e^{j\phi} + e^{-j[(2 \cdot \omega_0)t + \phi]} \right\}$$

Alacsony frekvenciás
összetevő
(DC)

Kétszeres frekvenciás
összetevő

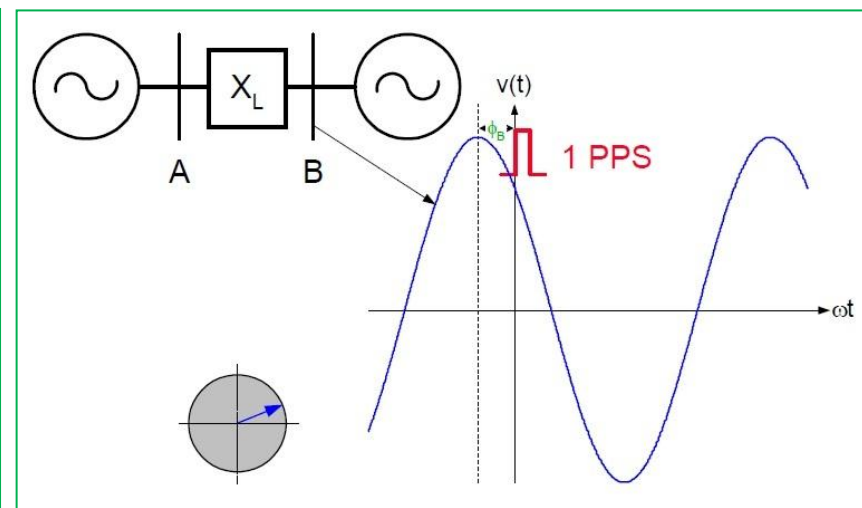
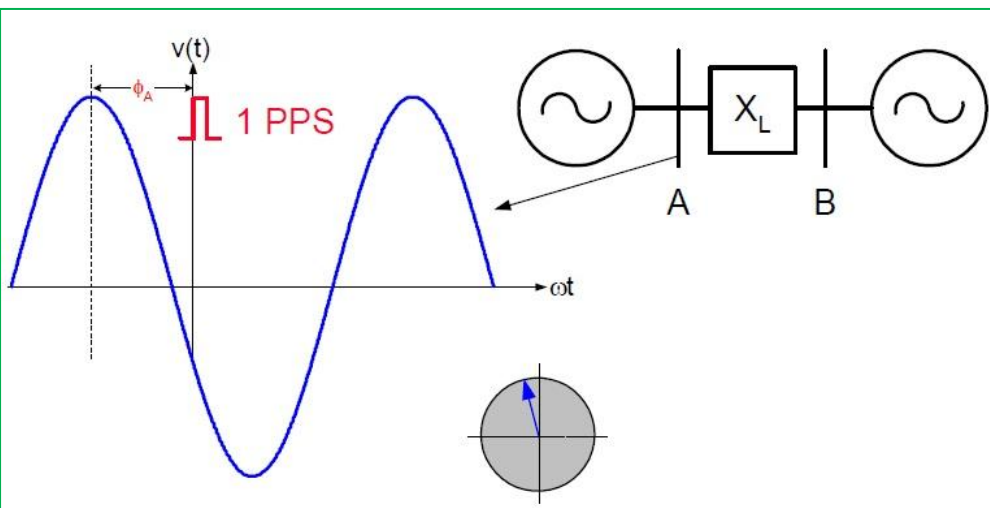
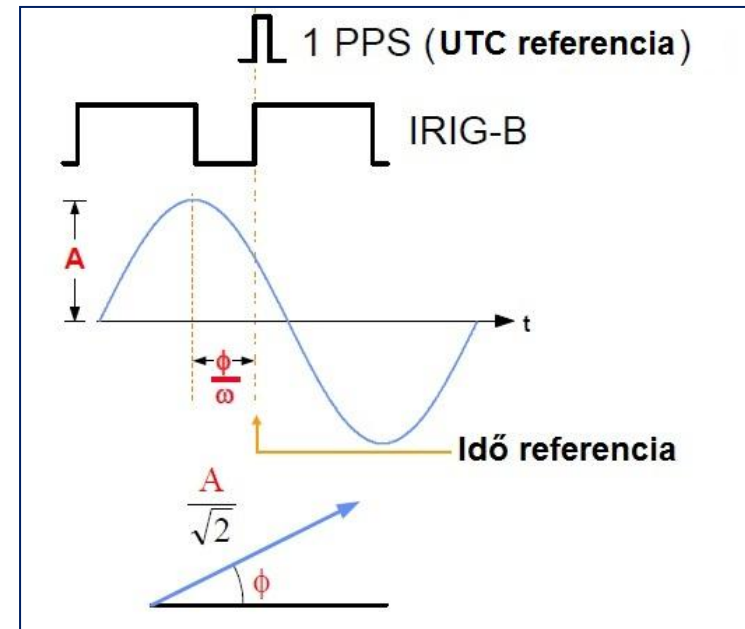
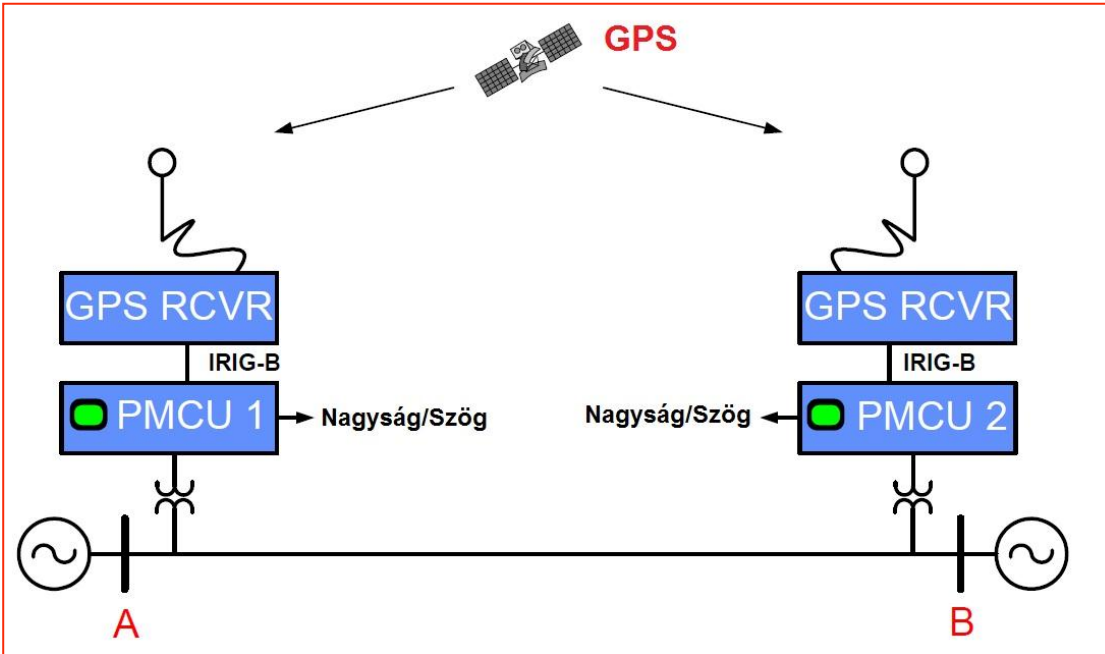
Szinkrofázor előállítása

(IEEE 1344-1995 és IEEE Std.C.37.118-2005 szabványok szerint)

Referencia: A. Guzmán, S. Samineni, M. Bryson: Protective Relay Synchrophasor Measurements During Fault Conditions; SEL, 2009

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

X

WAMS – Wide-Area Monitoring System az ENTSO-E CE-ben

WAMS-devices within ENTSO-E RG CE + Turkey

Denmark (DK)
1 Vester Hassing
2 Tjele
3 Kassø
4 Aurdorf
5 Hovegard

Germany (DE)
1 Ensckorf *
2 Wehrensdorf *
3 Weisenthurm *
4 Tiengen *
5 Dollern **
6 Diele **
7 Owerstätt **
8 Helmstedt **
9 Borken **
10 Redwitz **
11 Oberbachheim **
12 Hagenwender ***
13 Röhrsdorf ***

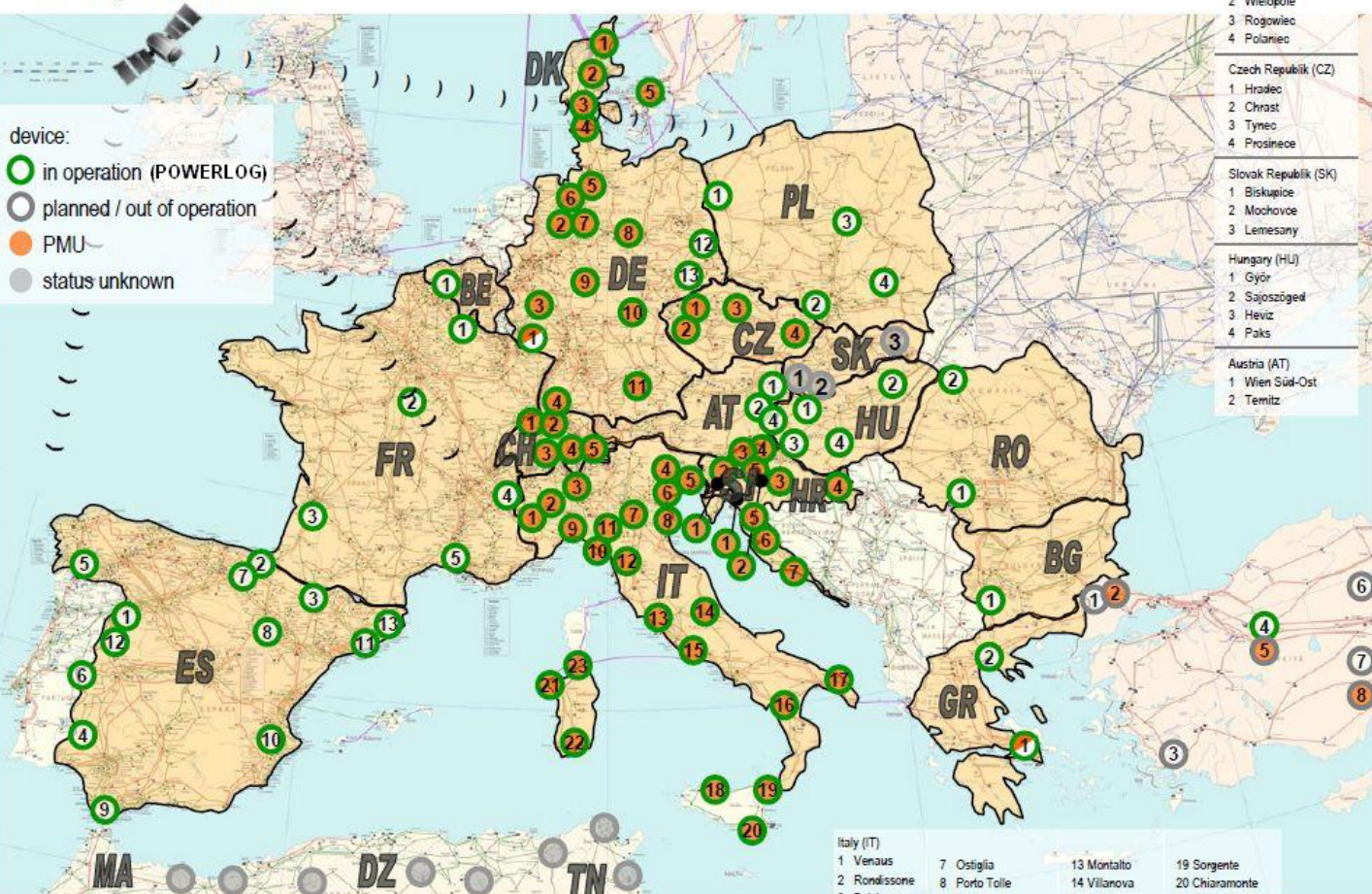
Switzerland (CH)
1 Bassecourt
2 Mettlen
3 Lavorgo
4 Soazza
5 Rokbia

Belgium (BE)
1 Avelgem

France (FR)
1 Lonny
2 Tabarderie
3 Saucot
4 Alleville
5 Tavel

Spain (ES)
1 Aldeavilla
2 Arkale
3 Biescas
4 Brovales
5 Cartelle
6 Cedillo
7 Hernani
8 Magallon
9 Puerte de la Cruz
10 Romica
11 Rubi
12 Saucele
13 Vic

GPS-synchronisation

Poland (PL)
1 Krajnik
2 Wielopole
3 Rogowicz
4 Polaniec

Czech Republic (CZ)
1 Hradec
2 Chrast
3 Tynec
4 Proseec

Slovak Republic (SK)
1 Biskupice
2 Mochovce
3 Lemesany

Hungary (HU)
1 Győr
2 Sajószécs
3 Heviz
4 Paks

Austria (AT)
1 Wien Süd-Ost
2 Temitz

Slovenia (SI)
1 Divaca
2 Beriovo
3 Podlog
4 Maribor
5 Krsko

Croatia (HR)
1 Melina
2 Tumbri
3 Zerbavinec
4 Ernestinovo
5 Brinje
6 Velebit
7 Konjsko

Romania (RO)
1 Portile de Fier
2 Rosiori

Bulgaria (BG)
1 Blagoevgrad

Greece (GR)
1 Ag Stefanos
2 Thessaloniki

Turkey (TR)
1 Bakieski
2 Hamitabat
3 Yatagan
4 Sincan
5 Temelli
6 Borcan
7 Keban
8 Ataturk

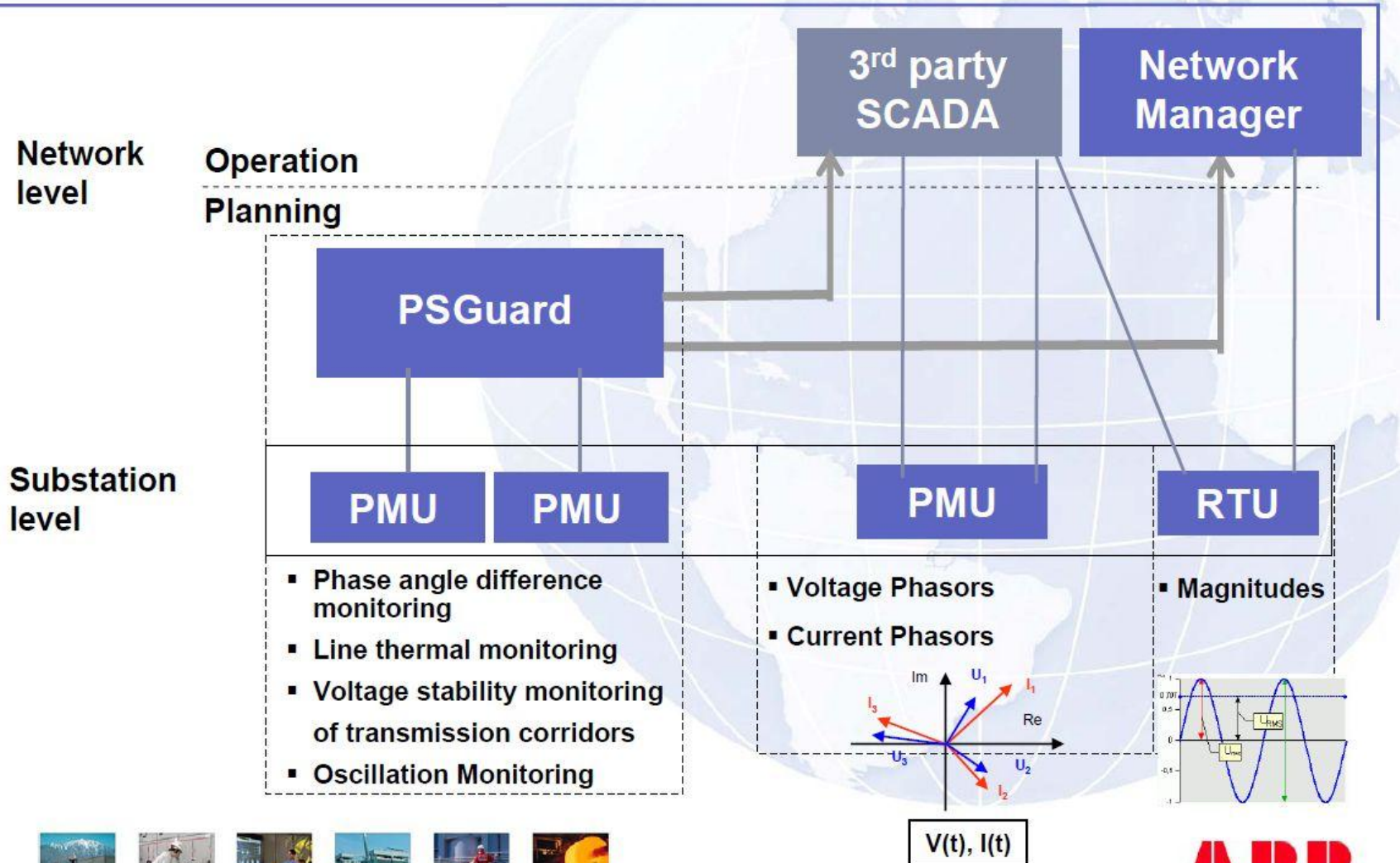
Italy (IT)
1 Venuss
2 Rondissone
3 Bulciago
4 Soverzene
5 Redipuglia
6 Planais
7 Ostiglia
8 Porto Tolle
9 Vignole
10 La Spezia
11 Parma Vigheffio
12 Poggio a Caiano

13 Montalto
14 Villanova
15 Latina
16 Laino
17 Brindisi
18 Caracoli
19 Sorgente
20 Chiamaromonte
21 Fumesanto
22 Cagliari
23 Bonifacio

* Amprion
** transpower
*** 50 Hz-T

May 20, 2010 | RG CE SG SPD

Overview of ABB WAMS Portfolio

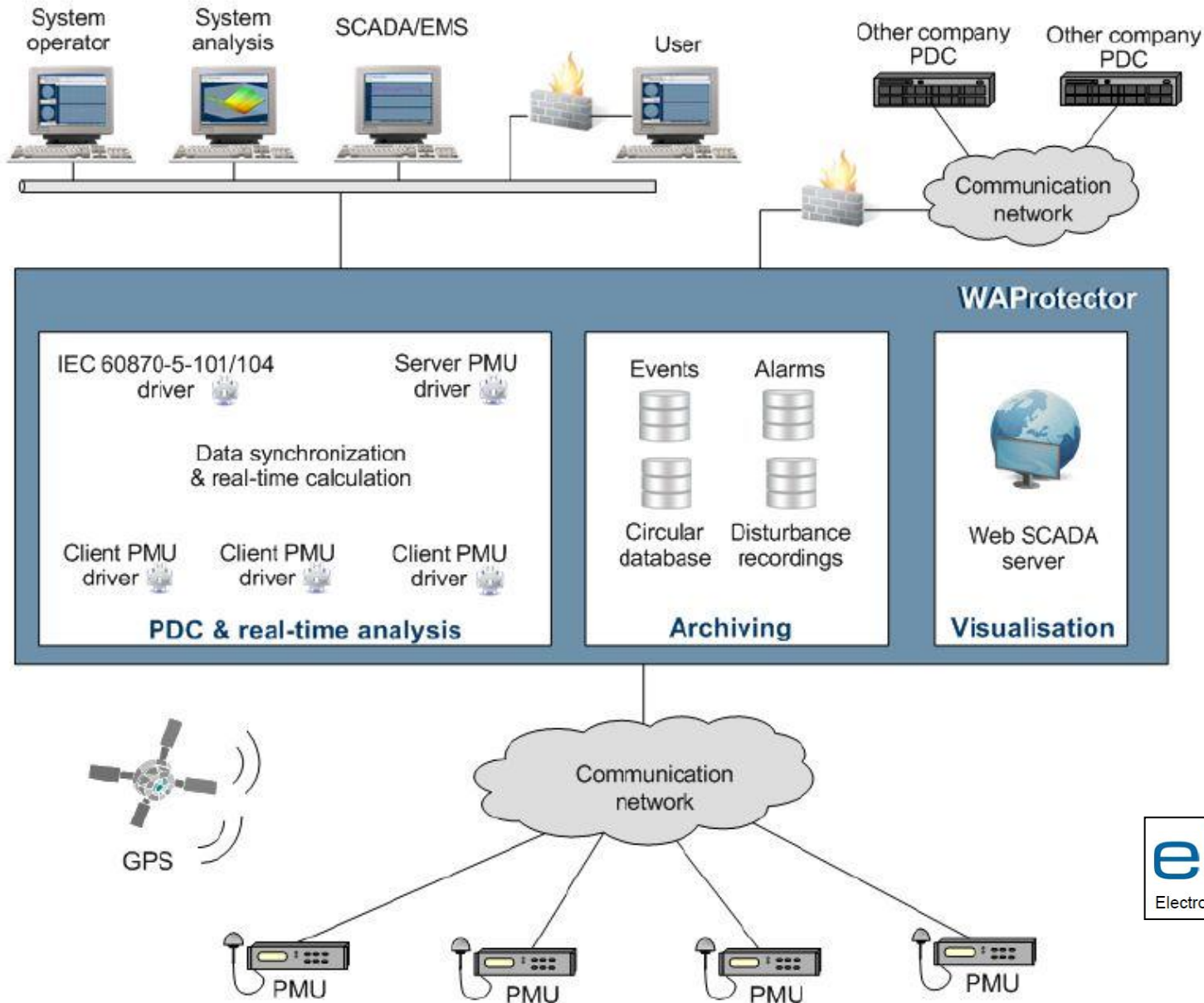

Experience the Power

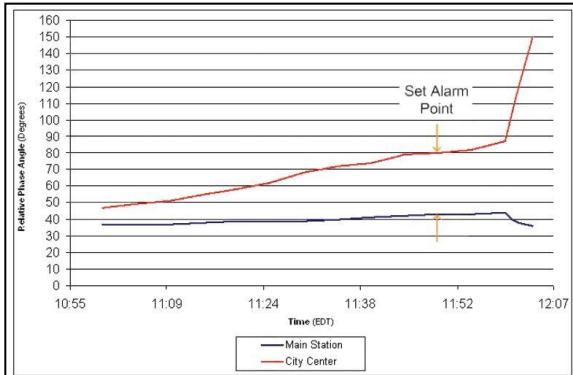

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

X

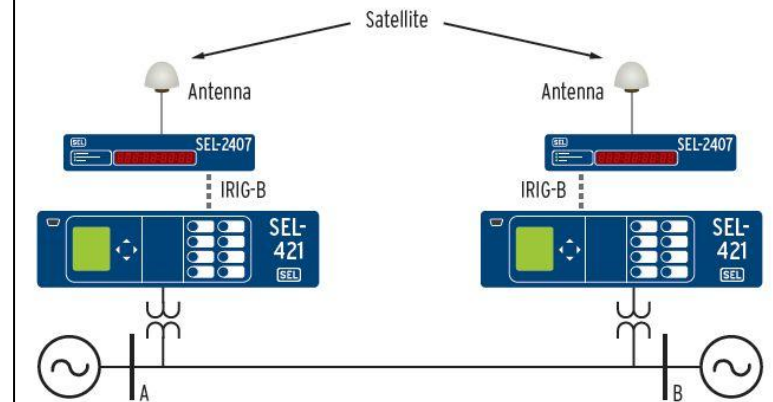
WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

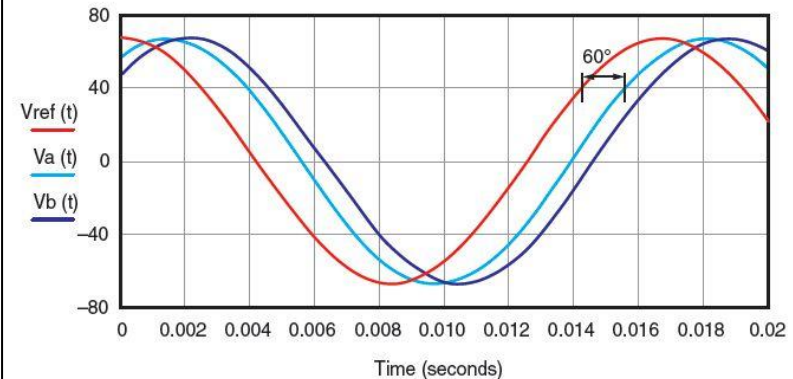
Phase angle measurement between critical locations on a power system provides operators with an early warning of potential system collapse.

**Üzemzavar
előjelzés
fázisszög
differencia
érzékeléssel**

SEL relays receive a time signal from an SEL-2407®, SEL-2404, SEL-2401, or other highly accurate Satellite-Synchronized Clocks.

In order to make measurements concerning the phase angle of a voltage or current, you must compare it to a reference. That reference is now defined everywhere synchrophasors are enabled.

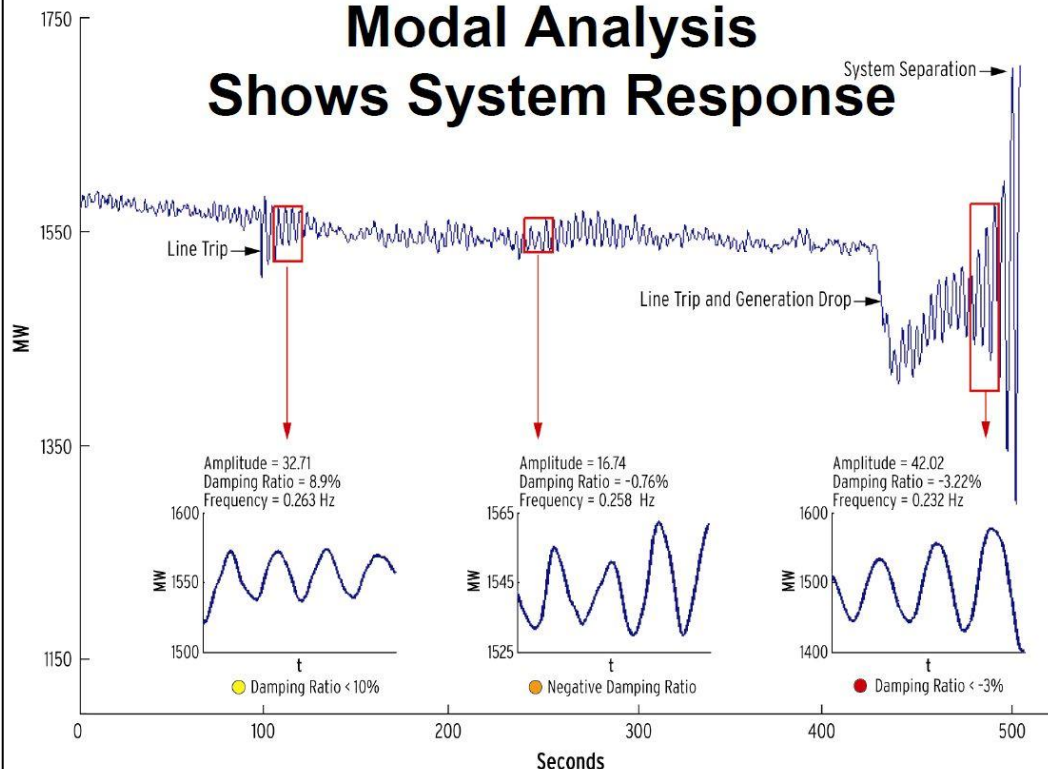
$$\lambda = \sigma \pm j\omega_d$$

$$\zeta = -\frac{\sigma_i}{\sqrt{\sigma^2 + \omega_i^2}}$$

$$f_{osc} = \frac{\omega_d}{2\pi}$$

Sajátérték és csillapítás 59

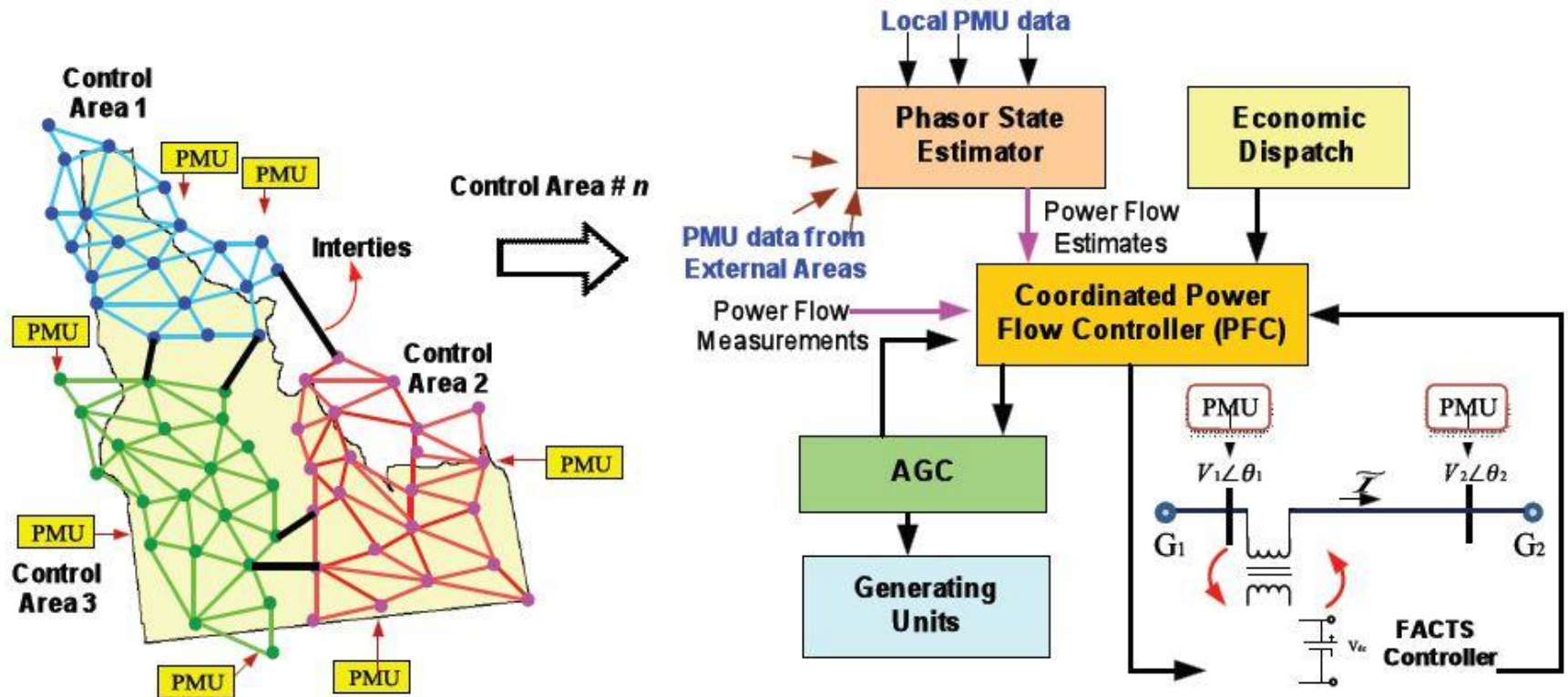
Modal Analysis Shows System Response

WAMS – Wide-Area Monitoring System (szinkronizált fázor-mérés)

X

Wide-area power flow control using distributed FACTS controllers such as Unified Power Flow Controller (UPFC) and back-to-back STATCOM, in coordination with adaptive Automatic Generation Control (AGC) using a Phasor State Estimator

Wide-Area Monitoring & Control of Large
Power Grids Using Synchrophasors

Aranya Chakraborty

Electrical & Computer Engineering Department

North Carolina State University, Raleigh, NC

SAMSI Smart Grid Workshop

October 3, 2011

Referencia:

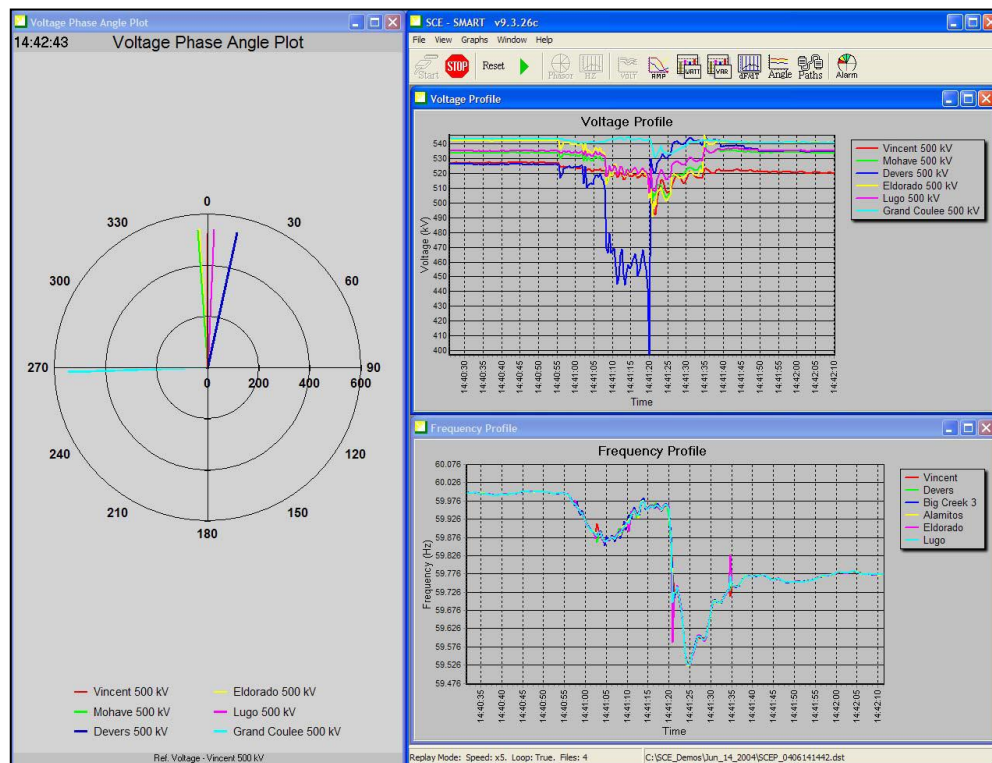

***Továbblépés: Coordinated,
Adaptive and Secure Control
Architecture (CASCA)***

A rendszerirányításban felhasználható lehetséges megfigyelő és riasztási funkciók:

- Grid stress – phase angular separation (rendszerbomlás)
- Grid robustness – damping status and trend (csillapítás)
- Dangerous oscillations – low damping and high mode energy (veszélyes lengések)
- Frequency instability – frequency variation across interconnection (frekvencia instabilitás, határkeresztezések figyelése)
- Voltage instability – low voltage zones and voltage sensitivities (feszültség stabilitás)
- Reliability margin – “How far are we from the edge?” (megbízhatósági határ figyelés)

*Southern California Edison (SCE) Co,
display of June 14 2004 major disturbance*

Referencia:

*Real-Time Application of Synchrophasors for
Improving Reliability, 10/18/2010,
www.nerc.com*

Off-Line and Real-Time Applications

- Post-Disturbance Analysis and Compliance Reporting
- System Oscillation Analysis and Control
- Benchmarking, Model Validation and Fine Tuning
- On-line Models
- Real-Time Monitoring and Control
- System Restoration
- Real-Time Congestion Management

Forrás:

Wide Area Monitoring, Protection, and Control (WAMPAC): Needs, Application Benefits, and Deployment

Dr. Damir Novosel

President, Quanta Technology LLC

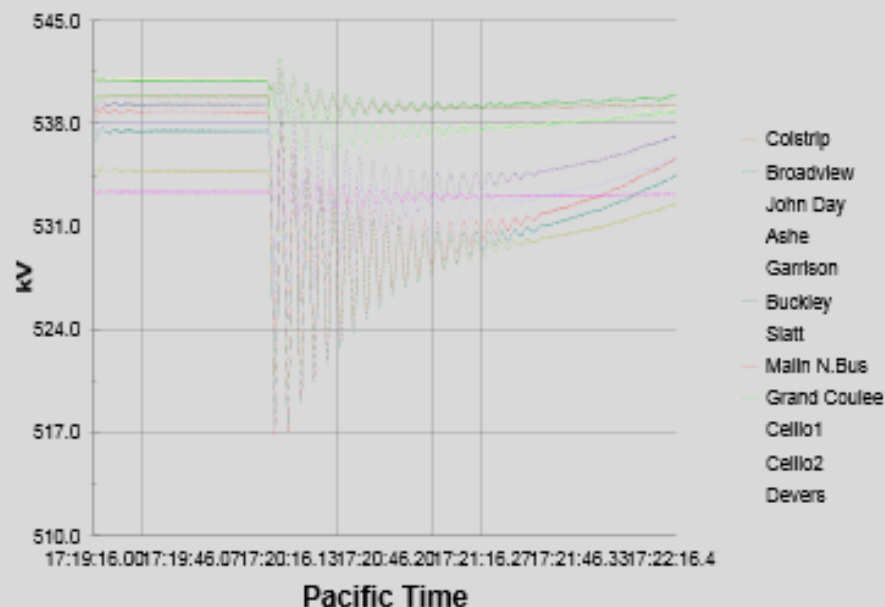
Lehetséges alkalmazások:

- Üzemzavar kiértékelés, megfelelőség elemzés,
- Rendszerközi lengések elemzése, felismerése,
- Modell hitelesítés, paraméterek finombeállítása,
- On-line modellek,
- Valós idejű megjelenítés és szabályozás (EMS-SCADA),
- Rendszer helyreállítás,
- Valós idejű túlterhelés kezelés.

System Oscillations Example, WECC

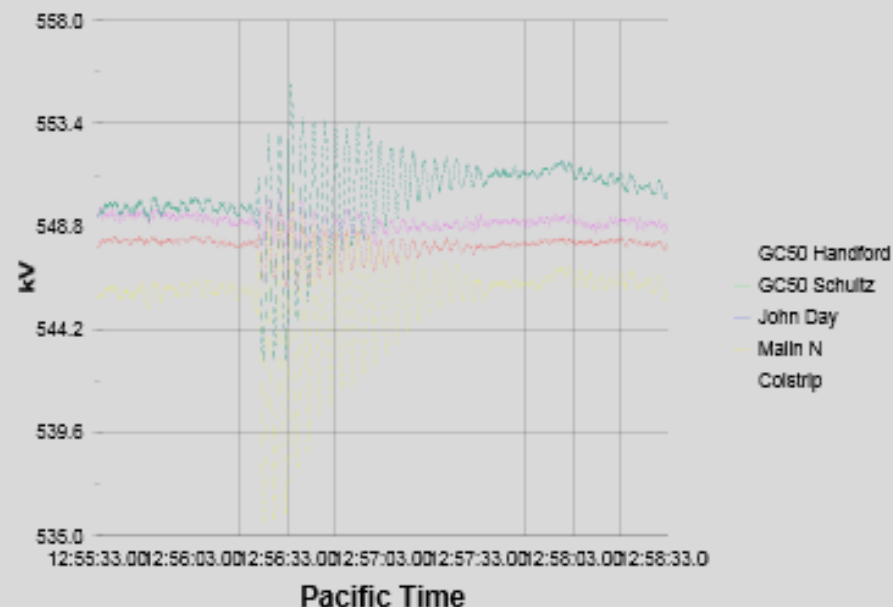
August 4, 2000 - 500 kV Plots comparison

0 Event at 12:55 Pacific Time (08/04/00 at 19:55)

Simulation

0 Event at 12:55 Pacific Time (08/04/00 at 19:55)

Real Event

Source: SCE

Példa modell validálásra

Előzetesen egyeztetett program szerint (összesen 12 db 400, 220, 120 kV-os távvezeték részvételével):

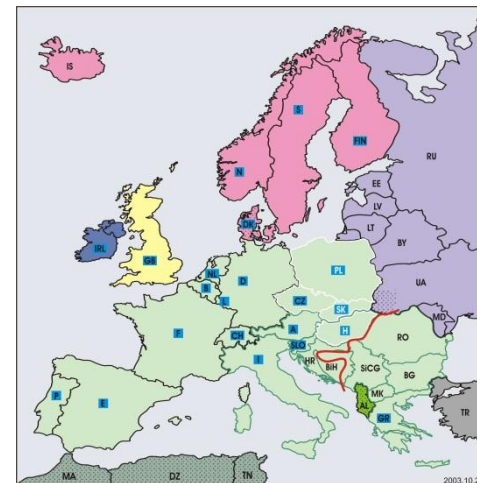
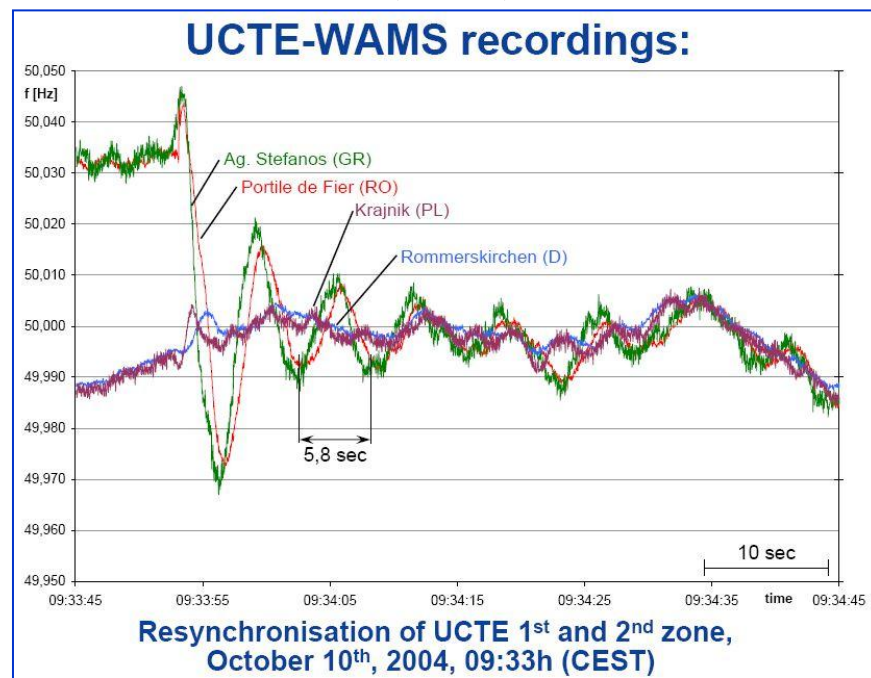
❑ **Előzetes távvezeték kapcsolások sorozata:**

- Sándorfalva – Arad tv. Sándorfalva felől,
- Szabadka – Sándorfalva tv. Szabadka felől,
- Podgorica (Montenegro) – Trebinje (BiH) tv. Podgorica felől,
- Munkács – Rosiori tv. Munkács felől,
- Mladost (Szerbia) – Ernestinovo (Ho) tv. Mladost felől került feszültség alá.

❑ **Szabályozással: $f(2. \text{ zóna}) > f(1. \text{ zóna})$ 30-50 mHz**

- 09:34: Aradon (aut. szinkronell.) bekapcsolódik a Sándorfalva távvezeték
- 09:41: Sándorfalván bekapcsolják a Szabadka távvezetékét
- 09:58: Trebinjén bekapcsolják a Podgorica távvezetékét
- 10:07: Rosioriban bekapcsolják a Munkács távvezetékét
- 10:20: Ernestinovóban bekapcsolják a Mladost távvezetékét
- 10:58-ig: bekapcsolják az összes többi 220, és 110 kV-os távvezetékét

Balkán reszinkronizációja

Példa modell validálásra: UCTE 1. és 2. zóna reszinkronizációjának RWE által végzett modellezése

UCTE-WAMS recordings:

Resynchronisation of UCTE 1st and 2nd zone,
October 10th, 2004, 09:33h (CEST)

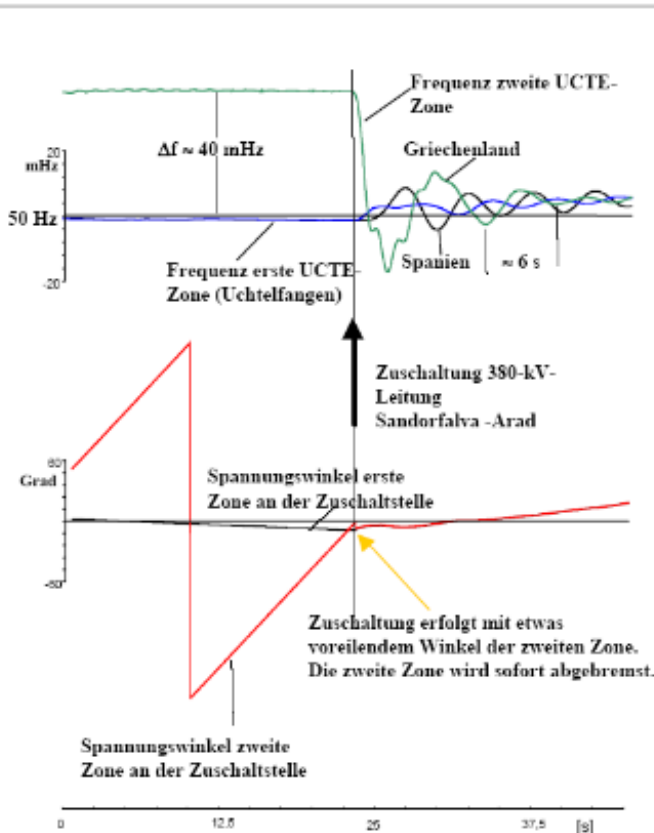
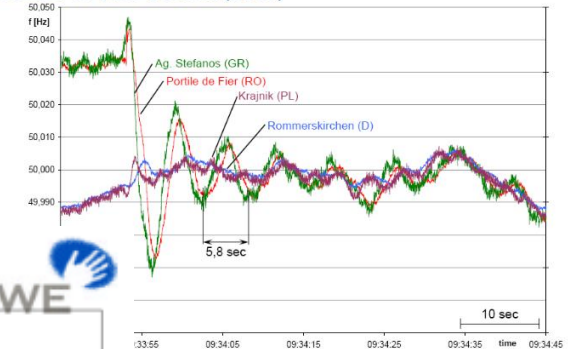
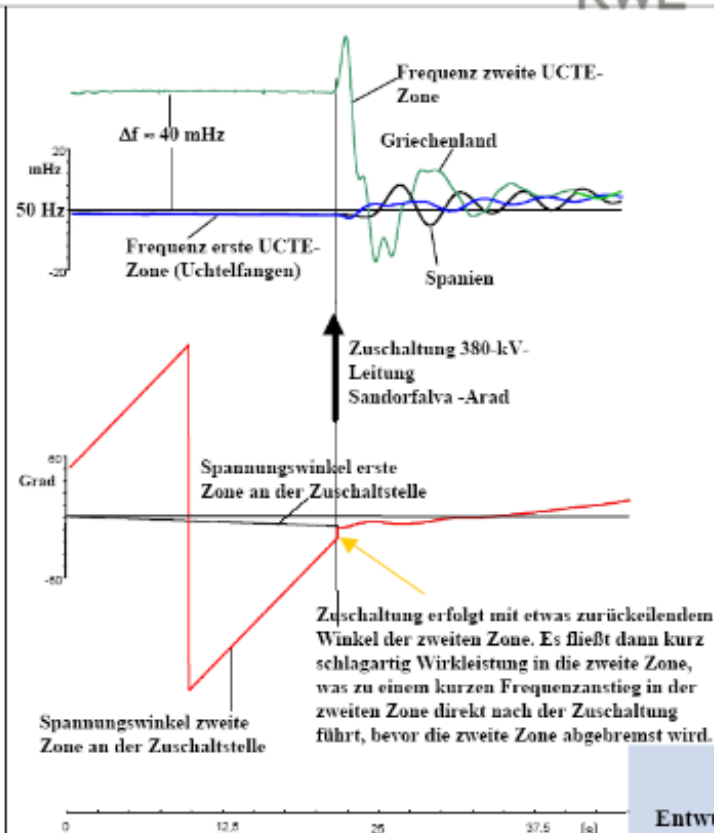

Bild 2

Entwurf

Bild 3

Conventional Impedance Methodology

Lengészár megvalósítás

- Measuring impedance rate-of-change

Mért impedancia változása

1. Fault Zárlat
2. Stable swing Stábil lengés
3. Stable swing Stábil lengés
4. Unstable swing Instábil lengés

- Measurements from one or multiple lines

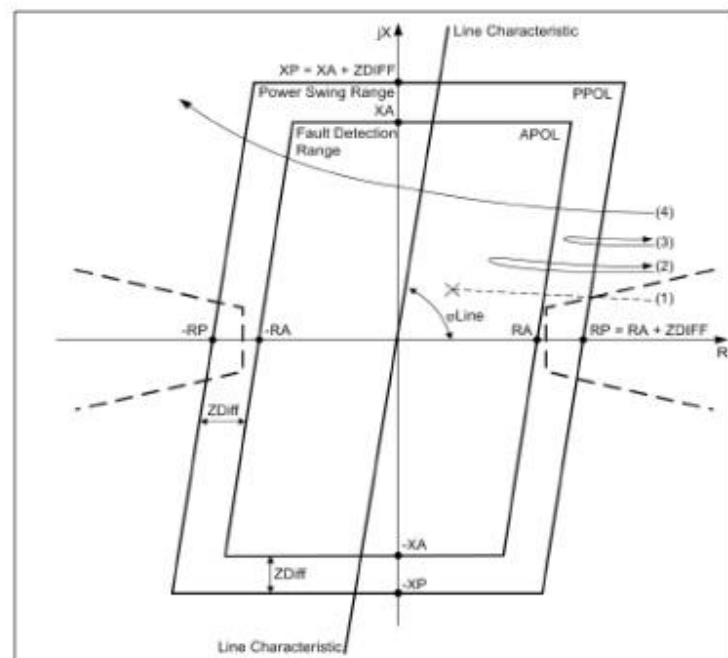
Egy- és többrendszerű távvezetékek esetén is helyesen kell működni

- Sensitivity to system changes

Topológia változáshoz alkalmazkodni kell

Difficulties with setting parameters blinders (R, X); time delays

Paraméter beállítási nehézségek: impedanciák, időkésleltetések

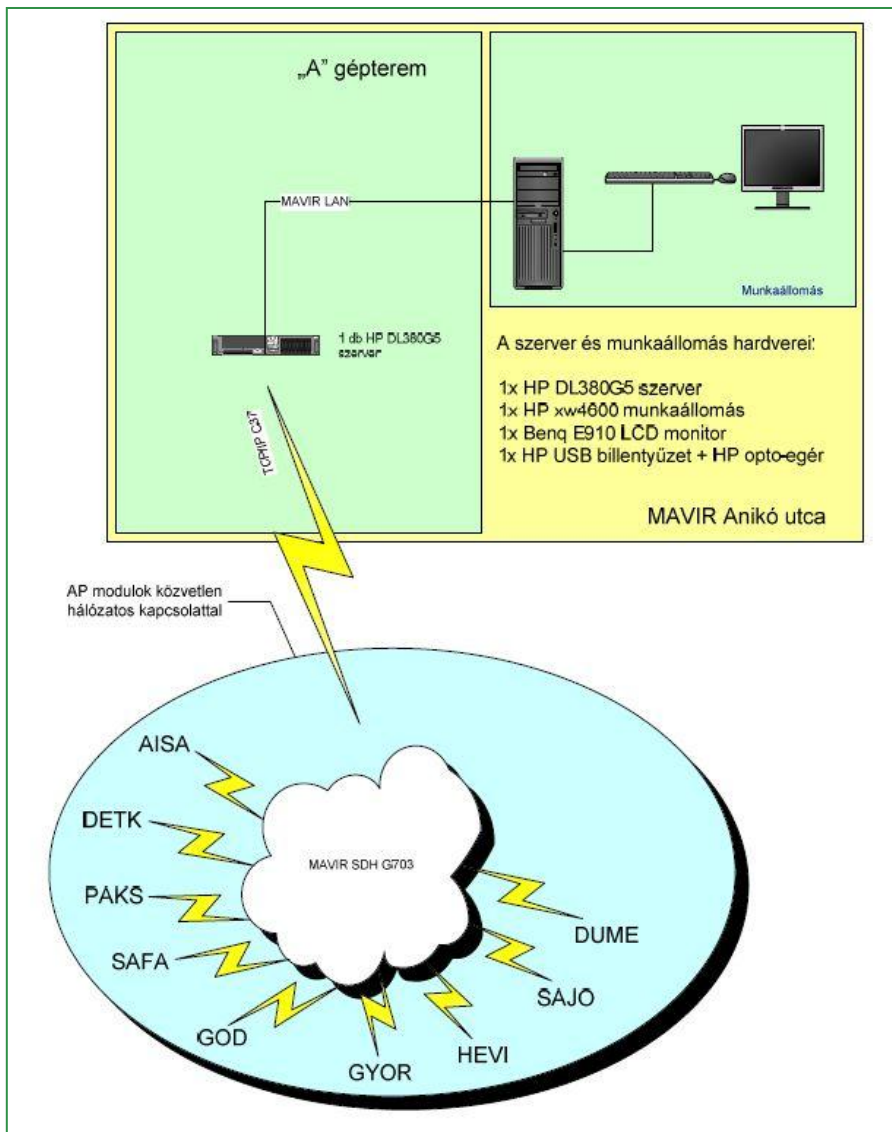

Trajectory continuity: the calculated R and X values must create a constant line. There must be no "jump" from one measured value to the next.

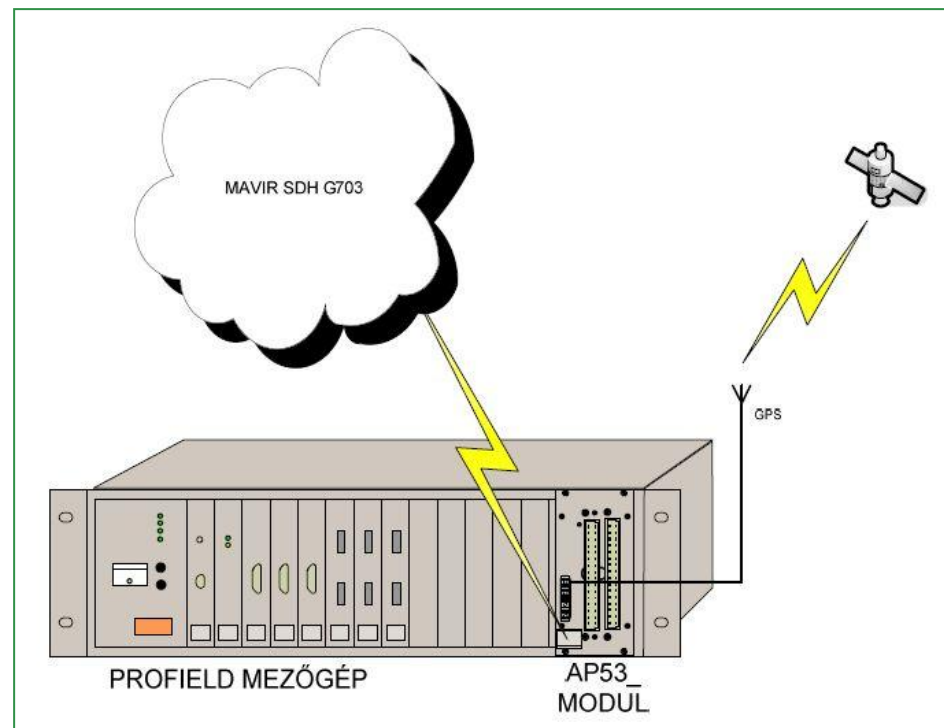
Trajectory monotony: the impedance trajectory must initially not change R direction

MAVIR WAMS megvalósítás – PROLAN rendszer

X

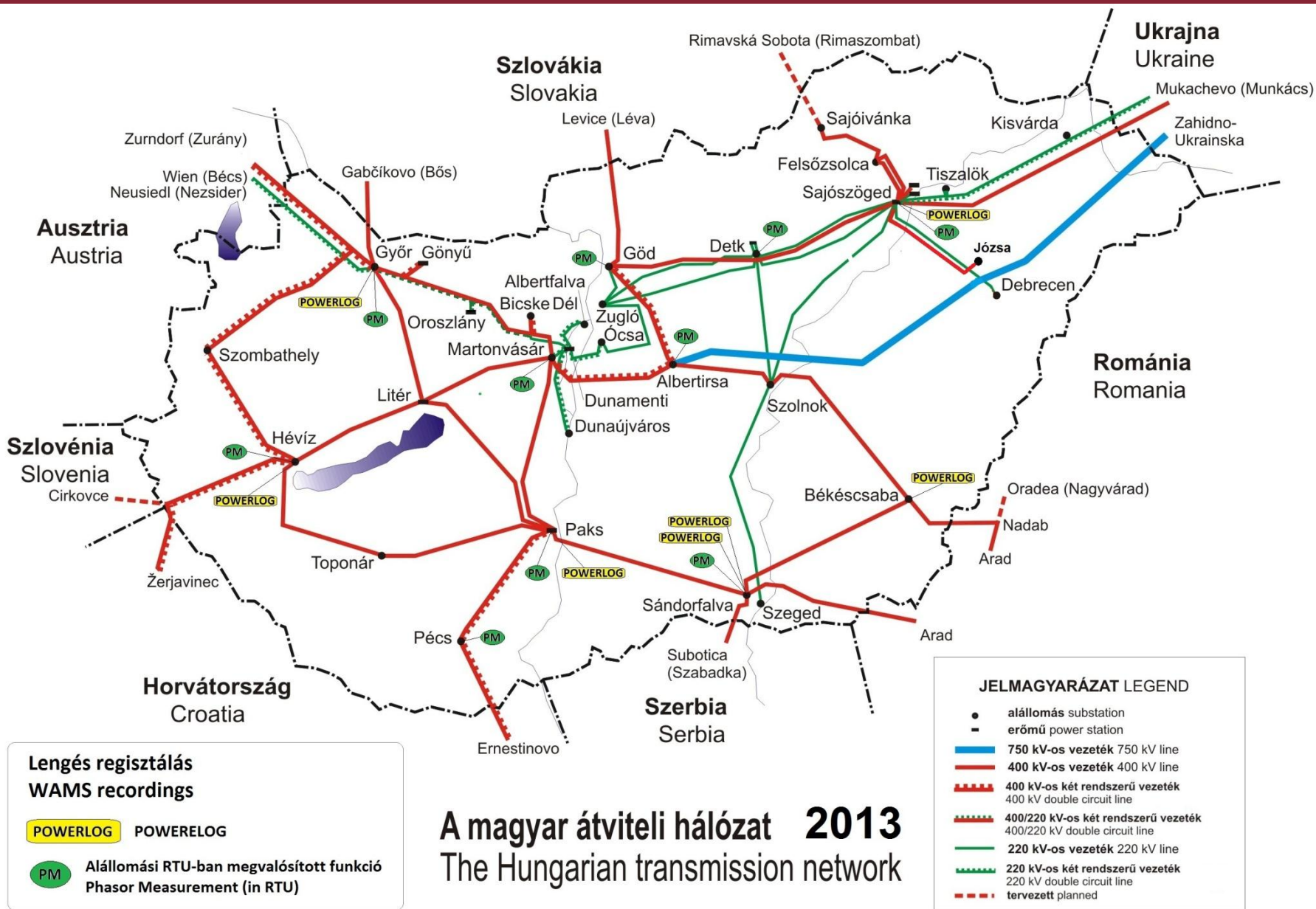
PDC adatszerver és központi kiértékelés, megjelenítés

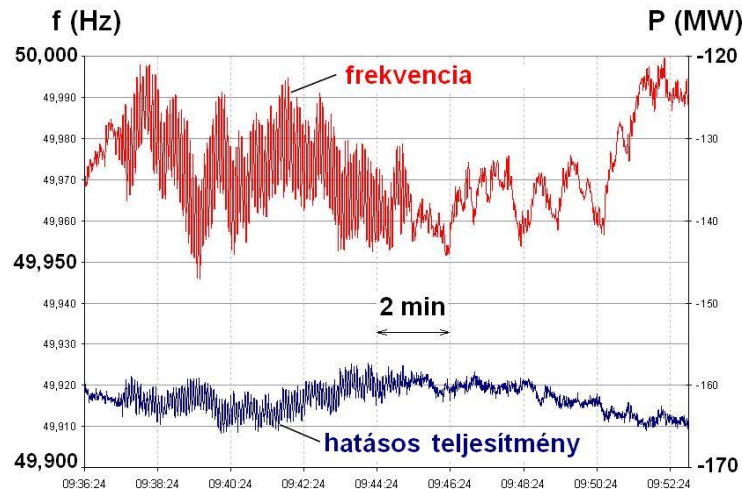
Alállomási megvalósítás: PMU-k helyett PROLAN PROFIELD mezőgépekben (RTU) elhelyezett speciális mérőkártyákkal.

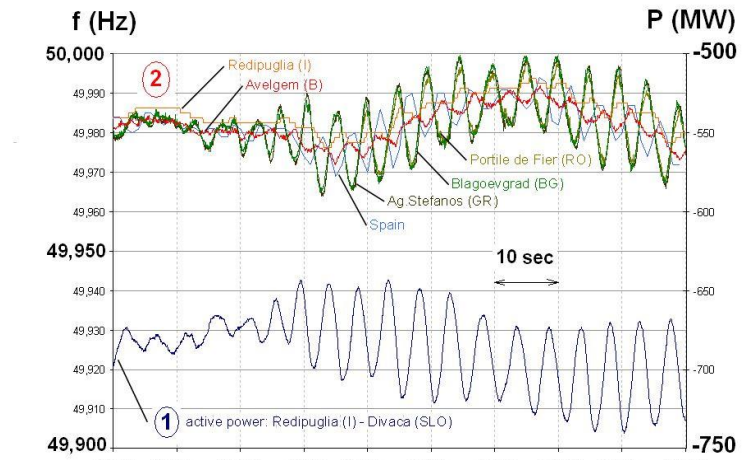
MAVIR WAMS megvalósítás – mérési helyek a magyar VER-ben

WAMS felvételek (önmagától felgerjedő rendszerközi lengések)

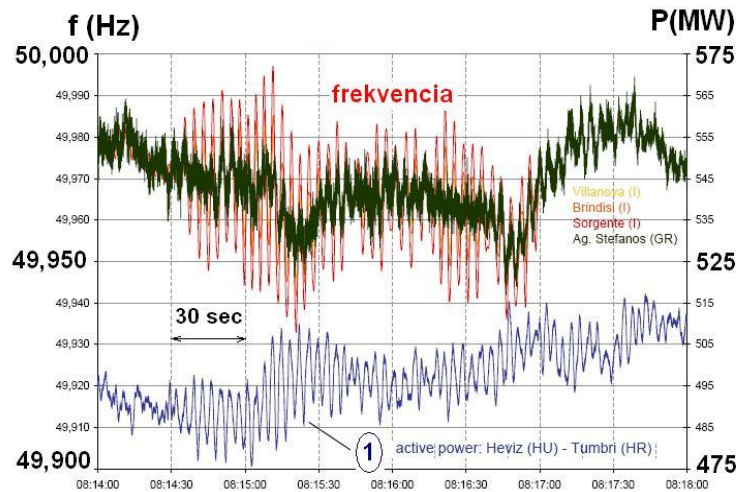
Regisztrálás helye: Ag. Stefanos (GR)

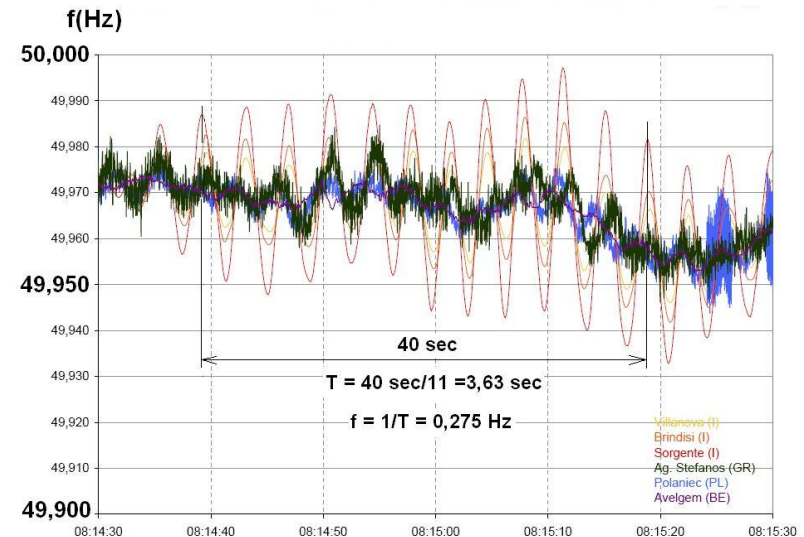
1 Hatásos teljesítmény a Redipuglia (I) - Divaca (SLO) távvezetéken

2 Frekvencia különböző alállomásokon

2005. május 1.: A lengések frekvenciája 0,21 Hz.

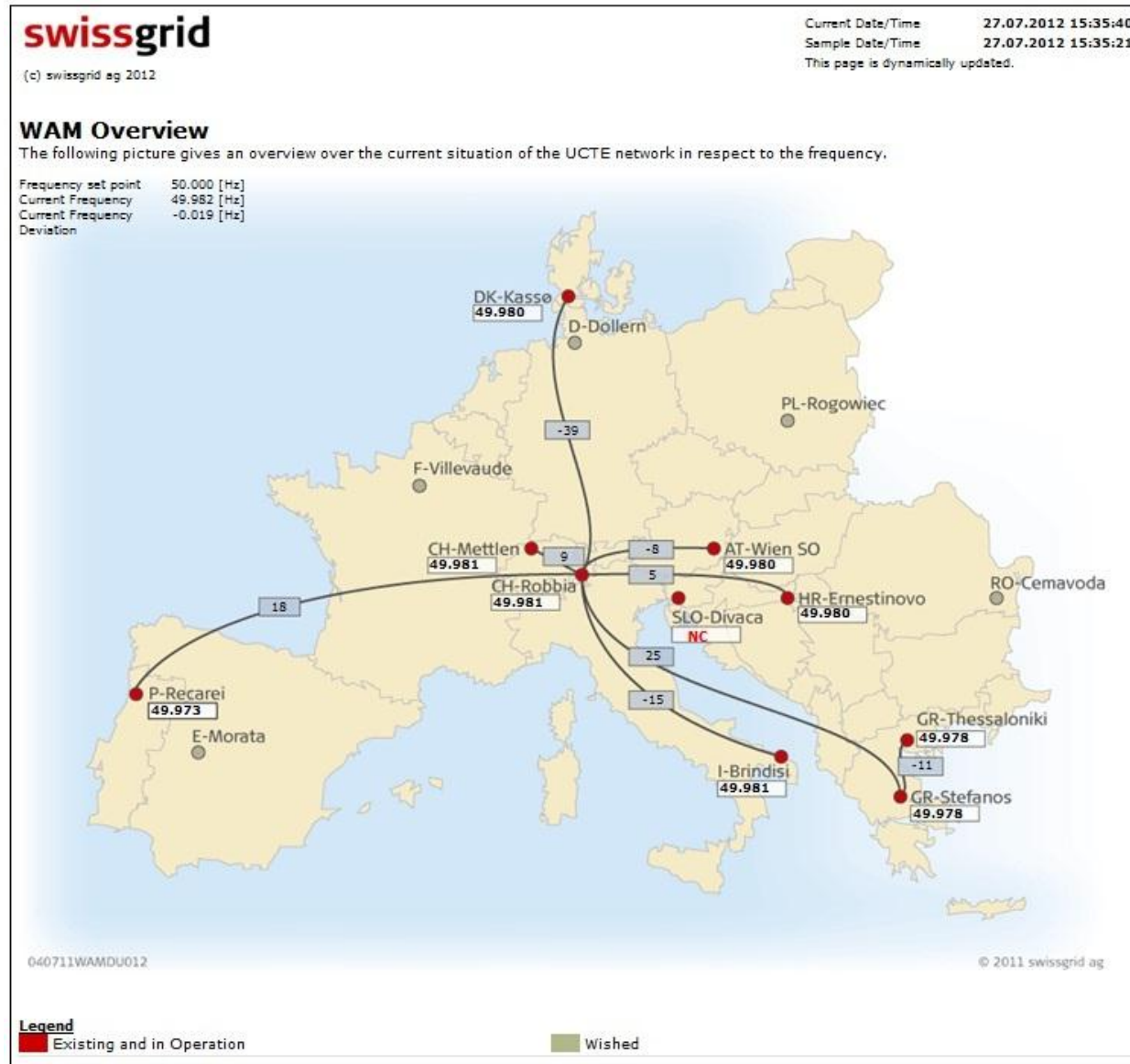
1 Héviz-Tumbri 400 kV-os távvezeték

2007. április 1.: A lengések frekvenciája 0,275 Hz.

WAMS felvételek (önmagától felgerjedő rendszerközi lengések)

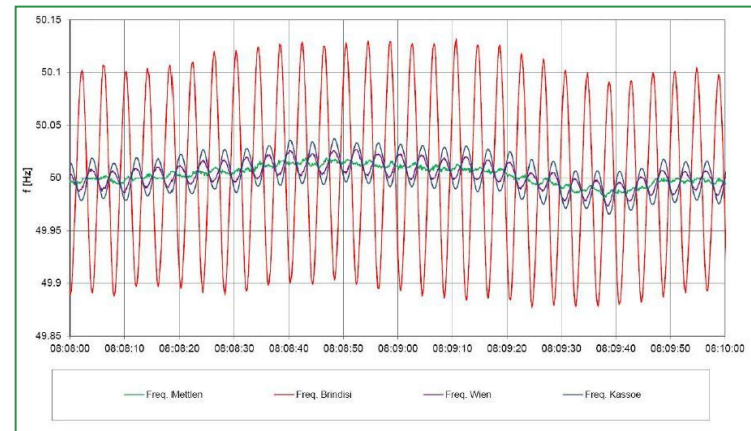
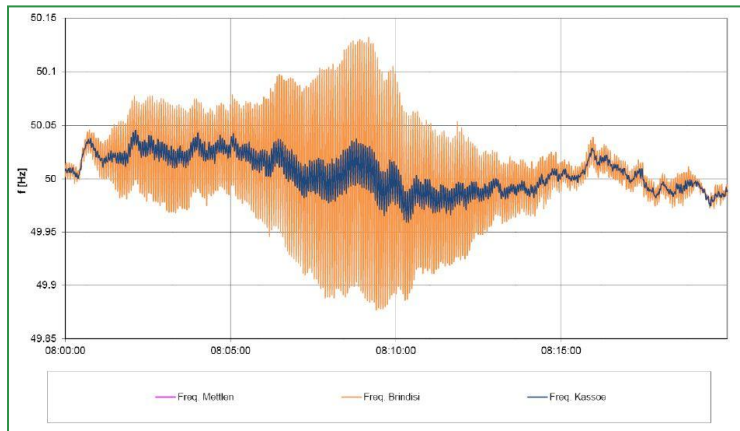
X

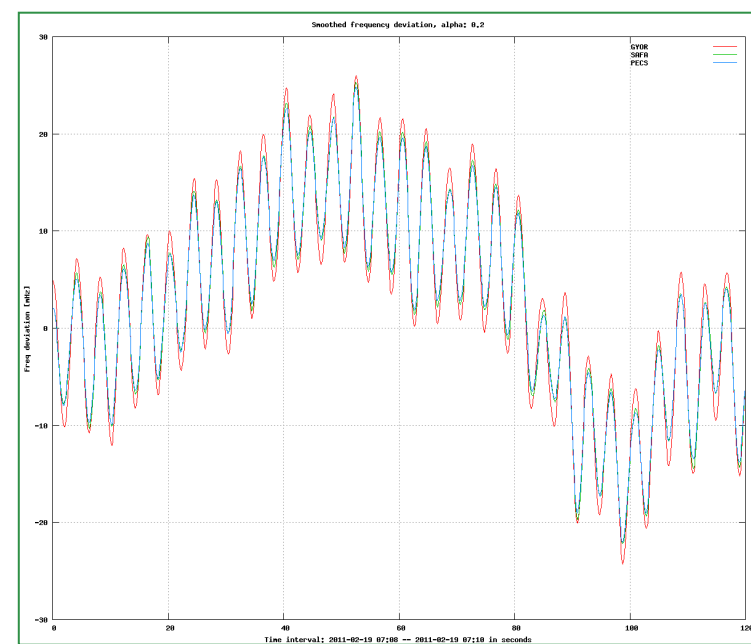
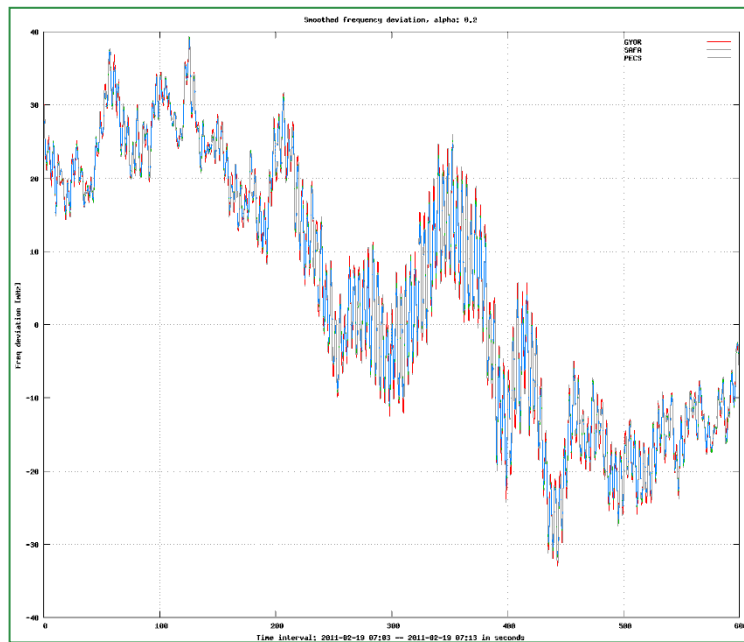
A svájci rendszerirányító WAMS rendszere

WAMS felvételek

(Önmagától felgerjedő rendszerközi lengések 2011. február 19-én, 8:00-8:20 között.)

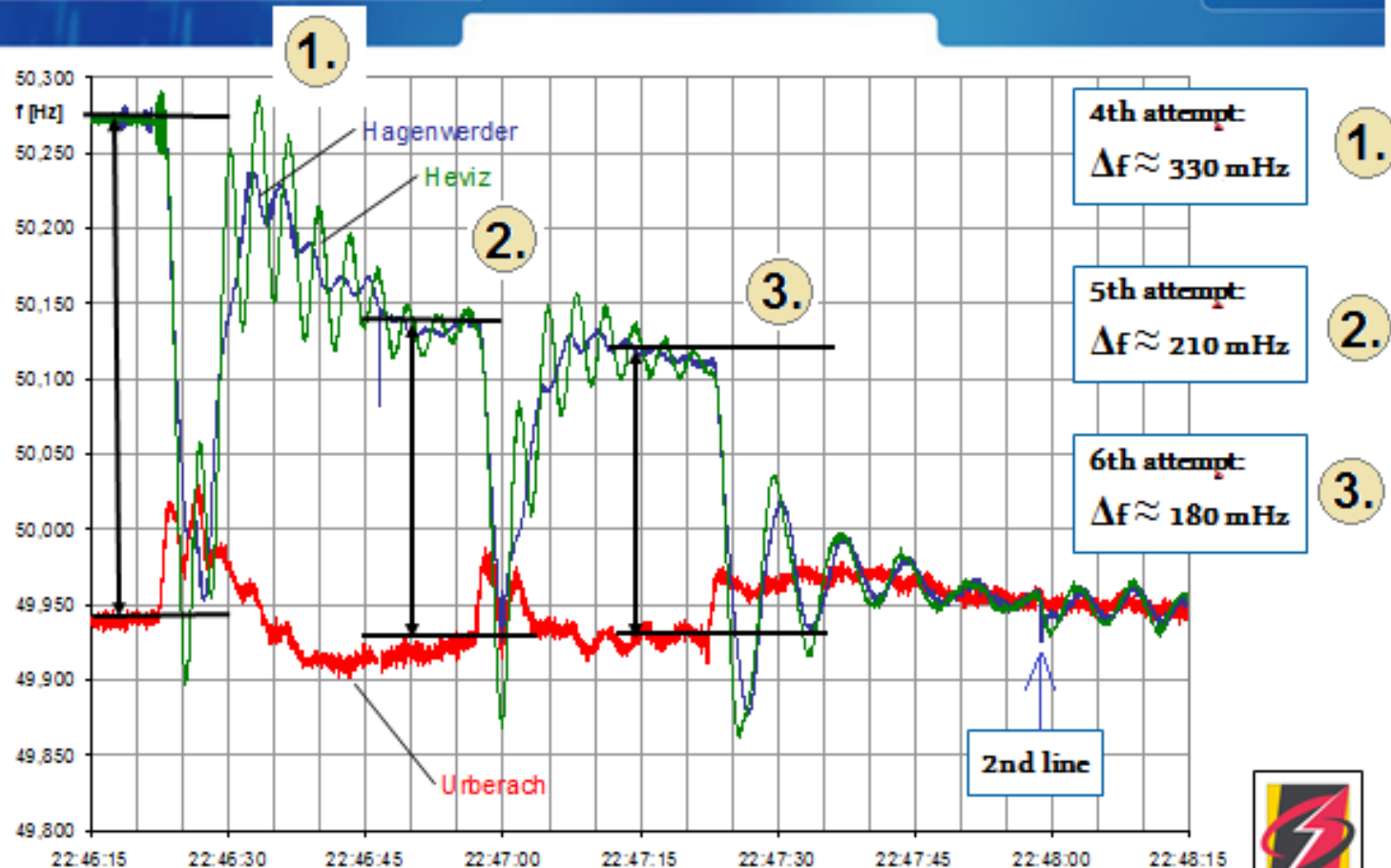

a) ENTSO-E CE felvételek

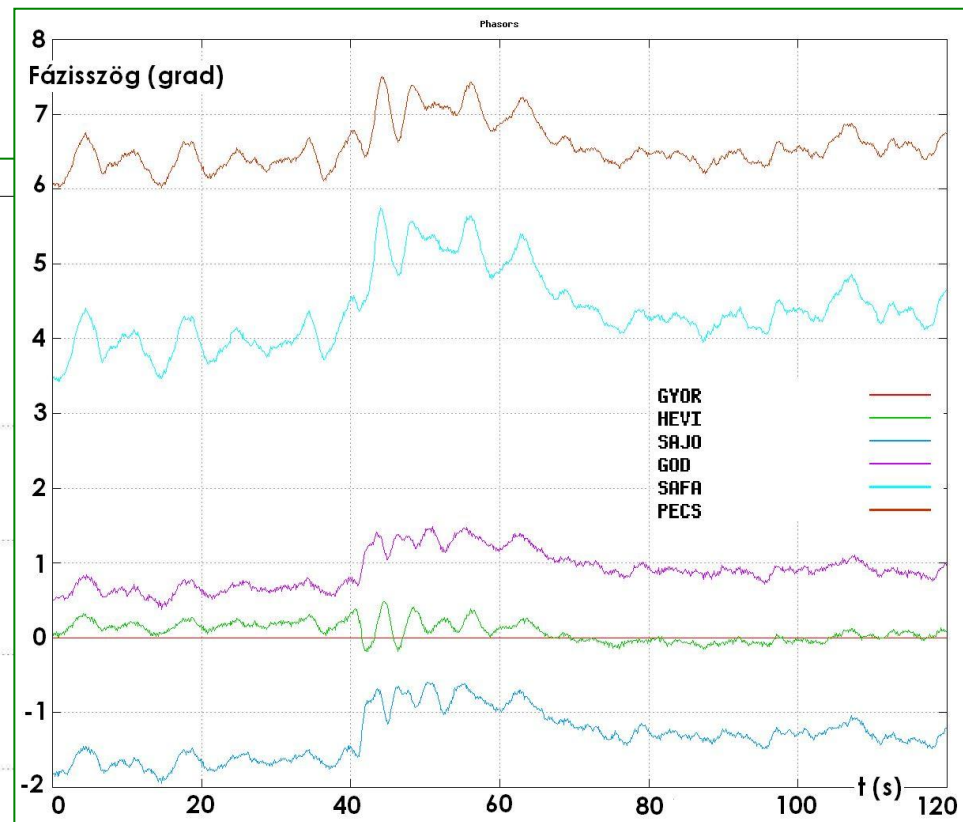
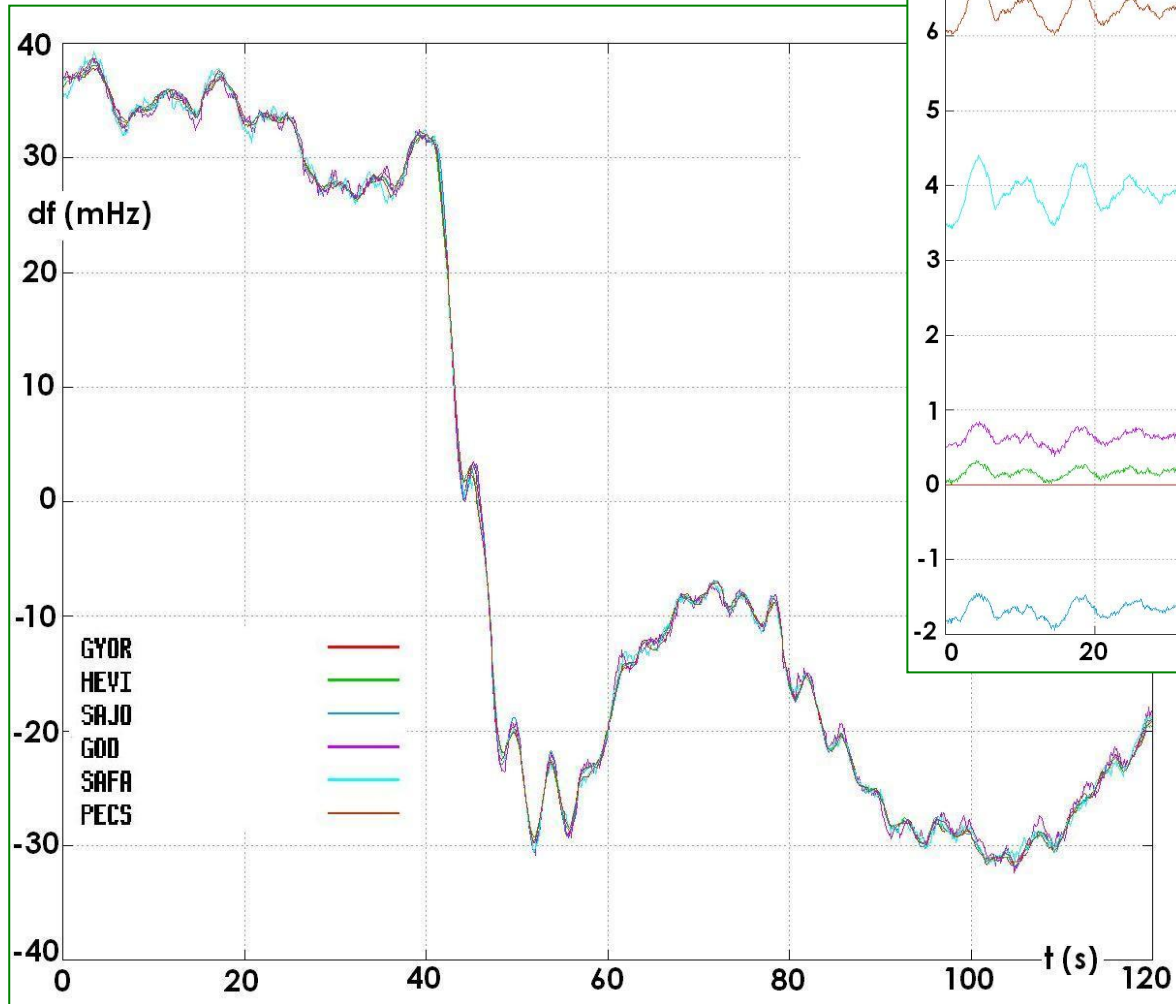
b) MAVIR felvételek

Re-Synchronisation attempts on 04-11-06

WAMS felvételek (érdekes események felvételei)

X

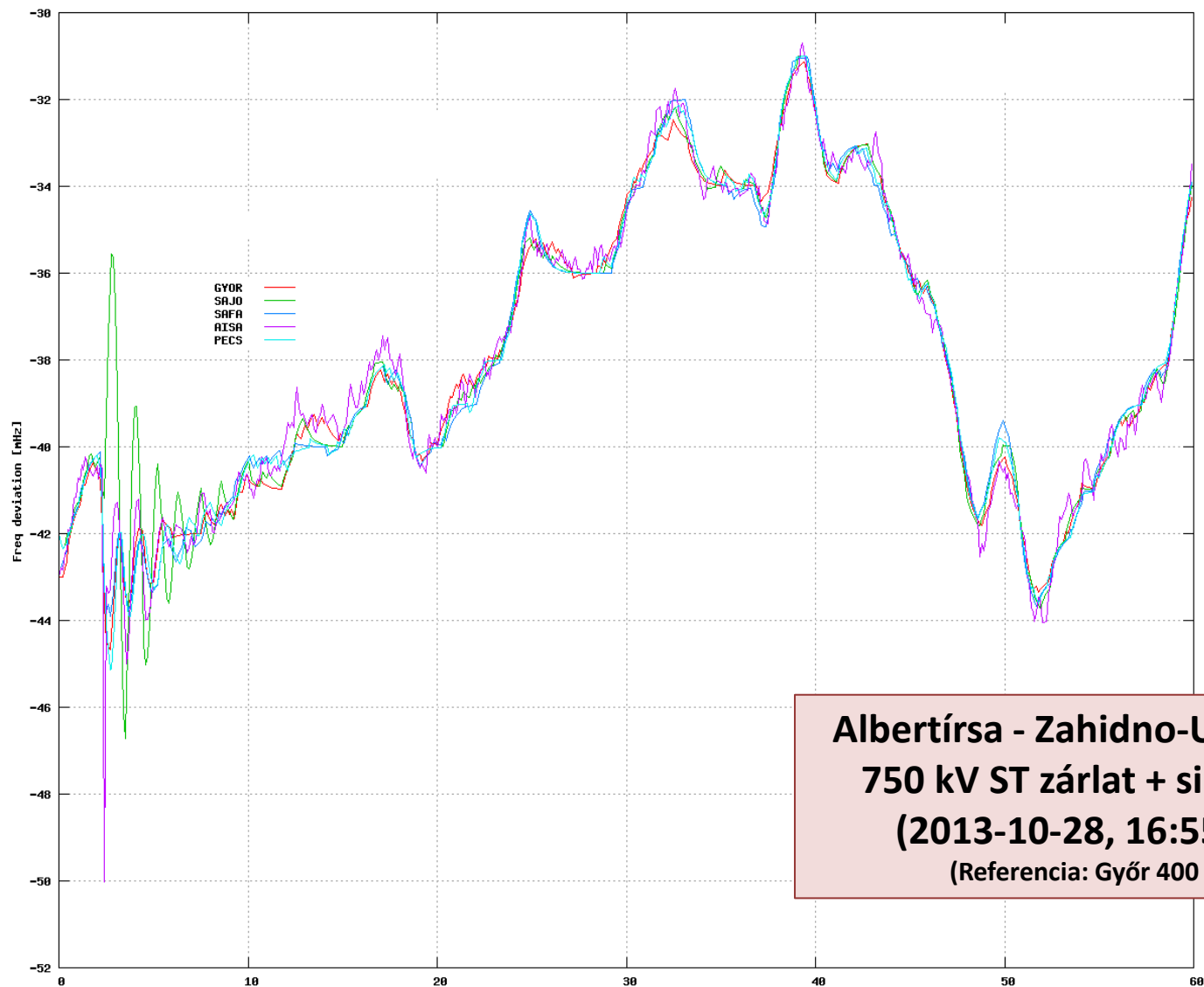
**Erőművi forráskiesés
az ENTSO-E CE
régiójában**

Aurelia (I), 2250 MW kiesés, 2011-01-18, 17:05

WAMS felvételek (érdekes események felvételei)

X

Smoothed frequency deviation, alpha: 0.2

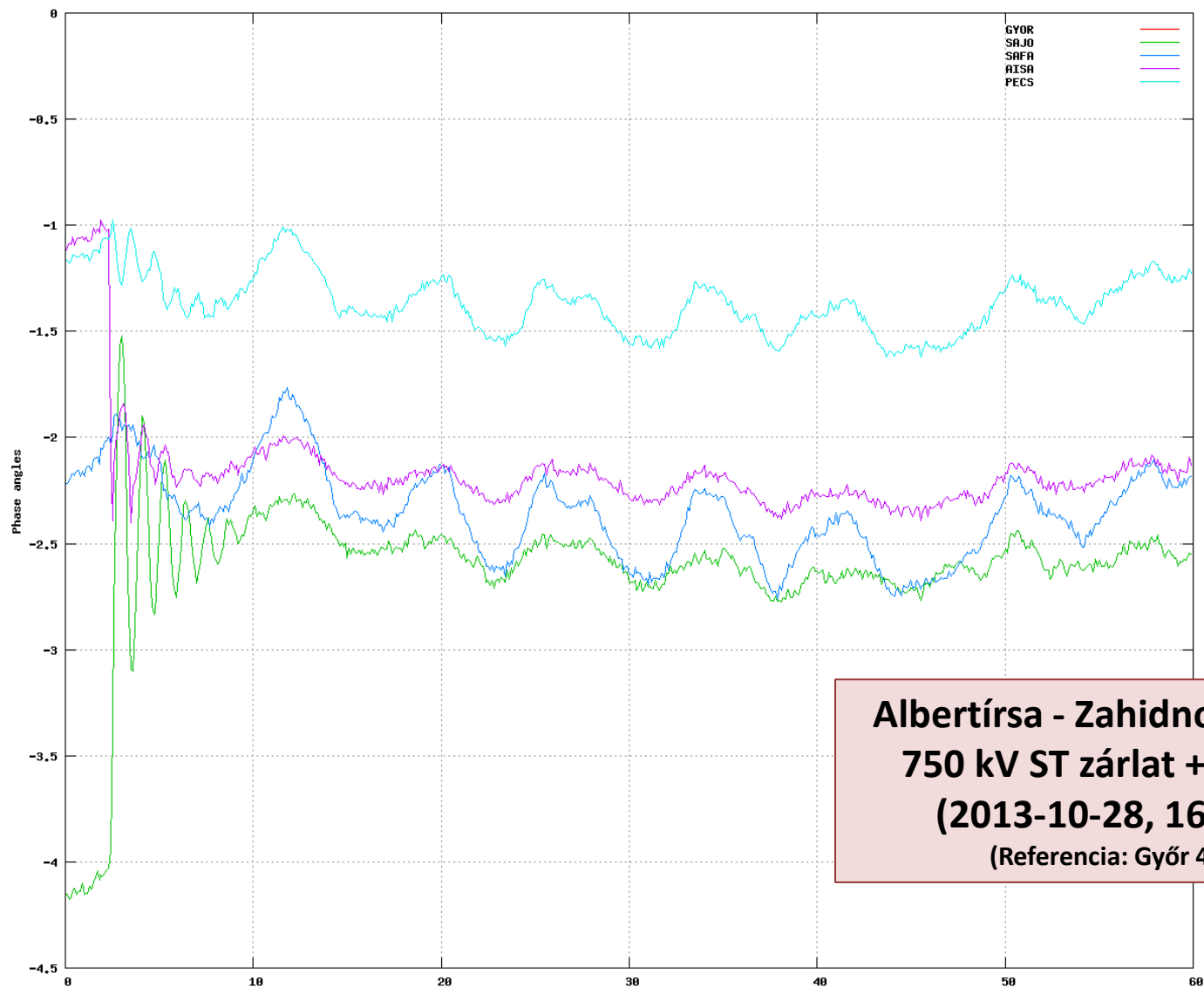
Albertírsa - Zahidno-Ukrainska
750 kV ST zárlat + sikt. HVA
(2013-10-28, 16:55 CET)
(Referencia: Győr 400 kV)

Time interval: 2013-10-28 15:55 -- 2013-10-28 15:56 in seconds (UTC)

WAMS felvételek (érdekes események felvételei)

X

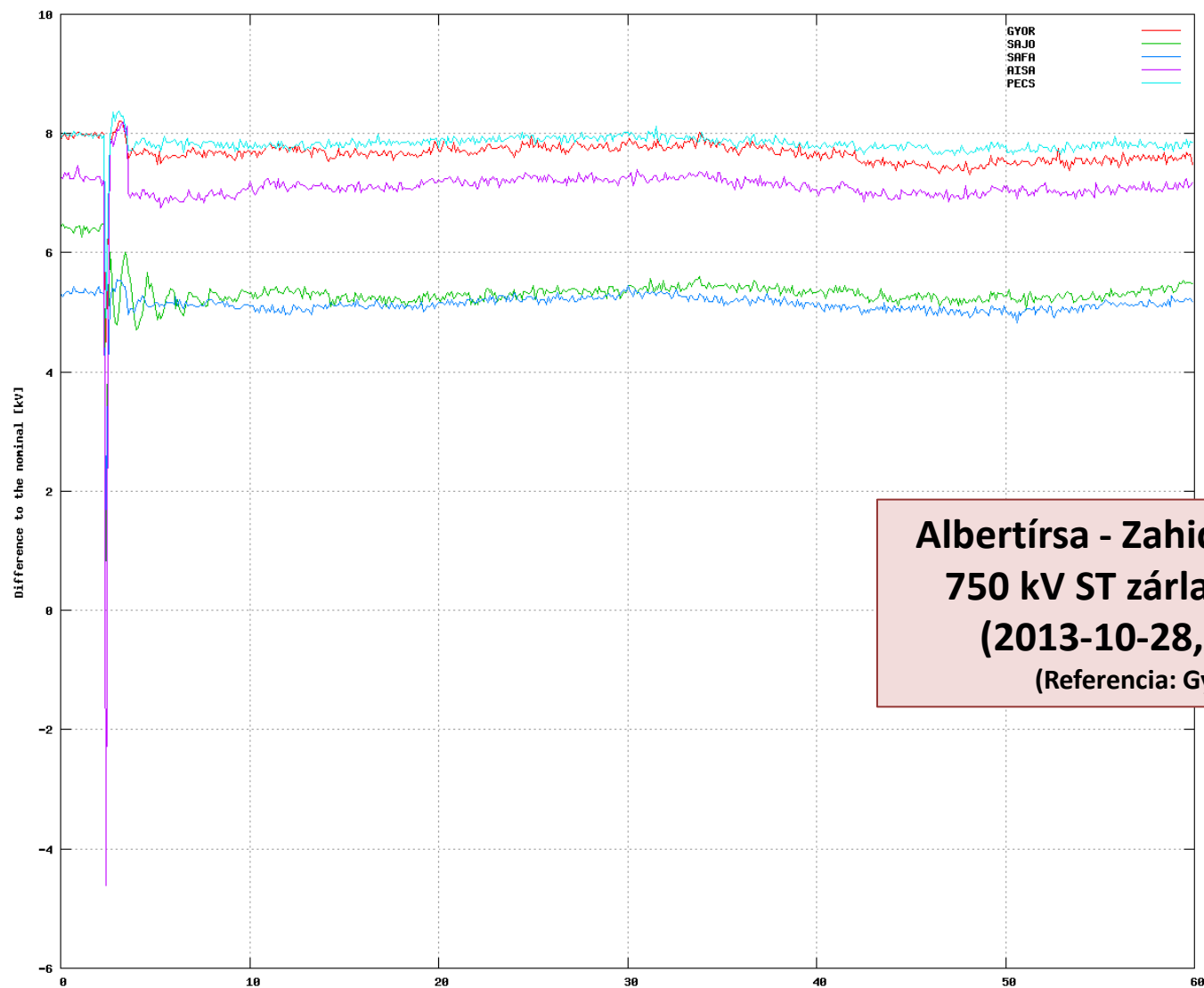
Phasors

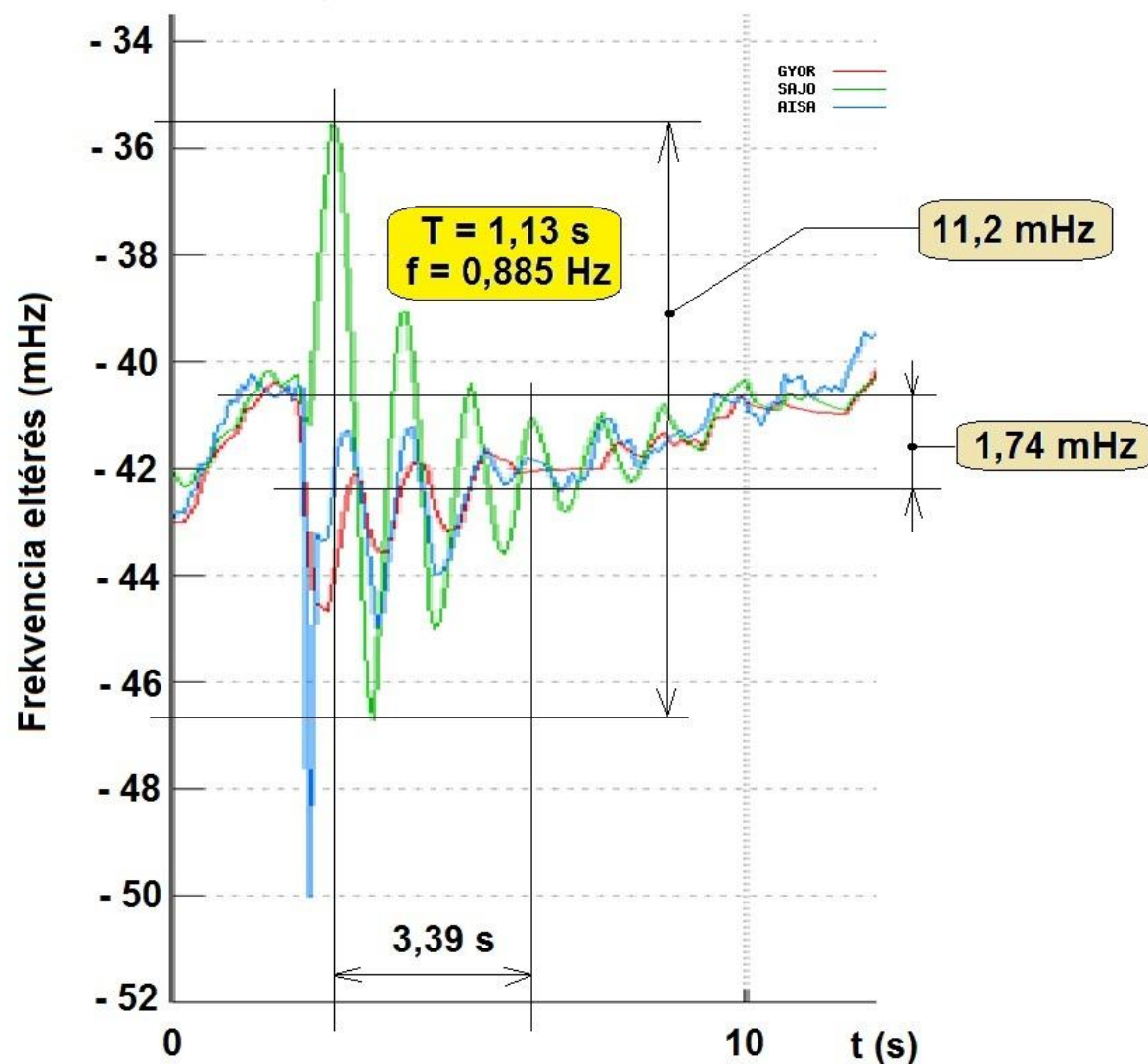
Albertírsa - Zahidno-Ukrainska
750 kV ST zárlat + sikt. HVA
(2013-10-28, 16:55 CET)
(Referencia: Győr 400 kV)

Time interval: 2013-10-28 15:55 -- 2013-10-28 15:56 in seconds (UTC)

Positive sequence voltage

Albertírsa - Zahidno-Ukrainska
750 kV ST zárlat + sikt. HVA
(2013-10-28, 16:55 CET)
(Referencia: Győr 400 kV)

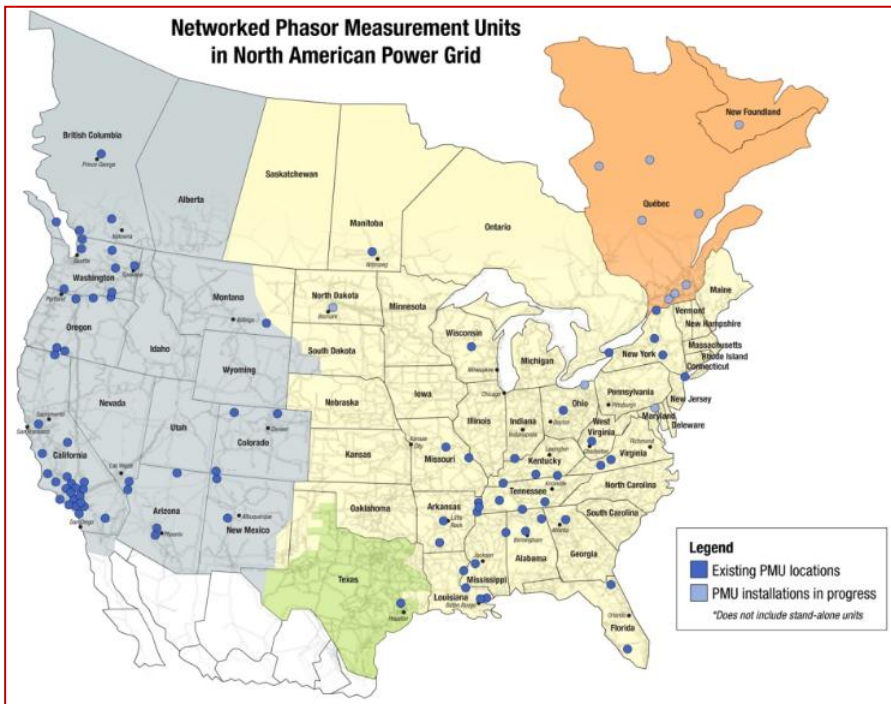
Albertírsa - Zahidno-Ukrainska 750 kV
ST zárlat + sikt. HVA

2013. 10. 28., 16:55

WAMS – Wide-Area Monitoring System az USA-ban

X

Networked Phasor Measurement Units
in North American Power Grid

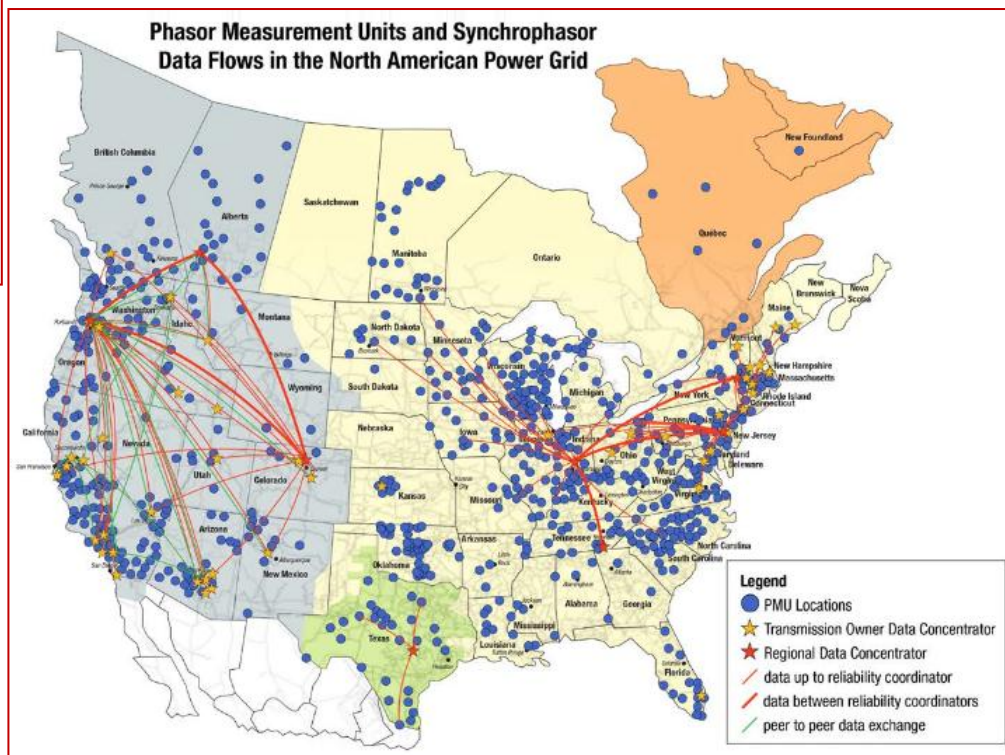

2007

**PMU elátottság az Egyesült
Államokban.**

*(Az elmúlt évek nagymértékű telepítése az
U.S. Department of Energy Smart Grid
Investment Grant (SGIG) program
segítségével zajlott le.)*

Phasor Measurement Units and Synchrophasor
Data Flows in the North American Power Grid

2014

A WAMS jövőbeli fejlődési iránya (WAP, WAMPAC, stb.)

X

Applications / Alkalmazások

Wide-area Monitoring

- * Visualization
Megjelenítés
- * Frequency and voltage monitoring
Frekvencia és feszültség figyelés
- * Oscillation detection
Lengés felismerés

- * Alarming
Riasztás

- * Event detection
Üzemzavar felismerés

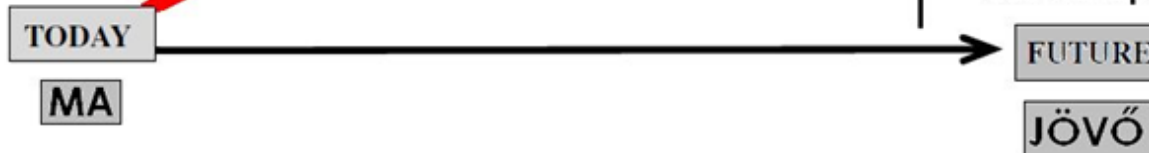
- * Operator decision support
Diszpécseri döntéstámogatás

- * Reliability Action Schemes
Megbízható üzemállapot-kialakítás

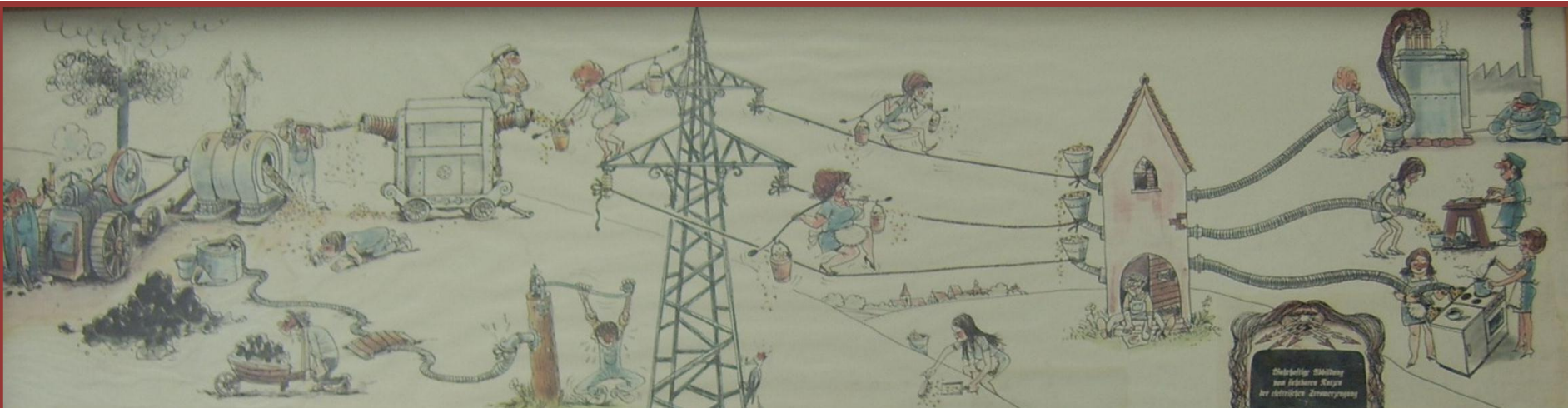
- * Automated wide-area controls
Automatikus rendszerirányítás

Functions / Funkciók

- ☐ System protection
Rendszerautomatika/védelem (WAP)
- ☐ Increase in operating transfer capacity
Átviteli képesség növelése
- ☐ Renewable integration
Megújuló termelés integrálása
- ☐ Congestion management
Szűk keresztmetszet kezelés
- ☐ Outage avoidance
Kiesés megelőzés
- ☐ Situational awareness
Üzemállapot riasztás

Real-time synchrophasor applications
Valós idejű szinkronfázor alkalmazások

KÖSZÖNÖM A MEGTISZTELŐ FIGYELMET!

